

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

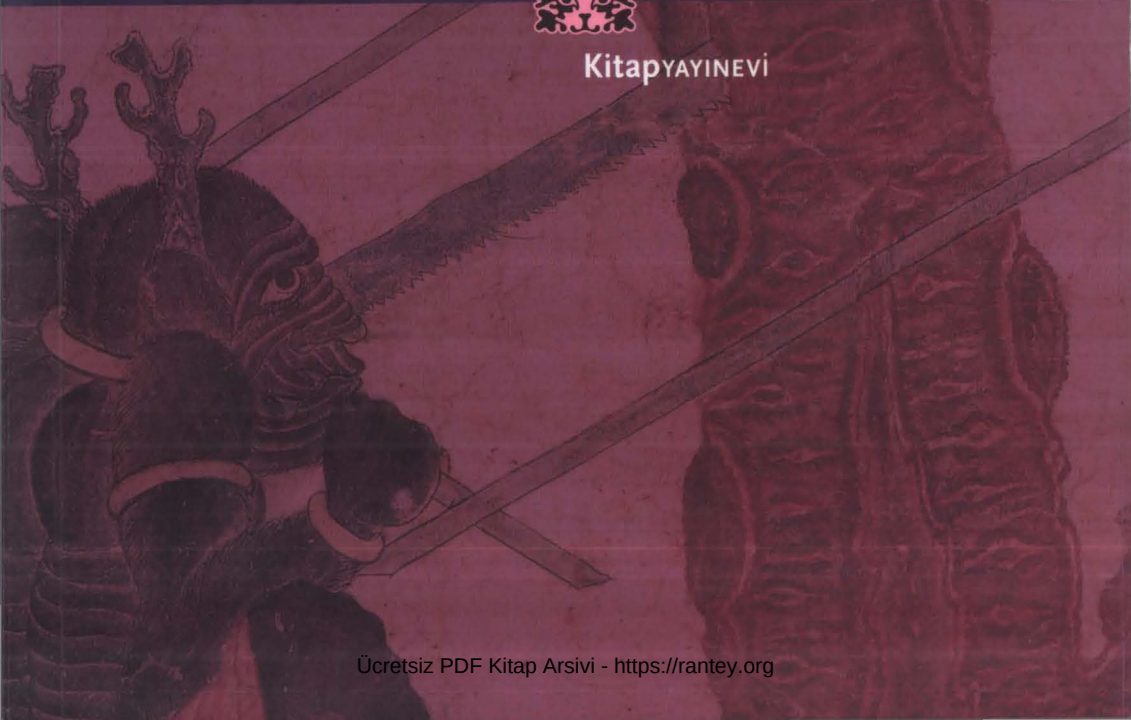
Haluk Özdalga

KÖTÜ YÖNETİLEN TÜRKİYE

Örnek vaka DSP

KitapYAYINEVİ

KÖTÜ YÖNETİLEN TÜRKİYE
ÖRNEK VAKA DŞP

KİTAP YAYINEVİ – 97
İNSAN VE TOPLUM DİZİSİ – 23

KÖTÜ YÖNETİLEN TÜRKİYE-ÖRNEK YAKA DSP/HALUK ÖZDALGA

© 2005, KİTAP YAYINEVİ LTD.

DÜZELTİ
NURETTİN PİRİM

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

KAPAK
AÇAÇ KESEN DEMONLAR, MEHMET SİYAH KALEM, Y. 1500, TOPKAPI SARAYI MÜZESİ

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.
DEREBOYU CADDESİ, ZAGRA İŞ MERKEZİ B BLOK 1
MASLAK-İSTANBUL
T: (0212) 285 11 96
E: INFO@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
KASIM 2005, İSTANBUL

ISBN 975 6051-09-4

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
CİHANĞİR CADDESİ, ÖZÖÇÜL SOKAĞI 20/1-B
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
T: (0212) 292 62 86 F: (0212) 292 62 87
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Kötü Yönetilen Türkiye

Örnek Vaka DSP

HALUK ÖZDALGA

KitapyAYINEVi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

I. YIRMI BİRİNCİ YÜZYILIN BAŞINDA 13

2100'DE NASIL BİR TÜRKİYE? 13

BİRİNCİ SEÇENEK: AVRUPA İLE BÜTÜNLEŞME 16

İKİNCİ SEÇENEK: YERYÜZÜNÜN EN İSTİKRARSIZ BÖLGESİ 19

ÜÇÜNCÜ SEÇENEK YOK 21

BÜYÜK YOL AYRIMI 23

II. BAŞARISIZ TÜRKİYE 25

BAŞARISIZLIĞIN BİRİNCİ KANITI: KALKINMA YARIŞINDA GERİDE KALDIK 26

BAŞARISIZLIĞIN İKİNCİ KANITI: EĞİTİMDE İFİAS 35

BAŞARISIZLIĞIN NEDENİ DEMOKRASİ Mİ? 39

BAŞARISIZLIĞIN BİR PARÇASI OLARAK YOZLAŞMIŞ SİYASİ KURUMLAR 44

III. YOZLAŞMIŞ SİYASİ KURUMLAR 47

DUVERGER VE KAVRAMLARI 47

TEK KİŞİNİN MUTLAK EGEMENLİĞİ VE GÜDÜK KALMIŞ KURUMSAL YAPI 49

KURUMSALLAŞMA VE PARTİLER 51

MANİPÜLASYONA DAYALI YÖNETİM 64

AŞIRI (TOTALİTER) MERKEZİYETÇİLİK VE ZAYIF ÖRGÜTLER 72

IV. ÖRNEK VAKA: DEMOKRATİK SOL PARTİ 80

DSP MODELİ 82

İHTİRAS VE SİYASET 110

AĞIR GÜVENSİZLİK DUYGUSU 120

KURULUŞ 128

İLK SEÇİM VE İSTİFA 154

İKTİDARA DOĞRU 164

ECEVİT VE MEDYA 182

V. YOZLAŞMIŞ SİYASETİN BEDELİ 189

EKONOMİ 193

EĞİTİM 204

KÜRT SORUNU 208

DIŞ İLİŞKİLER 217

AMERİKA İRAK'I NİÇİN VURUYOR ? 234

VI. ZAMAN AZ KALDI 248

YAYGIN BİR YOZLAŞMA 248

ÇÖZÜM 260

YUGOSLAVYA VE İSPANYA 265

ZAMAN AZ KALDI 274

EKLER 277

EK 1 – PENSİLVANYA ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI KİYASLAMALAR MERKEZİ'NİN VERİLERİNE GÖRE

TÜRKİYE, SEÇİLEN AVRUPA VE DÜNYA ÜLKELERİ İÇİN KİŞİ BAŞINA MİLLİ GELİR 277

EK 2 - KENNETH JANDA'YA GÖRE

SIYASİ PARTİLERİN MERKEZİYETÇİLİĞİNİ BELİRLEYEN DEĞİŞKENLER 279

NOTLAR 286

DİZİN 292

ÖNSÖZ

Bu kitabın açık ve basit bir önermesi var: Türkiye'nin başarısızlığının önemli nedenlerinden biri, bir kurum olarak siyasi partilerdeki çürüme. Söz konusu çürüme yaygın ve başlıca partilerin hepsini kapsıyor. Hemen hemen hiçbir kurumsal gücü bulunmayan bu yozlaşmış yapıların yönetiminde Türkiye'nin kalıcı bir başarıya ulaşması oldukça zor görünüyor.

Kitabın ana önermesi içinde yer alan Türkiye'nin başarısızlığı var sayımına itiraz edenler olabilir. O nedenle bu çalışmada öncelikle, olabildiğince nesnel verilere dayanarak, geniş bir zaman dilimi ve kıyaslamalı bir çerçeve içinde, Türkiye'nin başarısı değerlendirildi.

Toplumsal olaylar karmaşık ve çok yönlü süreçler içinde meydana gelir. Ülkelerin başarısı veya başarısızlığı da kültürel, iktisadi, siyasal, coğrafi, kurumsal ve başka pek çok etkinin altında ortaya çıkar. Siyasi kurumların bir ülkenin gelişmesi üzerindeki etkisi, elbette böyle bir bakış açısı içinde düşünülmeli.

Siyasi partilerimizdeki yaygın kurumsal çürüme üzerinde bugüne dek gerektiği ölçüde durulduğu söylenemez. Akademik çevrelerde yapılan incelemeleri veya genel kamuoyunda zaman zaman dile getirilen dağınık eleştirileri yeterli bulmak zordur. Sık karşılaşılan bir durum, araştırmacıların Avrupa'daki siyasi partileri tahlil etmek için geliştirdiği kavramların Türkiye'deki partiler için kullanılması. Bu tür yaklaşımlar bir kurum olarak siyasi partilerimizin daha iyi anlaşılmasına ve karşı karşıya olduğumuz ciddi sorunun iyileştirilmesine maalesef büyük bir katkı sağlamıyor. Mesela Avrupa'daki partileri tahlil etmek ve anlamak için oldukça uygun olan *kitle partisi*, *kadro partisi* ve *totaliter parti* kavramları Türkiye'deki partileri anlamak için çok yararlı olmaz. Çünkü, basit olarak, bizim partilerimizi o kavramlarla tanımlamak mümkün değil. Türkiye'deki partilerin temel özelliklerini anlamak için başka kavramların kullanılması gerekir.

Az sayıda kişinin yönetimde etkili bir konuma gelmesi (*oligarşi*) veya *oligarşik eğilimler*, Avrupa'daki pek çok partinin yapısı ve iç işleyişi analiz edilirken, kullanılması uygun düşen kavramlar. Bu kavramlarla yapılan

tahliller ve eleştiriler, Avrupa'da partilerin karşılaştığı bir dizi olumsuz gelişmenin daha iyi anlaşılması, iyileştirilmesi ve daha sağlıklı süreçlerin ortaya çıkabilmesi için faydalı oldu.

Türkiye'de araştırmacılar ve gözlemciler tarafından sık sık yapılan bir yoruma göre, bizim partilerimizde de oligarşik eğilimler bulunur. Ama maalesef bu yaklaşım da geçerli değil. Türkiye'deki partilerde ne oligarşi ne de oligarşik eğilim var. Çünkü oligarşinin ortaya çıkması için gerekli koşullar bizim partilerimizde bulunmaz. Oligarşi, kurumsal yapının ve modern bürokrasiye dayanan yönetim tarzının bir sonucu. Avrupa'daki partilerde de tamamen o koşullara bağlı ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki partilerde kurumsal bir işleyiş bulunmaz. Zaten bizde sorunun en hayati yönü bu durumdan kaynaklanır. Modern bürokrasiye dayanan bir yönetime de rastlanmaz. Türkiye'deki partilerde, Max Weber'in tanımladığı anlamıyla, *pe-dersahi memur yönetimi* vardır. Bu nedenlerle, bizim partilerimizde oligarşi veya oligarşik eğilimler olamaz.

Türkiye'deki partiler kendine özgü nitelikler taşıyor. Siyasi kurumlarımızdaki çürümenin durmasının ve iyileşmeye başlamasının ön koşullarından biri, mevcut durumun doğru anlaşılması. O yapıları tahlil etmek ve sorunları anlamak için de doğru kavramlar kullanmak gerekiyor. Bu çalışmada, Türkiye'deki partilerin daha iyi anlaşılmasına katkısı olabilecek kavramlar da önerildi.

Toplumsal olayları daha iyi anlamanın yöntemlerinden biri, somut örnek vaka çalışması yapmak. Biz de öyle bir yol izledik. Örnek vaka olarak Demokratik Sol Parti (DSP) seçildi. DSP özellikle 1980 sonrasında siyasi kurumlarımızda görülen yozlaşmanın hemen hemen bütün özelliklerini taşıyan bir örnek. Ancak yozlaşma asla tek bir parti ile sınırlı değil; söz konusu olan, önde gelen tüm partilerimizi kapsayan yaygın, gelip geçici olmayan, yapısal bir sorun.

DSP'nin örnek vaka olarak seçilmesinin bir başka nedeni, kuruluş döneminden itibaren bir süre bu partide, genel merkez dahil, değişik konumlarda çalışmış olmam. Böylece DSP'yi daha yakından tanıma fırsatım oldu. İlgili bölümde kullanılan bilgilerin bir bölümü için açık kaynaklardan, bir bölümü için özel notlarımdan yararlandım. Böyle bir çalışmayı da-

ha önce yayınlamak istemedim. Çünkü DSP etkili bir konumda bulunduğ u süreç, daha önemlisi partinin kurucusu ve ona her anlamda biçim veren Bülent Ecevit aktif siyasette kaldığı sürece, yazılanların siyasi amaçlara dönük olduğu izlenimi doğabilirdi.

Bu çalışmanın ilk bölümlerinde, siyaset kurumlarıyla ilgili genel değerlendirmeler yer alıyor. Kuramsal incelemelere fazla ilgi duymayan okuyucular, başlangıç bölümlerinden dilediklerini atlayabilir, okumaya örnek vaka çalışmasının verildiği dördüncü bölümden devam edebilir.

Türkiye'nin henüz tamamen harekete geçiremediği büyük bir potansiyeli bulunuyor. Sahip olduğu eşsiz tarihi mirasın sağladığı kültürel ve siyasi olanaklar geniş. Yaratıcı ve girişimci yetenekleri yüksek bir insan kaynağı var. Kusursuz olmasa bile sağlam bir hukuk ve demokrasi altyapısı bulunuyor. Gelişmiş piyasa geleneklerine dayanan, geniş bir iç pazardan güç alan, sıçrama yapmaya hazır bir ekonomisi var.

Fakat diğer taraftan Türkiye hayati risklerle karşı karşıya. Soğuk Savaş'ın son bulmasından sonra, sınırların kanlı savaşlarla değiştiği bir bölgenin tam ortasında yer alıyor. İçerde etnik açıdan homojen olmayan bir nüfus, henüz çözüm yoluna koyamadığı ve nasıl gelişeceği belli olmayan bir Kürt milliyetçiliği sorunu var. Sık sık yapılan yanlışlar nedeniyle ekonomi olabileceği yerin uzağında. Mevcut ortalama eğitim düzeyi, kıyaslanabilir ülkelerin gerisinde.

21. yüzyılın başında Türkiye kritik bir dönemden geçiyor. Büyük olasılıkla içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk çeyreği içinde ya refah ve istikrar dünyası içinde kalıcı yerini alacak, ya da hemen yanı başımızda bulunan kan ve gözyaşları dünyasının içine yuvarlanacak. Bu zor dönemde, kuramsal anlamda güçlü bir siyasi liderliğ e şiddetle ihtiyaç var. Ama sahip olmadığımız şey de tam bu.

Yugoslavya'nın parçalanması kaçınılmaz değildi. Homojen olmayan bir etnik yapı, olumsuz uluslararası koşullar, yozlaşmış siyasi kurumlar ve bu kurumlar tarafından milliyetçilik duygularının kötüye kullanılması acı sonu hazırladı. Uluslararası çevrelerde sık sık ileri sürüldüğü gibi, kanlı parçalanmanın nedeni, Yugoslavya halklarının sahip olduğu azgın milliyetçilik duyguları değildi. Yugoslav milliyetçiliğinin diğer Balkan ülke-

lerinde, mesela Yunanistan, Bulgaristan veya Türkiye’de görülen milliyetçilikten daha azgın ve fanatik olduğu söylenemez.*

Slobodan Milošević’in kullandığı başlıca savaş gerekçesi, Sırbistan sınırları dışında yaşayan Sırların anavatanda toplanmasıydı. Fakat savaştan kısa bir süre önce yapılan bir kamuoyu araştırması, Sırların sadece %3’ünün bu amaçla bir savaşı desteklediğini gösteriyordu.¹ Ezici çoğunluk, sorunun siyasal ve ekonomik yöntemlerle çözülmesini istiyordu. Ama yozlaşmış siyasi yapıların yönetiminde bulunan kadrolar, kendi amaçları için, milliyetçilik duygularını sonuna kadar tahrik ettiler ve kullandılar.

2004’ün güz aylarında yoğun bir şekilde bu kitap üzerinde çalışıyordum. O günlerde zihnim; ikiye bölünmüştü, inkâr, hile ve sahteciliği bir tarz olarak benimsemiş iktidar düşkünleriyle doluydu. Ülkenin kaderine hükmeden bu kişiler bana tehlikeli yaratıklar gibi görünüyordu.

Gençlik yıllarımdan bildiğim Niccolo Machiavelli’nin (Makyavel) *Hükümdar* adlı kitabını tamamen farklı bir gözle tekrar okudum. Kuzey İtalya’nın Floransa kentinde 1469-1527 yıllarında yaşayan Machiavelli iktidar peşinde koşan hükümdarların ahlaki kaygıları bir tarafa bırakmalarını, “yarı canavar, yarı insan” olmaları gerektiğini yazıyordu. Machiavelli’nin kendisi de siyasetle uğraşmış, o arada bir komplo sonunda hapse atılmış, işkence görmüş, haksızlıklara uğramıştı. İyi ve temiz insanlardan oluşan bir toplumu özlüyordu. *Hükümdar* kitabı, herhalde, yaşadığı hayal kırıklıklarının da bir sonucuydu.

Ekim 2004’te Galatasaray’daki Kâzım Taşkent Sanat Galerisi’nde sergilenen nakkaş Mehmed Siyah Kalem’in resimlerini görmeye gittim. Si-

* Yugoslavya’nın kanlı bir savaş sonunda parçalanması dışında başka seçeneklerin olduğunu kanıtlamak da, bunun tersini kanıtlamak da artık mümkün değil. Henüz tek bir kurşun atılmadan, şunları yazmıştım: “Yugoslavya’dan yalnızca Slovenya’nın kanlı bir iç savaş olmadan ayrılması düşünülebilir... Hırvatlar bağımsızlık ilanında ısrar ederse, Yugoslavya’nın sonu gelecektir. Ama daha kötüsü, yaygın ve nerede duracağı belirsiz iç savaş ihtimalidir. Sırların Hırvatistan’daki Sırp topraklarına el koymak istemesi, çatışma başlatacaktır. Benzer bir Sırp-Hırvat kavgası, Bosna-Hersek’in paylaşılması için olabilecektir. Büyük olasılıkla Makedonya da bağımsızlık ilan edecek, ... yalnız küçük bir kıvılcım bekleyen Kosova da ise belki en şiddetli patlamalar meydana gelecektir.” (*Cumhuriyet*, 28.8.1991). Uluslararası medyada dahi bu denli ayrıntılı öngörülere rastlanmadığı bir dönemde yapılmış ve hemen hemen harfiyen doğrulanmış bir öngörünün sahibi olarak, başka seçeneklerin de bulunduğunu söyleyebilmek hakkımın bulunduğunu düşünüyorum.

yah Kalem'in nerede ve ne zaman yaşadığı kesin olarak bilinmiyor. Pek çok araştırmacı, 1500 civarında Orta Asya'da yaşadığını tahmin ediyor. Büyük olasılıkla Semerkandlı, Şaman kültürünün etkisi altında bir Türkmen. Siyah Kalem'in insanları, hayvanları, fakat özellikle demonları (yarı canavar, yarı insan yaratıklar) tasvir eden resimleri bende heyecan uyandırdı.

Siyah Kalem'in demonları başı, gövdesi, iki kolu ve üzerinde durduğu iki bacağı ile insan gibi. Ama uzun tırnaklı elleri pençe gibi, yamru yumru vücudu ürpertici kıllarla kaplı, başından bazen davar bazen geyik boynuzu çıkmış, gözlerinden alevler fışkırıyor. Ablak bir yüze, alt ve üst dudaklarından dışarıya fırlamış canavar dişlerine sahip. Uzun ve kıllı kuyruğu bir ejderha başıyla son buluyor. Bunlar, görüntü ve giysileriyle diğer resimlerde tasvir edilen, o dönem Orta Asya'da yaşayan sıradan insanların farklı yaratıklar.

Bu şok edici demonlar kimlerdi? Siyah Kalem, bu şaşırtıcı semboller aracılığı ile semavi yaratıkları, bu dünyanın ötesindeki bir dünyayı mı kâğıt üstünde dökmüştü? O gün benim için bu soruların cevabını vermek zor olmadı. Onlar bu dünyadaki gerçek yaşamın yaratıkları idi. Siyah Kalem'in demonları Machiavelli'nin yarı canavar, yarı insanları olmalıydı. Güç ve iktidar tutkusuna teslim olmuş Orta Asya seçkinlerinin, beylerin, hanların kötü ruhlu sembolleri olmalıydı. Bir ihtimal, Kara Kalem'in kişisel deneyimlerinin somutlaşmış imgeleri, onun öz yaşamıyla yoğun ilişkileri bulunan dışavurumlarıydı. Floransalı Machiavelli'nin 1500 civarında mükemmel sözcüklerle betimlediği yaratıklar, belki de tamamen aynı yıllarda, aynı duyguları paylaşan Semerkandlı Siyah Kalem'in eşsiz çizgileriyle ete ve kemiğe bürünmüştü.

Siyah Kalem'in demonları beni günlerce kendisine çekti. O arada sanat tarihçilerinin incelemelerini okudum. Onların da en çok ilgisini çeken konulardan biri demonların yorumlanması idi. Kuzey ve doğu Türk geleneklerini iyi bilen araştırmacılara göre bu demonlar kavga ve oburluk eğilimleri güçlü kişiler, dev olmak isteyen insanlar ve tahta çıkan krallar olarak görülmüyordu.⁴ Çarpıcı bir diğer değerlendirme ise şöyle: "Hayat insanın öteki yüzünü gizler. Söz ile eylemin birbiriyle çeliştiği, etik değerlerin aşındığı ya da gelecek korkusunun insanı esir aldığı anlarda, Siyah Ka-

lem'in demonlar dünyası bize kapılarını açar. Yer ile gök arasında saltanat süren, insan varlığının karşı kıyısını temsil eden bu yaratıklar... Siyah Kalem minyatürlerindeki ağırlık noktasını oluştururlar. Nakkaş hayal kurmamış, yalnızca insanın karanlıktaki yüzünde çürüyen değerler için bir beden tasarlanmıştır... İnsan kaçırın, zulmeden ve sahip bulundukları büyü gücüyle insan kaderi üzerinde taht kuran demonlar... Siyah Kalem'in gerçekçi dünyasında yerlerini alırlar.”

Siyah Kalem'in demonları bazen aralarında anlaşılır; biri müzik çalıp eğlenirken, diğeri elinde içki kadehiyle ona katılır. Ama o sırada bir üçüncü demon, arka planda, kıskançlık içinde ve sinsice kötülük tasarlar. Bazen aralarında rekabete tutuşur, halat çekme yarışına girerler. Ama biri gizlice halatı dişine dolar, hile yapar. Bazen açıkça dövüşürler. Dövüşte her şey serbesttir. Birbirlerini kuyruklarından ve sakallarından çeker, gizlenen kamayı saplamak için fırsat kollarlar. Kötülüğün nihai simgesi kuyruk sonundaki ejderha başları kavgada en aktif biçimde yer alır. Sıradan insanlar, demonları başlarından def etmek, onlardan kurtulmak için çabalar.

Siyah Kalem'in resimlerinden biri önünde dakikalarca durdum. Daha önce iri yan dalları ve üst kısmı biçilmiş canlı bir ağacın geriye kalan gövdesi iki demon tarafından karşılıklı tutulan bir bıçkıyla bu kez ortadan ikiye bölünüyordu. Yapılanın kötü bir iş olduğu, yaratıkların yüz ifadesinden de belliydi. Biri öfkeyle, diğeri yoğun bir arzu ve şehvet duygusu içinde, gövdeyi biçiyorlardı. Sanırım Mehmed Siyah Kalem, iktidar düşkünleri tarafından parçalanın Türkistan yurtlarından birinin öyküsünü anlatıyordu. Bu resim şimdi bu kitabın kapağında yer alıyor.

Bu kitabın ilk kopyasını okuyarak yapıcı eleştirileriyle katkıda bulunan arkadaşlarıma ve yakınlarıma teşekkür borçluyum. Esen Çağlar'ın, özellikle çalışmanın başlangıcında ve son döneminde, kapsamlı eleştirileri ve ayrıntılı önerileri son derece yararlı oldu. Ama kitabın tüm eksikleri ve kusurları, kuşkusuz sadece bana ait. Türkiye'nin yozlaşmış siyasi partiler düzeninin iyileşmesine bir nebze katkısı olursa, bu çalışma amacına ulaşmış olacaktır.

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILIN BAŞINDA

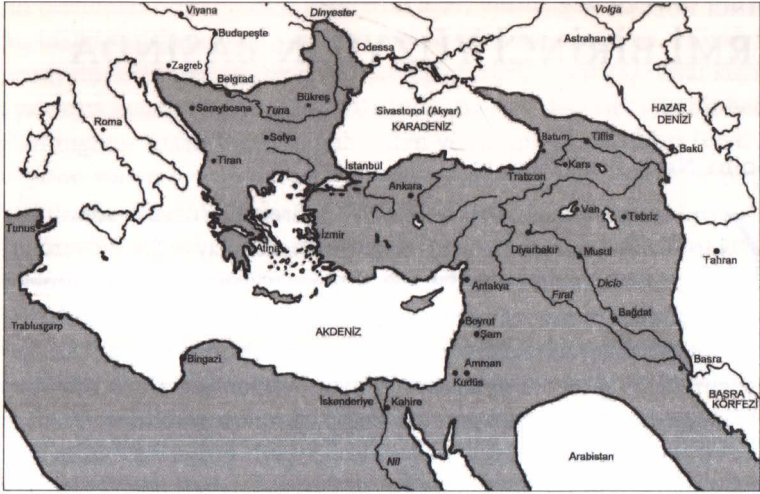
2100'DE NASIL BİR TÜRKİYE?

Yirmi birinci yüzyıl Türkiye'ye neler getirecek? Yüzyılın sonunda nasıl bir Türkiye olacak? Geleceği öngörebilmek kolay değil. Bu sorulara cevap verebilmenin ne kadar zor olduğunu daha iyi anlayabilmek için, hayali bir zaman trenine binerek geçmişe doğru küçük bir yolculuk yapmak yararlı olabilir. İzleyen sayfalarda 1800, 1900 ve 2000 yıllarında Türkiye'nin siyasi sınırlarını gösteren üç harita veriliyor. Aradan geçen her yüzyıl içinde Türkiye'nin sınırlarının ne kadar çok değiştiği açıkça görülüyor.

Burada şimdi yalnızca basit birkaç çizgiyle gösterilen harita değişikliklerinin anlamını bir an için durup düşünmek gerek. Bu değişikliklerin hepsi kuvvet yoluyla, yani büyük ve kanlı savaşlar sonunda oldu. Her defasında on binlerce insan öldü, aileler parçalandı, yüz binlerce insan yerini yurdunu terk etmek, göçmek zorunda kaldı. Toplumların ekonomileri büyük yıkımlar, gerilemeler ve krizler yaşadı. Siyasi yönetimler, rejimler değişti. Bitmiş gibi görünen savaşlar, pek çok kez, yeni savaşların nedeni oldu. Barış ve istikrarın tekrar kurulabilmesi için yılların, bazen yüzyıllı aşan bir zamanın geçmesi gerekti.

Bu haritaları 1800'den itibaren 100'er yıl arayla 1700, 1600 diye geriye doğru istediğiniz kadar çoğaltın. Her defasında farklı bir harita karşınıza çıkar ve geçen her 100 yıl içinde Türkiye'nin sınırlarının önemli ölçüde değiştiği görülür. Türkler Anadolu'ya geldikleri 11. yüzyıldan günümüze dek her yüzyıl başında farklı bir haritaya sahip oldu.

Yüz yıl, insanlık tarihi için kısa, ama toplumların tarihi açısından uzun bir süre. Bir toplum yüz yıl içinde pek çok önemli olayı veya değişmeyi yaşıyor. 21. yüzyıl Türkiye'nin geleceğini yönlendiren gelişmelerin yaşanacağı bir dönem olacak. Yeni yüzyıl başında Türkiye, *aynı zamanda*, iki farklı jeopolitik çekim alanının içinde yer alıyor, ama henüz bunlardan hiçbirisiyle bütünleşmiş, bir parçası olmuş değil. Bir *kararsız denge* durumunda. Ancak bu

Şekil 1. Türkiye 1800

Şekil 2. Türkiye 1900

Şekil 3. Türkiye 2000

Şekil 4. Türkiye 2100 ?

kararsız denge durumu, tıpkı bir tepenin zirvesinde duran topun o veya bu tarafa yuvarlanması gibi, büyük olasılıkla içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk çeyreği içinde ve cumhuriyet 100 yaşını doldurmadan son bulacak. Çünkü Soğuk Savaş'ın son bulması ve küreselleşmeyle birlikte hızla değişen uluslararası koşullar iki jeopolitik alan arasındaki gerilimi artırıyor. Türkiye'nin kararsız denge durumu bu gerilimin ortasında uzun süre devam edemez. Bir kırılma çizgisi oluşacak. Kırılma, Türkiye'nin doğu sınırlarından veya ortasından geçen bir fay hattı boyunca ortaya çıkabilir. Bunun sonunda Türkiye'nin hangi jeopolitik alana yöneleceği belli olacak. Dışımızdaki gelişmelerin de etkileyeceği, ama büyük ölçüde Türkiye'nin kendi tercihleriyle belirlenecek bu yöneliş ülkenin ve ülkede yaşayan insanların kaderini derinden etkileyecek.

Türkiye'nin önünde duran birinci seçenek barış, refah ve istikrar yolu. O yolun en değerli simgesi, 2100 yılında değişmemiş sınırlar olacak. Bu, tarih boyunca daha önce hiç yaşamadığımız bir durum. Öylelikle Türkler, Anadolu'ya gelişlerinden bin yıl sonra bir ilki başararak, tarihte ilk kez bir yüzyıl boyunca değişmeyen sınırlara sahip olacak. Bu seçeneğin bir başka önemli özelliği, demokrasi ve insan haklarına dayalı bir düzen içinde refah sağlayabilmesi.

İkinci seçeneğin yolundan giderse Türkiye'nin 2100 haritası 2000'den farklı olacak. Öyle bir haritayı kesin çizgileriyle bugünden öngörmek mümkün değil. Ama şunu kolaylıkla söyleyebiliriz ki, korkunç beşeri acılar ve ağır bir ekonomik gerileme yaşanacak. Büyük olasılıkla rejim değişikliğine kadar giden şiddetli depremler olacak. Böyle bir karanlık sarmalın içinden, ancak uzun yıllar sonra ve büyük bedeller ödenerek çıkılabilecek.

BİRİNCİ SEÇENEK: AVRUPA İLE BÜTÜNLEŞME

Türkiye için birinci jeopolitik çekim alanı Avrupa. Yeryüzünün en istikrarlı coğrafyasını oluşturan bu alanın başlıca özellikleri şöyle:

- Yoksulluğun kökünün kazınmasını ve tüm yurttaşların paylaştığı yüksek refah düzeyini olanaklı kılan bir maddi üretim, iyi işleyen bir demokrasi ve dünyanın diğer yerlerinde olduğundan daha iyi korunan temel insan hakları.

- Yüzyıllar boyu süren şiddetli ve kanlı savaşlardan sonra, ölkeler arasındaki anlaşmazlıkların kuvvet yoluyla çözölməsi döneminin kazanmış olması.

Sınırların savaş yoluyla yeniden çizilmesi döneminin Avrupa'da artık son bulunduğunu söyleyebiliriz. Yugoslavya'nın dağılması ve onu izleyen Hırvatistan, Bosna, Kosova ve Makedonya'daki çatışmalar, büyük olasılıkla Avrupa'da sınırların kuvvet yoluyla değışmesi sonucunu doğuran son savaşlar oldu. Finlandiya, Baltık ölkeleri, Polonya, Slovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'ın doğu sınırlarından oluşan bir hattın batısında kalan Avrupa'da bundan sonra, eski Yugoslavya topraklarında ve özellikle Kosova ve Makedonya'da hâlâ çıkabilecek düşük yoğunluklu çatışmalar hariç, sınırların kuvvet yoluyla değışmesini amaçlayan savaşlar artık uzak bir olasılık.

Yalnızca bu özellik dahi, yukarıda tanımlanan hattın batısında kalan Avrupa topraklarını güçlü bir çekim merkezi kılmak için yeter. Avrupa'yı tarihte daha önce eşi görölmemiş bir istikrar alanı yapan bu özellik, Türkiye için de eşsiz bir fırsat anlamına geliyor.

Çünkü 21. yüzyılın başında, Türkiye'nin mevcut siyasi coğrafyası hâlâ parçalanma tehdidiyle karşı karşıya. Ülkenin bugün karşı karşıya olduğu en büyük risk de bu. Bu riskin ortadan kalkması ve Türkiye'nin istikrara kavuşmasının, Avrupa'yla bütünleşmekten daha güvenilir ve daha kısa dönemde gerçekleşebilecek bir başka yolu yok.

Türkiye'nin Avrupa'yla bütünleşmesi, AB üyesi olmasıyla yakından ilgili, ama ikisi aynı şey değil. Avrupa'da mevcut önyargıların belirleyici olması sonucunda AB üyesi olamasa bile, bu durum Türkiye'nin temel jeopolitik tercihinde tamamen yeni bir yönelişe yol açmamalı. Çünkü, hemen yanı başında bulunan şiddetli istikrarsızlık alanı hariç, gidebileceği başka yer yok. AB üyesi olamayan bir Türkiye'nin yapacağı, Avrupa bütünleşmesini, asgari 250 yıllık Batıya yönelişinin ve modernleşme arayışının daha geniş çerçevesi içinde görmek olmalı. AB üyeliği hiç kuşkusuz Türkiye'nin hem kendi sorunlarını çözmesini, hem de bölgesinde istikrara katkı yapmasını kolaylaştıracak. Ama bazen sanıldığı gibi hayati önem taşıyan bir konu değil. Türkiye AB üyesi olmadan da büyük başarılarla ulaşabilir.

Türkiye'nin önümüzdeki dönemde başarılı olması her alanda az yanlış yapmasına, fakat özellikle şu dört temel konuda olabildiğince doğru politikalar izlemesine bağlı:

Ekonomide sürdürülebilir ve hızlı bir büyüme, bu amaçla kamu maliyesinin disiplin içinde yönetilmesi ve rekabete dayanan küresel ekonomiyle bütünleşme.

Eğitimde yaygın bir seferberlik.

Kürt milliyetçiliğine demokrasi, insan hakları ve gönüllü birlik temeline çözüm.

Dış siyasette maceracılıktan uzak kalınması.

Ülkenin ihtiyacı olan bir siyasal program için, yukarıda belirtilen başlıkların elbette başka alanlardaki politikalarla desteklenmesi gerekir. Ancak bu dört temel konunun en ileri düzeyde ağırlık taşıdığı söylenebilir. Ekonomi ve eğitim her ülkenin gelişmesinde ve başarısında en ön planda önem taşır.* Kürt milliyetçiliği (sorunu) ile bulunduğu olağanüstü istikrar-sız bölge nedeniyle dış ilişkiler, Türkiye'ye özgü nedenlerle, diğer iki hayati konu.

Dört temel konu ekonomi, eğitim, Kürt milliyetçiliği ve dış ilişkilerle ilgili ayrıntılara daha sonraki bölümlerde girilecek. Esasen bu dört konu kitabın akışı içinde sık sık karşımıza çıkacak. Türkiye'nin son on yıllardaki başarısızlığının önemli göstergeleri olarak, ekonomide ve eğitim alanında elde ettiği sonuçlar ikinci bölümde incelenecek. Eğitimde yaygın bir seferberliğin çerçevesi, Kürt milliyetçiliği ve maceracılıktan uzak bir dış siyaset konuları beşinci bölümde ele alınacak.

Temel politikalarda az hata yapan ve başarılı bir Türkiye Avrupa (Batı) jeopolitik alanıyla bütünleşmesini istikrarlı bir şekilde tamamlayabilir. AB üyeliği de daha yüksek bir olasılık haline gelir.

Başarılı olmasına rağmen şiddetli önyargılar nedeniyle AB üyeliği engellenen bir Türkiye'nin Avrupa (Batı) bütünleşmesi içinde kalmayı tercih etmesi, AB içindeki Türkiye karşıtı çevrelerin tercih ettiği özel ortaklık

* Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), ülkelerin gelişmişlik düzeyini üç değişkene bağlı olarak belirler. Bunlardan ilk ikisi, kişi başına milli gelir ve eğitim düzeyi. Daha ayrıntılı açıklama, beşinci bölümde "Eğitim" kısmında verildi.

la aynı şey değil. Böyle bir durumda Türkiye, Batı dünyası içinde kalmaya devam ederken, stratejik ilişkilerde AB'den bağımsız siyasetler sürdürmeli. İkincisi, AB üyeliğinin avantajları olduğu kadar, getirdiği önemli yüklerin de olduğu dikkate alınmalı (özellikle bürokratik işleyiş, ortak mevzuatın getirdiği pek çok katı kural ve bağlayıcı dış ticaret rejimi gibi konularda). İyi planlanmış ve gerçekçi politikalarla üyeliğin dışında kalmanın avantajlarından en yüksek düzeyde yararlanmaya çalışmalı. Üçüncü olarak, değişik AB ülkelerine, özellikle kendisine karşı karanlık düşüncelerin sözcülüğünü yüklenen ülkelere karşı farklılaştırılmış politikalar uygulamalı, uygun muhataplara uygun siyasal ve ekonomik yaptırımlarla cevaplar vermeli. AB üyeliği dışında kalan bir Türkiye'nin yukarıda önerilen politikaları yürütebilmesinin temel koşulu da yine, başarılı ve güçlü olmasına, yani en azından temel konularda doğru siyasetler izlemesine bağlı.

İKİNCİ SEÇENEK: YERYÜZÜNÜN EN İSTIKRARSIZ BÖLGESİ

Türkiye'nin önündeki ikinci jeopolitik alan aynı zamanda dünyanın en şiddetli istikrarsızlık bölgesi. Türkiye de taşıdığı pek çok özellik nedeniyle bu bölgenin bir parçası. ABD'nin etkili strateji uzmanlarından Zbigniew Brzezinski tarafından "küresel istikrarsızlığın merkezi alanı" diye adlandırılan bu bölge, Türkiye'yle beraber Rusya'nın güney toprakları, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri, İran, Afganistan, Pakistan, Hindistan'ın kuzeybatısı (Keşmir), Çin'in batı eyaleti Sincan, tüm Ortadoğu Arap ülkeleri ve İsrail'i kapsıyor.

Bu derin istikrarsızlık bölgesinin temel özellikleri şöyle:

- İktisadi geri kalmışlık. Kişi başına düşen gelir, gelişmiş ekonomilerde olanın %20'si veya daha azı.
- Açık dikta rejimleri veya işlemeyen demokrasiler. Korumasız insan hakları.
- Etnik, dini veya ideolojik nedenlerden kaynaklanan çatışmaların şiddet yoluyla çözülmesi. Süregelen anlaşmazlıklar nedeniyle istikrar bulmamış sınırlar. Sınırların kuvvet yoluyla değişme yolunun fiilen açık bulunması.

Bu bölgedeki ülkelerden yalnız İsrail'in durumu, bu üç özellikten ikisine uymuyor. İsrail bu bölgenin en gelişmiş ekonomisine ve işleyen bir demokrasiye sahip. Ama çatışmaların şiddet yoluyla çözülmesi ve sınırlandırmanın kuvvet yoluyla değişebilmesi açısından, en yoğun istikrarsızlık merkezinin tam odağında ve bölgede istikrarsızlığın önemli kaynaklarından biri. İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına çekilmesini ve bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını öngören bir anlaşma sağlanmadan, Ortadoğu'da barışın kurulması zor.

21. yüzyılın ilk çeyreği içinde dünyanın enerji ihtiyacının %50'den fazla artacağı tahmin ediliyor. Söz konusu istikrarsızlık bölgesi, aynı zamanda, muazzam enerji kaynaklarını barındırıyor. Dünyanın bilinen petrol rezervlerinin %70'i, doğalgaz rezervlerinin %40'ı Ortadoğu'da. Ortadoğu'nun bilinen bu kaynaklarına ilaveten, Hazar havzasında son yıllarda büyük hacimli yeni rezervler ortaya çıktı. Hazar havzasında belirlenen bu yeni petrol ve doğalgaz kaynakları özellikle Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan sınırları içinde. Toplam rezerv miktarlarıyla ilgili değişik tahminler yapılmakla birlikte, Hazar havzasının yakın gelecekte Ortadoğu'ya rakip yeni bir enerji merkezi olacağı kesin. Mesela Kazakistan'da sürekli geliştirilen Tengiz, Karaçaganak, Akdağ, Kaşagan gibi bölgelerden yalnız sonuncusunun petrol rezerv hacmi, bir tahmine göre, 50 milyar varil'. Bu değer, Cezayir ve Libya'nın bilinen toplam petrol rezervinden daha fazla bir büyüklüğü ifade ediyor. Ortadoğu ve Hazar havzasını kapsayan bölge şimdi, öngörülebilir bir gelecek için, dünyanın petrol ve gaz ihtiyacını karşılaması bakımından rakipsiz görünüyor.

Kendi yapısal iç sorunlarına ilaveten İsrail'in varlığı ve zengin enerji kaynakları, ne yazık ki bölgedeki sorunların çözümünü kolaylaştırmıyor. Bu yoğun istikrarsızlık bölgesi, 21. yüzyılın ilk on yıllarında, büyük olasılıkla dünyanın en şiddetli çatışmalarına ve savaşlarına sahne olmaya devam edecek. Başta ABD olmak üzere bölge dışındaki devletlerin gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek isteyen müdahaleleri eksik kalmayacak. Afganistan ve Irak savaşları bu bakış açısıyla değerlendirilirse, iki münferit olay değil, bölgede on yıllarca sürecektir istikrarsızlık, kaos ve yeni savaşların habercisi olarak görülebilir.

21. yüzyılda dünyanın başka hiçbir bölgesinde daha yüksek bir nükleer savaş riski yok. İsrail-Filistin sorununun nükleer silahların kullanıldığı bir çatışmaya kadar tırmanması tehlikesi ürkütücü. Nükleer silahların İsrail'e karşı yapılacak bir saldırıda olduğu kadar, ilk kez İsrail tarafından kullanılması olasılığı da göz önünde tutulmalı. Amerika'nın Mart 2003'te başlattığı savaşın önemli nedenlerinden biri, Irak'ın kitle imha silahları yeteneğinin ortadan kaldırılmasıydı. Şimdi Irak'ta kitle imha silahları bulunmadığı anlaşıldıktan sonra dahi, bu savaşın, bölgede nükleer savaş riskini azaltan değil, artıran sonuçlar doğurduğu gözden uzak tutulmamalı.

Yanlışlar üzerine kurulu ABD'nin Irak siyasetinin başarılı olabilmesi zor. Eğer ABD açık bir başarı elde edemeden Irak'ı terk etmek zorunda kalırsa, dünyanın en büyük askeri gücünü Ortadoğu'da mağlup edenlerin bir sonraki hedefinin İsrail olacağı belli. Öyle bir çatışma yüksek düzeyde bir nükleer savaş riski taşıyor. İsrail'i kesin bir yenilgiye uğratmak isteyenlerin olduğu kadar, İsrail'in de nükleer silahlar kullanması ciddi bir olasılık. Zaten İsrail'in savunma kavramı, nükleer silahları ilk kullanan taraf olmayı reddetmiyor.

Bu bölgede yer alan 20 civarındaki ülkenin her biri yaşanacak savaşlardan, krizlerden ve istikrarsızlıklardan payını alacak. Savaşlar yapılırken, sınırlar değişirken, topraklar parçalanıp yeni ülkeler kurulurken, rejimler çökerken, bölgedeki ülkeler ama doğrudan ama dolaylı bu değişimlerin şiddetini yaşayacak.

Bu derin istikrarsızlık bölgesinin batı sınırını oluşturan Türkiye'nin hemen yakınında yaşanacak depremlerden olabildiğince az etkilenmesi, kendisinin bu bölgenin ve krizlerin bir parçası olmaması, onun yerine sorunların çözümüne ve istikrara olumlu katkılar yapabilmesi gerekiyor.

ÜÇÜNCÜ SEÇENEK YOK

Tarih ve coğrafya Türkiye'yi Avrupa'ya bağlıyor. O nedenle Avrupa'yla bütünleşme çabalarının 21. yüzyılın ilk on yıllarında ciddi bir başarısızlığa uğraması, Türkiye'nin temel tarihsel yönelişinin alacağı en ağır darbe olacak.

Türkiye'nin önünde, Avrupa'yla bütünleşme dışında, kıyaslanabilir sonuçlar doğurabilecek başka bir jeopolitik seçenek yok. Değişik çevreler ta-

rafından zaman zaman dile getirilen “Türkiye’nin başka seçenekleri de var...” söylemi, gerçek seçeneklerin varlığından çok, anlaşılabilir hayal kırıklıkları ve çaresizliğin, zaman zaman pazarlık gücünü artırmak isteyen basit taktiklerin veya iyi tasarlanmamış stratejik düşlerin bir ifadesi olarak görülmeli.

Avrupa seçeneğine karşılık yaygın olarak dile getirilen önerilerden biri, Avrasya seçeneği. Duygusal yönleri ağır basan ve henüz olgun bir siyasi ifadesi hiçbir yerde yapılmamış bu arayışın temelini Güney Kafkasya ve Orta Asya’da bağımsızlık kazanmış Türki devletler oluşturuyor. Her şeyden önce, Sovyet hegemonyasından kısa süre önce kurtulmuş bu devletlerin jeopolitik yönelişleri henüz istikrar bulmuş değil. Millet, aşiret ve mezhep gerginlikleri bu bölgede parçalayıcı çatışmalara neden olabilir. Güçlü kültür bağlarına rağmen, Türkiye ile Avrupa Birliği benzeri bir beraberlik içine girmeyi istemeleri için görünür bir neden de yok.

Böyle bir seçenek bütün taraflarca arzu edilir olsa bile, en basit ve temel göstergeler, Avrupa’ya seçenek oluşturabilecek bir Avrasya çözümünün olmadığını açıkça ortaya koyuyor. Söz konusu beş ülkeye, yakın coğrafyayı paylaşan Tacikistan ile Güney Kafkasya’daki Gürcistan ve Ermenistan dahil edilse dahi, ortaya çıkan temel büyüklükler şöyle (2003):²

ÜLKE	NÜFUS (milyon)	GSMH (cari USD, milyar)
Azerbaycan	8,2	7,1
Gürcistan	5,1	4,0
Ermenistan	3,1	2,8
Türkmenistan	4,9	6,2
Özbekistan	25,6	10,0
Tacikistan	6,3	1,6
Kırgızistan	5,1	1,9
Kazakistan	14,9	29,8
Toplam	73,2	56,3

Toplam nüfusu yaklaşık Türkiye kadar olan sekiz ülkenin toplam milli geliri, AB bir tarafa, Türkiye'nin milli gelirinin dörtte biri kadar dahi değil. Tek başına sayıların soğuk dili bile, Avrupa'ya karşı bir Avrasya seçeneğinin bulunmadığını göstermeye herhalde yeter. Türki devletler temelinde birlik, doğu ve güney Avrupa'da çok değişik çözümler altında yüzyıllardır aranan Slavların birliğinden daha gerçekçi değil.

Zaman zaman öne sürülen bir başka jeopolitik seçenek, Türkiye'nin İslam dünyasına yönelmesi ve liderliğini yapması. Genellikle üstünkörü yapılan bu öneri daima, Türkiye'yi ve İslam dünyasını yakından tanımayan çevrelerden geliyor. İslam dünyasının liderliği için Türkiye'nin bir siyasi irade oluşturabilmesi ve o doğrultuda bir jeopolitik yöneliş içine girmesi mümkün değil. Padişahın taşıdığı unvanlardan biri halife iken dahi, kendi İslam anlayışını yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nda böyle bir irade gelişmedi. Türkiye böyle bir yönelişe girse, İslam dünyası bunu benimsemez. Yalnız Türkiye değil, başka hiçbir ülkenin geniş bir coğrafya ve kültürler kuşağı üzerine oturan İslam dünyasının lideri olabilmesi düşünülemez.

Sadece ekonomik-demokratik gelişme gibi temel iç sorunlarının çözümünü veya misak-ı milli üzerine kurulu toprak bütünlüğünün korunması gibi en temel güvenlik ihtiyacının karşılanmasını değil, Türkiye, başlıca jeostratejik hedeflerinden hiçbirini, Avrupa bütünleşmesi dışında kalarak daha iyi gerçekleştiremez. Bu hedefleri üç başlık altında toplayabiliriz: Kendi yakın bölgesi Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya'da etkinlik; Türki devletlerle ilişkilerin geliştirilmesi; çevresindeki en büyük güç Rusya ile işbirliği.

Bu üç temel stratejik hedefin üçünü de Türkiye, Avrupa bütünleşmesiyle daha iyi başarabilir. Türkiye'nin Avrupa'yla bütünleşmesi, bu üç jeostratejik hedefe ilaveten, bir başka alanda daha zenginleştirici sonuçlar doğurur: ABD ile ilişkilerinde Türkiye daha geniş bir hareket alanına kavuşacak, bu ilişkilerin oturduğu siyasi temel güçlenecektir.

BÜYÜK YOL AYRIMI

21. yüzyılın başında Türkiye'nin önünde büyük bir yol ayrımı duruyor. Birinci yol, tarihin bildiği en büyük refah ve istikrar alanını oluşturan Av-

rupa'yla bütünleşmek. İkincisi, dünyanın en şiddetli istikrarsızlık alanına giden yol. Bu alanın başlıca özellikleri; iktisadi geri kalmışlık, demokrasi ve insan haklarıyla bağdaşmayan rejimler ile savaş yoluyla değişme tehdidi altındaki sınırlar. Böyle bir dehşet yumağının içine düşen bir Türkiye'nin, oradan ne zaman ve nasıl çıkacağını kimsenin bilmesi mümkün değil. Bilen ve görünen üçüncü bir yol yok.

Türkiye'nin hangi yoldan gideceği, en geç 21. yüzyılın ilk çeyreği içinde açıklık kazanacak. 11. yüzyıl Türklerin tarihi açısından bir dönüm noktası oldu: Askeri, idari ve diplomatik alanlarda elde edilen başarılarla Anadolu'nun vatan toprağı olması ve o topraklar üzerindeki varlıkları kesinlik kazandı. Şimdi bin yıl sonra, bir başka büyük sınav var: Türklerin Anadolu'daki varlıklarının sınırları 21. yüzyılda istikrar bulacak ve kesinleşecek.

Söz konusu olan, iki yoldan hangisini seçmemizin daha uygun olacağı değil. Hangi yolun bu ülkede yaşayan herkesin çıkarına daha uygun olduğu açık. Sorun şu: Ülkenin ve bu ülkede yaşayan herkesin çıkarına uygun olan yola girebilmek için gerekli politikaları uygulama başarısını gösterebilecek miyiz?

Çünkü Türkiye'nin son on yıllarında, ne yazık ki, başından çok başarısızlık var. Türkiye başarısız. Bu başarısızlıkların bir yenisinden endişe duymak için her neden mevcut.

BAŞARISIZ TÜRKİYE

“Sen ne vercen, ben beş yüz fazla vercem.”

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de en uzun süre başbakanlık yapan siyasetçi Süleyman Demirel, 1991 seçim kampanyasında tarım ürünlerine vereceği taban fiyat politikasını açıklıyor.

Pek çok okuyucu bu bölümün başlığına itiraz edebilir, Türkiye'nin başarısız olduğu değerlendirmesini kuşkuyla karşılayabilir. Türkiye niçin başarısız olsun ki?

Başarısızlığı kabullenmek zor. Kişinin veya bir ülkenin kendi başarısızlığını yalnız kabul etmesi değil, algılaması da kolay değil. Türkiye'nin son yıllarda başarılı bir örnek sergilediği konusunda kamuoyunun koşullanmasında, siyaset bezirgânlarının da önemli bir payı var. Bu başarısızlıkta büyük sorumluluk taşıyan siyaset bezirgânları, demagoji ve duygu sömürüsü yaparak, gerçeklerin üstünü hep örtmek isterler. Kendi sorumluluklarını gizlemek ve kamuoyunun dikkatinden kaçırmak için, yanıltıcı kıyaslamalarla, aslında Türkiye'nin hiç de başarısız olmadığı izlenimi yaratırlar: “Kırk yıl önce toplu iğne bile yapamıyorduk, şimdi her şeyimizi kendimiz üretebiliyoruz, herkesin evinde renkli televizyon var” veya “daha şu kadar yıl önce kişi başına düşen milli gelir sadece 400 dolardı, bakın şimdi 4000 dolara yaklaştık, AB'ye giriyoruz” gibi zihin karıştıran sözde kanıtlarla, insanların gözlerini boyamaya çalışırlar.

O nedenle önce, Türkiye'nin gerçekten başarısız olup olmadığını görmek gerek. Bu bölümde, olabildiğince nesnel verilere dayanarak, bunu yapmaya çalışacağız. Türkiye son on yıllarda elbette değişti ve gelişti. Dünyayapamadığımız pek çok şeyi bugün yapabiliyoruz. Koşullarımız yirmi yıl, kırk yıl önce olduğundan elbette daha iyi. Ama bunlar bir ülkenin başarılı olduğunu kanıtlamaya yetmez. Bunun basit bir nedeni var: Dünyada tek başımıza yaşamıyoruz. Önemli olan, komşularımızla ve başka ülkelerle kıyaslandığında nasıl bir gelişme gösterdiğimiziz. Dünyanın kabul ettiği ölçüt de bu.

Uluslararası yarışta başarının ölçütü ne? Bir ülkenin gelişmesini ölçebilmek için, değişik göstergelerin dikkate alınması gerekir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Türkiye dahil değişik ülkeler için bir insani gelişme endeksi hesaplar ve yayınlar. Bu endeks şu üç bileşenden oluşur: *Kişi başına gelir, eğitim ve yaşam beklentisi (ömür süresi)*. Bu üç endeks içinde en önemlisi, bir ülkenin başarı grafiğini en iyi yansıtanı, hiç kuşkusuz, kişi başına gelir düzeyidir. Uluslararası değerlendirilmelerde en çok kullanılan ve en nesnel kabul edilen gösterge de budur.

Bu bölümde Türkiye'nin son on yıllardaki başarısını değerlendirirken, benzer bir yol izleyeceğiz. Öncelikle kişi başına gelir değişimini geniş bir kıyaslamalı çerçeve içinde inceleyeceğiz. Daha sonra yine UNDP'ye göre ülkelerin gelişmişliğini belirleyen ikinci en önemli bileşen olan eğitim konusunda, yine olabildiğince geniş bir kıyaslamalı çerçeve içinde, Türkiye'nin durumunu ele alacağız.

Ekonomi ve eğitim, bütün ülkelerin gelişmişlik ve başarı düzeyini belirleyen en önemli iki gösterge. Türkiye'nin özel durumu nedeniyle, bunlara iki konuyu daha ilave etmek gerek: Kürt milliyetçiliği ve dış ilişkiler. Türkiye'nin başarılı olabilmesi için, Kürt sorununu demokrasi, insan hakları ve gönüllü beraberlik temelinde çözmesi; maceracı bir dış siyaset çizgisine asla girmemesi gerekiyor. Bu iki konuyu, ilerdeki bölümlerde ele alacağız.

BAŞARISIZLIĞIN BİRİNCİ KANITI: KALKINMA YARIŞINDA GERİDE KALDIK

Kalkınma yarışında Türkiye'nin elde ettiği sonucu değerlendirebilmek için, öncelikle, olabildiğince çok sayıda ülkenin olabildiğince uzun bir dönemi kapsayan milli gelir verilerine ihtiyaç var. Daha sonra, bu ülkelerden Türkiye'yle kıyaslanması anlamlı olanların seçilmesi ve kıyaslanmanın o ülkelerle yapılması gerek.

Bu çalışmada, Türkiye'nin kalkınma yarışında elde ettiği kıyaslamalı sonucu belirlemede, öncelikle Dünya Bankası'nın milli gelir verileri kullanıldı. Kıyaslama için 1970-2003 dönemi esas alındı. Bu 32 yıllık dönem, Türkiye'nin elde ettiği sonucu değerlendirebilmek için uygun ve yeterince uzun bir zaman dilimi.¹ Türkiye'nin iktisadi kalkınma yarışında elde ettiği

sonuç, aşağıda anlatılan ölçütlere göre seçilen 37 ülkeyle kıyaslandı. Bu ülkelerin 15'i Avrupa'dan, 22'si dünyanın diğer bölgelerinden. Söz konusu 37 ülke, olabildiğince nesnel ve Türkiye'yle kıyaslamada anlam taşıyan ölçütlere göre belirlendi.

Avrupa ve Türkiye

AB'ye aday Türkiye'nin iktisadi kalkınma yarışında başarı derecesini belirleyebilmek için, kıyaslama amacıyla öncelikle dikkate alınması gereken ülkeler kuşkusuz Avrupa ülkeleri. Bu amaçla, aşağıdaki üç ölçüte uyan *bütün Avrupa ülkelerinin* 1970-2003 arasında kişi başına düşen milli gelir değerleri ve değişimi bulundu. Kullanılan üç basit ölçüt şunlar:

- 1970-2003 arası milli gelir verileri Dünya Bankası'nda bulunabilmeli.
- Türkiye'yle kıyaslamada anlamlı olabilmesi için, söz konusu ülkenin 2000 nüfusu en az üç milyon olmalı. Nüfusu üç milyonun altında olan mesela Lüksemburg (Avrupa'nın son yıllarda en hızlı gelişen ülkelerinden biri) gibi ülkeler, Türkiye'yle kıyaslama için uygun örnek olmayabilir.
- 1970-2003 yılları arasında siyasi sınırları değişmiş olmamalı. Çünkü sınırları değişen ülkelerin verileri, büyük nüfus kaymaları ve başka nedenlerle sağlıklı olmayabilir. Zaten bu ülkeler için 1970-2003 dönemini kapsayan uygun veriler genellikle bulunmaz.

Seçilen üç ölçüte uyan 15 Avrupa ülkesi var: Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Norveç, Portekiz ve Yunanistan.

Bu 15 ülke, Almanya (sınır değişikliği) ve Lüksemburg (nüfus az) hariç, 2005 genişlemesi öncesi AB'ye üye 15 ülkenin 13'ünü kapsıyor. O nedenle, incelediğimiz dönemde AB'nin ekonomik gelişmesini doğru temsil ettiği rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca, Türkiye'ye daha yakın olduğu düşünülebilecek Avrupa'nın Akdeniz ülkelerinin hepsi, eski Yugoslavya hariç, bu listede yer alıyor.

Bulunan sonuçlar on yıllık aralıklarla Tablo 2.1'de gösterildi.

Tablo 2.1. Avrupa ülkeleri ve Türkiye’de kişi başına milli gelir (1970-2003)*(Kaynak: Dünya Bankası, Atlas metodu, cari Amerikan dolarıyla)*

	1970	1980	1990	2003	Yıllık ortalama artış (%)	Milli gelir artış katsayısı (2003/1970)
İrlanda	1 450	6 080	11 960	27 010	9,3	18,6
İspanya	1 140	5 960	11 680	17 040	8,5	14,9
Portekiz	820	3 010	6 450	11 800	8,4	14,4
Norveç	3 100	15 370	25 490	43 400	8,3	14,0
Avusturya	2 020	11 030	19 720	26 810	8,2	13,3
İngiltere	2 430*	8 380	16 190	28 320	8,0	11,7
Finlandiya	2 420	10 940	24 890	27 060	7,6	11,2
İsviçre	3 660	19 630	33 510	40 680	7,6	11,1
İtalya	2 000	7 870	17 420	21 570	7,5	10,8
Yunanistan	1 330	5 610	7 770	13 320	7,2	10,0
Hollanda	2 710	13 610	18 720	26 230	7,1	9,7
Belçika	2 720	13 430	18 460	25 760	7,1	9,5
Danimarka	3 650	14 610	23 430	33 570	7,0	9,2
Fransa	3 000	12 780	19 660	24 730	6,6	8,2
İsveç	4 340	15 950	25 540	28 910	5,9	6,7
Türkiye	580	1 920	2 270	2 800	4,9	4,8
Ortalama (Türkiye hariç)	2 453	10 951	18 726	26 414	7,5	10,8
Ortalama/ Türkiye	4,2	5,7	8,2	9,4	1,53	2,23

* 1971 değeri alındı.

Tablo 2.1’in ortaya koyduğu gerçekler dikkatle incelenmeli. Sonuçlar Türkiye açısından, başarısızlığın ötesinde, ağır ve üzücü bir durumu gösteriyor.

Bu tablodan çıkan başlıca sonuçlar şöyle:

- Avrupa ülkeleri içinde Türkiye açık bir şekilde en başarısız olanı. Sadece mevcut gelir düzeyi açısından değil, kişi başına gelir artış hızı bakımından da Türkiye en sonda yer alıyor.
- Avrupa ile Türkiye arasındaki fark hem mutlak olarak, hem orantılı olarak giderek büyüyor. Avrupa ortalamasıyla Türkiye arasındaki fark 1970'te 1 873 (2 453-580) dolar olurken, 2003'te fark 23 614 (26 414-2 800) dolara çıktı. Avrupa'da kişi başına ortalama gelir 1970'te Türkiye'nin 4,2 katı iken, 2003'te 9,4 katı oldu. Aradaki fark giderek uçuruma dönüşüyor, kapatılması zorlaşıyor.
- 1970-2003 arasında Türkiye'de kişi başına gelir yılda ortalama %4,9 artarken, Avrupa'da ortalama %7,5 arttı. İncelenen 33 yıllık dönem içinde Türkiye'de kişi başına gelir yaklaşık 5 kat artarken, Avrupa'da 10 kat arttı.
- 1970'te kişi başına gelir düzeyi Türkiye'den sonra en düşük (1 500 \$ altında) dört ülke İrlanda, İspanya, Portekiz ve Yunanistan. Gelir düzeyi 1970'te Avrupa ortalamasından çok Türkiye'ye yakın olan bu dört ülke, 1970-2003 arasında Avrupa ortalamasının üzerinde bir gelişme göstererek, Türkiye'den koptu ve Avrupa'ya yaklaştı. Söz konusu dört ülkede ortalama kişi başına gelir 1970'te Türkiye'nin 2,0 katı iken, 2003'te 6,2 katı oldu.
- Türkiye'nin başarılı olduğunu söyleyen siyaset bezirgânlarına bir uyarı: 1970-2003 arasındaki gelişme aynı doğrultuda devam ederse, bir 33 yıl daha geçtikten sonra 2036'da Avrupa'da kişi başına gelir Türkiye'nin 21 katına çıkacak. Hiç kimse, "canım olur mu öyle şey, fark 21 kata çıkar mı?" demesin. Eğer Türkiye'nin kötü yönetimi aynen devam ederse, pekâlâ olur. 21 kat fark yaklaşık olarak, Avrupa ile Filipinler arasında bugün mevcut gelir farkına karşılık geliyor. Ayrıca, Türkiye'nin gelir seviyesi 1 000-1 500 dolar arasında olan doğu ve güneydoğu bölgesi ile Avrupa ortalaması arasındaki fark da bugün 21 kat civarında.

Türkiye'nin iktisadi gelişmesinin başarısını veya başarısızlığını yalnız Avrupa ülkeleriyle kıyaslayarak belirlemenin yeterli olmadığı düşünülebilir. Gerçekten de dünya yalnız Avrupa'dan ibaret değil.

Bu düşüncelerle, Avrupa hariç *tüm dünya ülkelerini* kapsayan bir kıyaslama yapıldı. Kıyaslama için seçilen ülkeler, Avrupa için kullanılan üç ölçüt korunarak ve iki ölçüt daha ilave edilerek belirlendi:

- 1970-2003 arası milli gelir verileri Dünya Bankası'nda bulunabilmeli.
- Türkiye'nin yakın bölgesi Akdeniz, Kafkasya ve Ortadoğu'dan seçilecek ülkeler için, Avrupa'da olduğu gibi, 2000 nüfusu en az üç milyon olmalı. Dünyanın diğer bölgelerinden seçilecek ülkeler için asgari 2000 nüfusu, on milyon kabul edildi.
- 1970-2003 arasında sınırları değişmemiş olmalı.
- OPEC üyesi olmamalı. Yüksek petrol gelirleri, kişi başına milli gelir kıyaslamasında sağlıklı olmayan sonuçlar verebilir.
- 2003'te kişi başına milli gelir 750 doların altında olmamalı. Çok düşük gelir düzeyindeki ülkeler (en fakir ülkeler) fakirliğin yarattığı tamamen farklı bir iktisadi gelişme dinamiğine sahip. Türkiye'nin başarısını kıyaslamak için uygun değil. O nedenle kıyaslama dışı tutuldu.

Bu ölçütlere uyan 22 dünya ülkesi var:

Kuzey Afrika-Ortadoğu: Fas, İsrail, Mısır, Tunus.

Asya-Pasifik: Avustralya, Çin, Filipinler, Hindistan, Japonya, Kore, Malezya, Sri Lanka, Tayland.

Amerika: ABD, Arjantin, Brezilya, Guatemala, Kanada, Meksika, Peru, Şili.

Afrika: Güney Afrika.

Yukarıdaki 22 ülkeden Hindistan'ın 2003'te kişi başına geliri 750 doların altında (540 \$). Ancak, diğer ölçütleri karşılayan bu yaklaşık bir milyar nüfuslu önemli ülke için bir istisna yapıldı ve değerlendirme dışı bırakılmadı.

Bulunan sonuçlar, on yıllık aralıklarla, Tablo 2.2'de verildi.

Tablo 2.2. Dünya ülkeleri ve Türkiye'de kişi başına milli gelir (1970-2003)

(Kaynak: Dünya Bankası, Atlas metodu, cari Amerikan dolarıyla)

	1970	1980	1990	2003	Yıllık ortalama artış (%)	Milli gelir artış katsayısı (2003/1970)
Güney Kore	260	1 780	5 740	12 030	12,3	46,3
Japonya	1 960	10 530	27 100	34 180	9,0	17,4
Tayland	210	720	1 520	2 190	7,4	10,4
Malezya	400	1 830	2 380	3 880	7,1	9,7
İsrail	1 750	5 350	10 860	16 240	7,0	9,3
Çin	120	220	320	1 100	6,9	9,2
Meksika	700	2 540	2 830	6 230	6,8	8,9
Tunus	270	1 360	1 430	2 240	6,6	8,3
ABD	5 000	13 020	23 440	37 870	6,3	7,6
Avustralya	3 340	11 670	17 720	21 950	5,9	6,6
Kanada	3 880	11 150	19 840	24 470	5,7	6,3
Brezilya	440	2 190	2 780	2 720	5,7	6,2
Mısır	230	530	810	1 390	5,6	6,0
Şili	870	2 250	2 190	4 360	5,0	5,0
Guatemala	360	1 220	970	1 910	5,2	5,3
Sri Lanka	180	280	490	930	5,1	5,2
Fas	260	970	1 030	1 310	5,0	5,0
Hindistan	110	270	390	540	4,9	4,9
Türkiye	580	1 920	2 270	2 800	4,9	4,8
Filipinler	230	690	740	1 080	4,8	4,7
Peru	520	1 050	780	2 140	4,4	4,1
Güney Afrika	790	2 540	2 890	2 750	3,9	3,5
Arjantin	1 320	2 940	3 200	3 810	3,3	2,9
Ortalama (Türkiye hariç)	1 055	3 414	5 884	8 424	6,5	8,0
Ortalama/ Türkiye	1,8	1,8	2,6	3,0	1,33	1,65

Tablo 2.2'nin gösterdiği sonuçlar da Türkiye açısından fevkalade olumsuz ve başarısızlığı bir kez daha açıkça gözler önüne seriyor. Bu tablodaki sonuçlar ve Türkiye'nin durumu için şu değerlendirmeler yapılabilir:

- Avrupa dışındaki dünya ülkeleriyle yapılan kıyaslamada Türkiye, kişi başına düşen gelir artışı açısından en başarısız ülke olmamakla beraber, açık bir şekilde *en başarısız ülkeler grubu* içinde yer alıyor. Başarı sıralamasında 23 ülke içinde yeri 19. sırada.
- Seçilen 22 dünya ülkesinde ortalama kişi başına gelir 1970'te Türkiye'nin 1,8 katı iken, 2003'te bu oran 3'e çıktı. Türkiye ve kendisiyle kıyaslanabilir dünya ülkeleri arasındaki kalkınmışlık dengesi Türkiye aleyhine bozuluyor.
- Seçilmiş 22 dünya ülkesi içinde erken sanayileşmiş ve 1970'te kişi başına gelir düzeyi 3 000 doların üstünde olan üç ülke (ABD, Avustralya, Kanada) hariç tutularak bir değerlendirme yapıldığında da durum değişmiyor. Söz konusu üç ülke hariç 19 ülkenin gelir düzeyi 1970'te Türkiye'nin 1,1 katı iken (yaklaşık aynı düzeydeyken), 2003'te bu oran 1,9'a (yaklaşık iki katına) çıktı.
- Kıtalar ve bölgelere göre yapılan kıyaslama da Türkiye açısından olumsuz sonuçlar veriyor. Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinden seçilen tüm ülkeler Türkiye'den daha başarılı. Asya-Pasifik bölgesinden seçilen tüm ülkeler, Filipinler hariç, Türkiye'den daha başarılı. Amerika kıtasından seçilen 8 ülkenin büyük çoğunluğu da Türkiye'den daha başarılı. Filipinler'e ilaveten, Türkiye'den daha başarısız olan yalnızca Arjantin (son yıllarda dünyanın en kötü yönetilen ülkelerinden biri), Güney Afrika (Afrika kıtasının listedeki tek temsilcisi) ve Peru (daha çok ilkel ürünlere dayalı bir ekonomi) var.

İkinci kaynağa göre değerlendirme

Değerlendirme yaparken tek kaynağa bağlı kalmamak, Dünya Bankası'na ilaveten ikinci bir kaynağın verilerini de dikkate almak istedik.² İkinci kaynağın Dünya Bankası'ndan daha farklı bir yapıya sahip olması

tercih edildi ve ABD'deki *Pensilvanya Üniversitesi Uluslararası Kıyaslamalar Merkezi*'nin yayınladığı *Penn World Tables (PWT)* seçildi.³ PWT 179 ülkeye ait milli gelir hesaplarını kapsar. Veriler 1960-2000 yılları için mevcut ve Türkiye için de bu zaman aralığına ait milli gelir verileri bulunur. PWT'nin verileri 2000 yılına kadar mevcut olduğu için, 1999-2002 Ecevit hükümeti döneminde yaşadığımız ağır ekonomik bunalımın sonuçları tam olarak görülmüyor. O nedenle verilerin Türkiye için daha olumlu bir durumu yansıttığı söylenebilir.

Türkiye ile seçilmiş 15 Avrupa ve 22 dünya ülkesi için Dünya Bankası ve PWT verilerinden elde edilen sonuçlar önemli ölçüde benzerlik gösteriyor. Kişi başına gelir değerlerinde bazı farklılıklar ve bazı ülkelerin sıralamasında değişiklikler olsa bile, ülkelerin kıyaslamalı konumları hemen hemen aynı. Dünya Bankası (1970-2003) ve PWT (1960-2000) verilerinin iki farklı zaman dilimini kapsadığına dikkat edilmeli. Ama yine de iki farklı kaynak ve zaman dilimine göre hazırlanan tablolarda başarılı ve başarısız ülkelerin konumu pek değişmiyor. Her iki kaynaktan elde edilen verilere göre de Avrupa'da ekonomik gelişme açısından en başarılı ülkeler İrlanda, İspanya ve Portekiz. En başarısız ülke Türkiye. Avrupa dışındaki 22 ülke için, her iki kaynağa göre yapılan sıralama da birbirine oldukça yakın. Seçilmiş dünya ülkeleri ile yapılan kıyaslama da benzer sonuçlar veriyor.

PWT verileri Türkiye için daha önce yaptığımız değerlendirmeleri açık şekilde doğruluyor. Daha önce yapılan yorumlara ilaveye gerek kalmıyor. Dünya Bankası verilerine göre hazırlanan tablolarla büyük benzerlik gösterdiği için, ikinci kaynağa göre hazırlanan tablolar Ek 1'de verildi.

Diğer ülkeler

Seçilmiş 37 dünya ülkesiyle Türkiye'nin kalkınma yarışında elde ettiği sonuçlar Türkiye açısından açık bir başarısızlığı gösteriyor. Ancak son olarak, belirlenen 37 ülke dışında kalan diğer dünya ülkelerine de kısaca göz atmak yararlı olabilir.

Seçilen ölçütler nedeniyle değerlendirmeye alınmayan ülkelerinin bir bölümünün 1970-2003 arasında Türkiye'den daha başarılı bir ekonomik performans göstermesi dikkat çekici. Dünya Bankası verilerine göre o

dönemde ortalama kişi başına milli gelir artışı % 4,9 olan Türkiye'ye karşılık, daha başarılı olan bazı ülkeler ve aynı dönem için ortalama kişi başına gelir artış oranları şöyle:

Kosta Rika (%6,5), El Salvador (%6,0), Dominik Cumhuriyeti (%5,1), Uruguay (%5,4), Hong Kong (%10,8), Singapur (%10,1), Botswana (%9,6), Cezayir (OPEC üyesi, %5,1), Endonezya (%6,1).

Acaba Türkiye'nin kalkınma yarışında geçebildiği ülke hiç mi yok? İncelenen zaman aralığı içinde Türkiye'nin birçok ülkeden daha başarılı olduğu da görülüyor. Seçilen ölçütler nedeniyle değerlendirmeye giremeyen bu ülkelerin bazıları şunlar: Pakistan, Bangladeş, Nepal, Venezuela, Paraguay, Benin, Guyana, Jamaika, Brundi, Kamerun, Çad, Kongo, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gabon, Kenya, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Papua Yeni Gine, Rvanda, Senegal, Sudan, Tanzanya, Togo, Zambiya.

Bu ülkelerin büyük çoğunluğu Afrika ve Güney Asya'da; pek çoğunun ekonomisi tek veya az sayıda ham madde üretimine bağlı. Pek çoğunda kişi başına yıllık gelir, en son verilere göre, 750 doların altında. Ama hepsinden önemlisi, bu ülkelerin hiçbiri, yerküre üzerinde kayda değer bir ekonomik-siyasal ağırlığa sahip değil. O nedenle Türkiye'nin bu ülkelere daha hızlı geliyor olması asla bir başarı sayılamaz. Ülkemizdeki siyaset bezirgânlarının "dünyadaki 200 civarında ülkenin çoğundan daha hızlı kalkınıyoruz" diye övünmelerine olanak sağlayan durumun gerçek yüzü işte böyle.

Son olarak, 1970-2003 arasında Türkiye'nin gelişmesini *tüm dünya* ile kıyaslamak anlamlı olabilir. Belki en anlamlı kıyaslamalardan biri de bu. 1970-2003 arasında 200 civarındaki dünya ülkesinde ve Türkiye'de kişi başına ortalama milli gelirin değişimi, aşağıda Tablo 2.3'te gösterildi.

Bu küçük tablo, iktisadi gelişme açısından Türkiye'nin, sadece kendisiyle kıyaslanabilir ülkelere değil, en düşük sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler dahil tüm dünya ortalamasından dahi daha başarısız olduğunu açıkça gösteriyor. 1970'te dünyada ortalama milli gelir Türkiye'nin %30 üstünde iken, 2003'te %100 daha fazla, iki katı oldu. Dünyada kişi başına gelir son 33 yılda ortalama %6,1 büyürken, Türkiye or-

Tablo 2.3. Dünya ortalaması ve Türkiye’de kişi başına milli gelir (1970-2003)
(Kaynak: Dünya Bankası, Atlas metodu, cari Amerikan dolarıyla)

	1970	1980	1990	2003	Milli gelir artış katsayısı (2003/1970)
Dünya ortalaması (D)	790	2 550	4 060	5 510	6,1
Türkiye (T)	580	1 920	2 270	2 800	4,9
D/T	1,3	1,3	1,8	2,0	-

talama %4,9 büyüdü. Bu, Türkiye için, siyaset bezirgânlarının dahi itiraz edemeyeceği kesin bir başarısızlık belgesi.

Türkiye’nin iktisadi kalkınma yarışında dünya ortalamasının dahi gerisinde kalmasının ağır sonuçları oldu. Türkiye eğer 1970-2003 arasında hiç olmazsa dünya ortalaması düzeyinde kalkınabilseydi, 2003’te kişi başına milli gelir 2800 değil 4093 dolar olacaktı. Aradaki fark olan 1293 dolar her yıl her Türk vatandaşının cebinden eksilen paradır. Bir başka ifadeyle Türkiye yılda yaklaşık 90 milyar dolar daha fazla tüketebilecek veya eğitim, sağlık, adalet gibi alanlara her yıl 90 milyar dolar daha fazla yatırım yapabilecekti.

BAŞARISIZLIĞIN İKİNCİ KANITI: EĞİTİMDE İFLAS

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı UNDP tarafından ülkelerin başarısını belirlemek için kullanılan ikinci gösterge, eğitim. Bir ülkenin gelişme ve başarı düzeyini belirleyen en hayati unsurlardan birinin eğitim olduğu konusunda yaygın bir görüş birliği var. Yapılan kapsamlı ve ciddi araştırmalar gösteriyor ki, bir toplumda yapılabilecek en verimli, uzun dönemde kendisini en iyi geri ödeyen yatırım sanayi, tarım veya başka bir sektöre değil, eğitime yapılan yatırım. İnsana yapılan yatırım. İnsana yatırım yapmayan, eğitime kaynak ayırmayan bir ülkenin 21. yüzyılda uluslararası rekabette ayakta kalması mümkün değil. ABD, AB ve Pasifik havzası ülkeleri arasındaki rekabetin temel unsurlarından biri, bilgi. Üretimde katma değer en yüksek düzeyde tutulabilmesinin yolu da eğitimden geçiyor.

Uzun yıllar önce, İngiliz siyaset ve devlet adamı, dört kez İşçi Partisi hükümetlerinde başbakanlık yapmış Harold Wilson'un bir konuşmasını dinledim. Wilson o konuşmasında, eğitimin ne denli yaşamsal önem taşıdığını, fiziki üretim yeteneğinden bile önce geldiğini, hayali fakat harikulâde bir örnek vererek, özetle şöyle anlattı:

- Büyük bir savaş çıkarsa ve İngiltere'nin bütün önemli üretim tesisleri, fabrikaları, limanları bombalanarak yerle bir edilse dahi, eğitim düzeyi yüksek İngiliz halkı her şeyi kısa süre içinde, belki bir kuşak içinde, yeniden inşa ederek eski gelişmişlik düzeyine kolayca tekrar ulaşabilir. Ama aynı fiziki üretim tesislerini, fabrikaları, limanları aynen koruyun ve onları kullanan insanların eğitim düzeyinin bir nedenle düştüğünü farz edin; aynı gelişmişlik düzeyinin sürdürülemeyeceğini, hızla düşeceğini görürsünüz.

İletişim ve bilgisayar gibi yoğun bilgiye dayalı alanlarda üretim, geleneksel sanayi dallarına göre çok daha fazla eğitime bağlı. Ancak bilgi ve eğitilmiş insan gücü, yalnız ileri teknolojiye dayalı üretim dallarında değil, en geleneksel üretim olan tarım için bile vazgeçilmez bir koşul. Çiftçisi iyi eğitilmemiş ülkelerin tarımsal üretimde dahi uluslararası rekabette kaybeden taraf olacağı kesin.

1998'de Nobel ekonomi ödülünü kazanan Hintli profesör Amartya Sen'in belirttiği gibi, yapılan araştırmalar sadece gelişmiş ülkelerde değil, Asya, Latin Amerika ve Afrika'da da eğitimin, kalkınmada yaşamsal etkisi olduğunu gösteriyor. Japonya 1800'lerde gelişmiş Batı'yı yakalamak için yola çıktığında, kabul edilen temel eğitim ilkesi şöyleydi: *"Hiçbir köyde okur yazar olmayan aile kalmasın, hiçbir ailede okur yazar olmayan kişi kalmasın."* Japon reformunun liderinden Kido Takayoşi, bu temel yaklaşım şu basit sözcüklerle ifade ediyordu: *"Bizim insanlarımızın Amerikalılardan ve Avrupalılardan hiç farkı yok; her şey, eğitilmiş veya eğitimsiz olmaya bağlı."* 1910'a gelindiğinde Japonya'da okuryazar olmayan kalmamıştı. 1913'te, hâlâ Amerika ve İngiltere'den daha fakir olmasına karşılık, kişi başına kitap basımı İngiltere'den daha fazla, Amerika'nın ise iki katıydı.⁴

Eğitim sadece iktisadi gelişmeyi değil, insan yaşamının her yönüyle iyileşmesini ve zenginleşmesini sağlar. Mesela Hindistan'da doğurganlık oranı bölgelere göre büyük değişim gösterir. Bazı bölgelerde kadın başına yaklaşık beş çocuk düşerken, bazı bölgelerde bu sayı 1,7'ye kadar düşer. Hintli araştırmacıların bulgularına göre bu durumu önemli ölçüde etkileyen sadece iki şey var: Kadınların eğitim düzeyi ve ekonomik hayata katılmaları.⁵

Kişi başına milli gelir konusunda olduğu gibi, çok sayıda dünya ülkesinin eğitim durumunu geriye doğru geniş bir zaman aralığı içinde kıyasla-

Tablo 2.4. Avrupa'da ve Türkiye'de Eğitim

Gayri safı millî gelirden eğitime ayrılan pay. (Kaynak: Dünya Bankası)

	1980 (%)	1997 (%)
İsveç	9,0	8,3
Danimarka	6,7	8,1
Finlandiya	5,3	7,5
Norveç	6,5	7,4
İrlanda	6,3	6,0
Fransa	5,0	6,0
Portekiz	3,8	5,8
Avusturya	5,5	5,4
İsviçre	4,7	5,4
İngiltere	5,6	5,3
Hollanda	7,7	5,1
İspanya	2,3	5,0
İtalya	-	4,9
Belçika	6,0	3,1
Yunanistan	2,0	3,1
Türkiye	2,2	2,2

Tablo 2.5. Dünya’da ve Türkiye’de eğitim*Gayri safi milli gelirden eğitime ayrılan pay. (Kaynak: Dünya Bankası)*

	1980 (%)	1997 (%)
Güney Afrika	-	7,9
Tunus	5,4	7,7
İsrail	8,2	7,6
Kanada	6,9	6,9
ABD	6,7	5,4
Avustralya	5,5	5,4
Brezilya	3,6	5,1
Fas	6,1	5,0
Malezya	6,0	4,9
Meksika	4,7	4,9
Mısır	5,7	4,8
Tayland	3,4	4,8
Kore	3,7	3,7
Japonya	5,8	3,6
Şili	4,6	3,6
Arjantin	2,7	3,5
Sri Lanka	2,7	3,4
Filipinler	1,7	3,4
Hindistan	3,0	3,2
Peru	3,1	2,9
Çin	2,5	2,3
Türkiye	2,2	2,2
Guatemala	1,8	1,7

mayı sağlayacak veriler bulunmuyor. O nedenle, Türkiye ve diğer dünya ülkelerinin eğitimde durumunu daha çok son yıllara ait verileri kullanarak inceleyeceğiz. Bir ülkenin eğitim konusunda durumunu gösteren değişik göstergeler arasında belki en önemlisi, eğitime ayrılan kaynakların büyüklüğü. Türkiye ve kişi başına milli gelir kıyaslamaları için seçilen aynı 15 Avrupa ve 22 dünya ülkesinin milli eğitime ayırdığı kaynaklar Tablo 2.4 ve 2.5'te gösteriliyor. Söz konusu verilerin sadece 1980 ve 1997 yılları için sunulmuş olmasının nedeni, başvurulacak kaynaktaki yalnız o yıllara ait verilerin bulunması.⁶

Yukarıda verilen iki tablo Türkiye'nin eğitimde, başarısızlığın ötesinde, tam bir iflas içinde olduğunu gösteriyor. Seçilen 15 Avrupa ve 22 dünya ülkesi içinde kendi insanların eğitime en az kaynak ayıran ülke, Guatemala hariç, Türkiye. Bu, Türkiye'nin ne kadar kötü yönetildiğinin acı, yüz kızartıcı, fakat en açık kanıtlarından biri.

Eğitime ayrılan kaynaklar yanında bir başka önemli gösterge, toplumun eğitim düzeyi. UNDP çalışmalarında ve başka pek çok değerlendirmede, eğitim düzeyini belirleyen en önemli iki unsur olarak, nüfusun okula gitme (okullaşma) ve okuma yazma oranı kabul edilir. Türkiye'de ve Avrupa ülkelerinde 25 yaş ve üstü nüfus içinde hiç okula gitmemişlerin oranları, mevcut en son yıl verilerine göre Tablo 2.6' da gösteriliyor.

Türkiye'nin ne denli kötü yönetildiğinin, yukarıda verilen iki tablodaki sayılardan daha acı fakat daha keskin kanıtlarını bulabilmek herhalde zor. Tablo 2.6'da kullanılan kaynağa göre, Türkiye'de 25 ve daha ileri yaşlı kadınlar arasında hiç okula gitmemişlerin oranı ise %43,2 (1993). Bir başka ifadeyle, eğitimi düşük kadınların, daha çok, çocuk sahibi olduğu da dikkate alınırsa, Türk çocukların yarısını, belki yarıdan fazlasını, hiç okula gitmemiş analar yetiştiriyor.

Acaba bu utanç verici durumun sorumlusu, Türkiye'yi yönetenler değilse kim?

BAŞARISIZLIĞIN NEDENİ DEMOKRASİ Mİ?

Açıkça görüldüğü gibi Türkiye başarısız. Uluslararası kalkınma yarışında, kendisiyle kıyaslanabilir ülkelerin hemen hemen hepsi son 40-45 yıl içinde Türkiye'den daha iyi bir iktisadi gelişme gösterdi. Toplumsal re-

Tablo 2.6. Hiç okula gitmemiş nüfus

25 yaş ve üstü nüfus. (Kaynak: UNESCO İstatistik Enstitüsü, Kanada, 2004)

	(%)
Avustralya (1991)	0,0
Danimarka (1990)	0,0
Finlandiya (1994)	0,0
Hollanda (1971)	0,0
İrlanda (1991)	0,0
İsviçre (1980)	0,0
Norveç (1994)	0,0
Fransa (1990)	0,6
Letonya (1989)	0,6
Slovenya (1991)	0,7
Macaristan (1980)	1,3
Polonya (1988)	1,5
Estonya (1989)	2,2
Bulgaristan (1992)	4,7
Kıbrıs (1992)	5,1
Yunanistan (1991)	5,7
Türkiye (1993)	30,6

fahın en önemli göstergesi olan kişi başına gelir açısından, daha zengin ülkelerle arası giderek açılıyor. Daha geride olan ülkeler ise ya Türkiye'yi geçip geride bıraktı, ya da arayı kapatıyor.

İşin daha endişe verici yönü, uluslararası rekabette Türkiye'nin gelecekteki başarı şansının da, objektif ölçütlere göre, zayıf olması. Çünkü 21. yüzyılda bir toplumun başarılı olmasının ilk objektif koşulu, kendi insanlarına iyi bir eğitim sağlaması. Kalkınmanın ve gelişmenin en temel koşullarından biri eğitim. Ama Türkiye milli gelirinin yetersiz bir bölümünü eğitime ayırıyor, böylece gelecekteki başarı şansını da zayıflatıyor.

Burada bir konuya daha göz atmakta yarar var. O da siyasi rejimlerle kalkınma arasındaki ilişki. 1960 sonrası yaklaşık 45 yıllık dönemde Türkiye, kısa kesintiler hariç, demokrasi içinde yönetildi. Bütün eksiklerine rağmen Türk demokrasisi ülkenin övünebileceği en büyük başarılarından biri oldu. Bu dönem içinde Türkiye’de her zaman ileri düzeyde özgürlükler ve iyi korunmuş temel haklar bulunmasa bile (özellikle Güneydoğu bu açıdan da ülkenin en çileli bölgesini oluşturdu), ülkenin büyük çoğunluğu, zamanın çoğunda, demokratik bir rejim altında yaşadı.

Kıyaslamalı bir değerlendirmede açıkça ortaya çıkan Türkiye’nin başarısızlığı, yaşadığımız demokrasinin bir bedeli olabilir mi? Eğer Türkiye son 45 yılda demokratik rejim yerine diktatörlükle, mesela bir sol veya sağ askeri diktatörlükle yönetilseydi, özgürlüklerimizi kaybetmenin acı sonuçlarına rağmen, bugün daha iyi ekonomik-sosyal göstergelere sahip olabilir miydi?

Siyasi rejimler ve iktisadi gelişme arasındaki ilişki hep ilgi çeken bir tartışma konusu oldu. Toplamların daha hızlı kalkınması için demokrasi mi, diktatörlük mü daha uygun? Her iki görüşü de savunanlar olmakla beraber, hiç olmazsa belirli bir gelişmişlik düzeyine erişilinceye kadar toplumların gelişmesi için demokrasinin uygun olmadığını savunanlara, özellikle aydınlar arasında, sık rastlanır. İnsani değerler açısından demokrasinin üstünlüğü sorgulanmamakla beraber, iktisadi gelişmenin gerektirdiği akılcı kararların, disiplin ve düzenin, oy kaygısı olmayan yönetimler tarafından daha iyi sağlanacağını düşünen çok kimse var. Bu çevrelerde yaygın bir görüşe göre, toplumlar belirli bir iktisadi üretim düzeyine gelince, zaten diktatörlükler yerini adeta kendiliğinden demokratik rejimlere bırakır. Dikta rejimleri ve onun yol açtığı tüm beşeri acılar, belirli bir üretim düzeyine gelmemiş toplumlarda ödenmesi gereken bir çeşit zorunlu bedel olarak görülür.

Bu düşünceleri savunan kişilerden biri, son yıllarda “uygarlıklar çatışması” görüşleriyle ün yapan Samuel Huntington. *Kolay Olmayan Seçenek: Kalkınan Ülkelerde Siyasal Katılım* adlı kitabında Huntington bu görüşleri işler ve kalkınmakta olan ülkelerde demokrasinin rafa kaldırılmasını şu üstü örtülü ve ince ifadelerle talep eder: “İktisadi gelişmeyi hızlandır-

mak amacıyla, hiç olmazsa geçici bir süre için, siyasal katılım alt düzeyde tutulmalıdır.”⁷

Huntington gibi iktisadi gelişme için diktatörlüğün daha elverişli olduğunu savunanlar da, demokrasiyi savunanlar da, yakın zamana kadar görüşlerini yalnız kuramsal yaklaşımlara dayandırıyordu. İlk kez Adam Przeworski ve üç araştırmacı arkadaşı, bu önemli konuyu somut verilere dayanarak araştırdı ve bulgularını 2000’de *Demokrasi ve Kalkınma, Dünya-da Refah ve Siyasal Kurumlar, 1950-1990* adı ilginç ve önemli bir kitapta yayınladı.

Przeworski ve arkadaşları, dünyanın 141 ülkesinin 1950-1990 arasında 40 yıl boyunca her yıl elde ettiği iktisadi büyümeyi ve o yıl ülkenin siyasi rejiminin türünü (demokrasi veya diktatörlük) tek tek belirleyerek bir değerlendirme yaptı. Acaba demokratik rejimler mi, yoksa dikta rejimleri mi daha hızlı iktisadi kalkınma sağlıyordu? İktisadi göstergeler ile rejimin türü arasında nasıl bir ilişki vardı? Dikta rejimleri, iktisadi gelişmeye paralel, gerçekten demokrasiye geçiyor muydu?

Przeworski ve arkadaşlarının bu ilginç çalışması, siyasal rejimlerle iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiyi aydınlatıcı niteliktedir ve demokrasi karşıtlarının kullandığı iddiaları boşa çıkarır. 141 ülkenin 50 yıllık bir dönemde ayrıntılı incelemesiyle ortaya çıkan birinci önemli sonuç şu: *Her iki rejim altında yönetilen ülkelerde büyüme oranları hemen hemen aynı*. Bir başka ifadeyle, siyasal rejimin türü, yani demokrasi veya dikta yönetimi, ülkelerin iktisadi kalkınma hızlarını belirleyen bir etken değil.

Kişi başına gelir düzeyi 3000 doların altında olan ve araştırmacıların “fakir” diye nitelendirdiği ülkelerde ise, beklenin tersine, siyasi rejimin demokrasi veya diktatörlük olmasının iktisadi gelişme üzerindeki etkisi daha da azalıyor. Sadece büyüme oranları değil, diğer ekonomik göstergeler de birbirine çok yaklaşıyor: “Fakir ülkelerde, iki rejim (ekonomik göstergeler açısından) hemen hemen tamamen aynı olur; gözlenen yıllık büyüme oranı diktatörlük altında %4,34, demokrasilerde %4,28. Her iki rejim altında da GSMH’nin yaklaşık %12,5’i yatırıma yönlendirilir, sermaye stoku iki yılda %6 artar. Her iki rejim altında da, sermaye stokundaki %1’lik artış, üretimde %0,40’lık bir artışa neden olur.”⁸

Zengin ülkelerde, demokrasi ve dikta yönetimleri altında ekonominin işleyişinde bazı farklılıklar gözlenir, ama iktisadi büyüme oranları o ülkelerde de değişiklik göstermez: “Zengin ülkelerde, (demokrasi ve diktatörlük altında) büyüme biçimleri aynı değil. Diktatörlükler işgücünün büyümesine ve düşük ücretlere dayanarak büyüme sağlarken, demokrasilerde daha yüksek ücretler ödenmekte, ama işgücünün verimliliği ve teknik ilerlemeden yararlanma daha yüksek düzeyde olmakta. Diktatörlükle yönetilen zengin ülkelerde kalkınma, demokrasiyle yönetilen zengin ülkelere kıyasla daha emek yoğun ve daha çok emek sömürüsüne dayanan bir şekilde gerçekleşir ve gelir dağılımı daha farklı olur. Ama toplam gelirin ortalama büyüme oranları aşağı yukarı aynıdır.”⁹

Przeworski ve arkadaşlarının 141 ülkenin 40 yıllık verilerini inceleyerek ortaya koyduğu somut bulgular gerçekten önemli. Artık hiç kimsenin elinde, daha hızlı iktisadi kalkınma sağlamak için demokrasinin feda edilebileceğini ileri sürecek bir gerekçe kalmıyor. Dikta yönetimlerinin daha hızlı iktisadi kalkınma sağladığını ileri sürenlerin en sık başvurdukları kanıt olan Asya kaplanlarına işaret eden araştırmacılar, buna, somut verilere dayanarak şu güzel yanıtı verir: Ama bütün diktatörlükler “kaplan” değil!

Gerçekten de Güney Kore veya Singapur gibi dikta yönetimi altında iktisadi kalkınmada büyük başarı elde eden örneklerin yanında, kalkınma yarışında başarısız pek çok diktatörlük örneği de var. Sovyet bloku ülkelerine ilaveten Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika’da pek çok dikta yönetimi altında yaşanan ekonomik başarısızlıklar ortada. Buna karşılık Japonya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi pek çok ülke demokrasi içinde iktisadi kalkınmada önemli başarılar kazandı.

Przeworski ve arkadaşları, aynı çalışmada, bir başka yaygın anlayışın daha geçerli olmadığını gösteriyor. Elde edilen bulgulara göre iktisadi gelişme, sanılanın aksine, dikta rejimlerinin kendiliğinden demokrasiye dönüşmesini doğuran bir neden değil. Bir dikta rejiminin demokratik bir rejime dönüşmesi olasılığı ile kişi başına düşen milli gelir düzeyi arasında bir ilişki yok: “Her ne kadar ekonomik gelişmenin demokrasiye geçişin yolunu açan bir olanak sağladığına inanmak istiyorsak da, demokrasi için koşulların olgun bulunduğu durumlarda bile, siyasi çatışmaların

sonucu önceden belli olmuyor. Yani demokrasiye geçişin öngörülebileceği bir [iktisadi] gelişmişlik eşiğini belirlemek mümkün değil. Özet olarak, modernleşme teorilerinin [bu konuda] pek bir açıklama gücü yok.”¹⁰

Buna karşılık, kişi başına gelirin 4 000 doların üzerinde olduğu ve demokrasiyle yönetilen ülkelerde, demokrasinin yaşama şansı hemen hemen kesin gibi. Yüksek gelir düzeyine ulaşmış ve demokrasiyle yönetilen ülkelerde diktatörlüğe geçişin örneği pek görülmez. Ancak bu, belirli bir iktisadi gelişme düzeyine erişildikten sonra diktatörlüğün kendiliğinden ve adeta kaçınılmaz bir şekilde yerini demokrasiyle terk edeceği varsayımından farklı bir durum. Diktatörlükten demokrasiye geçişi belirleyen, iktisadi olmaktan çok, siyasal koşullardır; kişi başına gelir düzeyi yüksek olmasına rağmen dikta yönetiminin devam ettiği pek çok örnek bulunur.”

Türkiye’de insanların, tüm eksiklerine rağmen büyük ölçüde demokratik bir rejim içinde yaşadığı için, mutlu ve şükran duyguları içinde olması gerek. Ama aynı zamanda bilmemiz gerekir ki demokrasi, Türkiye’nin iktisadi kalkınma yarışında başarısız olmasının bir nedeni değil. Yani bazı siyaset bezirgânlarının zaman zaman dile getirdiği gibi, “evet, kalkınma yarışında belki çok başarılı değiliz ama, Allah’a şükür demokratik bir ülkede yaşadık, biraz da onun bedelini ödüyoruz” diyemeyiz. Przeworski ve arkadaşlarının ortaya koyduğu üzere, bu ikisi arasında bir bağlantı yok.

Peki, niçin bazı diktatörlükler ve demokrasiler kalkınma yarışında başarılı olurken, bazıları başarısız oluyor? Przeworski ve arkadaşlarının çalışması, bu soruya verilen basit bir cevabın doğruluğunu kanıtlıyor: Tıpkı diktatörlüklerde olduğu gibi, demokrasilerde de “iyi yönetilen” ve “kötü yönetilen” ülkeler var. Bir önceki bölümde gördüğümüz gibi, *Türkiye kötü yönetilen bir demokrasi*.

BAŞARISIZLIĞIN BİR PARÇASI OLARAK YOZLAŞMIŞ SİYASİ KURUMLAR

Türkiye kalkınma yarışında niçin başarılı değil ve geride kaldı? Ülkelerin başarısı veya başarısızlığı arkasında yatan nedenler, araştırmacıların en çok ilgi duyduğu alanlardan biri. Bu tartışmalarda bazen kültür, toplumsal alışkanlıklar, din, egemen ideoloji ve zihniyet gibi kökleri derinlere uzanan açıklamalara yer verilir. Bazen iktisadi kaynakların kullanılış biçimi

mi, eğitim ve teknoloji politikaları, kurumların gelişmişlik düzeyi, nüfus¹² ve hatta coğrafi konum gibi daha somut konular vurgulanabilir. Hiç kuşkusuz toplumsal olaylar karmaşık süreçler sonunda ortaya çıkar ve tek bir nedene bağlı olarak açıklanması genellikle yetersiz kalır.

Bu çalışmada Türkiye'nin başarısızlığının bir nedeni olarak siyasi partilerdeki kurumsal çürüme ele alınırken, yukarıda özetlenen bakış açısı gözden uzak tutulmamalı. Siyasi partilerde görülen yaygın yapısal bozukluk, elbette Türkiye'nin başarısızlığının bir parçası, nedenlerinden sadece biri.

Ancak Türkiye'nin kötü yönetilmesinin önemli nedenlerinden biri olan bu çürüme üzerinde yeterince durulduğu söylenemez. Hatta siyasi partilerdeki mevcut kurumsal yozlaşma, zaman zaman, olağan bir durum veya ülke koşullarının kaçınılmaz bir sonucu gibi kabul edilir. Üniversitelerde bu ciddi sorunun gerektirdiği derinlemesine araştırmalara pek rastlanmaz. Genel kamuoyu da, ülkenin ağır bedeller ödenmesinin önemli nedenlerinden biri olduğu kadar ahlaki açıdan da savunulamaz bu çürüme üzerinde, zaman zaman zaman parlayıp sönen küçük eleştiriler dışında, pek durmaz.

Siyasi partilerimizin kendine özgü bir yapısı ve işleyişi var. Her şeyden önce bu özgün durumun iyi incelenmesi ve anlaşılması gerekiyor. Böyle bir inceleme, bugüne dek kuramsal veya pratik açıdan yeterince etkili bir şekilde yapılmadı. Başka ülkelerdeki, özellikle Avrupa'daki siyasal partileri anlamak ve anlatmak için geliştirilmiş kavramlar Türkiye'deki siyasal partilere de uygulanmaya çalışılır. Halbuki Avrupa'daki partileri tahlil etmek amacıyla uygun aletler olarak geliştirilen kavramlar Türkiye'deki partileri anlayabilmek için her zaman yeterli olmayabilir. Farklı temel nitelikler taşıyan partilerimizin doğru olarak anlaşılabilmesi için farklı kavramlar kullanmak gerekir. Kaldı ki, Batı Avrupa'daki siyasal partiler için geliştirilen pek çok kavramın, tarihi ve kültürel açıdan benzeyen koşullara rağmen, mesela Kuzey Amerika partileri için bile her zaman geçerli olmadığı dikkate alınmalı.

Bu durumun bir örneği, ünlü Fransız sosyal bilimci Maurice Duverger'in geliştirdiği *kadro partisi*, *kitle partisi* ve *totaliter parti* kavramlarının sık sık bizim partilerimize de uygulanmaya çalışılması. Duverger'in Avrupa partilerini tahlil etmek amacıyla geliştirdiği bu üç kavram yaygın ve hak-

lı bir ün kazandı. Çünkü kendi amacı bakımından, yani Avrupa'daki siyasi partilerin daha iyi anlaşılabilmesi için, çok işe yarayan tahlil araçlarıydı. Aradan geçen uzun yıllara rağmen Duverger'in bu kavramları bugün bile Avrupa'daki partilerin analizinde oldukça işe yarar.

Ama aynı kavramların Türkiye'deki partilerin tahlil edilmesinde kullanılması son derece yetersiz kalır. Çünkü bu üç kavram, bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi, bizim partilerimizin temel özelliklerini anlamak için asla yeterli değildir.

Sık karşılaşılan bir başka benzer yanılgı, Roberto Michels'in Avrupa'daki partileri incelerken geliştirdiği ünlü *oligarşinin çelik yasası* veya *oligarşik eğilimler* (az sayıda partiliden oluşan bir grubun parti içinde çok etkili bir konuma gelmesi) kavramlarının Türkiye'deki partiler için de geçerli olduğunun sanılması. Halbuki Türkiye'deki partilerde, Michels tarafından *oligarşinin çelik yasası* olarak adlandırılan işleyiş de bulunmaz. Ama pek çok ciddi gözlemci bizim partilerimizde de oligarşik eğilimler olduğunu ileri sürerek tahliller ve yorumlar yapar.

YOZLAŞMIŞ SİYASİ KURUMLAR

Türkiye’de demokrasi parlamenter rejim üzerine kurulu. Bu rejimin temeli siyasi partiler. Ülke, seçimi kazanan parti(ler) tarafından yönetiliyor. Mevcut siyasi partiler çürük ve yozlaşmış bir yapı içinde. Partilerimizin mevcut bozuk yapısından, Türkiye gibi dev sorunları olan bir ülkeyi, o sorunların üstesinden gelerek 21. yüzyılda başarıya taşıyacak yönetimlerin çıkması zor. Halbuki partilerin temel işlevi ülkenin iyi yönetilmesini sağlayacak düzenli ve verimli yapıların kurulmasıdır. Zaman zaman ülke iyi yönetilse ve başarıya yaklaşılsa bile, partiler düzenindeki yapısal çürüme nedeniyle, iyi yönetim dönemleri kısa sürüyor. O nedenle bu yozlaşmış ve çürük yapılarının iyi tahlil edilmesi, ülkenin başarısızlığının nedenlerini anlayabilmek için şart.

DUVERGER VE KAVRAMLARI

Siyasi partilerin tahlil edilmesi ve uygun kavramlar kullanılarak incelenmesi konusunda akla ilk gelen isimlerden biri, Maurice Duverger. İlk kez 1950’lerde yayınladığı *Siyasi Partiler* adlı çalışması, partilerin incelenmesi konusunda günümüze dek devam eden derin izlere sahip oldu. Duverger’in iyi bilinen kavramlarına göre siyasi partileri üç grupta toplamak mümkün: *Kadro partileri, kitle partileri ve totaliter partiler.*’

Kadro partileri, tarihsel olarak, muhafazakâr ve liberal partilerin örgütlenme ve yapılanma biçimi. Daha çok, seçim zamanlarında faal olan, gevşek bir üyelik yapısına sahip yerel örgütlenmelerin ve örgüt toplantılarının temel amacı, adayları belirlemek ve seçim kampanyasına katkıda bulunmak. Ülke çapında veya kendi bölgesinde ünlü, nüfuz sahibi, varlıklı bireylerin aday olmak için tercih ettiği partiler. Genel merkez yönetimi zayıf. Partilerin siyasal etkinliğini, parlamento grubu ve onu oluşturan güçlü kişiler sağlar. Üyelik pek önemli değil. Partinin geliri, nispeten az sayıda kaynaktan sağlanır.

Kitle partileri, sosyal demokrat (sosyalist) işçi hareketinin siyasal düzeyde örgütlenmesiyle ortaya çıkan parti modeli. Temel amaç, geniş kitle-

leri örgütlemek ve siyasal katılım sağlamak. Yönetim, modern anlamda bir merkezi bürokrasi üzerine kuruludur. Partinin temel hedeflerinden biri, olabildiğince yaygın üyelik. Üyelik hakları ve katılım biçimleri açık ve net biçimde tanımlanır. Üyelik aidatı partinin başlıca gelir kaynağı. Seçim kampanyaların yükünü ülke sathında iyi örgütlenmiş üyeler taşır.

Totaliter parti komünist ve faşist partilerin oluşturduğu model. Katı bir merkeziyetçi yapı, sert disiplin görülür. Üyelik kavramı oldukça önemli olmakla beraber, asıl gözetilen, olabildiğince çok üye değil, parti ideolojisini iyi bilen ve itirazsız kabul eden “bilinçli” üyelerin varlığı. Parti katı bir disiplin içinde genel merkez tarafından yönetilir. Parlamento grubu tamamen genel merkez yönetimine bağlı ve onun altında bir konumda bulunur.

Duverger’in tanımladığı bu üç parti modeli sosyal bilim incelemelerinde kullanılabilecek üç ideal kavramı yansıtır. Bu üç modelin yardımıyla Batı’daki ve özellikle Avrupa’daki partileri incelemek, anlamlı yorumlar ve sonuçlar çıkarabilmek genellikle mümkün olur. Türkiye’deki partilerin incelenmesi için Duverger’in yukarıda özetlenen klasik yaklaşımından faydalanmak elbet mümkün. Ancak Türkiye’deki partileri tam anlamıyla anlayabilmek için asla yeterli olmaz.

Duverger’in geliştirdiği kavramlar çerçevesinde Türkiye’deki partiler incelendiğinde görülecektir ki tek bir parti, yer yer ve duruma göre, Duverger’in üç farklı modele ait olarak tanımlandığı özellikleri gösterebilir. Bununla beraber, öyle bir partinin temel ve belirleyici nitelikleri, büyük olasılıkla, Duverger’in üç modelinden hiçbirisi içinde tam anlamıyla tanımlanmış olmaz.

Mesela bir Türk partisinin hem örgütlenmesinin zayıf olması, az sayıda üyeye sahip olması ve üyelerinden sağladığı gelirlerin önemsiz bir düzeyde kalması (kadro partisi özelliği), hem ülke çapında geniş bir örgütlenme içinde bulunması ve örgütlerin merkezde bulunan bir bürokrasi tarafından yönetilmesi (kitle partisi özelliği), hem de aşırı merkeziyetçi ve katı disipline dayanan bir anlayışla yönetilmesi (totaliter parti özelliği) herhalde Türkiye’deki siyasi partileri biraz yakından tanıyan hiç kimse için şaşırtıcı olmaz. Üstelik daha da önemlisi, bu özelliklerin hiçbirisi partilerimizi

anlamaya yarayacak temel nitelikler değildir. Bu durum, Duverger'in Batı Avrupa partileri için geliştirdiği kavramların Türk partilerinin tahlil edilmesi ve anlaşılması için çok faydalı zihinsel aletler olmadığını gösterir. Çünkü Türkiye'de partiler Duverger'in tanımladığı tiplere uymaz.

İsveçli bir araştırmacının Refah Partisi üzerine yaptığı bir inceleme, bizim bu iddiamızı büyük ölçüde doğrulayan ilginç bulgular ortaya koyar.² Ağırlıklı olarak Duverger'in kavramlarını ve Amerikalı siyaset bilimci Jan-da'nın geliştirdiği yöntemleri kullanarak Refah Partisini ayrıntılı bir şekilde inceleyen araştırmaya göre RP hem komünist ve faşist partilere ait, hem sosyal demokrat kitle partilerine ait, hem de kadro partilerine ait özellikler taşır. Tabii bunların hiçbiri RP'yi tam olarak tanımlamaya da yetmez. Bu durumun İsveçli genç araştırmacı için şaşırtıcı olduğu görülür.

Söz konusu çalışmanın ilginç yönlerinden bir başkası da RP hakkında bilgi toplamaya çalışan araştırmacının pek çok konuda yeterli enformasyona ulaşamadığını söylemesi. Bir sonraki bölümde daha ayrıntılı biçimde değineceğimiz gibi, gizlilik tüm partilerimizin yönetiminde en önemli ilkelere biri. Partilerimizin, mesela üye listeleri gibi sıradan ve hiçbir özelliği olmayan bilgileri dahi, Türkiye dışından gelen araştırmacılar bir tarafa, biz-zat kendi üyelerinden bile gizlemesi sadece olağan bir durum.

Türkiye'deki partilerin yapısını belirleyen temel özellikler üç başlık altında toplanabilir: *Tek kişinin mutlak egemenliği ve güdük kalmış kurumsal yapı, manipülasyona dayalı yönetim, aşırı (totaliter) merkeziyetçilik ve zayıf örgütler*. Bu üç başlık altında toplanan kavramlar yardımıyla, partilerimizin yapısını ve işleyişini tahlil etmek ve anlamak daha kolay olur. Şimdi bu kavramlara biraz daha yakından bakalım.

TEK KİŞİNİN MUTLAK EGEMENLİĞİ VE GÜDÜK KALMIŞ KURUMSAL YAPI

Türkiye'de siyasal partilerin en belirleyici özelliği, tek kişinin mutlak egemenliği üzerine kurulu kişi partisi olmaları ve büyük ölçüde o nedenle kurumsal bir yapıya sahip olamamaları. Lider partinin sahibidir. Parti içi iktidarı tek başına elinde tutar ve o gücün parti içinde işleyişinde sınır bulunmaz. Liderin sahip olduğu gücün kaynağı, önceden belirlenmiş kurallar ve tüzük gibi hukuki metinler değil, fiili durumlardır.

Kongrelerde partililerin oylarıyla işbaşına gelen yerel örgütler, genellikle tüzüklerde bulunan oldukça demokratik hükümlere rağmen, eğer lider uygun bulmazsa asla görevde kalmaz.* Tüzük ve yasalardaki hükümlere rağmen, fiiliyatta yapabilecekleri fazla bir şey yoktur. Üstelik lidere ters düşmek demek, her zaman onu açıkça eleştirmek, meydan okumak demek değildir. Böyle aşırı durumlar ender ortaya çıkar ve hemen gereği yapılır. Seçimle işbaşına gelmiş yerel parti yöneticilerinin görevden uzaklaştırılmaları için bazı toplantılarda liderin savunduğundan daha farklı bir tutum doğrultusunda oy vermeleri, liderin uygun görmediği bir toplantıya sadece izleyici olarak katılmaları veya açıkça muhalif tutum göstermese bile, muhalefet edeceğinden şüphe edilmesi yeterlidir.

Parti siyasetinin oluşturulması da tek başına lidere ait bir imtiyazdır. Lider, partiyi ilgilendiren en hayati konular dahil her alanda, isterse hiç kimseye danışmadan tek başına karar alır ve partiyi bağlayıcı politika açıklamaları yapar. Eğer ihtiyaç duyarsa, belirli konularda tavır açıklamadan önce, yakın bulduğu az sayıda parti yöneticisiyle gayri resmi fikir alışverişinde bulunabilir. Ama parti ve ülke siyasetiyle ilgili pek çok hayati konuda liderin yaptığı yeni politika açıklamalarını en üst düzeydeki parti yöneticilerinin bile vatandaşlar gibi medyadan duyması ve izlemesi sık karşılaşılan bir durumdur.

Bir başka ilginç örnek, eğer öyle uygun görürse liderin parti programında açık biçimde ifade edilmiş bir görüşün tam tersi yönünde tek başına politika belirlemesi ve açıklayabilmesi. Lider parti tüzüğündeki açık kurallara tamamen ters uygulamalar yapabildiği gibi, parti programına aykırı politikalar da benimseyebilir. Bunlar olağan uygulamalardır ve genellikle kimse karşı koymaz, üstünde durulmaz.

Lider, parti üyesi olsun veya olmasın, uygun gördüğü herhangi bir kişiyi parti içinde uygun gördüğü herhangi bir göreve getirebilir, onu istediği yetkilerle donatabilir. Buna parti yönetiminin en üst görevleri de dahildir. Seçimlerde, uygun gördüğü kişiyi dilediği gibi ve seçilmesi en garantili yerden aday tayin eder. Veya bunun tersi, hem parti örgütünün hem ka-

* Kongre ve delegeler gibi partilerin iç işleyişiyle ilgili konuları iyi bilmeyen okuyucular, ilerde Altıncı Bölüm'de verilen açıklamalara bakabilir. Tüzük, partilerin iç işleyişinde uymaları gereken kuralları belirler.

muoyunun sevdiği ve desteklediği bir kişi, lider tarafından, açıklamak zorunda dahi olmadığı nedenlerle, uygun bulunmazsa asla aday olamaz.

KURUMSALLAŞMA VE PARTİLER

Kurumsallaşma nedir? Mesela bir partinin ülke çapında çok sayıda örgüt biriminin olması, uzun yıllar önce kurulmuş bulunması, kocaman binalara sahip olması, bu binaları etkileyici parti bayrakları ve tabelalarla donatması kurumsallaşmayı gösteren kanıtlar olarak kabul edilebilir mi? Hayır, bunların hiçbirisi kurumsallaşmanın ölçütü ve güvencesi değildir.

Kurumsallaşmanın temel belirleyicisi *kurallara göre yönetimdir*. Kurallara dayalı yönetim (kurumsal yönetim) altında yıllar geçtikçe kurumsallaşma da güçlenir ve derinleşir. Kurumsallaşma istikrar kazanır. Ama bir kuruluşun yaşının ileri olması tek başına kurumsallaşmanın güvencesini oluşturmaz.

Kurumsallaşmanın siyasal partiler için taşıdığı önemi en çok vurgulayan çağdaş siyaset bilimciler arasında Angelo Panebianco önde gelen bir konuma sahip. Panebianco'ya göre, siyasal partiler incelenirken öncelikle dikkate alınması gereken iki özellik, kurumsallaşma düzeyi ve tarihsel kökendir.

Panebianco, bir siyasal partinin kurumsallaşması sonucunu doğuran temel sürecin “iç teşvik sisteminin” yerleşmesi olduğunu söyler. Bir parti örgütünün varlığını sürdürebilmesi için üyelerine ve destekçilerine, itibarlı görevler ve parti içi siyasi kariyer olanakları gibi özel veya toplu teşvikler sağlaması gerekir. Ancak, kurumsallaşma böyle bir teşvik sisteminin, belli kurallara ve usullere bağlı kalınarak yürütülmesini gerektirir.

Panebianco'ya göre kurumsallaşma öylesine önemli ki, bunu sağlayamamış bir partinin varlığını devam ettirebilmesi bile garanti değildir: “Özel ve toplu teşvikleri kapsayan bir sistemin yerleşmesi, kurumsallaşmayla çok yakından ilgilidir; eğer böyle bir sistem yerleşmezse, kurumsallaşma olmaz ve o örgütün varlığını devam ettirebilmesinin güvencesi bulunmaz.”³

Panebianco'ya göre, bir siyasal partinin kurumsal yapısının güçlü olduğunu gösteren başlıca göstergeler şunlar:⁴

- Birincisi ve en önemlisi, kurumsal yapısı güçlü partiler oldukça gelişmiş, modern ve merkezi bir bürokrasiye sahiptir. Parti yönetimi böyle bir bürokrasiye dayanır.
- Partinin iç işleyişini belirleyen yazılı kurallar (tüzük kuralları) ile fiili iç işleyiş arasında aykırılık yoktur. Parti, tüzük kurallarında yazılı olduğu gibi yönetilir.
- Mali kaynaklar çeşitlilik kazanır ve gelirler değişik yerlerden sağlanır. Üyelerden toplanan aidatlar parti gelirinin en önemli bölümünü oluşturur.
- Kurumsal yapısı güçlü partiler lider kadrolarını ve meclise gönderdiği milletvekillerini parti dışından değil, büyük ölçüde parti içinden çıkarır.
- Milletvekilleri genellikle parti örgütlerinden çıkar, ama güçlü kurumsal yapı nedeniyle, içinden çıktığı örgütler üzerinde egemenlik kuramaz.
- Sendikalar, vakıflar, dernekler gibi toplum içinde örgütlü başka pek çok kuruluşla ilişkiler yoğunlaşır. Farklı düzeyde yürütülen bu ilişkilerde siyasal düzlemde yönlendirici olan partidir.
- Kurumsallaşma düzeyi gelişmemiş partilerin içinde örgütlü *hizip-ler* bulunur; kurumsal yapı güçlendikçe hiziplerin yerini gevşek *eğilimler* almaya başlar.

Türkiye'deki siyasi partilerin yukarıdaki ölçütlere uymadığı, bazılarına ise taban tabana zıt özellikler taşıdığı iyi bilinen bir gerçek. Bu da partilerimizin kurumsal yapılarının güdük ve içi boş olduğunu gösterir. Durumu daha iyi anlayabilmek için bu ölçütlerden birincisine, kurumsallaşmayı belirleyen belkide en önemli ölçüt olan merkezi bürokrasi olayına biraz daha yakından bakalım.

Kurumsal yapının en temel ve belirgin ölçütü, gelişmiş bir merkezi bürokrasi olması. İlk bakışta Türkiye'deki partilerin de merkezi bir bürokrasiye sahip olduğu söylenebilir. Ancak biraz daha yakından incelendiğinde, Panebianco'nun kastettiği ve bizim partilerimizde görülen "merke-

zi bürokrasi” yapılarının tamamen farklı nitelikler taşıyan iki ayrı şey olduğu anlaşılır.

Burada, bürokrasi üzerinde yaptığı aydınlatıcı tahlilleri iyi bilinen toplumbilimci Max Weber’in iki kavramı tam yerine oturur: *Modern bürokrasi* ve *pederşahi memur yönetimi*. Panebianco’nun kastettiği ve kurumsal yapısı güçlü partilerde görülen, Weber’in ifade ettiği anlamda *modern bürokrasi*dir. Bizim partilerimizde görülen ise *pederşahi memur yönetimidir*.

Modern bürokrasi içinde yer alan her görevlinin iyi tanımlanmış ve açık kurallara bağlanmış yetki alanları bulunur. Böyle yönetilen yapıda her düzenli faaliyet resmi görevler halinde tanımlanır. Bu görevler yürütülürken kullanılan karar ve emir verme yetkileri açıkça tanımlanmıştır; sık sık ve keyfi nedenlerle değişiklik olmaz. Kararlar ve emirler gayri şahsidir, kişilere göre değişmez. Modern bürokrasi kurallara göre, gayri şahsi ve rasyonel yönetimdir. Resmi faaliyet ve özel alan kesinlikle ayrılmıştır. Weber’in derinlemesine tahlil ettiği gibi, siyasi partilerde veya başka modern örgütlerde merkezi bürokrasinin hızla yaygınlaşmasının nedeni, diğer bütün yönetim biçimlerine karşı sahip olduğu teknik üstünlüktür: Kurallara göre işleyiş, çabukluk, doğruluk, belirsizliğin en aza indirilmesi, sürtüşmeleri azaltması, yönetim maliyetinin azalması, dosya bilgilerine hâkimiyet, süreklilik ve uygulamada birlik gibi.⁵

Türkiye’deki siyasal partilerin hiçbiri, yukarıda özetlenen anlamda bir yönetime sahip değil. Halbuki modernleşmeyle beraber büyük örgütler (devletin sivil ve askeri kesimleri, siyasal partiler, büyük şirketler, sendikalar vs), bu tür yönetimler (modern bürokrasi) kurarak başarılı oldu. Çünkü modern bürokrasi, verimlilik yaratır ve hedefe ulaşmada büyük avantaj sağlar. Weber’in belirttiği gibi modern bürokrasi, “toplumsal eylemin, rasyonel biçimde örgütlenmiş eyleme dönüşmesinin aracıdır... Rasyonel biçimde örgütlenmiş ve yönlendirilmiş eylem, diğer koşullar eşit olduğunda, başka her çeşit kolektif eylemden üstündür...”⁶

Weber modern bürokrasinin koşulsuz bir hayranı değildi. İsabetle işaret ettiği gibi, bir kez kurulduktan ve tam olarak geliştikten sonra, bireylerin ona karşı durabilmesi, bürokrasinin kendi mantığı ve kurallarına göre işleyişi içinde bireyin sesini duyurabilmesi çok zordur. Gayri şahsi mo-

dern bürokrasi bu yönleriyle gayri insani özellikler taşır. Ancak, tam olarak gelişmiş bir bürokrasi, onu kontrol edebilme konumunda bulunanlara, olağanüstü bir güç sağlar.

Weber'in *pederşahi memur yönetimi* diye adlandırdığı yönetim biçiminde de merkezi ve rasyonel özellikler görülebilir, ancak belirleyici temel özellik, resmi ve özel alanların ayrılmamış olmasıdır. Yönetim liderin (hükümdarın, yöneticinin) özel işi, kurum içi iktidar da onun özel mülkiyetinin bir parçası gibidir. Kararlar liderin keyfi tercihinine göre alınır; onun iktidarını sınırlandıran şey, ancak ve ancak kutsal gelenekler ve rakiplerin fiili gücü olabilir. Pederşahi yönetimde çalışan görevlilerin yetki alanlarını belirleyen şey de liderin kişisel tercihleridir. Kuşkusuz, her memurun önemli görevleri ve yetkileri bulunur, ama bunların sınırları belirsizdir. Görev alanlarının ve yetkilerinin belirlenmesine dönük her teşebbüs, lider tarafından dağıtılan ve anlamı keyfi biçimde sürekli değişen bir "unvanlar kargaşası" içinde yok olur. Göreve gelme, yükselme ve görevden alınma liderin himaye ve lütfü, ona yakınlık ve gözden düşme ile olur. Liderin buyruğuna uymamak en ağır suçtur; ancak, bu en ağır suç karşısında dahi uygulanacak yaptırımı liderin kendisi belirler. Sadece gerçekten önem taşıyan değil, ayrıntılarla ilgili basit konularda dahi kararlar *duruma göre* ve lider tarafından verilir. Modern yönetimde görülen bağlayıcı ve önceden belirlenmiş kurallar yoktur. Pederşahi yönetimde memurun göreviyle ilişkisi kişisel hedeflere göre belirlenmemiş bir sözleşme üzerine kurulu değildir; aksine, liderle kişisel ilişkisinden kaynaklanan, tamamen kişisel amaçlara dönük, sınırsız bir sadakat beklentisi üzerine kurulu bir görevdir. Modern yönetimin nesnel kuralları pederşahi memur yönetiminde görülmez.⁷

Weber pederşahi memur yönetimini anlatırken adeta Türkiye'deki siyasal partilerin yönetim biçimini dile getiriyor. Tasvirleriyle bizim partilerimizin işleyişi arasında çarpıcı bir benzerlik var. Türkiye'deki partilere egemen olan kişi yönetimi, doğası gereği, kurumsallaşmaya ve rasyonel işleyişe karşı en katı biçimde direnir. Çünkü kişisel hedeflere bağlı olmayan kurumsal yönetim, kaçınılmaz olarak, liderin mutlak egemenliğinin son bulması sonucunu doğuracaktır.

İki yönetim tarzı arasındaki merkeziyetçilik farkına da dikkat edilmelidir. Modern bürokrasi yönetiminde merkeziyetçilik, rasyonel işleyişi etkili kılmak içindir. Pederşahi memur yönetiminde merkeziyetçilik, liderin kişisel otoritesini etkili kılmak (otoritenin merkezileşmesi) içindir. Pambianco'nun belirttiği gibi "Otoritenin merkezileşmesi (liderin güçlenmesi), bürokrasinin gelişmesinin dışında bir olaydır; karizma ve bürokrasi birbirine zıt örgütsel olaylardır."⁸

Siyaset bilimi analizlerinde kişi partileri, daha çok, *kişisel karizma* veya yalnızca *karizma* partileri olarak nitelenir. Bu tür partilerde liderin güçlü kişisel karizmasından kaynaklanır. Ancak Türk demokrasisinde tam anlamıyla kişisel karizma partisi bulunmaz. Karizması olan liderler vardır; ama onlar bile parti içinde gücünü sadece kısmen kişisel karizmasından alır. Türkiye'de esas olan, karizma sahibi olsun veya olmasın, liderin parti içinde kişisel yönetimini despotluk yaparak ve bu çalışmada anlatılan diğer yöntemlerle yürütmesidir.

Parti içi demokrasi eksikliği çok sık dile getirilen bir şikâyet. Tek kişinin, padişah-liderin mutlak yönetimine dayanan parti modelinin (kişi partisi) parti içi demokrasi talepleriyle bağdaşmadığı açık. Ancak dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, tek kişinin mutlak egemenliğinden kaynaklanan durum ile güçlü bir kurumsal yapının işleyişi (modern bürokrasi) nedeniyle ortaya çıkan parti içi demokrasi eksikliğinin aynı şey olmadığı. Kişi partisi modeli niteliksel olarak farklıdır; daha farklı ve daha vahim sonuçlar doğurur.

Modern demokrasilerde Duverger'in tanımladığı anlamda kadro partileri dahil bütün köklü ve istikrar kazanmış partiler, kurumsal işleyişe sahip kuruluşlar.⁹ Kurumsallaşmanın doğal sonuçlarından biri, parti içi işleyişin kurallara göre yürütülmesinin güvencesini de oluşturan bir bürokrasinin ortaya çıkması. Bilindiği gibi, üye sayısı daha fazla, daha yaygın örgütlenmesi olan ve merkeziyetçi bir yapıya sahip kitle partilerinde iç bürokrasi de artar. Kadın kolları, gençlik kolları, dernek, vakıf, sendika, dergi, eğitim okulu, gazete ve diğer medya birimleri, araştırma birimi gibi hepsi partiye bağlı veya onunla ilişkili, tüm ülkeye yayılmış yüzlerce örgütlenmenin oluşturduğu modern kitle partileri iyi işleyen bir bürokrasi olmadan yönetilemez.

İtalyan kökenli sosyal bilimci Roberto Michels'in ilk kez 1911'de ve Almanca yayınlanan *Siyasal Partiler: Modern Demokrasilerdeki Oligarşik Eğilimlerin Sosyolojik Bir İncelemesi* adlı kitabı, konu açısından oldukça ünlüdür. Michels çalışmasında, Alman Sosyal Demokrat Parti SPD'yi inceler. İşçi sınıfını iktidara getirmek amacıyla kurulmuş SPD'nin zaman içinde kurumsallaşan ve katılaştıran yönetim yapısı nedeniyle, bu amacın mümkün olmadığını söyler. SPD aracılığıyla iktidara işçi sınıfı değil, ancak parti içinde az sayıda kişiden oluşan bir "oligarşi" gelebilir. Michels'in bu eleştirileri, bir anlamda, Weber'in daha önce özetlediğimiz tahlillerinin Avrupa'daki kitle partilerine uyarlanması gibi de görülebilir.

Michels'e göre bu yalnızca SPD'ye özgü bir durum da değil. Rasyonel işleyen her büyük örgüt, düzgün ve verimli bir iç işleyişi sağlayabilmek için, modern bir bürokrasi oluşturmak zorunda. O örgüt içindeki iktidar da, demokratik ilkeler üzerine kurulu bir iç işleyiş bulursa bile, eninde sonunda az sayıda kişiden oluşan bir oligarşinin (partiyi en üst düzeyde yöneten kişilerin) eline geçer. Michels bu kaçınılmaz duruma, özellikle siyasal partilerle ilgilenen araştırmacılar arasında ün yapmış çarpıcı bir ad verir: *Oligarşinin çelik yasası*. Michels'in doğru bir şekilde tespit ettiği üzere, böylesine ileri ölçüde kurumsallaşmış partilerde, en üstlerde görev yapan bir grup partinin daha etkili bir konuma gelmesi, *oligarşinin çelik yasası* gereği zorunlu bir gelişme.

Ancak şu da kabul edilir ki, bir örgüt olarak partilerde, yine Michels'in işaret ettiği nedenlerle, mükemmel işleyen bir parti içi demokrasi elde edilemez. Ancak parti içi demokrasinin mükemmel işlemeyişi demokratik rejimi geçersiz kılan bir neden olarak görülmez. Demokratik rejim açısından, partiler içinde az sayıda kişinin çok etkili konuma gelmesinin yarattığı sorunun çözümü yalnızca tek tek partiler içinde aranmaz. Her partinin içinde kaçınılmaz olarak karşılaşılabilecek demokrasiyle bağdaşmayan gelişmelerin çözümü, çok partili sistemin bizzat kendisidir. Eğer partiler arası rekabet iyi işliyorsa, yani demokratik yarış kendi kurallarına uygun yapılıyorsa, partilerin içinde ortaya çıkabilecek demokrasi dışı eğilimlerin doğurduğu sakıncalar, kendiliğinden bertaraf edilmiş olacaktır. Çağdaş demokrasilerde, bu soruna verilen en makul yanıt, ünlü İtalyan

çağdaş siyaset bilimci Sartori'nin güzel ifade ettiği gibi, aşağı yukarı bu doğrultudadır: "Biz demokratik bir biçim yaratmak için değil, fakat öncelikle düzenli ve verimli bir yapı yaratmak için –ki hiç de aynı şey değildir– örgütleriz... Sonuçta, siyasal açıdan hareketsiz kalan örgütlenmemiş çoğunluk, siyasal bakımdan aktif ve örgütlü azınlıklar arasındaki yarışmada hakem görevini üstlenir. O nedenle, her azınlığın örgütü içerden incelenildiğinde ne kadar oligarşik olursa olsun, onlar arasındaki yarışmanın sonucu demokrasi olur."¹⁰

Siyaset bilimcilerin büyük çoğunluğu, kurumsallaşmayı, olumsuz yönleri de olan, fakat siyasi partilerin işlevlerini (düzenli ve verimli yapılar aracılığıyla ülke yönetimi) iyi yerine getirebilmeleri için zorunlu bir gelişme olarak görür. Çağdaş demokratik toplumlarda siyasal partilerin fiili gelişmesi de o doğrultuda oldu. Belirli bir siyasal program etrafında kadroların oluşması ve iktidara gelindiğinde ülkenin başarıyla yönetilebilmesi için kurumsallaşma doğal bir önkoşul olarak kabul edildi. Doğurduğu sakıncaların en aza indirilmesi için önlemler alınmakta birlikte, kurumsallaşmadan vazgeçmek, hayalci bazı fikir egzersizleri dışında, ciddi bir seçenek olarak görülmedi.

Diğer taraftan Michels'in eleştirilerinin Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yazıldığı unutulmamalı. Çağdaş demokrasilerde oligarşik eğilimlerle mücadele, parti içi demokrasinin iyileştirilmesi ve üyelerin sesinin giderek daha etkili kılınması son yıllarda temel arayışlardan biri oldu ve bu konuda büyük mesafe alındı.

Siyasi çizginin neresinde yer alırsa alsın Türkiye'deki partilerde görülen demokrasi eksikliği ise çağdaş demokrasilerin etkili hiçbir partisinde görülmeyecek kadar ilkel ve farkı bir düzeyde. Fakat sorun, çağdaş demokrasilerde değişen ölçülerde görülen bir eksikliğin, bizim partilerimizde daha şiddetli biçimde karşımıza çıkması değil. Birçok gözlemci *oligarşinin çeklik yasasının* bizim partilerimiz için de geçerli olduğunu söyler. Oligarşik eğilimlerin bizim partilerimizde de güçlü olduğu ileri sürülür. Halbuki böyle bir durum yoktur. Çünkü, Michels'in de vurguladığı gibi, oligarşinin ortaya çıkabilmesi için modern bir bürokrasi tarafından yönetilen kurumsal bir yapı gerekir. Bizim partilerimizde ne kurumsal bir yapı, ne de modern bir iç yönetim bulunur.

Türkiye’de durum farklı ve sorun tamamen zıt bir durumdan kaynaklanır: Parti içi demokrasinin işlemeyişinin nedeni, liderin mutlak egemenliği ve ona bağlı olarak kurumsal yapının oluşamamasıdır. Türkiye’de parti içi demokrasi sorununun temelinde bu gerçek yatıyor. Michels gibi siyaset bilimcilerinin partilerde iç demokrasi eksikliğini eleştirirken kastettikleri şey, parti içinde keyfi ve kurallara uymayan bir işleyiş değil. Türkiye’de parti içi demokrasi olmayışının nedeni ise tek kişi egemenliğine dayanan keyfi ve despotik yönetim nedeniyle kurumsallaşmanın, en hafif bir deyimle, güdük kalması. Kuralların işlediği, ama kocaman bürokratik yapıların karmaşıklığı içinde avantajlı konumlara gelmiş, her biri bağımsız bir siyasi tabana ve kişiliğe sahip bir grup siyasetçinin oluşturduğu “oligarşi” bizim partilerimizde görülmez. Onun yerine, liderin etrafında genellikle az sayıda kişiden oluşan bir “yakın çevre” bulunur. Lider ve yakın çevre arasında, tamamen lider tarafından belirlenen tek yönlü bir ilişki vardır. Bu çevre uygun görüldüğünde lider tarafından kolayca değiştirilir ve bazı aşırı durumlarda tek kişiye kadar inebilir. Bu durumun, Michels tarafından tanımlandığı anlamıyla oligarşiyle hiçbir benzerliği bulunmaz.

Bu iki farklı durum farklı iki sonuç doğurur: Birinci durumda, parti içi demokrasi eksikliği kurumsallaşmanın, düzenli ve verimli çalışan yapılar aracılığıyla ülkeyi daha iyi yönetme arayışının bir sonucudur. Genellikle bu hedefe ulaşılır ve ülke daha iyi yönetilirken, istenmeyen bir sonuç olarak ortaya çıkan parti içi demokrasi eksikliği değişik önlemlerle olabildiğince giderilmeye çalışılır. İkinci durumda, parti içi demokrasi eksikliği liderin mutlak gücünden kaynaklanır. Kurumsal yapı tahrip olduğu için ülke başarıyla yönetilemez. Demokrasi eksikliği liderin kişisel iktidar konumunu sürdürmesinin koşulu olduğu için, o doğrultuda iyileştirme çalışması da yapılmaz.

Liderin mutlak egemenliğine dayanan parti modelinde kurumsal bir yapının ortaya çıkamayacağı aşikâr. Bu parti türünün vahim ve tahrip edici sonuçlar doğurması işte bu durumdan kaynaklanır. Türkiye gibi büyük, ciddi ekonomik ve siyasal sorunları bulunan, dünyanın en hassas coğrafyasında yer alan bir ülke kurumsal yapısı güdük kalmış partiler tarafından başarıyla yönetilemez. Çünkü böyle bir başarı için gerekli kurumsal ve

beşeri yeteneklerin geliştirilmesi, teknik ve siyasal açıdan hazırlıklı insan gücünün olgun bir düzeyde ortaya çıkarılması, tek kişi egemenliği altında güdük kalmış yapılanmalar içinde mümkün olamaz.

Tek kişi egemenliğine dayalı ve kişilere bağlı olmayan kuralların işlemediği parti modelinin en olumsuz yönlerinden biri, gerçek anlamda rekabetin ortadan kalkmasıdır. Siyasette rekabetin adı demokrasidir. Gerçek anlamda bir rekabet önceden belirlenmiş makul kuralların varlığını gerektirir. Önceden belirlenmiş kuralların işlemeyişi yetenek ve emeğe dayanarak, kolektif çalışma sonunda beraber olduğu insanların beğenisini kazanarak yükselme yolunu kapatır. Liyakate bağlı yükselme yerine lidere kişisel bağlılık ve dalkavukluk başlıca yükselme yolları olarak ortaya çıkar. Nitekim partilerimizde yüklebilmenin en garantili yolu bir lidere kapılanmak, ona kulluk etmek ve zaman zaman iğrenç boyutlara varan lider dalkavukluğudur. Bu işleyişin sonucu, genellikle liyakat sahibi olanların elendiği ve kapıkullarının yükseldiği ters çalışan bir elek düzeni veya kötülerin seçilmesidir (negatif seleksiyon).

Partilerimizin güdük kalmış kurumsal yapılaşmasının olumsuz sonuçlarından bir diğeri siyasal istikrarsızlıktır. 1983'ten bu yana geçen sadece yaklaşık yirmi yıllık bir süre içinde Türkiye'de iktidara gelen partilere baktığımızda, ortaya çıkan görüntü, çocukların çok hoşlandığı ve hafifçe dokundukça farklı renklerde farklı şekillerin oluştuverdiği kaleydoskop oyuncağını akla getirir: Önce ANAP, sonra DYP-SHP, sonra RP, ardından DSP ve MHP. Şimdi 2002 seçimlerinden sonra bu partilerden hiçbiri, iktidar bir yana, mecliste temsil dahi edilmiyor! Yeni iki oyuncunun adı AKP ve CHP. Bu oyunun yerini, istikrar bulmuş siyasi renk ve şekillere terk edeceğini gösteren bir belirti de ufukta görülüyor. Her seçimde yeni, hatta yeni kurulmuş bir partinin yönetime geldiği bir ülkeden başarı beklemek için herhalde çok iyimser olmak gerek. İstikrar, başarı için şart. Ama mevcut kurumsallaşma düzeyiyle partilerimizin bu istikrarı yakalaması çok zor. Partilerimizin birbirini izleyen iki genel seçimde aldığı oy oranlarının bir uçtan diğer uca bir sarkaç gibi salınması, güdük kurumsal yapılarının en belirgin sonuçlarından biri.

Partilerimizin zayıf yapısı ve onun doğurduğu istikrarsızlık Türkiye'yi bir başka tehditle daha karşı karşıya bırakıyor. Bu tehdidin adı *siyasal*

maceracılık. 2002 seçimlerine sadece birkaç ay kala siyaset sahnesine çıkan ve %8 gibi önemli bir oy oranı yakalayan Genç Parti bunun sadece ilk örneği. Mevcut partilerin güdük yapılardan oluştuğu bir siyasal ortamda, geniş maddi olanaklara sahip usta bir hatibin halkın duygularını istismar ederek çok oy alabilmesi zor değil. Güçlü siyasi kurumların temsil edildiği ortamlarda ise her zaman görülebilecek maceracıların uzun yol alabilmesi kolay olmaz. Genç Partinin geleceği ne olursa olsun, maceracılığa son derece elverişli siyasal ortam nedeniyle, mevcut partilerin içinde veya yeni partiler şeklinde yeni denemelerin ortaya çıkması hiç şaşırtıcı olmayacak. Böyle bir siyasi maceracılığın iktidara gelmesi durumunda Türkiye'nin ağır bedel ödeyeceği muhakkak.

Ülkede her düzeyde, fakat özellikle yerel yönetimlerde görülen yaygın yolsuzluklar ile siyasi partilerin güdük bırakılmış kurumsal yapısı arasındaki ilişki de gözden kaçırılmamalı. Kurumsal işleyişin bulunduğu partilerde seçimle geline kamu görevlerine adaylar gayri şahsi kurallara göre belirlenir. Adayların kendilerini parti ve toplum içindeki çevreye kabul ettirmeleri gerekir. Daha düzenli ve güvenilir denetim bulunur. Kuralları çiğneyenlerin ortaya çıkarılması ve yaptırım uygulaması daha kolaydır. Pederşahi yönetime sahip partilerimizde ise kamu görevlileri için adaylık kişisel ilişkilere dayanır. Seçilenler üzerinde ciddi bir kurumsal denetim bulunmaz. Yaptırımlar daha belirsiz ve keyfidir.

Mevcut yapılarıyla partilerimizin, şimdi yaşadığımız türden derin ve yaygın yolsuzluklarla baş edebilmesi beklenemez. İyi ve kötü davranış arasında bir farkın gözetilmediği, kötünün ödüllendirildiği, değer yargılarını yitirmiş bir "siyaset" ortamı içinde öne çıkanlar yönetime geldiğinde yolsuzluğa karşı bir mücadele başlatabilir mi? Amaca ulaşmak için her şeyin mubah olduğuna inananlar iktidara geldiğinde yolsuzluğa karşı durabilir mi? Böyle bir siyaset düzeninin orkestra şefliğini yapan bir genel başkanın "yolsuzluğa en çok biz karşıyız" sözleri inandırıcı olur mu? Üyelik listelerini kendi partilerinden bile gizleyen, delege seçimleri hiç yapılmadan yapılmış gibi sahte belge düzenlemeyi alışkanlık haline getirmiş, yasa ve tüzük kurallarını devamlı çiğneyen parti yöneticilerinin, iktidara geldiklerinde, şeffaflık ve hukuk devletinin ilkelerine uygun ülkeyi yönetmeleri beklenebilir mi?

Bir başka olumsuz durum, hukukun işlemediği ve zayıf yapıların oluşturduğu mevcut yozlaşmış partiler düzeninin mafya tipi uygulamalar için son derece elverişli bir ortam yaratması. Partilerimizin çürümüşlüğü devam ettiği takdirde, şimdiden ilk belirtileri görülen kaynağı belirsiz büyük paralar ve şiddet kullanarak siyasette etkinlik kazanmak eğilimlerinin artması beklenmeli.

Güdük kurumsal yapının bir diğer sonucu, partilerimizde görülen fikir kargaşası. Kurumsal yapılar içinde, kurumsal kimlikle bağdaşmayan siyasi görüşler taşıyanların yükselbilmesi zordur. Ama bizim partilerimizde marksist, sosyalist, devletçi, sosyal demokrat, liberal, muhafazakâr, yeni muhafazakâr, aşırı milliyetçi, ırkçı, İslamcı gibi siyaset yelpazesini oluşturan görüşlerin büyük çoğunluğu hemen hemen her partide bulunur. Bir lidere kapılanarak ve ona kulluk ederek yükselmenin esas olduğu partilerde fikirler önemini kaybeder. Böylece bir partinin en üst kademelerinde bile, birbirleriyle asla bağdaşmayan siyasi görüşleri taşıyanlar bir arada bulunabilir. Amaçlar kişisel olduğu için, bu durum bir sorun olarak kabul edilmez. Lider açısından öncelikle önemli olan da kapıkullarının siyasi fikirleri değil, kapıkulu olmalarıdır.

Kurumsal yapısı güdük kalmış sivil siyaset kurumlarının yaşadığı bu fikri kargaşanın sonuçlarından biri, devletin, sivil ve askeri kesimleriyle, güçlü bir siyasi programa sahip olması ve o programı çok zorlanmadan uygulayabilmesi. Toplumsal tartışmaların pek çoğunda, önemli tartışmaların hemen hemen hepsinde, devletin sivil ve askeri kesimleri, demokratik ülkelerde siyasal partilerin aldığı tavırlara benzeyen siyasi ve ideolojik tutum belirler. Onların tutumu genellikle siyasi partilerin tutumundan daha etkili olur.

Türkiye'nin bir başka önemli sorunu, askerlerin ülke yönetimine demokrasiyle bağdaşmayacak ölçüde karışması. Askerlerin ülke yönetiminde sahip olduğu fiili ağırlığın son bulması için, yasa değişiklikleri asla yeterli değil. Bu sağlıklı durumun demokratik ilkelere uygun biçimde düzeltilmesi için öncelikle partilerimizin güçlü kurumsal kimlik kazanması gerekiyor. Yönetemeyen partilerimizin derme çatma yapıları sürdükçe, ülkenin demokratik süreçler sonunda iktidara gelmiş güçlü ve başarılı sivil yönetimlere kavuşması da, askerlerin ülke yönetimine karışmasına son

vermek de mümkün değil. Güçlü kurumsal yapıya sahip hiç olmazsa iki siyasi partiye sahip olabilseydik bu sorunun sıkıntısız ve gerginlik olmadan çözüm yoluna girmesi kolaylaşacaktı.

Yozlaşmış siyaset düzeni içinde yer alan partilerimiz askerlerin ülke yönetimi üzerindeki ağırlığına karşı çıkmaz. Askerlerin ülke yönetimine müdahalesi asla sivil siyaset kurumlarının karşı koymasına rağmen sürüyor değil, tersine, yozlaşmış sivil siyaset kurumlarının varlığı, askerlerin ülke yönetimine müdahaleleri ve nihai gözetimi sayesinde sürüyor. Askerlerin müdahalesi tam anlamıyla son bulduğu anda, kurumsal içeriği kof ve ülkeyi yönetemeyen mevcut sivil siyaset yapılarından oluşan sistemin çökmesi ciddi bir olasılık.

Partilerimizde kurumsallaşmanın güdük kalmasının önemli bir nedeni 1950'den bu yana demokrasinin en az dört kez sert askeri müdahalelerle derinden sarsılmış olması. Çağdaş siyaset bilimcilerden Sartori Latin Amerika ülkelerinde siyasal partilerin *yapısal konsolidasyon* gerçekleştiremediklerini, bunun nedeninin de 1951-1973 yılları arasında yaşanmış tam 26 adet başarılı askeri darbenin olduğunu yazar. Sartori'nin *yapısal konsolidasyon* dediği şey, kendisinin de belirttiği gibi, tam da bizim bu çalışmada kullandığımız anlamıyla kurumsallaşma. Sartori bu nedenle Latin Amerika partilerini o kadar zayıf ve yetersiz görür ki, *parti sistemleri* açısından dikkate almaya dahi değer bulmaz."

Her partinin bir süre sonra askerler tarafından kolayca kapatılabileceği bir ülkede kurumsal yapısı güçlü partiler için teşvik edici bir ortam olduğu söylenemez. Eğer 1950'lerin CHP'si ve DP'si askeri yönetimlerin hışmına uğramasaydı ve bugüne kadar kendi doğal hayatlarını yaşayabilselerdi, şimdi hiç kuşkusuz daha güçlü kurumsal yapılara sahip partilerimiz olacak, Türkiye daha iyi yönetilebilecekti. Askeri rejimler tarafından kapatılan bir partinin aynı isim altında tekrar açılabilir bile aynı parti olabilmesinin ne kadar zor olduğunun kanıtı CHP'dir. Yeni CHP, kurumsallaşma açısından İsmet İnönü CHP'sinin çok gerisinde ve gelecekte de o düzeyi tekrar yakalayıp yakalayamayacağı meçhul.

Partilerimizin çürük yapılmasında askeri müdahaleler kuşkusuz tek neden değil ve kendilerinden kaynaklanan sorumluluk payı önemli bir

yer tutuyor. Özellikle 1980 askeri darbesinden sonra yaşadığımız dönemde partilerimizin önde gelen kadroları arasında, güçlü bir kurumsal yapının inşa edilmesini önemseyen ne yazık ki pek olmadı. Sonuçta, liderin mutlak egemenliğine dayalı ve kurumsal yapısı güdük parti modeli 1980 sonrasında, önce olduğundan daha şiddetli bir şekilde siyaset alanını kaplamış bulunuyor.

Partilerimizde kurumsal işleyişi ortadan kaldıran, liderin mutlak egemenliğine dayalı yönetim modelidir, ama kurumsallaşmanın liderlik öngörmediği veya liderliği dışladığı asla doğru değil. Sadece partilerde değil, bütün modern örgütlenmelerde liderlik hayati işlevlere sahip bir görev. Kurumsal yapı içinde liderlik kurumsallaşmanın getirdiği sınırlamalarla bağlıdır. Fakat kurumsal yapı aynı zamanda, liderin başarısının belli başlı güvencelerinden biridir. Modern toplumda liderin başarısı mutlak egemenliğinden değil, verimli ve iyi işleyen bir kurumsal yapıyı iyi yönetebilmesinden kaynaklanır. Ancak Türkiye’de bu basit ama temel gerçeği henüz hiçbir parti görebilmiş değil.

Padişah-lider modelinin tarih ve kültürel geleneklerimizle ilgili olduğu doğru. Hiç kuşkusuz geleneklerin etkisi göz ardı edilemez ve partilerimizin mevcut yapısı, kökleri derinde bulunan alışkanlıklarımızla yakından ilişkili. Ancak geleneklerin etkisini mevcut olanın tek mümkün çözüm olduğu anlayışına indirgememek gerek. Partilerimizin mevcut yapısı hızla değişen dünyada hızla değişen Türkiye’nin ihtiyaçlarını bugün olduğundan daha iyi karşılıyor olabilirdi.

Bu iddianın kanıtlarından biri, ilk bakışta aykırı bir örnek gibi görünse bile, bizzat TSK’nın kendisi. Türkiye’de silahlı kuvvetler örnek sayılabilecek düzeyde bir kurumlaşmayı başardı. TSK içinde kurallar işler ve yönetim bu kurallara göre çalışır. Bu kurallara en yüksek konuma gelen komutan dahil herkes uyar. TSK’nın askeri açıdan başarılı olmasının da, anketlere göre halkın en çok güven duyduğu kuruluş olmasının da birinci nedeni bu; tanklara, toplara, etkili silahlara sahip olması değil, o silahlara sahip olan yapının kurallara göre yönetilmesi, yani iyi işleyen bir kurum olması. Emir ve komutaya göre yönetimin en önde geldiği askerlik mesleğinde TSK’nın komutanları kurumsal işleyişin önemini fark edip ona büyük

değer verirken, siyasetin önde gelen lider kadrolarının güçlü kurumsal gelenekler oluşturma arayışı bir yana, mevcut kurumsal yapıları bile yok ederek kişisel yönetim peşinde koşmaları acı bir çelişki.

Demokratik işleyişin ve ülkenin iyi yönetilmesinin önündeki en büyük engel olan bu yozlaşmış parti yapılarının çağdaş demokrasilerde benzeri pek kalmadı. Merkez sağ veya merkez soldaki partiler bir tarafa, modern demokrasilerde sağ veya sol uçta yer alan siyasal partiler bile bizim derin bir kireçlenme içine gömülmüş partilerimizden daha sağlıklı yapılara sahip.

Türkiye'yi iyi yönetebilmek için siyasi partilerimizin her şeyden önce iyi işleyen bir kurum düzeyine ulaşmaları şart. Çağdaş demokrasinin kitle partileriyle karşılaştırıldığında bir fiskeyle veya küçücük bir esintiyle göçüverecek iskambil kâğıtlarından inşa edilmiş kulübeler görüntüsü veren partilerimizin, mevcut güdük kalmış kurumsal yapılarıyla, yalnızca askerlerin ülke yönetiminde demokratik ilkelerle bağdaşmayan ağırlıklarına son verebilmeleri değil, Türkiye'nin diğer dev sorunlarının altından kalkabilmeleri de zor.

MANİPÜLASYONA DAYALI YÖNETİM

Manipülasyon sözcüğünün Türkçede tam bir karşılığı ne yazık ki yok. Manipülasyon, yalan söyleyerek, hile yaparak, aldatarak, gerçekleri örtterek, gerçek amaçları gizleyip onları başka türlü göstererek yönetmek ve gelişmeleri arzu edilen doğrultuda kontrol altında tutmaya çalışmaktır. Esasen manipülasyon, duruma göre keyfi biçimde belirlenen çok değişik yöntemlerle yapılabilir. Manipülasyonu, kısaca, dürüst ve ahlaki olmayan yöntemlerle gelişmeleri yönlendirmek ve kontrol altında tutmaya çalışmak diye de tanımlayabiliriz.

Gerçek olmayan şeylerin bilinçli bir şekilde söylenmesi, yalan, manipülasyonun en açık ve kaba yöntemi. Hile bazen suç boyutlarına varan, bazen suç kovuşturmasına yol açmayacak, ama yine de olup biteni önemli ölçüde çarpıtacak, düzgün ve dürüst olmayan oyunlarla yapılır. Yalan, gizleme ve aldatma sonunda toplumun onaylamadığı gerçek olaylar ve niyetler örtülür, dışarıya karşı onları meşru ve olumlu gösteren gerekçeler sağ-

lanır. Bilgilerin gizlenmesi veya çarpıtılarak duyurulması en sık başvuru-
lan yöntemlerden biri. Manipülasyon aldatma üzerine kurulu olduğu için,
belli bilgilerin saklı tutulması şart.

Gizlilik manipülasyonun vazgeçilmez koşullarından biri. Sadece amaçların değil, kullanılan yöntemlerin ve bizzat manipülasyon olayının da gizlenmesi gerekir. Çünkü manipülasyon yapanın başarılı olabilmesi için, yaptığı fark edilmemeli. Hem o nedenle, hem yapılan iş gayri ahlaki olduğu için, manipülasyon yapan kişi bunu fark edilmeden yapmak ister.

Keyfi biçimde belirlenen yöntemlere başvurmak sık kullanılan, etkili bir yol. Tek ölçüt amaca ulaşmak. Gelecek bölümde bir “örnek vaka” ele alınacak ve somut örnekler verilecek. Ama burada “keyfi yöntemlere başvurarak” manipülasyonun bir örneğini görebiliriz.

Mart 2004’te yapılan yerel seçimlerde iki büyük partimiz iki ilginç yöntemle adaylarını belirledi. İktidar partisi tarafından uygulanan yöntemle göre, partililer arasında belediye başkan adaylığı için bir “eğilim yoklaması” yapılacak, ancak oylar sayılmadan oy torbaları genel merkeze gönderilecek, oyları bizzat genel başkanın kendisi sayacak ve belediye başkan adayları belirlenirken bu oylamanın sonuçları açıklanmayacak, ama “göz önünde” tutulacaktı. Ana muhalefet partisinin başvurduğu ikinci yöntemle göre de partili üyeler arasında “eğilim yoklaması” yapılacak ve belediye meclis üyeliği aday listelerinde çift sayılı yerler (2, 4, 6...) belirlenirken bu oylama sonuçları “göz önünde” tutulacaktı. Ama genel merkez eğilim yoklaması sonuçlarını uygun bulmadığı yerlerde kabul etmeme hakkına sahip olacaktı. Listelerde tek sayılı yerler (1, 3, 5...) için adayları ise doğrudan genel merkez belirliyecekti.

Bu iki uygulama keyfi yöntemlerle manipülasyonun çarpıcı ve oldukça kaba örnekleri. Tamamen durumun gereklerine göre uydurulan bu iki yöntemle yöneticiler demokrasiyle hiç bağdaşmayan bir biçimde gelişmeleri kendi çıkarlarına uygun doğrultuda yönlendirirken, konuyla doğrudan ilgisi olmayan başka amaçları da gerçekleştirerek yönettikleri insanlar üzerindeki kontrol ve egemenliklerini artırmaktadır.

“Eğilim yoklaması” adı altında bir oylama yapılarak partililere ve kamuoyuna karşı demokratik biçimde davranılıyormuş görüntüsü verilir.

İkinci olarak, örgütteki partililerin gerçek eğilimleri en küçük bir risk alınmadan öğrenilir. Uygun bulunmayan kişilerden hangileri siyasi bir tabana sahip? Veya hangi örgütler yoldan çıkmış, istenmeyen kişilere destek veriyor? Böylece daha sonraki günlerde gerekli önlemleri almak için gerçek verilere dayanan enformasyon elde edilir ve bunun gereği kolayca yapılarak partililer üzerindeki kontrol pekiştirilir.

“Eğilim belirlemesi” oylamalarında kim hangi oyu alırsa alsın son kararı genel merkez yöneticileri tamamen diledikleri gibi vereceğinden, uygun bulunmayan kişiler asla aday olamaz. Zaten yöneticilerin partililerin tercihinine göre aday belirlemeye niyetleri olsaydı, yasalarda öngörülen “yargıç denetiminde bağlayıcı önseçim” yolunu seçmemeleri için hiçbir neden yoktu. Ayrıca her iki yöntemde de partililerin tek bir oy dahi vermediği kişilerin aday yapılmasını engelleyecek bir durum yok. Neticede, örgütün ve partililerin değil, yine sadece yöneticilerin istediği olabilir.

Manipülasyona dayalı siyaseti ayrıntılı bir şekilde inceleyen siyaset bilimcisi Goodin manipülasyon yapan siyasetçinin stratejisini dört başlık altında toplar:¹² *Yalan, gizlilik*, belirli gerçeklerin çarpıtılması üzerine kurulu *propaganda* ve kamuoyunu aşırı *enformasyonla* yüklemek.

Manipülasyon, kitlenin (yönetilenlerin) serbest bir şekilde ortaya çıkabilseydi daha farklı olacak iradesinin, seçkinler (yönetenler) tarafından belirli kalıplar içine zorlanarak, yine seçkinlerin istediği şekilde ortaya çıkmasını sağlar. Manipülasyon sadece gayri ahlaki değil, aynı zamanda demokrasinin özüne de sözüne de uymayan bir yöntem. Demokratik işleyişi bozar, katılımı engeller, demokratik süreçler sonunda ortaya çıkması beklenen sonuçları önemli ölçülerde çarpıtır. Goodin’e göre manipülasyon, iktidar mücadelesinin pis ve çirkin yönüdür ama iktidar mücadelesi öyle olmak zorunda değildir: “Manipülasyondan kurtulmak, hiç kuşkusuz, İyi Toplum’un sadece bir asgari koşuludur.” Ondan kurtulmak, görüldüğü yerde teşhir edilmesinden ve ısrarla konunun üzerinde durulmasından geçer.¹³

Toplumsal çatışmaları ve iktidar yapısını inceleyen modeller arasında en iyi bilinenlerden biri, Marx’ın geliştirdiği sınıf analizi. Marx’ın ve onu izleyenlerin tahlillerine göre, toplumdaki çıkar çatışmalarının nedeni ekonomik. Kapitalist toplumda üretim araçlarının mülkiyetini elinde tutan

kapitalist sınıf üretim sürecinde ortaya çıkan artı değere el koyarak işçi sınıfını sömürür ve toplumdaki gerçek iktidarı elinde tutar. Kapitalist toplumda siyasal iktidarın hangi partinin elinde olduğu pek önem taşımaz, çünkü iktidara kim gelirse gelsin kapitalist sınıfın çıkarlarına hizmet etmek zorundadır.

Çatışma ve iktidarı inceleyen bir başka iyi bilinen model, seçkinler kuramı. Pareto, Mosca ve Michels'e ilaveten başka pek çok sosyal bilimcinin gelişimine katkıda bulunduğu bu modelde, toplumdaki çıkar çatışmalarının sadece ekonomik nedenlerle izah edilemeyeceği, siyasal boyutun da dikkate alınması gerektiği vurgulanır. Bu modele göre ekonomik gerçekler elbet görmezden gelinemez, ama toplumsal çatışmaların ekonomi tarafından belirlenmeyen siyasal nedenleri olabilir ve ekonomik nedenlerin önüne geçebilir. Toplum, yönetici bir azınlık ile yönetilen çoğunluktan oluşur. Seçkinler kitleyi yönetir. İktidar kavgası yapan seçkinler ekonomide egemen sınıfın çıkarlarına hizmet etmek için değil, kendi çıkarlarına hizmet için bunu yapar. Çünkü iktidar kendi içinde ve kendi başına yeterli bir ödüldür. İktidar peşinde koşan seçkinlerin kendi öz çıkarları pek çok durumda onların hareket tarzını açıklamak için yeter.

Sosyal sınıflar kavramı üzerine kurulu marksist yöntem de, seçkinler kavramına dayalı yöntem de birer soyutlanmış (idealize edilmiş) model. Her ikisi de olayları anlamak ve yorumlamak için değişik durumlarda değişik ölçülerde yaralı olabilir. Marksistler genellikle siyasal demokrasinin sınıf sömürsünü azaltmayacağını düşünür. Seçkinler kuramının savunucuları da siyasal demokrasinin seçkinlerin egemenliğine karşı bir çözüm getirmeyeceğini ileri sürer.¹⁴

Demokrasiye ve onun üstünlüğüne inananların, marksistlerin ve seçkinler kuramını savunanların bu görüşlerini dikkate alarak hareket ettiği söylenebilir. Ekonomik sömürü ve siyasal manipülasyon demokrasi tarafından kendiliğinden yok edilemeyeceğine göre, her ikisine karşı da yoğun ve sürekli bir mücadele yürütülmelidir. Manipülasyon son derece ahlak dışı bir davranış olarak görülür ve demokratik sürecin işleyişini engelleyen bu davranış biçiminin siyasette en aza indirilmesine çalışılır. Bunun sonucunda modern demokrasilerde siyasal manipülasyonun tamamen or-

tadan kalktığı elbette söylenemez. Ama manipülasyonun asgari düzeyde tutulabilmesi başarılımış, demokratik süreci ve onun sonuçlarını büyük ölçüde çarpıtmasının önüne geçilmiştir.

Türk siyasetinde maalesef yoğun biçimde karşımıza çıkan kaba, düristlük duygularını ayaklar altına alan ve demokrasiyi tahrip eden türden yaygın bir manipülasyon çağdaş demokrasilerde söz konusu değil. Mesela bir parti yönetiminin “tek sayılı yerlerdeki adayları biz atayalım, çift sayılı yerler için partililer eğilim oylaması yapsın, onlardan uygun bulduklarımızı biz sıraya koyalım” diyebilmesi olanaksız. Belediye başkan adaylarını belirlemek için “partililer oylama yapsın, oy torbalarını açmadan gönderelim, genel başkanımız oyları saysın, uygun gördüklerini aday yapsın” demek, günümüzde demokrasilerde kimsenin aklından bile geçiremeyeceği bir yaklaşım.

Manipülasyon ve psikoloji

Manipülasyonla mücadele etmenin yolu, onu gün ışığına çıkararak kamuoyunun görmesini sağlamaktan geçer. Ancak bu davranış biçiminin değişik yönleriyle iyi bilinmesi de gerekir. Yaygın olarak manipülasyon yapmak ciddi bir davranış bozukluğu kabul edilir. O nedenle, olayın daha iyi anlaşılabilmesi, siyasette ve toplum yaşamında olumsuz etkilerinin azaltılabilmesi için psikolojik ve psikoanalitik yaklaşımların da gerektiğini düşünen sosyal bilimciler var.

Ruh hastalıkları ve siyaset biliminin paylaştığı ortak alanlar olduğunu düşünen siyaset bilimcileri içinde akla ilk gelecek isimlerden biri Harold Lasswell. Uzun yıllar ünlü Yale Üniversitesi'nde ders veren Lasswell'in geliştirdiği kavramlardan biri “siyasal psikiyatri”. Bu kavramın yardımıyla, politikacılardaki tahrip edici eğilimlerle nasıl başa çıkılabileceğini ve böylelikle sosyal gelişmenin olabildiğince daha az bir beşeri maliyetle nasıl sağlanabileceğini inceler.¹⁹ Hiç kuşkusuz Lasswell siyasal ve toplumsal olayların birey düzeyinde yapılacak psikolojik analizlerle açıklanabileceğini düşünmez. Ama bireysel düzeyde yürütülecek bazı derin incelemelerin, toplumsal olayları açıklamakta tek başına asla yeterli olmasa bile, onları daha iyi anlayabilmemize ve başka türlü elde edilemeyecek ipuçlarını ya-

kalamamıza yardım edebileceğini ileri sürer. Lasswell'in bu konularda yayınladığı iki önemli çalışma *Ruh Hastalıkları ve Siyaset* ile Rogow'la beraber yayınladığı *İktidar, Yolsuzluk ve Doğruluk* adlarını taşır. Lasswell'e göre yolsuzluk, iktidarı elinde tutanların sadece parasal anlamda değil, her anlamda kendilerine kişisel çıkar ve siyasal güç sağlamak için gayri ahlaki davranış içinde bulunması. Doğruluk ise yurttaşların aldatılmama hakkını ve siyasetçilerin yurttaşları aldatmama görevini ifade eder.

Manipülasyonu inceleyen araştırmacıların ilham aldığı en eski kaynaklardan biri Niccolo Machiavelli. Machiavelli iktidar mücadelesi yapanlara öğütlerini ünlü *Hükümdar (Il Principe)* adlı kitabında topladı. İktidar ve siyasal güç peşinde koşan hükümdar için ahlaki kaygılara yer yoktur ve önemli olan netice almaktır. Makyavelcilik kavramı, modern çalışmalarda, manipülasyon veya manipülasyoncu (manipülasyon yapan) kavramlarıyla eşanlamlı da kullanılır.

Harold Lasswell'in çalışmalarından etkilenen ve konuyla ilgili derinlemesine psikolojik incelemeler yapan Chicago Üniversitesi'nden A.W. Lerner'e göre, makyavelci (manipülasyon yapan) kişilerde yaygın olarak görülen bir başka paralel kişilik bozukluğu, narsisizm (*insanın kendine âşık olması, kendisini başkalarından üstün görmesi*). Pek çok durumda bu iki kişilik bozukluğu aynı kişide birlikte ortaya çıkar ve bu ikisinin beraber incelenmesi, konunun anlaşılmasını kolaylaştırır.

Lerner'e göre makyavelci (manipülasyon yapan) ve narsist (kendine âşık) kişilik sorunları olanların ortak yönlerinden biri, kendilerini başka insanların yerine koyarak düşünebilme yeteneklerindeki eksiklik. Çevredeki insanları beşeri varlıklar olarak ve kendisini onların yerine koyarak değil, farklı amaçlar için kullanılabilir nesneler olarak görmeleri.¹⁶ Ancak bu yeteneğin eksik olması, hiç olmadığı anlamına gelmez. Ayrıca, kendini başkalarının yerine koyabilme yeteneğinin eksik olması sadece olumsuz bir özellik olarak görülmez. Çünkü bu yetenek sadece olumlu ve sıcak duygular için değil, çok iyi bilindiği gibi, düşmanca amaçlar için de kullanılabilir. O nedenle makyavelci kişilerde bu yeteneğin eksik olması, olumlu karşılanır.¹⁷ Çünkü manipülasyon yapan politikacıda bu yetenek hiç gelişmemiş olsaydı, son derece tahrip edici sonuçlar doğabilirdi.

Zaten hiç olmamış olsaydı, manipölasyon yapmak da mümkün olmazdı. Makyavelci kişinin sahip olduğu empati (kendini başkalarının yerine koyarak düşünebilme) yeteneği dar, olgunlaşmamış, fakat kurnazca bir nitelik taşır. Bu yetenek dardır, ama makyavelciler mutlaka empati yapar: İnsanları piyon olarak görürler. Piyonlara duygusal yoğunluğu çok yüksek bir psikoloji yüklerler. Bu açıdan bakıldığında, makyavelciler çok soğukkanlı görünür, ama manipölasyonun duygusal bir engelle karşılaşmadan yürütülebilmesinin, onu yapan kişinin derin ruh dünyasında bir bedeli vardır: Görünen yüzeyin altında ruh dünyalarında şiddetli fırtınalar eser, sarsıcı çalkantılar yaşar. Bütün bunlar, yoğun manipölasyon yapan kişilerin ruh dünyalarının, duygusal olarak eksik ve tamamlanmamış olmasının bir sonucudur.¹⁸

Makyavelcilerin ve narsistlerin bir başka ortak özelliği, sosyal olayları algılamak kendilerini temel referans noktası görmeleri, her şeyin merkezine kendilerini koyarak açıklama yapmaları. Bu “ben” merkezli davranış şekli zaman zaman sıklıklara neden olur; mesela insanları duymak, fakat dinlememek bunlardan biri.¹⁹

Psikolojik düzeyde manipölasyon incelemeleri oldukça ilerlemiştir ve sosyal psikoloji laboratuvarlarında yapılan araştırmalarda, insanların manipölasyon yapma eğilimlerinin şiddeti ölçülebilir. Machiavelli’den esinlenerek bunlar Mach1, Mach2... tipi kişilikler olarak adlandırılır. Bulgulara göre, manipölasyon yapma eğilimleri arttıkça, kişiler daha ikna edici bir şekilde yalan söyleyebilir.

Ancak manipölasyon eğilimi şiddetli kişiler kendi çıkarlarına uygun bulmadıkları durumda, ağır sosyal baskı altında kalsalar bile, yüksek direnç gösterir ve tutumlarını değiştirmezler. Toplumsal baskı altında yalan söylemezler. Ancak bunun nedeni, yalan söylemenin ahlaken kötü bir şey olduğunu düşünmeleri değil, toplumsal baskı altında kontrol edilmekten nefret etmeleridir. O nedenle, hangi amaçla olursa olsun, çevreden gelen baskılara karşı direnirler. “Çevreden gelen baskı” olarak algılanan şey “başka insanlardan” değil de “olgulardan” veya “durumdan” kaynaklanıyor olarak algılanırsa, makyavelci kişiliğın baskıya karşı direnci azalabilir. Çünkü artık ortada rasyonel bir neden vardır. Tavrı değiştirebilir, daha ko-

lay yalan söyleyebilirler. Mevcut “koşullar” öyle gerektiriyorsa, soyut ilkelere veya geçmişte yaşanmış örnek olaylara uygun hareket etmek kaygıları oldukça zayıftır. Suçluluk duygusu pek çekmezler. Manipölasyon eğilimi taşıyan makyavelci kişiler çok şüphelidir, ama benzer şekilde bu şüphelilik olaylara, nesnelere ve fikirlere değil, “başka insanlara” karşıdır. İnsanlara güvenemezler.²⁰

Makyavelci kişiler örgütlerde çalışırken, aşikâr nedenlerle, gevşek yapıları tercih ederler. Kurallardan ve kurumsal yapılardan hiç hoşlanmazlar. Bu gevşeklik farklı biçimlerde olabilir. Bazen yapıların yetersizliği, bazen belirsizlikler, bazen de yapılardaki esneklikler ihtiyacı karşılar.²¹

Manipölasyon eğilimi taşıyan kişilerin bir başka özelliği, klinik bulguların da doğruladığı gibi, karşılaştıkları çatışmaları “yumuşatarak” veya “sorunlarla açık ve samimi bir şekilde yüzleşerek” değil, “zorlayarak” çözmeyi tercih etmeleri. Mesela Lasswell’e göre, iktidarı elde etmeye odaklanmış kişilik bozukluklarında, tamamen aynı sonuçlar ikna yöntemiyle elde edilebilecekken dahi, dayatma yolu tercih edilir. Makyavelci ve narsist kişilik bozuklukları, aynı zamanda, fevri kararlarla risk alma ve örgütlerde sorumluluk taşıyan konumlara geldiklerinde gerilimleri artırma ve kriz yaratma eğilimleri taşır. Herhangi bir örgütsel sorunun öncelikle iktidar unsurlarını abartarak ön plana çıkarırlar. Yarattıkları gerginlikleri ve krizleri en uç noktasına kadar taşır, ama sınırın nerede olduğunu iyi bilir, kopma olmadan hemen önce frene basar ve dururlar. Derinlemesine psikolojik araştırmalar, makyavelcilerin ve narsistlerin, fevri kararlarla risk alma, krizler ve gerginlikler yaratma davranışlarının, ilk bakışta beklenenin tersine, duygusal kökenleri olmadığını gösterir. Gerginliklerin tırmanması durumunda, insanların makul ve mantıklı davranışlarının son bulduğu, kontrol dışı tepkilerin ve öfke tezahürlerinin ortaya çıktığı bir sınır vardır. Makyavelciler kontrol dışı öfke tezahürlerine kendilerini pek kaptırmasalar da, bu sınırı ve onun ötesindeki alanın varlığını iyi bilirler. Gerginlikleri en son sınırlarına kadar taşıyarak, fakat asla o sınırı aşmasına izin vermeden, taleplerini karşı tarafa kabul ettirmeye çalışırlar.²²

Şiddetli manipölasyon eğilimi taşıyanlar, başkalarına karşı duygusal olarak asla kendini açmazlar. Diğer insanlarla duygusal bağlar pek kurmazlar; zaten bu tür duygusal bağlar onları pek etkilemez. Hatta kendi inançları

veya hareketlerinin başka insanlar için doğurduğu sonuçlardan bile duygusal anlamda pek etkilenmezler. Makyavelci kişiler üzerinde yapılan klinik araştırmalarda oldukça belirgin biçimde ortaya çıkan bu duruma *soğukkanlı olmamayı kontrol etme sendromu* adı verilir. Buna karşılık başka insanlara karşı çok kibardır ve öyle davranarak daima kazançlı çıkarlar. Ancak gösterdikleri bu nezaket ve “duyarlılık” çok farklı özellikler taşır: İnsanlar için olmanın çok, insanlarla ilgili şeyler içindir. İnsanların duyguları, özlemleri, onların gerçek sorunları ve arayışlarından çok onlarla ilgili bilgi edinme konusunda duyarlıdırlar. Başkalarının sorunlarını kendi sorunları olarak hissedemez, ama durumla ilgili strateji planlamak için insanların ne yaptıklarını, ayırt edici özelliklerini ve benzeri ipuçlarını öğrenmeye çalışırlar.²³

Pek çok araştırmacıya göre, makyavelci kişilerin yaptığı işle olan ilişkisi ve işini algılama biçimi de sağlıklı değildir. İşlerine olan bağlılıkları bir saplantı düzeyinde ve zorunluluk duyma biçimindedir. Yaptıkları işle ilgili algılamaları, kendi kişiliklerini ağır biçimde etkiler. O nedenle yaptıkları işi bırakabilmeleri çok zordur ve ağır sonuçlar doğurabilir.

Ruh Hastalıkları ve Siyaset kitabının yazarı Lasswell'e göre, siyasette manipülasyon eğilimi şiddetli bir insanın azıcık bile olsa bir siyasi rol oynamaya fırsatı kalmazsa kişilik bütünlüğü tahrip olabilir. Mesela siyasi çalışmalardan tamamen ayrılmak zorunda kalırsa, durumu “... aşırı bir içselleştirmeye (intihara) taşıyabilir veya ciddi ölçüde özürlülük durumu doğurabilecek derecede vücutta fiziki değişimler ortaya çıkabilir...”²⁴

AŞIRI (TOTALİTER) MERKEZİYETÇİLİK VE ZAYIF ÖRGÜTLER

Türkiye'deki siyasi partilerin üçüncü belirgin özelliği aşırı merkeziyetçilik ve zayıf örgüt yapılarıdır.

Siyasi partilerde merkeziyetçiliğin mutlaka örgütlenmenin zayıf kalması sonucunu doğurmayacağı iyi bilinen bir durum. Avrupa'da merkezi örgütlenmeye dayalı ilk örnekleri oluşturan sosyal demokrat ve sosyalist partiler aynı zamanda çok güçlü örgütleriyle de bilinir. Bu partilerde demokratik süreçler etkilidir ve kararların alınmasında aşağıdan yukarıya doğru işleyen kanallar açıktır. Ayrıca, örgütlerin iyi tanımlanmış hakları ve yetkileri vardır; merkezi yönetimin keyfi müdahalesi kolay olmaz.

Türkiye'deki partilerin merkezi yapılanması daha önce incelediğimiz diğer özelliklerle birlikte, yani liderin mutlak egemenliği, kurumsallaşmanın güdük kalması ve manipülasyona dayalı yönetimle beraber düşünülmeli. Bütün bu özellikler bir arada değerlendirildiğinde, siyasi yelpazenin neresinde olursa olsun partilerimizde demokratik merkezîyetçi bir işleyişin mümkün olmadığı görülür. Öyleyse partilerimiz iç işleyişleri bakımından nasıl tanımlanabilir? Bizim partilerimizde merkezîyetçilik ne ölçüde kuvvetli? Nasıl bir merkezîyetçilik var?

Amerikalı siyaset bilimcisi Kenneth Janda siyasi partileri her yönüyle incelemek için oldukça ayrıntılı bir model geliştirdi. Dünyanın 53 ülkesinde faal 158 partiye bu modeli uygulayarak tahliller yaptı. Bu model siyasal partilerin yapısını, işleyişini ve ideolojisini somut ölçülere dayanarak inceleme imkânı verir.

Janda'nın kapsamlı modelinin bir bölümü, siyasi partilerin merkezîyetçilik derecesini belirler. Bu amaçla Janda sekiz değişken tanımlar:²⁵

- Parti örgütünün yapılanması.
- Liderin seçilme şekli.
- Parlamento adaylarının belirlenme şekli.
- Gelirlerin elde edilişi ve kullanımı.
- Parti politikalarının oluşturulma şekli.
- İletişim araçlarının kontrol edilmesi.
- Parti içi disiplin yönetimi.
- Liderlik yoğunlaşması.

Janda bu sekiz değişken için, partilerde görülebilecek farklı uygulamaları kapsayan tanımlar verir. Her tanımlama sıfırdan itibaren birer birer artan puana sahiptir. En uçta bulunan *ademimerkezîyetçi* uygulama sıfır puan alırken, merkezîyetçilikle birlikte puan artar. Diğer uçta bulunan *totaliter merkezîyetçi* parti uygulamaları en yüksek puanı alır.

Şimdi, Janda'nın modelini ve geliştirdiği sekiz değişkeni kullanarak Türkiye'deki partileri test edelim ve *ademimerkezîyetçilik*–*totaliter merkezîyetçilik* ekseninde konumlarını görmeye çalışalım. Bu testi yaparken,

2002 seçimlerinde parlamentoya giren iki parti (AKP-CHP) ile bir önceki parlamentoda temsil edilen beş partiyi (DSP-MHP-ANAP-DYP-FP) göz önünde bulunduracağız. Kâğıt üzerinde siyasi konumları ideolojik yelpazenin neresinde olursa olsun, bütün partilerimizin birbirine şaşırtıcı ölçüde benzeyen yapıları ve işleyişleri böyle bir değerlendirmeyi kolaylaştırır. Aşağıda özeti verilen değerlendirmeyi daha ayrıntılı olarak izlemek isteyen okuyucu Ek-2'ye bakmalıdır.

- *Parti örgütünün yapılanması.* En ademimerkeziyetçi parti modelinde yerel örgütlenmeler (il, ilçe vs...) parti içinde görülen tek örgüt birimleridir. Daha üst düzeyde (bölgesel veya milli ölçekte) parti organları için başka resmi örgüt birimleri yoktur (0 puan). Ancak Türkiye'deki partilerin hiçbiri buna uymaz ve hepsi için uygun tanımlama en yüksek puana sahip olanı: Açık bir parti hiyerarşisi ve en tepede bir merkez yürütme kurulu vardır. Arada başka bölgesel örgüt birimleri olmadan, merkezi kurullar yerel örgütleri dilediği gibi şekillendirir (6 puan).
- *Liderin seçilme şekli.* Burada bizim partilerimize uyan iki tanımlama var ve ikisi de yüksek puanlı: Lider milli kurultay tarafından seçilir ve delegeler daha önce merkez tarafından belirlenir (5 puan), veya lider, selefî (bir önceki lider) tarafından seçilir (8 puan).
- *Parlamento adaylarının belirlenme şekli.* Bizim partilerimizin hepsi- ne uyan tek bir tanımlama var ve en yüksek puana sahip olanı: Adaylar merkezi kurullar tarafından belirlenir (9 puan).
- *Gelirlerin elde edilmesi ve kullanımı.* Burada da bütün partilerimize uyan tanımlama en merkeziyetçi ve en yüksek puana sahip olanı: Gelirler büyük ölçüde merkezi kurullar tarafından toplanır ve nasıl kullanılacağına aynı kurul karar verir (6 puan).
- *Parti politikalarının oluşturulma şekli.* Bütün partilerimize tam olarak uyan, yine en merkeziyetçi yapıyı işaret eden ve en yüksek puana sahip tanımlama: Parti politikaları lider veya milli kuruldaki (merkez yönetim kurulu, politbüro) az sayıdaki kişi tarafından be-

lirlenir. Bu görüşler başka parti kurullarının onayına gerek kalmadan “parti politikası” olarak kabul görür (7 puan).

- *İletişim araçlarının kontrol edilmesi.* Bizim partilerimizin aşırı merkeziyetçi-totaliter uygulamadan uzaklaştığı tek durum bu: Parti önem taşıyan hiçbir iletişim medyasını kontrol etmez (sıfır puan).
- *Parti içi disiplin yönetimi.* Bütün partilerimiz için geçerli olan, yine en merkeziyetçi uygulama: Başlıca disiplin usullerinin uygulanması merkezdeki bir kurul tarafından yapılır (4 puan).
- *Liderlik yoğunlaşması.* İstisnasız bütün partilerimiz için tam olarak uygun düşen, yine en merkeziyetçi uygulama: Liderlik tek bir kişi tarafından yürütülür ve o kişinin kararları partiyi bağlayıcı sonuçlar doğurur (6 puan).

Türkiye'deki partiler Janda'nın geliştirdiği bu modelde yukarıda yaptığımız gibi test edildiği zaman, hayret verici (belki de hiç şaşırtıcı olmayan) bir sonuç çıkar. Türk partileri merkeziyetçilik açısından, Janda'nın sekiz değişkeninden biri hariç, en yüksek notu alır. Yani Türk partileri iç işleyişleri bakımından “totaliter parti” özelliği taşırlar! Tek istisna, partilerimizin etkili iletişim araçları ve medyayı kontrol etmiyor olması. Janda'nın bu modeli hazırladığı yıllarda henüz Sovyet sistemi çökmemişti ve totaliter rejimlerde iktidar partilerinin medyayı kontrol etmesi olağan bir durumdu. Demek ki 21. yüzyılın başında bizim partilerimiz eğer medyayı da kontrol ediyor olabilseydi, kusursuz totaliter parti örneklerine sahip olacaktık!

Janda'nın modeli bizim partilerimize uygulandığında elde edilen sayısal sonuçlar da ilginç. Yukarıda yaptığımız değerlendirmeye göre, iletişim araçlarının kontrol edilmesi hariç diğer yedi değişkende bulunan toplam 46 puan üzerinden ortalama bir Türk partisi en az 43 puan alır. Bu, gerçekten muazzam bir totaliter yapıya işaret eder. Ancak partilerimizin totaliterlik yolunda almayı başaramadığı 3 puan, genel başkan seçimiyle ilgili ve mevcut siyasi partiler yasasının zorunlu kıldığı bir uygulamanın sonucu. Fiiliyatta, eğer görevden ayrılan genel başkan hayattaysa, yenisini de onun belirlediği dikkate alınırsa, tüm partilerimize totaliterlik yolunda 46

puan üzerinden 46 vermek belki daha uygun olur. Hiç kuşku yok ki, eğer yasaların getirdiği zorunluluklar olmasaydı partilerimiz genel başkan seçimi konusunda faşist-komünist totaliter partilere uygun yöntemleri açık bir şekilde uygulamaya koymuş olacaktı.

Hatta partilerimiz, bazı özellikleri açısından, Janda modelinde totaliter uygulama diye tanımlanandan bile daha totaliter uygulamalara sahip. Bir partinin en hayati işlevleri olan *parti politikalarının* ve *milletvekili adaylarının* belirlenme şekli bunlar arasında. Janda'nın modelinde en totaliter partilerde parti politikaları en üstte bulunan az sayıda kişi tarafından oluşturulur; milletvekili adayları ise merkezde yer alan bir konsey veya kurul tarafından belirlenir. Bizim partilerimizde bu iki işlevden birincisi resmen, ikincisi fiilen tek kişi tarafından yerine getirilir. Lider tek başına parti politikalarını belirler ve zaten siyasi partiler yasası da ona bu yetkiyi verir. Milletvekili adaylarını da, fiilen, tek başına lider belirler. Görüldüğü gibi Türk partilerindeki totaliter uygulamalar Janda'nın modeline bile sığmıyor! Şunu güvenle söyleyebiliriz ki, Türkiye'deki partilerin mevcut merkezîyetçi-totaliter işleyişinin benzeri dünyanın çağdaş demokrasiye sahip hiçbir ülkesinde görülmez.

Liderin mutlak egemenliği, güdük kalmış kurumsal yapı, manipülasyona dayalı yönetim ve totaliterliğe varan merkezîyetçi işleyişten sonra, güçlü bir örgüt beklemek mümkün mü? Bu sorunun cevabı, ancak açık bir "hayır" olabilir.

Ama ona rağmen partilerimizin ülke çapında yaygın örgütleri bulunur. Bu örgütlerde seçimler dışında, iki veya üç yılda bir yoğunlaşan delegé seçimleri, ilçe kongreleri, il kongreleri gibi faaliyetler olur. Ama 70 milyonluk ülkede, demokrasinin ve partilerin can damarlarını oluşturmaları gereken bu örgütlerin fazla bir gücü ve yetkisi bulunmaz. Örgütler kendi adaylarını belirleyemez, kendi partilerinin politikalarını etkileyemez. Bunlar merkezin imtiyazları arasındadır.

Aslında mevcut örgütlenmenin ve hareketliliğin önemli bir bölümü siyasi partiler yasasının getirdiği zorunluluklar sonucudur. Asgari sayıda il ve ilçe merkezinde örgütlenmek ve belirli usullere göre kongreler yapmak siyasi partiler yasasında ayrıntılarıyla zorunlu kılınır. Eğer yasa koyucu özgürlüğü bir anlayışla partileri iç işleyişinde ve örgütlenmelerinde serbest bıraksay-

dı, partilerimizin ülke çapındaki örgütlenmeleri ve faaliyetleri büyük ihtimalle çok daha dar ve düşük bir düzeye, genel merkezlerde yönetimi elinde tutan dar kadroların sahip olduğu anlayışın kendi doğal düzeyine inerdi.

Bizim partilerimizde genel başkan için yerel örgütler, her şeyden önce, kendi parti içi iktidarını sürdürebilmenin aracı. Mutlak egemenliği elinde tutmak isteyen lider onlara olabildiğince az yetki vermeye, güçlü kıl mamaya çalışır. Bu çerçevede yerel örgütler sadece parti içi iktidar mücadelesi açısından önem taşıyan bir konuma indirgenir. O nedenle, kimin delege olacağı kavgası örgütlerde başlıca konu haline dönüşür. Delege belirlenmesi genel merkez yönetimlerinin hukuk ve tüzük dışı dayatmaları altında yapılır; her türlü manipülasyona ve hileye açıktır. Sonuçta yerel örgütler karar süreçlerinde etkisiz, kendi adaylarını dahi belirleme yetkisine sahip olmayan, hayatıyet taşımayan zayıf yapılar olarak kalır.

Delege olma kavgasının hüküm sürdüğü etkisiz ve yetkisiz örgütlere geniş halk yığınlarının ilgi göstermeyeceği açık. Nadiren ilgi gösterip katılmak isteyen iyi niyetli yurttaşlar bu yapılardan olumlu bir netice çıkmaya çağını kısa süre içinde görür ve geri çekilirler. Oraları, ancak profesyonel siyasetçilerin yaşayabileceği alanlardır. Partilerimizin bu doğrultudaki iç işleyişinin vahim sonuçları vardır. Yerel örgütler katılımcı demokrasiyi güçlendiren değil, engelleyen varlıklar haline dönüşür. Örgütlerin, temsil ettiği varsayılan halk kitleleriyle bağları zayıftır. Özellikle büyük kentlerde ve metropollerde parti örgütleri son derece cılız ve etkisiz, toplumdan kopuktur.

Zaten parti üst yönetimi de yerel örgütlere geniş bir üyelik katılımını arzu etmez. Partilerimizde en çok manipülasyon yapılan konuların başında üye yazımı gelir. Bunun iyice profesyonelleşmiş yöntemleri vardır. Çünkü geniş bir üye tabanının bulunduğu ve demokratik iç işleyişe sahip bir yapıyı kontrol etmek zordur. Bir sonraki bölümde bu konuda bol bol somut örnekler verilecektir.

Siyasi partilerimizin yozlaşmışlığını gösteren durumlardan biri de gelirlerini elde etme ve harcama biçimi. Seçimlerde adaylardan alınan öden-ti dışında, üyelerden aidat veya gönüllü bağış olarak toplayabildikleri gelir hiç düzeyinde. Partilerimizin asıl önemli gelir kaynağı, devletin bonkörce yaptığı ödemeler. Son genel seçimlerde %7'nin üzerinde oy alan partiler her yıl

devlet hazinesinden yüklü bir ödeme alır. 2004 başında partilere toplam 82,6 trilyon, yaklaşık 60 milyon dolar ödendi. AKP'nin payına 37 milyon dolar, CHP'nin payına 21 milyon dolar düştü. Kişi başına yıllık 3000 dolar civarında gelir düzeyine sahip bir ülkede partilere devlet tarafından dağıtılan 60 milyon dolar adaletsiz ve yanlış bir kaynak tahsisi. Bu, partilerin üyelerinden ve halktan gönüllülük temelinde toplanması mümkün olmayan bir miktar.

Şimdi Türkiye'nin başkenti Ankara'da, kamu binaları dışında, en çarpıcı ve muhteşem yapılar şirket ve holding merkezleri değil, partilerin genel merkezleri. Mesela Ankara'yı kuzey-güney doğrultusunda kesen Konya yolu boyunca çevredeki en muhteşem bina son seçimlerde barajı geçemeyen bir aşırı sağ partinin genel merkezi. Helikopter pistinden sanat galerisine ve VIP salonuna kadar her türlü ihtiyaç dikkate alınarak inşa edilen, gazetelerin yazdığına göre "Türkiye'de hiçbir partinin sahip olmadığı süper lüks" genel merkez binasının maliyeti, resmi açıklamalara göre, 20 milyon dolar civarında. 2004'te yapılan açılış töreninde partinin genel başkanı, övünerek ve iddiayla bir noktaya işaret etti: "Bu bina, kişilerden tek kuruş bağış almadan, tamamen devletin partimize verdiği parayla yapıldı." Demek ki bu süper lüks binanın bedeli, partililerin katkısıyla değil, gelir düzeyi hiç de yüksek olmayan Türk halkının ödediği vergilerle karşılandı. Aslında genel başkan, büyük olasılıkla, daha başka bir hususu vurgulamak için bu sözleri söylemişti: Böyle bir binanın üyelerden toplanacak bağışlarla olamayacağını herkes kolayca öngörür, ama biz bu işte özel çıkar çevrelerinden de para almadık ve onlara borçlu değiliz.

Söz konusu radikal sağ partinin binası herhalde kısa bir süre sonra ülkenin "en süper lüks genel merkez binası" olma özelliğini kaybedecek. Ankara'da ona oldukça yakın bir konumda devam etmekte olan bir başka genel merkez inşaatı, projesine ve maketine bakılırsa, yeni rekorun sahibi olmaya aday. Bu yeni "süper lüks" genel merkez, son seçimlerde solda en çok oy alan sosyal demokrat partiye ait. İnşaatı bittiğinde sadece Türkiye'deki benzerlerinden değil, muhtemelen zengin Batı Avrupa'daki sosyal demokrat partilerin genel merkez binalarından bile daha ihtişamlı olacak.

1980'lerin yıldızı Turgut Özal tarafından kurulan ANAP'ın yine aynı yörede on milyonlarca dolara inşa edilen devasa genel merkez binası ise,

adeta bir israf abidesi gibi, şimdi boş ve atıl duruyor. Yeni bir liderin partiyi canlandırmasını, boş odaları doldurmasını bekliyor.

Buna karşılık partilerin il ve ilçe örgütleri daracık alanlar ve mütevazı binalar içinde çalışır. Kaynak sıkıntısı nedeniyle en temel ihtiyaçları sağlamakta bile zorlanırlar. Örgütlerin önemli bölümünün basit bir binek aracı, bilgisayarı, internet bağlantısı bulunmaz. Genel merkez binalarının ihtişamı ve yerel örgütlerin çalışma koşulları arasındaki zıtlık partilerimizin çürümüş yapılarının çarpıcı bir fotoğrafı gibi. Dava arkadaşlarının çalışma koşullarındaki adaletsizlikten rahatsızlık duymayan siyasi seçkinlerimiz iktidara geldiklerinde ülkedeki adaletsizlikleri acaba nasıl düzeltecekler?

Sovyet sistemi çökmeden önce Varşova, Bükreş, Sofya gibi başkentlerde ülkenin tek partisi komünistlerin, ihtişamı, soğuk görüntüsü ve her şeyiyle sokaktaki insanlardan ayrı düştüğü hemencecik fark edilen genel merkez binaları vardı. Bir gün mutlaka Türkiye’de de rejim değişecek, partilerimiz demokratik bir yapıya ve işleyişe kavuşacak, oturdukları binalar kendi üyelerinin bile yabancılık duyacağı mekânlar olmaktan çıkacak.

Haksızlık yapmamak için, siyasi liderlerimizin hepsinin ihtişam ve gösteriş meraklısı olmadığını belirtmek gerek. Bülent Ecevit’in DSP’si 1999’da birinci parti olarak iktidara geldiğinde, diğerlerinin yanında adeta bekçi kulübesi gibi görünen gösterişten uzak bir genel merkez binasına sahipti. Daha sonra da onu değiştirmede. Kamuoyu Ecevit ailesini sade ve tutumlu yaşam tarzıyla tanıır.

Öyle anlaşıyor ki Ecevit çifti devletin verdiği trilyonlarca lirayı sadece ihtişamlı binalara değil, başka yerlere de harcamayı uygun bulmadı, büyük kısmını bankalarda faiz karşılığı tutmayı yeğledi. Genel başkanlıktan ayrıldığı 2004 kurultayında Ecevit bankalarda DSP’nin 77 trilyon (yaklaşık 53 milyon dolar) parası olduğunu, kendisinden sonra gelecek yönetimlerin bu parayı kötüye kullanmaması için parti tüzüğünde yeni düzenlemeler yapıldığını açıkladı. Pek çok yerde örgütleri bulunmayan, mevcut olanların büyük maddi sıkıntı çektiği, son seçimlerde ancak %1 oy alabilmiş bir partinin banka hesabında 53 milyon dolar gibi küçük bir servete sahip olması, herhalde, Türk siyasetinin çarpık işleyişinin bir başka çarpıcı göstergesi.

ÖRNEK VAKA: DEMOKRATİK SOL PARTİ

“Bölündükçe arındık, arındıkça güçlendik”

BÜLENT ECEVİT

On iki Eylül darbesinden sonra 1980’lerin ilk yıllarında siyasi partilerin yeniden kurulduğu dönemde Bülent Ecevit DSP’nin ilkelerine dönük etkileyici mesajlar veriyordu: Askeri yönetimin dayattığı gibi, beş generalden oluşan bir kuruldan onay alarak demokratik sol veya sosyal demokrat bir parti kurulamazdı.* Böyle bir parti, ancak geniş halk katılımıyla, temelden başlayarak sağlıklı bir biçimde inşa edilebilirdi. Demokratik sol partilerde seçkin eğilimler sınırlandırılmalı, kendi doğal tabanı olan kesimler hareket içinde öne çıkmalıydı.

Bunlar yalnız benim değil, pek çok sosyal demokratin yürekten paylaştığı düşüncelerdi. Ecevit’in daveti üzerine, 1984’te DSP’ye katıldım. Kasım 1985’te DSP resmen kurulduktan sonra da değişik görevlerde çalışmalarım yoğun olarak, fakat Ecevit’in samimiyetinden ve siyaset anlayışından giderek artan kuşkuyla duyarak devam etti. Bir süre sonra, Ecevit’in yönetimleriyle demokratik sol doğrultuda bir partinin kurulamayacağı bana artık çok açık görünüyordu. Ayrılmaya karar verdim. Ancak, temel insan hakları ve hukuk devletinin ilkeleri ayaklar altına alınarak 12 Eylül yönetimi tarafından getirilen siyasi yasaklar devam ediyordu. Ecevit’in partiye üye olması, hatta konuşması bile yasaklanmıştı. Baş mimarı Kenan Evren olan bu yasaklar kabul edilebilecek şeyler değildi. Bu durumda partiyi bırakıp gitmeyi de doğru bulmuyordum. Yasakların kalkması için Eylül 1987’de yapılmasına karar verilen halkoylaması benim için adeta bir kurtarıcı oldu. O halkoylaması kampanyasında, bu oylamanın bana bir çıkış yolu sağlayabileceği ruh haliyle ve sanki tek bir insan sonuçları etkileyebilirmiş gibi, bütün enerjimle çalıştım. Kıl payı farkla yasakların kalkması sonucu çıktı.

* Askeri konsey teknik olarak dört general ve bir amiralden oluşuyordu. Ancak burada, Ecevit’in de o dönemde kullandığı ve dil açısından daha pratik olan beş general deyimi kullanıldı.

Ecevit hemen genel başkan oldu. Böylece kendisine ayrılma kararımı bildirmem için engel kalmamıştı. Ecevit'in yoğun ısrarlarına rağmen Kasım 87 milletvekili seçimlerinde aday olmadım ve partideki bütün görevlerimi bıraktım.

İyi eğitim verdiği kabul edilen okullarda eğitimin bir bölümü örnek vakalar üzerine kurulur. Eğitim boyunca öğrenciler gerçek hayatın içinden seçilmiş örnek vakaları incelerler. Bunlar bazen çeşitli şirketlerin veya başka kurumların, bazen kişilerin başarı veya başarısızlık öyküleridir. İyi veya kötü yönetilen şirketlerin kaderi, gerçekten yaşanmış somut hayat hikâyeleri tüm ayrıntılarıyla ve derinlemesine ele alınarak incelenir.

Bu bölümde, Türkiye'nin yozlaşmış partiler düzenini daha iyi anlamak için, bir bölümünü benim bizzat yaşadığım böyle bir örnek vakayı inceleyeceğiz. Örnek vaka olarak Demokratik Sol Parti, DSP'yi ele alacağız. Önceki bölümde partilerimizle ilgili yaptığımız kuramsal tahliller böylelikle daha iyi anlaşılacak, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu sorunun ciddiyeti daha kolay görülecektir. DSP Bülent Ecevit önderliğinde 1985'te kuruldu. Parti 1997'de koalisyon ortağı olarak hükümete girdi. Ocak 1999-Kasım 2002 arasında yaklaşık dört yıl boyunca Ecevit önce azınlık hükümetinin, sonra üç partili koalisyonun başbakanı olarak ülkeyi yönetti. Ecevit'in ve DSP'nin iktidar serüveni büyük bir başarısızlıkla son buldu.

DSP'nin örnek vaka olarak incelenmesinin nedeni ne DSP'yi, ne de onun tüm kimliğini belirlemiş olan Ecevit'i eleştirmek. Çünkü partideki görevlerinden ayrılan Ecevit'in ve kendisini baştan aşağı yenilemedikçe DSP'nin artık etkili bir konuma gelebilmeleri çok uzak bir olasılık; o nedenle, bu tür eleştiriler artık siyasi açıdan çok anlamlı değil.

DSP olayı ve Ecevit, Türkiye'nin yozlaşmış siyasal kurumlarını ve çürümüş siyasetini pek çok özelliğiyle temsil eden örnekler olarak görülmesi. DSP ile diğer partilerimiz, mesela ANAP, DYP, CHP, MHP, RP (FP-SP) arasında veya Ecevit ile o partilerin liderleri arasında, bu çalışmada ileri sürülen ana özellikler açısından, önemli bir fark bulunmuyor.

Hiç kuşkusuz DSP dahil tüm partilerimiz tamamen aynı değil. Her partinin kendine göre farklı bir yapısı ve işleyişi, her partinin kısa veya

uzun kendine göre bir tarihi, oluşmuş gelenekleri ve alışkanlıkları var. Ancak DSP örneğinde görülen belirleyici özellikler bütün partilerimizde büyük ölçüde aynı. Ecevit ve diğer partilerin liderleri tamamen aynı siyaset ve liderlik anlayışına sahip değil. Her lider kendi kişiliğinden kaynaklanan farklı bir tarza sahip. Her liderin kendi oyununu icra ediş biçimi farklı, ama önceki bölümlerde anlatılan belirleyici nitelikler liderler açısından da pek değişmiyor.

Siyasi hayatın sağlıklı yapılardan temizlenmesi, iyi işleyen sivil siyaset kurumlarına sahip olmamız ve bunun sonucunda ülkenin iyi yönetilmesi Türkiye'nin geleceği açısından hayati önem taşıyor. Bu çalışmanın temel arayışı da o doğrultuda katkıda bulunabilmek. O hedeflere ulaşabilmek için DSP örneğinde göreceğimiz bozuk yapıların ve işleyişin ayrıntılarıyla gün ışığına çıkarılması ve iyi tanınması gerek. Örnek vaka olarak DSP'nin seçilmesinin bir nedeni de yıllar boyu sosyal demokrat siyasetin içinde yer almış yazarın bu deneyimlerinin bir bölümünü DSP'de yaşamış olması.

İzleyen sayfalarda bir örnek vaka olarak DSP incelenirken önce siyasi modelin temel özellikleri ele alındı. Daha sonra, kuruluştan iktidara kadar geçen süre içinde bu özelliklerin geçirdiği değişim anlatıldı. Örnek vakanın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı umulan bu yaklaşım nedeniyle, olaylar zaman sırasına göre verilmedi.

DSP MODELİ

“Un mezzo bestia e mezzo uomo - bir yarı canavar, yarı insan”

Machiavelli'e göre iktidar düşkünü politikacının taşıması gereken nitelik (*Hükümdar*'dan).

DSP modeli veya onu oluşturan Ecevit'in, kendi tercih ettiği sözcüklerle “demokratik sol kültür”ün amacı, kendi kişisel iktidarının kurulması ve korunması. Bunu gerçekleştirmenin iki temel unsuru var: *Güdümlü parti örgütü* ve *kamuoyu manipülasyonu*. Parti örgütü parti içi iktidarın aracı olarak kullanılır. Ancak yapılan işin, özellikle daha geniş bir kamuoyunda meşru kabul edilmesi gerekir; bu da kamuoyu manipülasyonu ile sağlanır.

i- Güdümlü parti rgt

DSP modelinde örgüt tek bir özelliğe indirgenir: Tek kişinin parti içi mutlak iktidarının aracı. Bu hedefi garanti etmek için örgüt tam kontrol altında tutulur. Örgütün sahip olması gereken diğer bütün özellikler ve işlevler bu temel hedefe tabi kılınır ve arka plana itilir. Hiçbir hukuki veya ahlaki kural bu amaca ulaşmada engel olamaz. DSP’de örgütle ilgili ve kamuoyu fark ettiği ölçüde şaşkınlık uyandıran bütün uygulamalar böylesine dizginlenmemiş bir ihtirasın sonuçları.

Modelin başarıyla işlemesinin temel dayanağı, kuralların uygulandığı kurumsal yapı yerine keyfi yönetim. Bu yönetim, izleyen sayfalarda verilen pek çok örnekten de görülebileceği gibi, kendini hiçbir hukuk ve tüzük kuralıyla bağlı saymaz. Onlar şeklen uyulması ve idare edilmesi gereken şeylerdir. Kimin hangi göreve nasıl geleceği, niçin ve nasıl aday olabileceği, niçin ve nasıl görevden alınacağını Ecevitler dışında kimse bilmez. Örgütler tamamen keyfi tercihlere göre atanır veya görevden alınır. Kongrede seçilen bir yönetimin aynı gün görevden alınması olağan bir uygulamadır. Partiye nasıl ye olunacağı ve üyeliğin nasıl son bulacağı da yle. Pek çok üyenin kayıt fişinin Rahşan Ecevit tarafından yırtılarak çöpe atıldığına, yığınla başvurunun bir köşede sonsuza dek bekletilerek işleme konulmadığına sayısız kez tanık oldum. Bir defasında, bunun hukuka uygun bir davranış olmadığını, sıkıntı doğurabileceğini söylediğimde, Rahşan Ecevit

– Aman Haluk bey, sanki Türkiye’de hukuk mu işliyor, hadi bakalım gitsinler mahkemede ye olduklarını ispat etsinler de görelim,

diye cevap verdi.

Örgütlerde görev alanlar için kişisel bağlılık temel lt. Ayrıca, ne kadar sadakat içinde olursa olsun, örgütlerde görev alanlar mümkün olduğunca kolay kontrol altında tutulabilen kişiler olmalı. DSP’nin temel örgütlenme ilkelerinden biri her zaman şu oldu: G kazanma ve bağımsız hareket etme ihtimali olan kişilere örgütlerde asla yer verilmez.

Sürekli dile getirilen, uygulamada da titizlikle gözetilen, aydınların ve seçkinlerin örgütlerin dışında tutulması tamamen bu nedenledir. Ecevit’in aydınlr ve seçkinler dediği yerel önderler, örgütlerde kendilerine da-

ha kolay taban ve güç sağlayabilirler ve bu kişileri kontrol altında tutmak zordur.

Pek çok gözlemci bu tutumu nedeniyle Ecevit'e bazen aydın düşmanlığı, bazen popülizm yaptığı eleştirileri yöneltti. Bunlar geçersiz ve hak-sız eleştirilerdi, pek etkili olmadı. Ecevit aydın düşmanı da, popülist de değildi. Sadece çok kaba ve acımasız bir güç politikası izliyordu. Ecevit için örgüt sadece ve sadece parti içi iktidar aracı anlamına geliyordu. Öyleyse tamamen avuç içinde, mutlak kontrol altında tutulmalıydı. Önderlik niteliği taşıyan kişilerin kontrol altında tutulabilmesi zordu ve o nedenle onların örgütlerde yer almalarına izin vermiyordu. Ecevit için olay bu kadar basit idi.

Partinin genel merkez yönetimine veya milletvekilliğine bizzat seçtiği kişilere bakınca, Ecevit'in aydın düşmanı olmadığı açıkça görülür. Bunlar arasında çok sayıda yüksek tahsilli kişi ve profesör bulunur. Hatta Ecevit'in yüksek tahsilli kişilere zaafı olduğu bile söylenebilir. DSP'li milletvekilleri arasında yüksek tahsilli olanların oranı daha seçkinci olması beklenen merkez sağ partilerden bile her zaman daha fazla oldu.

Ama bir temel koşul var: İster genel merkez yöneticisi ister milletvekili olsun, bu kişilerin örgüt işleriyle ilgilenmesi kesinlikle yasaktır. Çünkü o alan Ecevit'in tek başına kontrol etmek istediği iktidar alanıdır. Başka hiç kimsenin o alanda kendi başına bir taban oluşturmamasına, bağımsız hareket etmesine izin verilmez. Kamuoyunun pek iyi bildiği "örgütlere gitmesi yasak milletvekili" uygulaması tamamen bu anlayışın bir sonucu. Zaten milletvekili adayları da yine bu nedenle, örgütlerde görev yapan ve siyaset deneyimi olanlardan çok, parti dışından ve tam seçim arifesinde adaylık için başvuranlar, siyaset deneyimi olmayanlar arasından seçilir.

Sadece milletvekilleri değil, "örgüt işleriyle ilgilenmesi yasak genel sekreter" veya "örgüt işleriyle ilgilenmesi yasak il başkanı" gibi inanılması güç uygulamalar da aynı anlayışın sonucu DSP modelinde yer alır.

DSP'nin ilk yıllarında İstanbul il başkanlığı yapanlardan biri, Seyfettin Gürsel'di. Gürsel ülke sorunlarıyla yakından ilgilenen, sosyal demokrat eğilimli ve yetenekli bir genç iktisatçıydı. DSP'de çalışmak, siyaset yaparak ülkesine hizmet etmek istiyordu. Ancak, hem Ecevit hem Rahşan hanım, Seyfettin Gürsel gibi birisinin örgütlerde etkili bir konumda olması-

na kesinlikle karşıydı. Ama bir süre sonra, Murtaza Çelikel gibi partiye ilk günden beri büyük katkısı olan dostlarının da ısrarları sonucunda, Gürsel'in il başkanı olmasını kabul ettiler. Fakat Rahşan hanım, tabii Ecevit'in de onayıyla ve büyük olasılıkla onun müthiş buluşuyla, siyaset tarihinde herhalde benzeri görülmemiş bir koşul koydu:

– İl başkanı olacaksın ama örgüt işlerine karışmayacaksın!

Halbuki il başkanı, adı ve tanımı gereği, örgütün başıdır ve temel görevi başkanlık yaptığı ildeki parti örgütlerini ve kadrolarını oluşturmak, örgütüyle beraber partiyi seçime hazırlamaktır. Ama şimdi DSP'de, ülkenin en büyük kenti İstanbul'da örgüt başkanının örgüt işleriyle ilgilenmesi yasaklanıyordu. Çünkü Seyfettin Gürsel gibi birisinin eli kolu iyicene bağlanmazsa, örgüt içinde çalışmakta serbest bırakılırsa, zamanla başarılı olması ve güç kazanması tehlikesi vardı!

İl başkanı ve yeni il yönetiminin göreve başlayacağı günlerde Seyfettin Gürsel bir seminere katılmak için Ankara'ya geldi. Beni aradı ve yeni atanacak il yönetiminde kimler var diye sordu. İstanbul gibi bir ilde, beraber çalışacağı yönetim kurulunda kimlerin bulunacağı konusunda il başkanına danışmak ve onun görüşlerini almak şöyle dursun, kendisine bilgi dahi verilmiyordu. Zaten Rahşan Ecevit o günlerde harıl harıl, il başkanıyla beraber çalışacak değil, beraber çalışmayacak, işbirliği yapmayacak, ona ters kişilerden oluşacak bir yönetim oluşturmaya çalışıyordu. İl başkanı tam bir kuşatma altında tutulmalıydı. Yeni yönetim atandıktan sonra da Rahşan Ecevit İstanbul'la ilgili bütün işleri il başkanını atlayarak, ona haber dahi vermeden, başka kişileri kullanarak yürüttü. Çünkü kendi atadığı il başkanının burnunu sürtmek, itibarını aşındırmak ve çevredeki partililere onun aslında hiçbir güce sahip olmadığını göstermek gerekiyordu.

Tabii böyle bir yönetim çalışmadı. Seyfettin Gürsel bu tuhaf uygulamaya sadece dört ay dayanabildi ve

– Yetkisiz dolayısıyla otoritesiz, ama tüm partililer ve kamuoyu karşısında sorumlu bir il başkanı olarak görevi sürdürmem söz konusu olamaz,'

diyerek istifa etti. Böylece, iyi işleyen bir sosyal demokrat partide, iktisat alanında ve başka pek çok konuda, siyaset yoluyla ülkesine olumlu hizmetler verebilecek Seyfettin Gürsel gibi bir yetenek, başka yüzlercesi ve binlercesi gibi, harcanıp siyaset dışına itildi.

CHP genel sekreteryken İsmet İnönü'yü devirerek partiye genel başkan olmasının Ecevit'te derin izler bıraktığı açıkça görülür. Benzer bir durumla karşılaşma konusunda duyduğu derin endişe DSP modelini oluştururken önemseydiği ana etkenlerden biri oldu. Bu endişesi yer yer aşırı güvensizlik ve bencillik boyutlarına ulaşıyordu.

Ecevit'in DSP'de uyguladığı genel sekreterlik anlayışı bunun örneklerinden yalnızca biri. Daha parti tüzüğü kaleme alınırken bile bu derin endişenin nasıl belirleyici olduğu belliydi. DSP tüzüğünde genel sekreterlik konusu Merkez Karar ve Yönetim Kurulu (MKYK) bölümünde bir iki sözcükle geçirildi. Ayrı bir başlık, hatta ayrı bir paragraf dahi uygun görülmedi. Genel sekreterin görevlerinin ne olduğu dahi tanımlanmış değildi.

Halbuki genel sekreterlik CHP geleneğinde, genellikle bütün sosyal demokrat partilerde olduğu gibi, örgütü yöneten makamdır; örgütün yazışma ve her konuda ilk muhatap olduğu yerdir.

"Demokratik sol kültürde" ise genel sekreterlik, görevleri ve yetkileri tam olarak belli olmayan, örgütlerle ilişkileri tamamen kopartılmış, özenle örgütlerden uzak tutulan bir uygulamanın konusu oldu. Bu tuhaf genel sekreterlik uygulamasının ilk kurbanı, bizzat Ecevit tarafından ta Avusturya'dan koparıp getirilen Necat Hamzaoglu idi. Onun trajik ve beni derinden sarsan hikâyesini ilerde anlatacağım.

Hamzaoglu'ndan sonra DSP'nin ikinci genel sekreteri, Adana milletvekili Nuri Korkmaz oldu. Korkmaz bu göreve büyük bir şevkle ve çalışma arzusuyla başladı; belki de, önceki genel sekreter Hamzaoglu'nun sınırlı deneyimi nedeniyle etkili olamadığını düşünüyordu. Ama kısa süre içinde kendisiyle örgütler arasında Ecevitler tarafından örülmüş kalın bir duvar olduğunu gördü. Pek kimsenin uğramadığı üçüncü katta kendisine verilen odada oturuyordu, ama masasının üstü daima boştu. Yapacak fazla işi yoktu. Ben ve benim gibi genel merkez binasına girebilme ayrıcalığına sahip az sayıda partili zaman zaman genel sekreterin üst kattaki oda-

sına çıkar, çay sohbeti yapardık. Eylül 1986'da 11 milletvekili için yapılan ara seçim sırasında bu sohbetlerden birinde, partinin genel sekreteri şunları söylüyordu:

- Hangi il ve ilçelerde örgütlerimiz var, bilmiyorum. Parti 11 ilde ara seçime giriyor, bunlardan hangilerinde il örgütlerimiz var, hangi ilçelerde örgütler var, onu da bilmiyorum.

Ecevit ailesinin "genel sekreter örgütte güçlenir, bizi devirir" korkusu öylesine akıl dışı ölçülerdeydi ki, örgütler konusunda genel sekretere yetki vermek veya görüşlerini almak bir yana, nezaket gereği olsun bilgi dahi vermiyor, en basit konuları bile ondan saklıyorlardı. Tabii Nuri Korkmaz da kısa süre sonra görevini bıraktı.

Üçüncü genel sekreter Selçuk Sönmez bugüne dek bu görevi en uzun süre yürüten kişi oldu. 1987'den 1994'e kadar yedi yıl genel sekreterlik yaptı. DSP için bu bir rekordu. Ama o da örgüt işlerine hiç karışmıyor, karıştırılmıyordu. Sönmez'in bu görevi uzun yıllar sürdürebilmesinin nedeni, eşine ender rastlanır sakın ve ihtirassız kişiliği idi. Ama ona rağmen Genel Sekreter Sönmez, başvuru yapmasına karşılık, 1991 seçimlerinde Ecevit tarafından aday yapılmadı. 1995 seçimlerinde ise Ankara'dan, listenin seçilme şansı olmayan alt sıralarında aday gösterildi. O seçimlerde DSP 75 milletvekili kazandı, ama görünürde partinin ikinci veya üçüncü kişisi olan genel sekreter milletvekili olamadı! Üstelik aday sıralaması önce seçimle değil, her zaman olduğu gibi bizzat Ecevit ailesi tarafından yapılmıştı. Kendisi tarafından genel sekreter yapılan kişinin milletvekili olmasını Ecevit niçin istemiyordu? Doğrusu bunun nedenini, Genel Sekreter Sönmez'in kendisi dahil hiç kimse bilmiyordu. Ancak, arzu etmesine rağmen aday yapmadığı genel sekreterine Ecevit 1991 seçimi öncesinde şöyle bir açıklama yaptı:

- Senin madden veya manen milletvekili olmaya ihtiyacın yok!

Tabii bu açıklama, boş ve anlamsız olduğu kadar, onun için vazgeçilmez bir siyaset tarzı olan çarpıtma örneklerinden biriydi. Böyle durumlarda Ecevit düşüncelerini anlatmak değil, saklamak için konuşur. Millet-

vekilliği için maddi veya manevi ihtiyaç içinde bulunmak gerekiyorsa, en başta kendisi, başka pek çok kişinin de aday olmaması gerekirdi. Gerçek neden büyük olasılıkla “demokratik sol kültürün” mantığı içinde saklıydı: Hiçbir yetkisi olmasa bile yıllar boyu genel sekreterlik sıfatı taşıyan ve genel merkezde görev yapan, bütün partililer tarafından bilinen bir kişinin şimdi aynı zamanda milletvekili sıfatını da kazanması ona bir siyasi güç kazanma olanağı verebilirdi. Ecevit kendisinin genel sekreter yaptığı, fakat hiçbir yetki vermediği, ona rağmen kendisine yıllarca bağlılık içinde hizmet eden kişiden bile çekiniyordu.

Zaten Ecevit, hiç kuşkusuz aynı nedenle, kendisinin göreve getirdiği ve genel merkezde yönetici olarak uzun yıllar yoğun bir şekilde çalıştırdığı başka pek çok partiliyi de milletvekili adayı yapmadı. Milletvekillerinin daha çok örgütle ilişkisi bulunmayan, hatta parti üyesi bile olmayan kişiler arasından olmasını istiyordu. Ecevit’in kurduğu düzen böylesine gaddar ve acımasızdı. Bu, Ecevit’in kamuoyuna “halkın temelden örgütlenmesi” diye sunduğu, gerçekte ise kapıkuluğuna dayanan despot ve kıycı yönetiminin acımasız bir sonucuydu.

Selçuk Sönmez’den sonra da genel sekreterlik görevi hep benzer şekilde yürütüldü. Bu göreve gelenler hiçbir zaman görevin gerektirdiği yetkilere sahip olamadı. Birileri genel sekreter yapılıyordu, ama genel sekreterin görevlerini ve yetkilerini, Ecevit’in desteği ve denetiminde, fiilen Rahşan Ecevit yürütüyordu. O da yaptığı işten büyük zevk alarak ve hiçbir kuralla kendini bağlı saymadan, istediklerini üye yapıyor, hoşuna gitmeyenleri üyelikten atıyor, delegeleri belirliyor, il ve ilçe yönetimlerini kendi anlayışına göre oluşturuyor, ertesi gün bir faksla görevden alıyor, örgüt kongrelerini dilediği gibi yapıyor veya yapmıyordu.

Diğer bütün partililer gibi genel sekreterin de konuşup demeç vermesi veya genel sekreterlikle ilgili konuların kamuoyu önünde tartışılması Ecevit’i en çok rahatsız eden şeyler arasındadır. Çünkü genel sekreterin kamuoyu önüne çıkması onun giderek tanınıp güçlenmesi sonucunu doğurabilir. Ayrıca, gizlilik ve partililerin olabildiğince az konuşması esastır. Partiy-le ilgili konuların kamuoyu önünde tartışılması hiç istenmez ve geçiştirilmeye çalışılır. Çünkü DSP modelinin gerçek yüzünün kamuoyu tarafından

görülmesi ve anlaşılması o modele en büyük darbe olacaktır. Daha sonraki genel sekreterlerden Hayri Diri, Raşan Ecevit'le açık anlaşmazlığa düşüp bazı eleştiriler yönelterek görevinden istifa ettiğinde, Raşan Ecevit de her zaman olduğu gibi kamuoyundan saklı tutmaya çalışarak il başkanlarını Ankara'ya çağırdı, eski Genel Sekreter Hayri Diri'nin partiye girmesinin yasaklandığını onlara bildirdi! O günlerde bu tuhaf durum kamuoyunun dikkatini çekince olayı örtmek isteyen Ecevit şu açıklamayı yaptı:

– Genel sekreterin istifasının siyasi hiçbir yönü yoktur...²

Demek ki bir partinin genel sekreteri, genel başkan yardımcısı ile anlaşmazlığa düşüp görevinden istifa ettiğinde ve partiye girmesi yasaklandığında olay hiçbir siyasal özellik taşımıyordu ve kamuoyunun ilgilenmesine hiç gerek yoktu!

Örgütlerin kontrol altında tutulmasının tek yolu hiç kuşkusuz aydınların, seçkinlerin ve eski siyasetçilerin dışarıda bırakılması değildi. Mesela fazla istekli ve hırslı görünen kişilere de DSP örgütlerinde görev verilmiyordu. Çünkü Ecevitler hırslı kişilerin zaman içinde daha başarılı ve etkili olabileceğini, kendilerine sorun yaratabileceğini düşünüyordu.

Veli Aytaç 1980 öncesinde Tunceli'nin CHP'li belediye başkanıydı. Yüksek tahsilli, çevresinde sevilen, belagat sahibi bir yerel siyasetçiydi. Tunceli'de radikal sol, bilindiği gibi, oldukça güçlüdür. Pek çok Tuncelili genç, siyasal mücadelesini sürdürmek için eline silah alıp dağlara çıkmıştır. Veli Aytaç siyasetin asla şiddet kullanılmadan yapılması için bölgenin zor koşulları altında açık tavır alan bilinçli bir sosyal demokratı. Diğer taraftan Tunceli'de Ecevit'in adeta gönüllü temsilcisi gibi çalışıyor, bölgenin gerçekten ağır sıkıyönetim koşullarında, “beş generalden izin alarak sosyal demokrat bir parti kurulamaz... Türkiye’de sosyal demokrasinin gerçek lideri Ecevit’tir” diye yoğun propaganda faaliyeti yürütüyordu. Yasaklı liderleri övdüğü için hapse bile düşmüştü.

Ama Raşan Ecevit Veli Aytaç’a asla görev vermek istemiyor, onu görmezden geliyor, sürekli dışlıyordu. Nedenini anlayamıyordum. Tunceli’ye birkaç kez gitmiş, durumu ve Veli beyin başarılı çalışmalarını yerinde görmüştüm. Acaba Veli beyle ilgili benim bilmediğim, göremediğim

olumsuz bir durum mu var diye kuşkuya düştüm. Bir gün bu tutumunun nedenini sorduğumda, Rahşan Ecevit'in yanıtı, hayret verici olduğu kadar üzücüydü:

- Ben Veli Aytaç'ı istemiyorum. Çünkü çok hırslı ve istekli. Ne zaman Tunceli'ye DSP bürosuna telefon etsem, hep orada, telefona o çıkıyor ve parti ofisinde buluyorum onu.

Kim olursa olsun hiç kimse uzun süre örgütlerde yetkili konumda tutulmaz. En deneyimsiz kişiler bile uzun süre örgütlerde etkili konumda görev yaparsa, işini öğrenmeye, güç toplamaya başlar. DSP'de örgütlerin sık değıştirilmesinin bir nedeni de bu. Yine o nedenle örgütlerde göreve getirilenler olabildiğince siyasal ve toplumsal tabanı olmayan kişiler arasından seçilir ki, görevdeyken veya görevden alındıklarında fazla sıkıntı doğmasın.

Kuruluş yıllarında, bir bölümü 1980 öncesi CHP gençlik kollarından yetişmiş çok sayıda Bursalı sosyal demokrat DSP'ye katılmak ve görev almak istiyordu. Ama Ecevit bunların hepsine kapıyı kapattı. O arada Rahşan Ecevit'in atadığı il başkanlarından biri Bursa'ya yeni göç etmiş, Güneydoğu kökenli birisiydi. Tabii Güneydoğu kökenli olmak asla bir engel olamazdı, ama o kişinin siyasetle hiçbir ilgisi yoktu. Daha önce kendi ilinde, sağda veya solda, hiçbir partide çalışmamıştı. O ile yeni taşınmış, çevresine yabancı, siyaset deneyimi bulunmayan bir kişinin Bursa gibi büyük bir metropolde başarılı olması herhalde beklenemezdi. Nitekim bir süre sonra görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Ancak il başkanı olarak atanması, Bursa'da pek çok partili arasında tepki doğurdu. Ben de bu atamanın gerekçesini anlayamamıştım. Rahşan Ecevit'e sorduğumda, hiç ummadığım bir cevap aldım:

- Haluk bey, sen bu işi hâlâ öğrenemedin. O kişiyi il başkanı yapmanın nedeni, işte senin saydığın o özellikleri. Yarın onun altındaki koltuğu çekip aldığımızda (iki eliyle koltuk çekermiş gibi yaparak), bize hiçbir sorun ve baş ağrısı çıkaramaz.

Bu yanıt benim için birçok bakımdan şaşırtıcı idi. Açıkça görülüyordu ki Rahşan Ecevit için önemli olan, güçlü yerel örgütlere sahip olmak de-

ğil, her şeyden önce onların kolayca kontrol altında tutulabilmesi ve tamamen kendisine bağlı olmasıydı.

Ama daha da şaşırtıcı olan, Rahşan Ecevit'in, Osmanlının devşirme kapıkulu sistemine bu kadar kusursuz bir şekilde vakıf olmasıydı. Osmanlı, fethettiği topraklarda yaşayan Hristiyan ailelerin küçük yaştaki çocuklarını zaman zaman toplayıp İstanbul'a getirir, eğitir, yetiştirir ve önce yeniçeri yapardı. Bu gençlerden en yetenekli olanlar zaman içinde yükselerek sancak beyi, beylerbeyi, yeniçeri ağası, vezir, sadrazam gibi devlet yönetiminin en üst görevlerine gelir, ülkeyi yönetirdi. Bu düzenin en hassas noktası ve tercih nedeni, herhangi bir nedenle görevden alınan veya kafası koparılan kapıkulunun, son görevi ne kadar yüksek olursa olsun, padişahın mutlak iktidarı için hiçbir tehdit yaratmamasıydı. Çünkü onların hepsi köklerinden koparılmış, hiçbir toplumsal veya siyasal tabanı olamayan kapıkullarıydı. Mesela Amasya'dan, Karaman'dan veya Anadolu'nun diğer illerinden ailelerin çocukları yüksek görevlere getirilseydi, durum farklı olabilirdi. Rahşan Ecevit'in tarih bilgisinin çok derin olduğu asla söylenemez; tarih kitapları bir yana, onun herhangi bir kitap okuduğuna veya okuduğu bir kitaptan söz ettiğine hiç tanık olmadım. Ama tarihçiler ve meraklıları dışında pek kimsenin bilmediği devşirme sistemini en can alıcı noktasından yakalamıştı ve mükemmel denebilecek şekilde uyguluyordu. Acaba bunu nasıl öğrenmiş, nasıl keşfetmişti? Bu olsa olsa, adeta genlerdeki şifrelere işlemiş, kültürel kalıtım yoluyla edinilmiş davranış çeşidinin ilginç bir örneği olabilir diye düşündüm.

Mutlak itaat "demokratik sol kültürde" şart. Örgütlerde çalışanların ikna edilmesi değil, verilen her talimata aynen uyması gerekir. İtaatsizlik hemen cezalandırılır. Böylece hem "potansiyel tehlike" daha baştan bertaraf edilmiş ve "yılanın başı ilk görüldüğü yerde ezilmiş," hem de diğer partililer Ecevit'in iradesine boyun eğmeyenlerin başına neler geleceğini görüp terbiye edilmiş olur. Zaten sadece itaatsizlik değil, o doğrultuda bir kuşku bile cezalandırılmak için yeter.

DSP örgütlenme modelinin bir başka önemli yönü, gizlilik. Gizliliğin bir amacı uygulanan modelin gerçek yüzünün kamuoyu tarafından fark edilmesini engellemek, bir başka amacı ise partililerin ellerine haklarını arayabilecekleri kanıtları vermemek.

Siyasi partiler yasasına göre parti üyeleri ilçe örgütleri tarafından tutulan üye defterine yazılır. DSP’de kimlerin üye olduğu ve ilçelerdeki üye listeleri, her zaman en gizli bilgiler arasında oldu ve üyelik bilgileri bilinçli bir şekilde belirsiz tutuldu.

Kasım 1985’te kurulan partide uzun yıllar boyunca, tüzüğün gereği olan üye kimlikleri bastırılıp dağıtılmadı. Partililer için üye kimliği, partiye olan aidiyeti gösteren, gururla cepte taşınan, manevi değeri yüksek bir belgedir. Kimliklerin dağıtılması için hep yoğun talep geliyordu. Ama Ecevitler için üye kimliği, o kişinin üyeliğini kanıtlayan ve inkâr etmeyi zorlaştıran bir belge anlamını taşıyordu ve o nedenle kimlik bastırıp dağıtmak istemiyorlardı. Partililerden gelen yoğun talepler karşısında Rahşan Ecevit hep

- Biz dar gelirli halkımızın dar gelirli partisiyiz, paramız yok, kimlik bastıramıyoruz,

derdi. Bir gün Rahşan Ecevit’e, artık üye kimliklerinin bastırılması gerektiğini, bu işin maliyetinin sanıldığı kadar yüksek olmadığını ve gereken paranın da zaten kimlikler dağıtılırken üyelere kolaylıkla toplanabileceğini söylediğimde,

- Ama kimlik dağıtılmasını Bülent istemiyor ki,

demişti. Partinin kurulmasından 10 yıl kadar bir süre geçtikten sonra, nihayet 1990’ların ortalarında, DSP’de ilk üye kimlikleri basıldı. Ama bu kez bastırılan kimlikleri Ecevit bir türlü dağıtmıyordu. Genel merkezde görev yapan MKYK üyelerine bile üye kimliği vermek istemiyordu! Necmi Çiftçi büyük çabalardan sonra üye kimliği alan ilk MKYK üyesi oldu. Bu inanılmaz başarıyı nasıl elde ettiğini büyük mutluluk içinde şöyle anlatıyordu:

- Rahşan hanım beni Doğu ve Güneydoğuya örgütlenme çalışmaları için gönderiyor. Orada insanlar parti kimliğimi görmeden bana inanmıyor, üye kimliğimi vermezseniz bir daha oralara gitmem dedim ve üye kimliğimi aldım...

Keyfi kararlarla oluşturulan üye listeleri büyük bir gizlilik içinde saklanır ve milletvekilleri dahil partililere verilmez. Öylelikle, sorun çıktı-

ğında “onlar zaten üye değil ki” diyebilmek kolaylaşır, sorun yaratanlar tasfiye ediliverir. Kimlerin üye olduğu bilgisi Ecevit ailesinin tekelindedir. 29 Nisan 2001 kurultayında Ecevit’e karşı aday olma cesaretini gösteren Sema Pişkünsüt’ün MKYK listesi “parti üyesi olmayanlar da aday gösterildi” gerekçesiyle reddedildi. Buna karşılık, daha sonra Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’ndan alınan bilgilere göre, DSP genel merkezi tarafından belirlenerek aynı kurultaya delege olarak katılan 1189 kişiden 324’ü ve aynı tarihte partinin 136 milletvekilinden 81’i parti üyesi değildi.³

DSP modelinde gizlilik yalnız üye listeleriyle sınırlı değil. Kimlerin delege olduğu, adresleri, telefonları, ilçe ve il kongrelerinin yeri ve tarihi, örgütlerde görevden alınanlar ve yeni atamalar saklanır ve kamuoyunun dikkatinden olabildiğince uzak tutulur. Bir ara DSP tüzüğü’nün dahi bulunmadığı, partililerin temin edemediği gazetelere haber oldu. Çünkü tüzük, parti yönetiminde uyulması gereken kuralları ve partililerin haklarını tanımlayan bir belgedir; her partinin kolayca alıp okuyabilmesi, yaygın olarak temin edilebilir olması o nedenle sakıncalıdır!

2001 kurultayında değiştirilen tüzük sır gibi saklanıyor, partililere verilmiyordu. Tüzükteki son değişiklikte, kurucu üyelerin oy haklarına getirilen sınırlamalar yer alıyordu. Genel Başkan Yardımcısı Tayfun İçli kendisinden tüzük isteyenlere “bunlar aile meselesi” diye karşılık veriyor, milletvekilleri bile tüzük temin edemiyordu. Partinin Bursa milletvekili Ali Arabacı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’na yazılı başvuru yaptı ve başvurusu olumlu karşılandı. Böylece Türk siyaset tarihinde ilk kez bir milletvekili kendi partisinin tüzüğü’nü partisinden temin edemediği için Cumhuriyet Başsavcılığı’ndan aldı.⁴

Partililerin karar ve yönetim süreçlerine katılması “demokratik sol kültürde” pek arzu edilmez. Bu ilke partinin en üst düzey yöneticileri MKYK üyeleri için dahi geçerlidir. Karar alma ve yönetim Ecevit’e ait bir imtiyazdır. En makbul parti yöneticisi karar alma süreçlerinde yer almayı zorlamayan, tercihen ayak altında fazla dolaşmayan, ama bütün oylamalarda muhakkak liderin istediği doğrultuda oy kullanan kişilerdir.

Merkez Bankası eski başkan yardımcılarında Tanju Polatkan bir ara partide MKYK üyeliği yaptı. Ülke ekonomisinin yönetiminde en önem-

li görevlerden birini yürütmüş olan Polatkan, MKYK üyesi olarak, yapacak iş bulamadığı için sıkılıyordu. Bir gün bana, Ecevit'e gittiğini, MKYK üyesi olarak gönüllü iş ve görev istediğini, ama onun verdiği cevaba çok içerlediğini anlattı. Ecevit, Merkez Bankası eski başkanına, sabahları genel merkeze gidip gazeteleri okumasını, önemli haberleri kesip dosyalamasını önermişti! Polatkan kısa bir süre sonra ayrıldı.

Avukat olan bir başka MKYK üyesi arkadaşımız bir kurultay öncesi benden bir istekte bulundu:

- Benim avukatlık işlerim şu sıralar çok yoğun. Duruşmalar nedeniyle sık sık Ankara dışına çıkmam gerekiyor. Katkıda bulunmam, hatta toplantılara katılmam dahi mümkün değil. Sen Ecevit'le sık sık görüşüyorsun, lütfen söyle beni MKYK listesine yazmasın.

Bana çok makul görünen bu talebi aynen Ecevit'e ilettim. Cevabı şaşırtıcıydı:

- Yok, Haluk bey, onu listeye alalım. Toplantılara gelmemesinin hiç sakıncası yok, daha bile iyi!

Bu avukat arkadaşımız daha sonra milletvekilliği ve bakanlık yaptı.

DSP modelinde istihbarat büyük önem taşır. Pek çok yerde partililerin neler yaptığı, kimin kiminle ne konuştuğu, kimlerin beraber akşam yemeği yediği veya ailece görüştüğü gibi bilgileri Rahşan Ecevit'e ileten kişiler bulunur. O da bunlardan önemli bulduklarını Ecevit'e aktarır. Daha şaşırtıcı olan, bu istihbaratı değerlendirme biçimi. Birbiriyle görüşen kişilerin hangi konuları görüştüğü önemli değildir; iki veya daha çok kişinin bir araya gelmiş olması yeter ve bir komplo içinde beraber hareket etmeleri ihtimalini gösteren bir durum olarak algılanır. Görevden alınan örgüt yöneticilerinin görüştüğü ve onlara yakın olduğu bilinen kişilerin, hatta komşularının dahi tasfiye edilmesi, mesela üye kayıtlarının yok edilmesi, yaygın bir yöntemdir.

Bir gün Rahşan Ecevit'in odasına bir konu için girdiğimde, onu, masası üzerine ve yerlere yayılmış yüzlerce üyelik fişini incelemeye kendini kaptırmış, yoğun bir uğraş içinde buldum. Adapazarı'nda görevden aldı-

ğı bir “hainle” aynı sokakta oturan başka üye var mı, harıl harıl onu arıyordu. Bulabilirse, o “potansiyel hainlerin” de gereğini yapacak, üyelik fişlerini yok edecekti!

DSP modelinin iyi bilinen yönlerinden biri “eski siyasetçilerin”, özellikle “eski CHP’lilerin” sistematik biçimde örgütlerden dışlanması. Bu dışlanmanın nedenini, eski genel başkanları tarafından kurulan bir partide “CHP’li olmanın” niçin bir olumsuzluk gibi görülebileceğini cefakâr CHP’lilerin büyük bölümü bir türlü anlayamamış, akıl sır erdirememiş, bunu büyük ölçüde Rahşan Ecevit’in kişiliğinden kaynaklanan bir tuhafılık olarak algılamışlardı. Böyle düşünmekte çok haksız da sayılmazlardı, çünkü örgütlenme çalışması için illere gönderdiği kişilere Rahşan Ecevit’in kesin talimatı, “daha önce CHP’de çalışmamış yeni kişiler bulun” idi. Kısa süre içinde bunu ilgili çevrelerde herkes duymuştu.

Ama bu tercih de Rahşan hanımdan değil, bizzat Ecevit’ten kaynaklanıyordu; “aydınlara” ve “seçkinlere” karşı takınılan tavırla aynı gerekçeyle sahipti. Daha önce CHP’de çalışmış kişiler genellikle siyaseti bilen, siyaset deneyimi olan, dolayısıyla kontrol edilmeleri zor kişilerdi. Onlar tahsil sahibi olmasalar da, CHP’nin siyaset okulunda yetişmişlerdi ve DSP örgütlerinde onlara yer yoktu.

Bunun kamuoyuna açıklanan gerekçesi şöyleydi: Geçmişte demokratik sol hareketin bütünlüğüne ve tutarlılığına zarar verenlere; dar kadroculuk ve hizipçilik eğilimleri taşıyanlara yeni örgütlenmede yer verilmeyecektir.’ Çünkü eski alışkanlıklar yeni hareketin tutarlılığını bozabilirdi! DSP ise yepyeni(!) değerler üzerine kuruluyordu.

Bir ilde eski CHP’li partililer bütün ısrarlarına rağmen DSP’ye alınmıyordu. Eski CHP’lilerin hepsinin olumsuz kişiler olarak görülmemesi gerektiğini, aralarında pek çok değerli partilinin ve yerel önderin bulunduğunu bir gün kendisine söylediğimde Ecevit bu değerlendirmeme hiç katılmamış, işin gerçek nedenini şöyle açıklamıştı:

- Haluk bey, sen bilmiyorsun, ben resmen CHP genel başkanırken bile bu kişiler benim sözümü dinlemiyorlardı; (kendisinin yasaklı olduğunu ima ederek) şimdi onları alırsak, partiyi hiç yönetemeyiz.

Ona rağmen Ecevit'in sık işlediği temalardan biri, CHP'liler tarafından terk edilmiş olduğuydu. CHP'liler Atatürk'ün kurduğu partinin genel başkanına sahip çıkmamışlar, arkasında durmamışlardı! Halbuki gerçek durum farklıydı. Deniz Baykal gibi hizip başlarının Ecevit'ten kurtulmak istemesine rağmen, CHP'lilerin büyük çoğunluğu Ecevit'i terk etmek bir yana, onun kurulacak yeni bir partiye önderlik etmesini istemişti. Ecevit ise sadece hizip başlarını ve onlara yakın kişileri değil, CHP'lilerin hemen hemen tamamını dışlamıştı ve onları DSP'ye almıyordu. Ama ona rağmen haksızlığa uğramış, mağdur edilmiş insanlara karşı toplumda mevcut acıma duygularını, "Ecevit, yalnız değilsin" gibi olabildiğince duygusal sloganlar kullanarak, kendi lehine siyasal desteğe dönüştürmek istiyordu.

ii. Kamuoyu manipülasyonu

Seçimlerde başarı için, kamuoyu vicdanında doğruluk kazanmak şart. "Demokratik sol kültür"e göre bunun yolu kamuoyu manipülasyonundan geçer. Bu anlayışa göre, gerçek niyetlerin olduğu gibi kamuoyuna anlatılması büyük bir budalalıktan başka bir şey değil. Niyetlerin ve gerçek düşüncelerin kamufle edilmesi, kamuoyu vicdanının destekleyeceği örtüler altında sunulması gerekir. Gerçek niyetlerin sadece farklı değil, gerçekte olduğunun tamamen zıddı bir şekilde halka sunulmasının hiçbir sakıncası görülmez. Bu iş kurnazca ve ısrarla yapılırsa, fark edilmesi zordur ve insanlar kandırılıp ikna edilebilir.

Ecevit Türk siyasetinin tartışmasız en büyük manipülasyon ustası. Bu konudaki başarısının iki açık kanıtı var: Az sayıda gözlemcinin dağınık değerlendirmeleri hariç, manipülasyon yaptığı kamuoyu tarafından pek fark edilmedi. Bu zaten başarının önkoşulu. İkincisi, Ecevit'in manipülasyonları amacına büyük ölçüde ulaştı, yani kamuoyunu büyük ölçüde istediği doğrultuda yönlendirebildi.

1983 seçimleri öncesinde Ecevit parti kurulmasına, beş generalden oluşan bir kuruldan izin alarak siyasi parti kurulmaz diye şiddetle karşı çıktı. Böyle bir izin alma zorunluluğu ortadan kalktıktan sonra da parti kuruluşunu olabildiğince geciktirmeye devam etti. Çünkü gerçek mazereti o değildi. 1999'da bir başka beş generalin yer aldığı MGK'nın 28 Şubat darbesiyle işba-

şındaki hükümet yıkıldığında hiç ses çıkarmadı. Birinci durumda kendisinin siyasal yasakları vardı, ikinci durumda ise iktidara gelmesinin yolu açılıyordu. Askerlerin müdahalesine hiç ses etmeden, güle oynaya hükümete girdi.

DSP'ye katılan insanların aklında Ecevit'ten başka bir lider ismi olmadığı halde, siyasal yasakları devam ettiği için, kuruluşu sürekli geciktiriyordu. Bu gecikmenin nedeni olarak, çarpıtılmış ve kamuoyunun gözünü boyamaya dönük gerekçeler ileri sürülüyordu:

“Tüzük çalışmalarımızın iki yıl sürdüğünü, o süre içinde Tüzüğün yedi kez yeni baştan yazıldığını söylemiştim.

Partilerin iki günde tüzük, iki haftada program hazırlamalarına alışılan bir ortamda, bu yadırganabilir.

Ama biz, son derecede dar tutulmuş bir rejim çerçevesine ve iktidarın demokrasiyi büsbütün yozlaştırıp engelleme çabalarına karşın, ülkemizde eşî görülmedik ölçüde demokratik bir parti yapısı ve işleyişî sağlamak istiyorduk. Halkı siyasetin dışına itme ve tümüyle etkisiz bırakma çabalarına karşın, biz halkı, tüm etkinliğiyle, siyasetin yapıcısı durumuna getirmek istiyorduk. Bu isteklerimiz de, örgütlenme çalışmalarında olsun, Tüzük ve Program hazırlığında olsun, büyük özen ve emek gerektiriyordu.”⁶

Demek ki DSP'nin kuruluşunun yıllarca geciktirilmesinin nedeni, Ecevit'in yasaklı olması değil, “eşî görülmedik ölçüde demokratik bir parti yapısı ve işleyişî” için gerekli örgütlenme çalışmalarını yapmak ve o amaçlara uygun bir tüzük ve program yazmaktı! O arada yazımı bitmiş parti programı tek bir metin olarak açıklanmadı, fakat zaman kazanmak için, 2 Aralık 1984'ten 9 Şubat 1985'e kadar, iki ayı aşkın bir süre içinde bölüm bölüm basına dağıtıldı.

Kuruluş sırasında Ecevit'in sık işlediği konulardan biri, aydınlar ve seçkinlerin uzak tutulmasıydı. Çünkü bu kişilerin kontrol altında tutulabilmeleri zordu. Ama bu konuyu da Ecevit sık sık ve öyle ustaca işledi ki, gerçekte yapmak istediği şey başarıyla saklanmış oldu. Gerekçeler güzel hazırlanmıştı ve etkili bir dille sunuluyordu:

– Sanılmasının ki aşılması en güç engeller anayasal veya yasal engellerdir. Geçmişin koşullanmalarından ve alışkanlıklarından gelen, hatta, bazen insan doğasından kaynaklanan engeller, anayasal veya yasal engellerden de daha çetin olabilir.

Bunların başında seçkincilik eğilimi geliyor. Bu eğilim, halktan kopuk “münevveran” davranışının, halkı ezen ve kullanan “ayan-eşraf” geleneğinin, çağımız Türkiye’sine yansımasıdır...

Şimdiye kadar ülkemizde halka kendi kendini yönetebilme fırsatı verildi mi?.. Kendi kendini yönetmeyi bırakın, halk, yönetime, bir ucundan, yeterince ağırlığını koyabildi mi?..

Fabrikadaki işçi, tarladaki köylü, atölyedeki sanatkar, basımevindeki dizgici, köşe başındaki bakkal, veya bir taksi ya da kamyon şoförü, bir çaycı veya arabacı, halktan biri olarak, Büyük Millet Meclisi’ne girebildi mi?’

Özellikle kuruluş yıllarında Ecevit’in bu söylemi etkili oldu, pek çok çevrede sosyal demokrat değerlere daha uygun bir kitle partisinin oluşabileceği umutları doğdu. Bu sözde halkçı söylemi, asla içi boş bir propaganda veya şair ruhlu bir siyaset adamının hayalci sözleri olarak değerlendirmek gerek. Aydın düşmanlığı veya popülizm de değildi. “Halk öne çıksın” söylemi Ecevit için, kurduğu siyasal parti modelinin gerçek yüzünü kamuoyundan saklamanın en önemli aracı idi.

Aydınların ve seçkinlerin örgütlerde etkili konumlarda bulunmalarına izin verilmemesinin nedeni, Ecevit’in kamuoyuna sunduğu “fabrikadaki işçi, tarladaki köylü, köşe başındaki bakkal...” gibi toplumun altta kalan kesimlerindeki insanların siyasette öne çıkarılması, ülke yönetiminde etkili konumlara gelmelerini sağlamak değildi. Eğer öyle olsaydı, Ecevit belki popülizm yapmakla eleştirilebilirdi, ama modelin gayri ahlaki bir yönü olduğu söylenemezdi.

“İşçi, köylü, şoför ve çaycı” gibi mütevazı sosyal kökene sahip insanların bol bol il ve ilçe örgütlerinde yer aldığı doğru. Ancak işin yakışsız ve tiksindirici yönü, bir taraftan kontrol edilebilmeleri kolay olduğu için bu insanlara örgütlerde daha çok yer verilirken, diğer taraftan kamuoyuna, amaç

sanki toplumun altta kalan kesimlerinin siyasette ve ülke yönetiminde öne çıkarılmasıymış görüntüsü verilmesiydi. Daha da acısı, toplumun alt kesimlerinden gelenler arasından, zaman zaman siyaset yoluyla iyi hizmetler verebilecek yetenekler çıktığında, o kişiler hemen ve gaddarca etkisizleştirildi, tasfiye edildi.

Şimdi geriye doğru bakıldığında açıkça görülüyor ki, DSP'nin kendi kişisel partisi olacağı Ecevit'in düşüncelerinde kesin biçimde en baştan beri vardı. Büyük olasılıkla o nedenle en büyük manipülasyon ve kamuoyunu aldatma gayretini bu konuya ayırdı. DSP'nin nasıl "fabrikalardan, tarlalardan" başlayarak temelden kurulacağı, parti üyeliğinin "en önemli ve etkili görev" olacağı, "birçok konuda sade üyenin Genel Başkandan da Genel Sekreterden de daha etkili olacağı" hiçbir partide bugüne dek görülmemiş "yaygın, sürekli ve etkin katılımın" sağlanacağı söylemleri ciltler tutar ve iyi bilinir.

Ecevit'e göre bütün aydınlar ve seçkinler kötü değildi. Kötü olanlar yalnızca DSP örgütlerinde etkili görevlere gelmek isteyenlerdi! İyi aydınlar ve seçkinler ise örgütlerde etkili olmak istemez, uslu uslu geri planda durur. Böylece, hiçbir siyasi güç sahibi olmadan bir köşede dururlarsa ve daha sonra Ecevit'in mutlak egemenliğine boyun eğmeyi içlerine sindirirlerse, Ecevit onları milletvekili de, bakan da yapacaktır. Ecevit'in gerçek niyetlerini en iyi yine kendisi anlatır. Bakın kötü ve iyi seçkinler kimlermiş, ne güzel açıklıyor:

"Başka yollardan çevreyi genişletmek istediniz mi, ya her türlü engeli çıkarıyor, ya da küsüp çalışmayı bırakıyorlar.

Kimi de halktan bir kişinin iki adım önde gitmesine katlanamıyor. Örneğin günlerden bir gün, bir ilimizin okumuş yazmışlarından bir güçlü kişi, öteden beri tanıdığı bir emekçi hemşerisini durdurup,

– Benim gibi biri varken burada örgütlenme işini üstlenmişsin; olacak iş mi bu?.. Bundan böyle beni karşında bill, deyiveriyor. Üstelik bu tavrı alan kişiler de kendilerini "solcu" sayıyorlar...

Bu tür engelleri çıkaranlar, bu tür tuzakları, oyunları tezgahlayanlar, siyasetin tekelcileridir, aracılardır...

Demokratik Sol Parti, ekonomide de siyasette de tekelliliği ve aracılığı olabildiğinde ortadan kaldırmaya ve etkisizleştirmeye çalışacaktır...”⁸

Tekelciğe veya aracılığa özenen kötü aydınlara rağmen, Ecevit’e göre, elbette iyi aydınlr da var:

“... bir ilde parti yönetiminin nasıl oluşacağını görüşmek üzere yapılan bir özel sohbet toplantısında, okumuş yazmış, toplumda sivrilmiş bazı arkadaşlarımız, işyerlerine çay taşıyarak geçimini sağlayan yoksul ama yetenekli bir genç hemşerilerine,

– İl Başkanı sen olmalısın! diyorlar.

aycı arkadaşımız,

– Ben o yükün altından nasıl kalkarım?, dediğinde,

– Sen işin gereği, her kesimle temas hlindesin; halkın derdini bizden iyi bilirsin; sen bu işi ştlen, gereğinde biz sana yardımcı oluruz, istersen senin başkanlık yaptığın kurulda görev de alırız! diyorlar.

Birilerine, eğer demokratik lştlerle “aydın” denecekse, ben işte böyle düşünenlere ve davrananlara “aydın” derim.”⁹

Ecevit’in bu sözleri, tercih edilen aydın-seçkin türünün ne olduğunu ve DSP modelinin belirleyici bir yönünü çok açık ortaya koyar: Aydınların ve seçkinlerin örgütlerde siyasal g ve taban kazanabilecekleri konumlarda bulunmasına izin verilmeyecektir. Ancak bu durum, Ecevit’in mutlak egemenliğine boyun eğecek aydınlrın dışlanacağı anlamına gelmez. Aksine, Ecevit, parti içinde kişisel iktidarını sağlama aldıktan sonra, genel merkez ve milletvekili kadrolarını bol bol işte bu tür “demokratik lştlerle aydın denecek” kapikullarıyla donatacaktır.

DSP’nin tarihinde, Ecevit’in “DSP halkın öncülüğünde ve önderliğinde kuruluyor” söyleminin etkisiyle oraya koşan, nice emek harcayan, yüce bir dava peşinde olduğuna inanarak ailesinin rızkını o yolda feda eden, koyunlarını ve tarlasını satarak koşuşturan, ama bir gün aniden, acı-

masız ve anlaşılmaz bir şekilde kapının önüne koyulan Anadolu'nun binlerce isimsiz ve aldatılmış insanının acı öyküsü var.

Bunlardan bir tanesi, Konya'nın Kadınhanı ilçesine bağlı Atlantı köyünden Musa Karakurt. 1984'te Rahşan Ecevit'le tanıştığında 31 yaşında, evli, beş çocuklu, ilkokul diploması sahibi, orta halli bir köylü olan Musa'nın öyküsünü kendi ağzından dinleyelim:

– Ben daha önce hiçbir siyasi partiye üye değildim. Ecevit tabandan, tarlalardan, fabrikalardan örgütlenerek parti kuracak diye duyuyorduk. Ben de tarlada çalışan, samanlığa saman atan, pancar, buğday üreten bir köylüydüm. O fikirler beni çekti. Bir gün Ankara'da Rahşan Ecevit'le tanıştığımda bana, “bu parti sizin partiniz, sizinle beraber kuracağız, bu partinin sahibi siz olacaksınız” dedi. DSP için çalışır mısın? diye sordu. Kabul ettim. DSP'nin Konya'dan yedi kurucusunun hepsini, Rahşan hanımın isteklerine uygun, ben buldum.

Parti resmen kurulduktan sonra, Kadınhanı ilçe başkanı oldum. Daha sonra Rahşan hanım benden, Konya'nın diğer ilçelerinde de partiyi kurmamı istedi. O zaman sadece 17 ilçemiz vardı. Önce Akşehir'e gittim, iki ay uğraştım Akşehir'le. Sonra Ilgın, Ereğli, Karaman, Karapınar, Bozkır, Ermenek, Doğanhisar, Hadim, Yunak gibi Konya'nın ilçelerini dolaşıp partiyi kurdum.

Hiç durmadan çalışıyor, Konya'yı bir uçtan bir uca dolanıyorum. Köyde işlerim aksamaya, kötü gitmeye başladı. Ama DSP bizim partimizdi. DSP hilesiz ellerde yükselecek diye inanmıştım. Rahşan hanım bana, Konya ili merkezini de kurma görevi verdi. Orayı da kurdum.

Devamlı Rahşan hanımla görüşüyorduk. “Musa, beni gece gündüz ne zaman istersen ara, çekinme” demişti. Direkt benimle görüş, başkasıyla görüşme, derdi. O da beni devamlı arıyordu. Rahşan hanımın en önemli isteklerinden biri, örgütlerle ilgili bilgileri, olup bitenleri, kendisinden başka hiç kimseye anlatmamamdı. Derken bana Konya dışında da görevler vermeye başladı. Kırşehir'e git, orada örgüt kur dedi, defalarca oraya gittim, o işi de yaptım. İş gücü

bırakmış, parti için çalışıyordun. Parti toplantısı var, kurucular toplantısı var, Ecevit'in duruşması var diye sık sık Ankara'ya çağırırlardı. Evdeki fasulyelerden bir iki çuvalı taksinin arkasına atar, Polatlı pazarında satar, çocuklarının rızkını kesip Ankara'ya gider, parti çalışmalarına katılırdım.

Ankara'da bir gün Bülent Ecevit'le tanıştım. Bana "Musa Karakurt sen misin?" dedi. Demek ki Ecevit ismimi biliyordu... Çok hoşuma gitti.

1986'da Rahşan hanım İzmir'den aday oldu, Erdal İnönü karşısında. İzmir'de, özellikle Gümüşpala taraflarında çok Konyalı vardır... Beyşehirli, Bozkırlı... Gel burada çalış, yol parasını, masraflarını biz vereceğiz dediler. O seçimde günlerce İzmir'de çalıştım. Aynılırken, efendim ben dönüyorum dedim. Hiçbir şey demediler, çektim geldim.

1987 milletvekili seçimlerinde, Rahşan hanım bana aday ol, müracaat et dedi. Müracaat ettim. Ama beni seçilmeyecek yerden aday yaptılar. Halbuki Konya'da örgütler en çok beni tanıyor, beni istiyordu. Ancak benim için adaylık, milletvekilliği önemli değil. Benim amacım, inancım başka. Benim hedefim, halkın partisini kurmak, ben bu davaya inanmışım. Rahşan hanım bana, kusura bakma, Bülent başkalarına söz vermiş, seni iyi yerden aday gösteremedik. Sen şimdi Konya'da bizim müfettişimiz olarak çalış, bütün Konya'dan sorumlusun, denetle, örgütlerde ne oluyor bitiyor, bana bildir, dedi. Ben de parti için aynı şekilde çalışmaya devam ettim.

1991 seçimlerinde genel merkezle konuşarak tekrar adaylık için müracaat ettim. Bu sefer beni listeye bile koymadılar. Niye koymadılar, bilmiyorum. Sonra birden Rahşan hanım benimle ipleri kopardı. Telefon ediyorum, yok. Gidiyorum, görüşmek istiyorum, saatlerce bekliyorum, yanına komuyorlar. Artık benimle hiç konuşmaz oldu. Selam bile vermediler.

Sonra, insanın onuruyla oynuyorlar... Konya'da partililere demişler ki, Musa Karakurt'la irtibat kurmayın, onunla konuşmayın... çok yakın bir arkadaşım, bunu bana ağlayarak anlattı, Musa abi, sen ne

yaptın, neden böyle oldu, dedi... Neden vallahi bilmiyorum... Ben hiç kötülük taşımadım ki... bilmiyorum neden...¹⁰

Konuşmamızın burasında, uzun yıllar önce yaşadığı olayları anlatırken bile Musa'nın duygularını kontrol etmekte zorlandığını, boğazının düğümlendiğini hissettim. Bir kaç dakika ara vermek zorunda kaldıktan sonra konuşmamıza devam ettik:

- Ben hiç kötü bir şey yapmadım. Ama çok emek verdim. 300 dekar sulu tarlam vardı. 400 sağmal koyunum, traktörüm, taksim vardı. Hayvanların hepsini sattım. İki oğlum var, ikisi de hâlâ boş duruyor. Traktörümü, taksimi sattım. Ne arabam kaldı, ne atım kaldı... Tarlalarımın yarısını sattım... Şimdi 150 dekar tarlam var sadece. Ecevitlere inandım, öyle oldu. Oğlum Mustafa okulda okuyordu, okuldan ayırmak zorunda kaldık. Şimdi utanarak söylüyorum, Ecevit yüzünden evime iki kez haciz geldi... Haluk abi, ben bu dertlerimi şimdiye kadar hiç kimseye anlatmadım. Köyde bana hep derler ki, Ecevit'in peşinden gitmeseydin, partiye girmeseydin, bu duruma düşmezdin. Ben hiç konuşmam, ne yapalım, nasip öyleymiş der, geçiştiririm... Ecevitler o dediklerini yapalardı, malım mülküm helal olsun derdim... bize dedikleri ile uyguladıkları tamamen çelişki oldu. İnanmıştım... bu dava doğruya çıkmadı, şimdi artık inanmıyorum. Ağızdan çıkan lafla uygulama birbirini tutmazsa ne olur? Çelişki olur, inanç biter... Biz Ecevitleri Allaha havale ettik.

Musa Karakurt'la sohbetimizin sonuna gelmiştik, ama hiç beklemediğim bir şey oldu. Konuşmamızın başından beri bizi dinleyen Musa'nın eşi Nedime Karakurt da konuşmak istiyordu. Nedime'nin hıçkırık seli altında anlattıkları yürek yakıcıydı:

- Hepsinin acısını ben çektim... Vardı, yok oldu. Köyde en çok harman biz kaldırırdık, harman kaldıramaz olduk... İrgatçı gittim, pan-

car yoldum... Ecevit yolunda oldu bunlar... Karnımda kist çıktı, para yok, ameliyat olamadım. Karnımda kist patladı Haluk abi... hacizci geldi, halıyı, buzdolabını eşyalarımızı götürdüler, ev çıplak kaldı, misafir koyamaz oldum. Ecevit yolunda oldu bunlar... Musa'ya çok yalvardım, gitme, gitme, sen Ecevit'le başaraman, senin işin onlarla olmaz, onlar söz verdiklerini hiç yerine getirmediler ki... Gitti... O acıları hep ben yaşadım. Her tarafım yara oldu, en çok ellerim. Ellerimi hiçbir şeye vuramıyorum, suya vuramıyorum. Bandırma'ya doktora götürdüler, dedi ki sen stres olmuşsun, çok üzülmüşsün... stres olmuşum... Canım tarlalarım Ecevitlere gitti... ben emeklerim, çocuklarımla hakları, hep onlara gitti... Allaha havale ettim onları ben...

Atlantılı Musa anlayamıyordu, ama Ecevitlerin onu yıllar boyu kullanıp birden kapı dışına koymalarının basit bir nedeni vardı: Musa o kadar çok çalışmıştı ki, şimdi onu Konya'da bütün DSP örgütleri tanıyordu. Kendine bir siyasi taban oluşturmuştu. Hatta Musa'nın ünü Konya dışında bile duyulur olmuştu. İlkokul mezunu, kendi işinde, çiftiyle çubuğuyla uğraşan, "samanlığa saman atan" Musa, Ecevit'in kamuoyunu aldatmak için ileri sürdüğü bütün özellikleri taşıyordu. Ama örgütlerde tanınan, bilinen bir isim olmuştu. Ecevit buna izin veremezdi. O nedenle, milletvekili adaylığı bir tarafa, örgütlerde dolaşması bile engellenmeli, tamamen etkisiz hale getirilmeliydi. "Hilesiz bir parti" peşinde koşan Musa, Türk siyaset tarihinin en büyük hilelerinden birinin kurbanıydı. Sadece Musa'nın hikâyesi bile o siyaset anlayışının ne denli gayri ahlaki ve gayri insani olduğunu göstermek için yeter. Ama DSP'nin tarihi Zonguldak'ta, Gaziantep'te, Mersin'de, Polatlı'da ve Anadolu'nun her köşesinde binlerce aldatılmış Musa'nın yürek sızlatan öyküleriyle dolu.

Türkiye'nin önemli sorunlarından biri, askerlerin, seçimle işbaşına gelen sivil yönetimler üzerinde demokrasiyle bağdaşmayan ağırlığı. 12 Eylül askeri darbesinden sonra askerlerin etkisi, Anayasal düzenlemeler ve fiili durumlarla daha da arttı.

Ecevit bu hayati konudaki tutumunu da, ne yazık ki, büyük ölçüde o anda sahip olduğu kişisel konumuna göre belirler. 1980 darbesinden sonra muhalefet yıllarında Ecevit'in görüşleri şöyledi:

- Her askeri müdahaleden sonra sivil yönetim, biraz daha asker gölgesi altına giriyor veya askeri yönetimle sivil yönetimin sınırlarını ayırt etmek her seferinde biraz daha güçleşmiş oluyor."
- Türk toplumunda her değişime ordunun öncülük ettiği, ordunun bir "ilerici ve yenilikçi güç" olduğu düşüncesi bilinç altına yerleşmiştir... bunalımlar yoğunlaştığı zaman, sivil güçlerin çözüm bulma ve sorumluluk çabası artmalıdır... Bizde tersine, bunalım yoğunlaştıkça, sivilin eli ayağı kesiliyor. Hemen davet ve davetle birlikte teslimiyet başlıyor.¹²

Ecevit'e göre 1982 Anayasasının totaliter bir devlet felsefesine dayandığı açıkça görülür. Bunun bir nedeni şöyle:

- Seçimle gelmemiş asker kanadın ağırlık taşıdığı Milli Güvenlik Kurulu, Hükümete "tavsiye"lerde bulunan bir kurum olmaktan çıkarılmış; ve kararları Hükümetçe "öncelikle dikkate alınması gereken" bir kurul durumuna getirilmiştir. Milli Güvenlik Kurulu, artık, görüşlerini ve kararlarını, Hükümete "tavsiye" olarak sunmamakta, "karar" olarak tebliğ etmektedir... Siyasette, askerden çok, askerciden sakınılmalıdır. Askere oynayan, sırtını askere dayayan, kendi isteyip de yapamadıklarını askere yaptırmaya kalkışan politikacılardan ve çevrelerden sakınmak gerekir.¹³

Tabii bunlar, muhalefetteki Ecevit'in düşünceleri ve endişeleriydi. 1990'ların ikinci yarısı, sivil-asker ilişkilerinde "bunalımın yoğunlaştığı, davet ve teslimiyetin" zirveye ulaştığı bir dönem oldu. MGK aracılığıyla icra edilen 28 Şubat darbesi sonunda işbaşındaki sivil hükümet istifa etmek zorunda kaldı. Ecevit'in artık, sivil yönetimlerin "asker gölgesi" altına girmesi, "davet ve teslimiyet" içinde olunması, MGK'nın kararlarını hüküme-

te “tebliğ” etmesi gibi hiçbir “sıkıntısı” veya “içine sindiremediği” bir durum olamazdı. Çünkü şimdi “isteyip de yapamadığını” asker yapıyor,” ona iktidar yolunu açıyordu; o nedenle “askerci” olması gerekiyordu. Daha sonraki günlerde başbakan olduğunda, gazeteci Sedat Ergin’in askerlerin müdahalesiyle ilgili sorularına başbakan olarak şu cevapları verecekti:⁴

Sedat Ergin: Askerlerle ilişkileriniz nasıl seyrediyor?

Bülent Ecevit: Silahlı Kuvvetlerimizle sorunum yok... tam bir uyum içinde çalıştık.

SE: Askerlerin erken seçime sıcak bakmadığı yolundaki haberleri nasıl karşılıyorsunuz?

BE: Genelde kamuoyu erken seçime sıcak bakmıyor, yani gerekli görmüyor.

SE: Kamuoyunda 28 Şubat sürecinin devam ettiği, ordunun müdahil olması durumunun sürdüğü yolunda tartışmalar var. Nasıl karşılıyorsunuz?

BE: Bizim hiçbir sorunumuz olmadı. İçimize sindiremediğimiz herhangi bir uygulamayı yapmaya zorlanmadık... Silahlı Kuvvetler... kaygılarını ve düşüncelerini açıklarken Anayasa sınırları dışına kesinlikle çıkmadılar.

SE: 28 Şubat sürecinin devam ettiğini savunan çevrelerde ordunun, sivil otoritenin yetkisine müdahale ettiği sıkça belirtiliyor...

BE: Bizim öyle bir sıkıntımız olmadı.

Mart 2002 başında, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Irak krizi nedeniyle görüşmeler yapmak için Ankara’ya geldi. Bu ziyaretin bir özelliği de Ecevit’in başbakan olduğu Türkiye’de nasıl bir rejim olduğunu tüm dünyaya bir kez daha hatırlatması oldu.

Cheney, Türk başbakanı ile görüşmekle yetinmedi, genelkurmay başkanıyla da toplantı yapmak istedi. Genelkurmay başkanı başkanlığında ki Türk heyeti ile görüştü. Bu heyette üyelerden biri, Ecevit hükümetinin dışişleri bakanı idi. Milli savunma bakanı ise hiçbir toplantıya davet edilmedi, Cheney ile görüşemedi.

Aynı gezi sırasında Cheney, 11 Arap ülkesi ve İsrail'e uğradı, ama Türkiye dışında hiçbir ülkede genelkurmay başkanıyla görüşme yapmadı. Başbakan Ecevit'in açıklaması şöyledi:

- Bizim söylediklerimizi bir de Genelkurmay Başkanı'nın ağzından duysunlar istedik. Amerikan Başkan Yardımcısı sıfatını taşıyan bir insanın isteğini reddeder duruma düşmek istemedik.¹⁵

Ecevit'in açıklaması, inanılmaz bir aczin ifadesinden başka bir şey değildi. Cheney'nin talebi, elbette kişisel tercihlerinden kaynaklanmıyordu. Genelkurmay başkanı ile görüşme randevusunun önceden istenmesinden de belliydi ki, Türk başbakanının görüşlerini ABD yönetimi yeterli teminat olarak görmüyor, bir de genelkurmay başkanının teminatını arıyordu. Başbakan Ecevit de açıklamasıyla bu durumu aynen teyit ve kabul ediyordu! ABD yönetimi dış politika, güvenlik ve başka pek çok hayati konuda Ankara'da son sözün askerler tarafından söylendiğini düşünüyordu. Başbakan Ecevit de durumun öyle olduğunu doğruluyor ve bunun bir sorun olmadığını belirtiyordu. Hatta kendi dışişleri bakanını genelkurmay başkanını altında bir heyete üye olarak katarak, dışişleri bakanlığının TSK'ya bağlı bir birim düzeyine indirgenmesini de "içine sindirdi". Üstelik daha önce böyle bir uygulama yoktu; sivil yönetim daha önce hiç bu kadar "asker gölgesi altına" girmemiş, "askeri yönetimle sivil yönetimin sınırlarını ayırt etmek" hiç bu kadar zor olmamıştı. Bu kadarı, büyük olasılıkla Amerikalılar için bile sürpriz idi. Ama olsun, Ecevit şimdi başbakandı ve elbette böylesine ehemmiyetsiz şeyleri sorun yapacak değildi! Fakat Ecevit'in temsil ettiği bu tutumla, demokratik devletin olamayacağı açıktır.

Türkiye ve dünya kamuoyunu gerçek anlamda bir sosyal demokrat parti kurduğuna inandırmak için bulabildiği her olanağı ustaca kullanan Ecevit bir ara yoğun biçimde İskandinav ve İsveç sosyal demokratlarından esinlenen bir parti modeli arayışında olduğu propagandasını işledi. İskandinav sosyal demokratlarının kurumsal yapıları güçlü, iç demokrasiyi iyi işleten partilere sahip olduğunu elbette biliyordu. Aradaki farklılıklar nedeniyle İskandinav modeli Türkiye'de olamazdı, ama o ilkelere daha yakın bir

sosyal demokrat parti elbette kurulabilirdi. Kendisinin hiç böyle bir amacı olmamasına rağmen, İsveç-İskandinav modelinin kamuoyunda taşıdığı olumlu görüntüyü bir malzeme olarak kullanmakta o kadar kararlıydı ki, toplumsal ve kültürel farklılıklar aşılarak İskandinav modeli Türkiye’de başarılabılır mı diye soran bir gazeteciye şu abes yanıtı verdi:

- Aşılabileceğinin somut kanıtları var. Örneğin Grönland, büyük kısmı buzlarla kaplı bir kutup ülkesi... Nüfusunun çoğunluğu Eskimo. Eskimoların da kültür birikimi çok sınırlı... Eskimolar, Danimarka’daki kadar ileri bir demokrasiyle ve sosyal adaletle gelişme ve atılımlarını sürdürebiliyorlar.¹⁶

Kişisel ihtiraslarını ve amaçlarını örtmek için kamuoyuna çarpıtılmış bilgiler verme yöntemi her zaman İskandinav-Eskimolar örneği gibi zarsız olmaz, bazen yakışsız boyutlara ulaşır. Yakın siyasal mücadele içinde bulunduğu insanları etrafındaki nesneler ve eşyalar gibi algılayan Ecevit kendi kişisel iktidar hesapları gerektirdiğinde hiç çekinmeden onlara karşı çarpıtılmış suçlamalar yöneltir. İşadamı Murtaza Çelikel ve eski CHP’li Sedat Akman’la birlikte Türk-İş eski genel başkanı Halil Tunç DSP’nin kuruluşunu kamuoyuna ilk kez duyurmak için Ecevit’in belirlediği üç kişiden biriydi. Bir ara DSP hareketinin ön saflarında yer alan Halil Tunç, daha sonra Ecevit tarafından tasfiye edildi. Ama Tunç yine de DSP’ye kazandırılmalıydı düşüncesiyle konuyu açtığımda Ecevit bana, yıllarca sendika liderliği yapmış olmasına rağmen Halil Tunç’un tabandaki işçilerle ilişki kuramadığını, DSP örgütlenmesine tek bir işçi getiremediğini söyledi. Bu akıl almaz ve yakışsız suçlamaları Ecevit kamuoyu önünde tekrarlamaktan çekinmedi. Ahmet Taner Kışlalı ile yaptığı bir mülakatta DSP hareketinin ön planında görev alan kişilerin niçin sürekli değiştiği sorusuna yanıtı şöyle:

- Tahminim, DSP’nin yapılanma konusundaki kararlılığını, anlayışını ve titizliğini gereksiz buldular... Örneğin Sayın Halil Tunç’a ısrarla şu telkinde bulunulmuştu: “Siz önemli mevkillerde bulunmuş bir işçi liderisiniz. Anadolu’ya, sanayi bölgelerine gidin, doğrudan

işçilere erişin, harekete katılmalarını sağlamaya çalışın.” Fakat Sayın Tunç, Ankara’da üç-beş kişiyle konuşarak bu harekete katkıda bulunabileceğini sanmıştır.¹⁷

Kısa bir süre sonra bütün parti örgütlerine ve kuruculara gönderilen imzasız bir mektupta, Halil Tunç’a karşı daha ağır ve düzeysiz saldırılar yer aldı. Mektubun Ecevit tarafından kaleme alındığı söyleniyordu ve hem üslup, hem içindeki bilgiler bu söylentileri doğrular nitelikteydi:

- Bir eski işçi lideri olarak, kendisinin işçi kesimindeki parti örgütlenmesine değerli katkıları olabileceği sanılmıştı. Fakat bütün ısrarlara ve ricalara rağmen, yurdu dolaşıp da işçiler arasında herhangi bir çalışma yapmak zahmetine katlanmadı. Belli ki, bir an önce derme çatma bir yapı kurup kişisel amacına ulaşmak istiyordu.¹⁸

Halil Tunç bugüne kadar Türk işçi hareketinin yetiştirdiği en yetenekli ve değerli liderlerden biri. Irgatlıktan başladı, tınaklarıyla kazıyarak ve mücadele ederek işçi lideri oldu. Vücudunda hâlâ ırgatlık yıllarının izlerini taşırdı. Onu tanıyan herkes, sosyal demokrasiyi yüreğinin derinlerinde duymuş ve yaşamış olduğunu bilir. Halil Tunç işçiler tarafından da sevilirdi. Ecevit’in ona yönelttiği suçlamalar tamamen gerçek dışı ve çirkindi.

SODEP’in kuruluşunda Erdal İnönü ısrarla Halil Tunç’un katılımını istemiş, ama Tunç DSP’yi tercih etmişti. Ecevit’in ona DSP’de genel başkanlık sözü verdiği söyleniyordu.¹⁹ 1985 başlarında Tunç’la konuştuğumda, Ecevit’in kendisine üst düzeyde görev sözü verdiğini doğruladı, ama bunun genel başkanlık olup olmadığı konusunda konuşmak istemedi. Ecevit’in verdiği söz gerçekte ne olursa olsun, 1984’te bir ara Halil Tunç’un DSP’ye genel başkan olacağı söylentisi yayıldı. Bunun üzerine Ecevit hemen Halil Tunç’u dışladı, ardından kamuoyunu yanıltmak ve kendi davranışını haklı göstermek için onu karalamaya başladı: Halil Tunç işçileri örgütlemesini beceremiyordu! Şimdi Halil Tunç’un beceremediği, Anadolu’yu dolaşarak işçileri demokratik sol harekete katma işini, Ankara’da bile sokağa çıktığı pek görülme-yen Rahşan Ecevit yapacaktı!

Halil Tunç gibi sosyal demokrat ilkelere yürekten bağlı işçi liderleri az yetişir. İyi ve düzgün işleyen bir sosyal demokrat partide onun gibi bir işçi liderinin sadece kendi ülkesi ve işçileri için değil, öncelikle kendi toplumundan güç ve destek alarak uluslararası işçi hareketine de verebileceği pek çok hizmetler olabilirdi. Ama Ecevit'in "demokratik sol kültür" üzerine kurduğu dehşet doğurucu onu da tüketti.

İHTİRAS VE SİYASET

"İktidar, iktidara düşkün olmayanlara verilmeli."

A. EINSTEIN

Kamuoyu ve seçmenlerin hiç hoşlanmadığı şeylerin başında, politikacıların ihtirası ve eline geçirdiği koltuğa yapışması gelir. Gerçekten de, toplumların karşılaşabileceği en kötü durumlardan biri, ihtiraslarına tutsak olmuş kişiler tarafından yönetilmek. Bunu en iyi bilenlerden biri Ecevit:

- [Bir siyaset adamının] bütün dünyası siyaset olursa, siyasette yenildi mi veya siyasetten ayrılmak zorunda kaldı mı dünyasının yıkılacağını sanabilir. O yüzden de siyasete sınırsız sarılır. Topluma veya insanlığa yararlı olabilmek için değil kendi kendini ayakta tutabilmek için sarılır siyasete. Kendisi için sarılır.²⁰

Ecevit'in en başarılı manipülasyon örneklerinden biri, siyasete düşkünlüğünü ve tutkulu bağımlılığını saklayabilmek için, asla siyasi ihtirası olmayan, görevlerini hep kendi isteğiyle bırakmış, hatta başlangıçta siyasete girmeyi aklından bile geçirmemiş bir siyaset adamı görüntüsünü kamuoyuna kabul ettirmiş olması. "Benim hiçbir siyasi ihtirasım yok" savunmasını Ecevit kadar sık dile getiren başka politikacı yok. Kamuoyunda yaygın anlayış da o doğrultuda:

- Ecevit'in... bir yönü siyasi geçmişinde koltuğa hiç yapışmamasıdır. Bülent Ecevit, kendi değerlendirmesiyle gerekli olduğunu düşündüğü zaman, seçimle geldiği bütün görevlerden kendi isteğiyle ayrılmıştır. Buna başbakanlık ve parti genel başkanlığı da dahildir.²¹

“Koltuğa hiç yapışmayan Ecevit” algılamasının nasıl gerçeklerin çarpıtılmasından kaynaklandığını anlayabilmek için, koltuğa nasıl “sımsıkı sarıldığını” görebilmek için en azından bir olayın ayrıntısına girmemiz gerek. 28 Kasım 1987 seçimlerinden sonra DSP genel başkanlığından istifa etmesi, Ecevit’in siyasi ihtirasları olmadığının sık sık gösterilen kanıtlarından biri. DSP %8,5 oyla seçim barajının altında kalınca, 30 Kasım günü bir basın toplantısı düzenledi ve

– Genel Başkanlık görevinden ayrılıyorum. Ben ve eşim Rahşan Ecevit aktif siyasetten çekilme kararı aldık,

açıklamasını yaptı. Daha önce aldığım karar gereği, ben de iki gün önce ve seçimin yapıldığı pazar günü görevlerimden ayrılmış, istifa yazımı sandıklar açılmadan Ecevit’e vermiştim.

Bülent ve Rahşan Ecevit’in siyaseti bırakmış olabilecekleri bana pek inandırıcı gelmedi. Türkçe ve İngilizce düzenlediği basın toplantısıyla Ecevit yerli ve yabancı kamuoyunu büyük olasılıkla bir kez daha yanıltıyordu. İzleyen haftalarda yaşananlar benim tahminlerimin doğruluğunu, hatta onun ötesinde yakışsız bir oyun oynandığını ortaya koydu. 7 Aralık pazartesi günü Ecevit’le yaptığımız ve büyük bölümüne Rahşan hanımın da katıldığı iki saati aşan görüşmede, istifamı geri almamı istedi. Ben şunları önerdim:

– Siyaseti bırakmış olduğunuza pek ihtimal vermiyorum. Ama eğer istifa kararınız kesinse, hızla kurucular kurulunu toplayalım ve yeni bir genel başkan seçelim. Ancak çok önemli bir husus, yeni genel başkanın yetenekli, güçlü, kamuoyu önünde partiyi en iyi şekilde temsil edecek, inisiyatif sahibi ve bu inisiyatifi kullanmasına izin verilecek bir kişi olması. Parti aktif ve dışa dönük, dinamik bir mücadeleye sürdürmeli. Siz partinin günlük işlerine dışardan karışmayın. Rahşan hanım da örgüt ve parti işleriyle ilişkisini tamamen bitirsin.

Söylediklerim hiç hoşuna gitmedi. Gerçek niyetlerini saklamaya çalışsa da, Ecevit’in tasarladığı plan o gün verdiği cevaptan belli oluyordu: Be-

nim tanımladığım tipte bir genel başkan gerekli değildi. Zira önümüzdeki iki üç yıl içinde partinin tamamen “içe dönük” ve “teknik çalışma” yapması en uygun olanıydı. Bu amaçla, (evet, aynen) yeni genel başkanın basın toplantısı bile düzenlemesi gerekli değildi. Eğer DSP iki üç yıl böyle bir teknik çalışmayı sürdürürse, (evet, aynen) DSP tıpkı bir tarikatın siyasete yansıması gibi bir patlama yapabilirdi.

Yeni genel başkanın neden basın toplantısı bile yapmaması gerektiğini anlamak hiç zor değildi. Evet, ya başarılı olur da kamuoyunda tutulursa, “aktif siyasetten çekildiğini” açıklayan Ecevit ne yapacaktı? DSP’nin kendi lideri tarafından bir tarikata benzetilmesi ise pek çok kişiye şaşırtıcı olduğu kadar üzücü de gelebilir. Bana ise bu benzetme, o zor ve duyguların yoğunlaştığı günlerde, onun bilinç altından kaçıp su yüzüne fırlayıveren bir doğrulama gibi göründü.

İstifa eden ve siyaseti bırakan bir genel başkan ne yapar? Herhalde yapması gereken ilk iş, kurultayı toplayarak yeni genel başkanın seçilmesini sağlamaktır. Ama Ecevit kurultayı toplamaya niyetli görünmüyordu. Suda bahanelerle kurultayın toplanmasını aylarca geciktirdi. Ecevit’in siyaseti bırakma kararını açıklamasından üç ayı aşkın bir süre geçtikten sonra, 7 Mart 1988’de toplanan kurultayda, Ecevit’in aday gösterdiği Necdet Karababa yeni genel başkan seçildi. Böylece Ecevit sözünü tuttu (!).

Aktif politikayı bıraktığını açıklayan Ecevitler aradan geçen üç ayı aşkın süre içinde il ve ilçe örgütlerinde, genel merkezde, yeni genel başkan için hazırladıkları tüm ayrıntılı düzenlemeleri tamamladı! Rahşan Ecevit sıkı bir denetim altında ilçe ve il kongrelerini yaptırdı. Aslında, siyaseti bırakan bir kişinin ilçe ve il kongreleriyle ilgilenmesine, delege oyunları tertiplemesine ne gerek vardı? Ama belli ki Ecevitlerin niyeti farklıydı. Geri dönüş koşullarını hazırlıyorlardı. Kendi seçtirecekleri ve basın toplantısı yapmasına bile izin vermeyecekleri yeni genel başkana bile güven olmazdı; iyice kuşatılmalı, en küçük bir “ihnet” riski kalmamalıydı. Ecevit, bizzat kendi sözcükleriyle, “kuruntulu, kurnaz ve inatçı olduğu kadar ihtiyatlı” idi.²²

Necdet Karababa seçildikten sonra kendisini kutladım ve sahneleyen oyuna karışmış olmamak için onu bir daha aramadım. Karababa sadece dokuz ay dayanabildi. 27 Aralık 1988’te istifa etmek zorunda bırakıldı.

Ecevit tekrar genel başkan oldu. İstifasından sonra Karababa ile bir kaç kez uzun uzun konuştum. Anlattıkları utanç vericiydi:

- Ecevit bana genel başkanlığı önerdiğinde, böyle bir görev için yeterli birikimim yok diye önce kabul etmedim. Çok ısrar etti, bu sandığın kadar zor bir iş değil, dedi. Ben, partinin iç işleyişinin demokratikleştirilmesi, yönetimde tüzüğün ve kuralların uygulanması gerektiğini söyledim. İnandırıcı bir dille konuştu, kesin söz verdi. Ben de, siz ve Rahşan hanım parti yönetimi ve örgüt işlerine karışmayacaksanız, bu görevi kabul edebilirim, dedim. Ecevit, açıklama yaptık, biz zaten siyaseti bırakıyoruz, dedi. Örgüt yönetimine karışmayacağınızı, kurultayda partililer ve kamuoyu önünde açıklar mısınız diye sorduğumda, bunu da kabul etti. Kurultayda herkesin önünde bu sözü verdi. Ecevit'in desteğiyle genel başkan seçildim.

Daha henüz birkaç gün geçmişti ve hâlâ tebrikleri kabul ediyordum ki, Rahşan Ecevit geldi. Kurultayda sandık sandık delegelerin verdiği oyları incelemiş, şu 7-8 ilin delegeleri sana değil muhalefetin adayına oy verdi, bu illeri görevden al, dedi. Bunu kabul edemeyeceğimi, bana oy versin veya vermesin kendimi tüm partililerin genel başkanı gördüğümü, ayrıca bundan sonra partinin kurallara göre yönetileceğini söyledim. Çok bozuldu ve kızarak ayrıldı. Kısa bir süre sonra, genel merkezde Rahşan hanıma bir oda tahsis edildi; o odadan partiyi, özellikle örgüt işlerini yönetmeye devam etti. Aradan sadece üç dört ay geçmişti ki, bu kez genel merkezde bir oda da Bülent Ecevit'e verildi. Ecevit parti genel merkezindeki odasına geliyor, orada partiyle ilgili siyasi görüşmeler yapıyordu. Bana bilgi vermiyordu.

O arada Ecevitler bir yurtdışı seyahatine çıktılar. Ben SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ile bir görüşme yaptım. Kamuoyuna, bir birleşmenin gündeme gelebileceği gibi yansıdı. Ben birleşme düşüncesini reddettim. Ona rağmen Ecevitler yurtdışından döndüklerinde, niye İnönü'yle görüştün diye beni eleştirdiler, sıkıştırdılar.

DSP genel başkanı olarak sabah partiye geliyor, çay-kahve içip, gazete okuyup, bütün günü böyle geçirip akşam eve dönüyordum.

Günler böyle geçiyordu. Ecevitler hiçbir çalışma yapmama izin vermiyordu. Bu arada, Rahşan hanım genel merkezdeki odasında çalışıyor, örgütleri görevden aldırıyor, atamalar yapıyordu. Benim hiç haberim olmadan kendi memleketim Urfa'nın Viranşehir örgütü dahi görevden alınıyor, Parti Meclisi'ni toplamadan, karar defterini elden dolaştırıp, çoğunluğa yetecek sayıda kişinin imzasını toplayıp operasyonları yönetiyordu. Bana haber bile veriliyordu.

Bir süre sonra genel merkezdeki insanlar, ortada hiçbir neden yokken, açık açık benim aleyhimde atıp tutmaya, entrikalar çevirmeye başladılar. Partinin çıkardığı *Güvercin* dergisinin dahi sadece basımını değil, dağıtımını ve kimlerin satacağını Rahşan Ecevit kontrol ediyordu. *Güvercin* dergisini il-ilçe yöneticisi olmayan, işi olmayan kişiler satacak dedi. Ama bu koşullara uygun insanlar bulmama rağmen, partinin dergisi *Güvercin* 'in kendi memleketim Urfa'ya gönderilmesini bile engelliyordu.

Artık kendime saygım kalmamıştı... Ecevit'le görüşmek istiyordum, ama daha önce verdiği sözleri unutmuş, görüşme taleplerimi yanıtsız bırakıyordu. Zorlukla bir kez görüşebildiğimde "ben senin çalışmandan çok memnunum, lütfen devam edin" dedi...

Ecevit baştan tertiplediği şekilde Karababa'nın çalışmasını ve iş yapmasını sistemli bir şekilde engelliyordu. Böylece Karababa güçsüz, etkisiz ve başarısız bir genel başkan durumuna düşürülmüş olacaktı. Karababa doğal olarak bu duruma uzun süre katlanamazdı, katlanamayacağını elbette Ecevit de biliyordu. Sonunda, kendisinin partinin tek ve kesin hâkimi olduğunu herkese bir kez daha göstermiş olacaktı.

Karababa yaşadığı kâbusu anlatırken üzgündü ve morali bozuktu. Onun üzüntüsünü paylaşmamak ve etkilenmemek mümkün değildi. O sırada gözümün önünden Ecevit'in şiirsel ak güvercin dizeleri geçti:

Özgürlüğü çağrıştıran mavi gökte
Barışı ve sevgiyi çağrıştıran ak güvercin
Her zaman dipdiri uçar olsun

İnsanlık tarihinde binlerce yıldır barışın ve özgürlüğün simgesi kabul edilen güvercinin, böylesine düzeysiz bir oyunun nesnesi olarak herhalde hiç kullanılmadığını düşündüm.

Kısa bir süre sonra Karababa'ya bazı mektuplar gelmeye başlar:

- Biz seni Karaoğlan'ın yerine emaneten seçtik, sen şimdi ona ihanet ediyorsun, veya,
- Ecevit'i arkadan hançerliyorsun,

gibi sözlü saldırılar vardır bu mektuplarda. Karababa araştırdığında, mektuplardaki isim ve adreslerin düzmece olduğu ortaya çıkar. Bu mektupları Emniyet Genel Müdürlüğü kriminoloji masasındaki bir tanıdığına inceletirir. Bir mektubun hangi daktiloyla yazıldığını, harflerin özelliği, vuruş açısı, açıklık-koyuluk gibi özelliklerine bağlı olarak uzmanlar tespit edebilmiş. Mektupların hepsinin, genel merkezde Raşan Ecevit'in çok yakını ve asla onun talimatları dışında hareket etmeyen bir partinin kullandığı daktilodan yazıldığı ortaya çıkar. Mektuplarda anlatılan olayları da zaten genel merkez dışındaki partililerin bilmesi mümkün değildir.

Karababa Ecevit'in tertiplediği oyunlara dayanamadı ve istifa etti. Ocak 1989'da Ecevit tekrar genel başkan oldu. O kurultayda partinin genel başkanı Necdet Karababa'nın açış konuşması yapmasına bile izin verilmedi. Kısa süre sonra yapılan olağan kurultayda salona geldiğinde Ecevit'e bağlı partililer tarafından itilip kakıldı, taciz edildi. Eski genel başkan olarak, delegeler arasında oturması dahi engellendi, ancak seyirci sıralarında kendine yer bulabildi. Tüzük gereği söz hakkı vardı. Konuşmak için söz istedi, söz verilmedi. Gazeteciler bu durumu Ecevit'e sorduklarında, ben duymadım, görmedim, haberim yok diye cevap verdi.

1987 seçimlerinden sonra Ecevit'in siyaseti bırakmak niyetinde olmadığı, bırakmadığı, istifasının ise kamuoyunun gözünü boyamaya dönük yakışsız bir oyun olduğu açıkça belliydi. 7 Mart 1988'de toplanan ve genel başkanlıktan ayrılıp siyaseti bıraktığını açıkladığı kurultayda Ecevit,

- Bazı çevreler benim Genel Başkanlıktan ayrılma kararımı bir “taktik” gibi görüyor veya öyle göstermek istiyorlar. Yani görevi geçici

olarak bırakıyormuşum ve ilk fırsatta geri gelmeyi planlıyormuşum!.. Veya görünürde Genel Başkanlıktan ayrılacakmışım, ama gerçekte, perde arkasından, partiyi ben yönetecekmışim!..

Bu tahminler doğru değil. Siyasette ben hiçbir zaman bu tür taktiler yapmadım ve yapmam. Bunu çok sakıncalı bulurum, moral açısından yanlış bulurum... İkimiz de, Rahşan Ecevit de ben de partinin yönetimine karışmayacağız. Partiyi perde arkasından yönetmeye kalkışmayacağız ²³

demmişti. Görüldüğü gibi, yaptığı işin ne kadar yakışıksız olduğunu pekâlâ biliyordu. Bütün dünyaya siyaseti bıraktığını açıklamasına ve herkesin önünde verdiği söze rağmen, sözünü çiğneyerek, eşiyle birlikte partiyi yönetmeye ve kontrol altında tutmaya devam etti. Hem de asla perde arkasından değil, önünden ve sahnenin tam ortasından partiyi yönetmeye devam ediyorlardı!

Önce siyasetten ayrıldığını açıklayan, sonra karşı koyulmaz bir tutkuyla Karababa'ya yukarıda anlatılanları yapan kişinin bir daha başka insanların yüzüne bakamaması gerekir. Ama bu olay Türkiye'de, Ecevit'in siyasi ihtiras taşımadığının ve fazilet sahibi olmasının kanıtı olarak gösterilir!

Sadece bu bölümde özetlenen olaylar dahi Ecevit'in siyasetinin, Harold Lasswell'in tanımladığı *yurttaşların aldatılmama hakkına saygı ve siyasetçilerin yurttaşları aldatmama görevi* ile bağdaşmadığını göstermek için sanıyorum yeter. Ona rağmen kamuoyu tarafından Türkiye'nin en dürüst siyasetçilerinden biri olarak algılanması, Ecevit'in herhalde en büyük başarısı.

Bu arada Karababa'nın sözünü ettiği *Güvercin* dergisine biraz yakından bakmak, Ecevit'in siyaset anlayışını daha iyi kavramaya yardımcı olacaktır. *Güvercin* dergisi, Karababa'nın genel başkan olmasından birkaç ay sonra 1988 sonbaharında yayınlanmaya başladı. Künyesinde "Demokratik Sol Parti Adına Sahibi: Necdet Karababa" yazıyordu. Ancak fiiliyatta, derginin sadece basımını ve dağıtımını değil, tüm içeriğini de siyaseti bırakmış (!) olan Ecevitler belirliyordu. Derginin mesela ilk sayısında, iç sayfalarda, herhalde ayıp olmasın diye Genel Başkan Karababa'nın küçük bir vesikalık fotoğrafına ve yarım sayfayı bulmayan bir açıklamasına yer verildi. Bunun dı-

şında imzalı yazıların ve haberlerin hemen hemen tümü, siyaseti bırakmış olan Ecevit tarafından yazılmıştı veya onun hakkındaydı. Onunla yapılan mülakatlar, çeşitli seyahatleri veya yaptığı ziyaretlerle ilgili haberlerle doluydu ve pek başka bir şey yoktu. Dergide Ecevit ve eşinin çok sayıda fotoğrafı vardı; esasen, kimliği belli olmayan kalabalıklar hariç, onlardan başka bir kişinin fotoğrafı yoktu. Partinin Genel Başkanı Karababa'nın yazılarına ve fotoğraflarına ise ilk sayıdan sonra bir daha yer verilmedi.

Siyaseti bırakma manevrası ardından Ecevit tekrar genel başkan seçildikten sonra da *Güvercin* dergisi yayına devam etti. Ama derginin niteliği ve içeriği değişmedi. Sadece Ecevit ve eşinin fotoğraflarının sayısı arttı. Asgari ölçüde bir tevazu duygusu, sağlıklı liderlik anlayışı veya katılımcı demokrasiye inanan bir sosyal demokrat liderin, kaba bir tek adam gösterisinden başka bir şey olmayan böyle bir dergi içeriğinden sıkıntı duyması, buna izin vermemesi beklenir. Derginin gerçekten rahatsızlık veren içeriğini algılamak için Türkçe bilmeye bile gerek yok; tüm sayfaları sarmış Ecevit isimlerinin ve resimlerinin yoğunluğundan her şey kolayca görülebilir.

DSP'nin resmi internet sitesinde “Genel Başkanlarımız” ve “Tarihçe” diye bölümler bulunuyor. Genel Başkanlarımız bölümünde, partide bugüne dek o görevi yürütmüş dört kişiden üçünün resimli tanıtımı yapılır, ama Necdet Karababa yoktur! Tarihçe kısmında da Karababa'nın adı geçmez (Ekim 2004). *Güvercin* dergisinin veya DSP'nin resmi internet sitesinin içeriği totaliter komünist partileri hatırlatır. Şimdi hepsi tükenmiş o totaliter partilerde de, iktidarı eline geçirenler, rakiplerini “hain” olarak görür ve onları siyasetten tasfiye etmekle yetinmez, partinin resmi belgelerinden ve resmi tarihinden adlarını sildirerek “yok olmaya” mahkûm ederlerdi.

Ecevit'in sahneye koyduğu Karababa olayı siyaset tarihimizde eş görülmemiş bir oyun sayılmaz. Bunun bilinen örneklerinden biri, İkinci Abdülhamit'in Mithat Paşa'ya uyguladığı tuzak. Fakat işin hayret verici yönü, Karababa olayının yaşandığı günlerde Ecevit'in tam da Abdülhamit'in düzenlediği tuzağı inceliyor ve yazıyor olması. *Devlet* veya *hükümet* yerine *DSP*; *rejim* veya *Anayasa* yerine *DSP'nin iç işleyişi* veya *tüzüğü* sözcüklerini koyarak, Abdülhamit'in entrikasını okuyalım. Metin yazarı Ecevit ve Ekim 1988'de yayınlandı:

“Duygularını ve niyetlerini saklamasını çok iyi bilen Abdülhamit, o bekleyiş günlerinde, Mithat Paşa’ya büyük saygı gösterilerinde bulunmuştu; ve rejimi demokratikleşme konusunda, en tatlı ve inandırıcı, daha doğrusu kandırıcı bir dille söz üstüne söz vermişti... iyi niyetliliği ve iyimserliği bazen saflık ölçüsüne varan Mithat Paşa da o sözlere kanmıştı... 19 Aralık 1876 günü, Abdülhamit, ... onu sadrazamlığa getirdi... Fakat aslında bu bir tuzaktı. Abdülhamit’in gerçek amacı Mithat Paşa’yı, en yetkili ve sorumlu mevkie getirdikten sonra, orada engelleyip etkisizleştirmek ve küçük düşürmektir... Mithat Paşa, Anayasa’nın tüm gerekleriyle uygulanması... içtenlikle istiyordu...

Fakat Abdülhamit, daha önce verdiği sözleri çiğneyerek, Mithat Paşa’dan gelen her isteği reddetti; hattâ yanıtı bırakmadı. Böylece, Mithat Paşa’ya karşı sistemli bir engelleme kampanyası başlatmış, bir saray savaşı açmış oluyordu. Yalnız Anayasaya işlerlik kazandıracak kararları ve işlemleri değil, Hükümetin her türlü günlük işlerini de engelliyordu.

Abdülhamit, böylece, Devlet yönetimini, bilinçli olarak, çıkmaza sokmuştu. Bu yoldan,

- Mithat Paşayı güçsüz, etkisiz ve başarısız bir sadrazam durumuna düşürmüş olacaktı;
- Anayasanın işlerliğini önlemiş ve kamuoyunda anayasalı düzene bağlanan umutları söndürmüş olacaktı; ve,
- Kendisinin Anayasadan da Mithat Paşa’dan da güçlü olduğunu, Devletin tek ve kesin hakimi olduğunu göstermiş olacaktı.

Doğal olarak, Mithat Paşa bunlara katlanamazdı. Katlanamayacağını zaten Abdülhamit de biliyordu... Abdülhamit, kuruntulu, kurnaz, entrikacı ve inatçı olduğu kadar da ihtiyatlı idi...”²⁴

Hikâyenin sonu bilinir. Mithat Paşa dayanamaz ve tepkilerini ağır bir mektupla Abdülhamit’e bildirir. Abdülhamit de onu sürgüne gönderir ve etkisizleştirir. Ecevit bir taraftan yukarıdaki satırları kaleme alarak Abdülhamit’in tezgahtarlığı oyunu anlatmakta, isabetle tahlil etmekte ve eleş-

tirmekte, diğerk taraftan o günlerde aynı oyunu kendisi başkasına uygulamaktaydı. Bu, eşi ender görülür bir davranış örneğidir.

Siyasi ihtiraslarını saklamak için Ecevit'in uyguladığı kamuoyunu kandırma çabalarından bir başkası da aslında şair olmak istediğı ve başlanğıta siyasete girmeyi aklından bile geçirmediğı yolunda sık sık anlattığı çarpıtma. İşin gerçek yüzünü "Şaşırđı mı, ne?" diye haykıran Metin Toker'den daha iyi bilen birisi olamaz. Yazdıklarına ilave edilecek bir şey yoktur:

"Milliyet'i açtım, bir sütunda adım vardı. Ecevit siyasete girişini anlatıyordu:

'1957 yılında biz Harvard Üniversitesindeydik... Ama o yıl, erken seçim ilan edildi. Ben bir gazeteci olarak olayları daha yakınan izlemek amacıyla Türkiye'ye döndüm. Siyasete girmek hiç aklımdan geçmiyordu. İsmet Paşa girmemi istemiş. Sayın Metin Toker de bu kararda katkısı olduğunu söyler. Kendimi aday buldum. İşte giriş, o giriş...'

Gözlerimi oğuşturdu: Acaba yanlış mı okuyordum? Hayır, okuduğum doğru idi. Bunları Ecevit mi demişti? Evet, Ecevit demişti. Allah, Allah! Ben İsmet Paşanın Ecevit'in siyasete girmesini istediğini hiç duymamıştım. Ecevit bunu nerden çıkarıyordu? Dolaşısıyla bir katkım olduğunu söylemem bahis konusu olamazdı. Yok Ecevit, kendi adaylığına benim katkım bulunduğunu belirtiyorsa, doğrudur. Ama o zaman da 'Siyasete girmek hiç aklımdan geçmiyordu' sözü doğru değildi. Çünkü 2 Ekim 1957 sabahı AKİS'in Ankara Rüzgarlı sokaktaki bürosunda Amerika'dan 'ayağının tozuyla' beni görmeye gelmiş Bülent Ecevit'in aklında 'siyasete girmek' ten başka hiçbir şey yoktu... CHP'den aday olmak istiyordu. Fakat geç kalmıştı. Ankara listesinden bir yerin benim için tutulduğunu ve benim bunu kabul etmeme niyetimi duymuştu. Acaba, sahiden istemiyorsam –her halde bunun istenilemeyeceğini düşünemiyordu bile...– kendisini teklif edebilir miydim? (Toker, Ecevit'i İsmet Pa-

şa'ya önerir. Ecevit aday yapılır ve milletvekili olur.)... Peki, herkesin bildiği bir olayı şimdi Ecevit neden çarpıtmaya kalkar; ... Akıl mıdır, bu?

Siyasete girmek hiç akıllarından geçmezmiş. Ah, İsmet Paşa! 'Gir demiş Ecevit'e' ve 'Sayın Metin Toker' katkı sağlamamış mı?... Ya bir de, siyasete girmek akıllarından geçseymiş?"²⁵

AĞIR GÜVENSİZLİK DUYGUSU

DSP modelinde olağanüstü önemli bir başka unsur güvensizlik duygusu. "Demokratik sol kültür" ortamı içinde hiç bulunmamış birisinin bu duygunun ne kadar yoğun ve belirleyici olduğunu tam olarak anlayabilmesi gerçekten zor.

Sosyal demokrat partilerde benzeri pek görülmeyen bir çok olayın "demokratik sol kültür" içinde ortaya çıkmasının başlıca nedeni, Ecevit'in yaşadığı bu derin güvensizlik duygusu. Sosyal demokrat partiler bir yana, demokratik rejimlerin hiçbirinde, genel başkanın eşinin genel başkan yardımcısı ve partinin ikinci kişisi olup tek başına örgüt işlerini yürüttüğü bir başka örnek yok. Bu sağlıklı olduğu kadar yakışıksız durumun tek nedeni, Ecevit'in insanlara karşı beslediği şiddetli güvensizlik duygusu ve eşinden başka kimseye güvenmemesi. Hepsini kendisinin göreve getirdiği partinin en üst kademesindeki yöneticiler dahil, kimseye güvenmez. Zaten Ecevit'in tüm DSP olayı boyunca, Rahşan Ecevit hariç, güvendiği ve gerçekten önem verdiği tek bir yakın çalışma arkadaşı olmadı.

Ecevit'in hukuk dışı yollardan siyasal haklarının elinden alındığı dönemde onun desteklediği bir siyasal hareketin üst düzeyinde eşinin görev alması anlaşılabilir bir durumdu. Ama Türkiye'de ve Avrupa'daki siyasi çevrelerde pek çok kimsenin beklentisi Ecevit'in yasağı kalktıktan sonra eşinin parti yönetiminden çekileceği yönündeydi.

Ama Ecevit askeri rejimin olağanüstü koşulları altında ortaya çıkan bir durumu kalıcı kılmakta sakınca görmedi. Zaten kamuoyu da buna alışmamış mıydı? Yalnız siyasal ahlak açısından değil, görüntü ve estetik açısından da yakışıksız bir uygulamayı, partinin birinci ve ikinci kişilerinin karı-koca olduğu "demokratik sol kültür" modelini "içine sindirdi."

Pek çok çevrede DSP örgütlenme modelinin tuhafıkları, özellikle Rahşan Ecevit'in kişiliğinden ve kaprisli davranışlarından kaynaklanan bir yanlışlıklar dizisi gibi algılanır. Bu son derece yanlış. DSP modeli her yönüyle, tamamen bilinçli ve kararlı bir şekilde bizzat Ecevit tarafından oluşturuldu ve uygulandı. Hiçbir şekilde, Rahşan Ecevit dahil uygulamada yer alan başka insanların kişisel tercihleri veya karakter yapıları belirleyici olmadı. Bu tespit, Rahşan Ecevit'in uygulamadaki etkisini küçümsemek anlamına asla gelmez; uygulamada onun her zaman büyük ağırlığı oldu.

Ecevit bu modeli yalnızca düşünce planında oluşturan kişi değildi; uygulamadaki bütün önemli kararlar hakkında da, eğer o kararı bizzat kendisi almamışsa dahi, bilgisi ve onayı vardı. Özellikle oluşum ve kuruluşu izleyen ilk yıllarda, ön plana çıkan sözcülerin ve illerdeki çalışmaları yönetenlerin, genel merkez yöneticilerinin, başlıca illerdeki üst kadroların görev ve getirilmesi ve tasfiye edilmesi kararlarının çoğunu bizzat Ecevit veriyordu. Doğrudan kendisinin karar vermediği uygulamalar ise onun bilgisi altında ve onayıyla gerçekleşiyordu.

Daha ayrıntılı günlük örgüt işleriyle uğraşmak Rahşan Ecevit'in göreviydi. Ama Rahşan hanım her akşam evde Ecevit'e günlük brifing verirdi. Bu brifingler oldukça ayrıntılıydı ve o gün hangi çalışmaları yaptığını, hangi örgütleri atadığını veya görevden aldığını, atamayı ve görevden almayı düşündüğünü, partiye o gün kimlerin geldiğini, hangi illerden kimlerin telefon ettiğini, bunlardan hangileriyle görüştüğünü veya görüşme talebini reddettiğini, neleri konuştuğunu anlatır, önemli konularda Ecevit'in görüşünü alırdı.

Bu bilgiler yalnız Rahşan Ecevit'in değil, girişte görevli personelin ve telefon santralına bakan sekreterin verdiği bilgilere göre, genel merkezdeki diğer kişilerin de kimlerle görüştüğünü, hatta görüşmediğini kapsardı. Mesela:

- Adana İl Başkanı Ali bey bu gün öğlen genel merkeze gelmiş, Genel Sekreter Nuri Korkmaz'ı sormuş. Ama Nuri bey partide olmadığı için görüşememişler.

Yıllar boyu işleyiş böyle sürdü. Ancak 90'ların sonunda partinin iktidara gelmesiyle beraber, kısmen hükümet sorumluluğunun getirdiği iş

yükü, kısmen iktidara gelmiş olmanın yarattığı özgüven ve doğrulama duyguları nedeniyle Rahşan Ecevit'in eşine danışma ve onayını alma ihtiyacı herhalde azaldı; ama Ecevit'in son sözü söyleyen kişi olma konumu hiçbir zaman değişmedi.

Esasen DSP modelinin işleyişi konusunda Ecevit'in tavrı hep açık oldu; o konuda ne zaman Rahşan Ecevit'e bir eleştiri yöneltile, açıkça ondan yana tavır aldı, gerçek sorumluluğun kime ait olduğunu saklamadı:

- Rahşan Ecevit'e karşı gelen eleştiriler, ısrarla sürdürdüğü örgütlenme anlayışınadır. Bu anlayış benim anlayışımdır. Bütün sorumluluk benimdir. Mert olan, oklarını bana çevirsin. Bu örgütlenme modelinin sorumlusu benim.²⁶

Ama aynı zamanda öylesine olağanüstü bir beceriyle örgüt işleriyle ilgisi yokmuş izlenimi verebildi ki, akıl almaz uygulamaların sorumlusunun Rahşan Ecevit olduğu görüntüsü hem partililer, hem de genel kamuoyunda yer tuttu. Hiç kuşkusuz Rahşan Ecevit, ikinci kişi ve örgüt işlerinin fiili yöneticisi olarak, her zaman önemli bir güce sahipti. Bu gücü kendi bildiği şekilde kullanıyor, zaman zaman Ecevit'in pek çok konudaki kararını etkiliyordu. Ama DSP vakasında birinci sorumlunun kim olduğu konusunda hiçbir belirsizlik yoktur.

Parti kurma çalışmaları sırasında Rahşan Ecevit'in adının ön plana çıkması ve 1985 sonunda genel başkan olmasıyla Ecevit'in iş yükü önemli ölçüde arttı. Çünkü artık her zamanki işlevlerinin yanında, hareketin resmi lideri görünen Rahşan Ecevit'in basın açıklamalarını, mülakatlarını, partiyi temsilen yerli ve yabancı çevrelerle yapacağı görüşmelerde söyleceklerini, parti toplantılarında ve kongrelerde yapacağı konuşmaları da yazması gerekiyordu.

Bu iş ilk bakışta görüldüğünden daha zordu ve Ecevit'in büyük zamanını alıyordu. Partinin görünürdeki lideri olarak Rahşan Ecevit'in siyasi olayların gelişmesine göre açıklamalar yapması, yazılı basın ve televizyonun mülakat taleplerini karşılaması gerekiyordu. Ama Ecevit, elinde önceden hazırlanmış yazılı bir metin olmadan Rahşan hanımın açıklama veya

mülakat yapmasını uygun bulmaz, hata yapmasından, pot kırmamasından endişe ederdi. O nedenle Rahşan Ecevit açıklamalarını ve konuşmalarını hep yazılı yaptı. Basının mülakat taleplerini, soruları yazılı olarak ve mülakatı yazılı vererek karşılıyordu. Rahşan Ecevit yaklaşık yirmi yıl boyunca partinin birinci veya ikinci kişisi olarak görev yaptı, ama medyada canlı yayına çıkmaktan hep kaçındı, o doğrultudaki talepleri hep reddetti.

Yıllar boyu Rahşan Ecevit'in daktilo başında çok kısa olsun bir metnin yazdığına tanık olmadım. Ecevit, eşi adına yazdığı metinleri, onun ağzına uydurabilmek için daha basit bir dille kaleme alırdı. Rahşan Ecevit'in adıyla yapılan açıklamalardan gerekli olanları Ecevit bir kopya da İngilizce hazırlar, haber ajanslarına dağıtırdı. Ecevit'in yazıp daktilo ettiği konuşma metinlerini Rahşan hanım önceden okur, kendisini konuşmaya hazırlar, başka insanlar ve topluluklar önünde Ecevit'in yazdığı metni takılmadan ve doğru vurgularla okuyabilmek için kurşun kalemle kesme-vurgu işaretleri koyardı.

Parti kurultayları ve açık hava toplantıları gibi kendisinin de konuşacağı bazı durumlarda Ecevit bir metin kendi için, bir tane de Rahşan hanım için kaleme alırdı. Ecevit zaten kendi konuşmalarını da olabildiğince önceden ve yazılı hazırlardı. 1986 Kasım ayının ilk günlerinde ABD büyükelçisi Robert Strauss-Hupe Ecevit'i bir sabah evinde ziyaret etti. Ecevit söyleyeceklerini yazılı olarak önceden hazırlamıştı. Daha sonra büyükelçinin de görüşlerini katarak, görüşmenin geniş bir özetini yazdı. Bu geniş özetin bir kopyasını muhtemelen Dışişleri Bakanlığı'na gönderecek, bir kopyasını arşivinde saklayacaktı. ABD Büyükelçisi nezaket gereği öğleden sonra da DSP genel merkezinde Genel Başkan Rahşan Ecevit'i ziyaret etti. Ecevit büyükelçiyle görüşürken kullanması amacıyla bir metin de İngilizce olarak Rahşan hanım için daktilo edip hazırladı. Elindeki metni okuyan Rahşan Ecevit önce işi iyi idare etti. Büyükelçi daha rahat bir atmosferde konuşmak istiyordu ve o günlerde *Milliyet*'te çıkan "*Emret Komutanım*" dizisinde M. Ali Birand'ın Türk ordusunun iç yapısı ve işleyişiyle ilgili yazdıkları hakkında ne düşündüğünü sordu. Rahşan Ecevit şaşırdı; ne cevap vermesi gerekiyor, kestiremedi. Ecevit'in hazırladığı yazılı metinde, bu konuda bir açıklama yoktu! Uzun süre bekledi, bekledi ve en sonunda

– *I can not answer this question...* (Bu soruya cevap veremem),

deyiverdi. Siyasi yasaklar kalktıktan ve Ecevit genel başkan, Rahşan hanım yardımcısı olduktan sonra değişen bir şey olmadı. Rahşan Ecevit'in açıklamaları ve mülakatları seyrekleşti, ama yine hep yazılı oluyordu. Bu metinleri kimin kaleme aldığı belliydi. Bunlardan en iyi bilineni, 18 Nisan 1999 seçimlerinden sonra tam MHP ile koalisyon görüşmeleri yapılırken Rahşan Ecevit'in *Milliyet*'e verdiği mülakat idi. Yazılı verilen bu mülakat da muhakkak ki Ecevit tarafından kaleme alınmıştı ve "Yıllarca sayısız can yaktılar, can aldılar. Bunların acısını unutmak kolay mı?" diye MHP'ye yöneltilmiş ağır eleştiriler içeriyordu. Bu, Ecevit'in son derece kumazca gerçekleştirdiği yeni bir manevra idi. Bir taraftan MHP ile koalisyon kurmak istiyor ve müzakere yapıyordu, ama diğer taraftan Rahşan Ecevit'in açıklamasıyla hem aşırı sağcı bu partiye karşı DSP içinde ve kamuoyunun belirli kesimlerinde mevcut endişeler yatıştırılıyor, hem de MHP'nin o özelliklerinden dolayı ilerde sorunlar çıkarsa, haklı çıkacak kişinin liderin eşi olması garanti altına alınıyordu.

Rahşan Ecevit DSP'nin genel başkanlığını yaparken Ecevit sadece onun konuşma metinlerini yazmakla kalmıyor, partinin yönetimiyle ilgili bütün önemli kararları, hatta pek çok kez önemsiz kararları bile, doğal ve fiili lider olarak o alıyordu. Bu bir sır değildi ve herkes biliyordu. Ama ona rağmen Ecevit, üstelik yasaklar kalktıktan sonra ve hiçbir hukuki engel kalmamışken, ANAP lideri Turgut Özal'ın eşi Semra hanımın durumunu Rahşan Ecevit'le kıyaslayan bir gazetecinin sorusuna

– Demokratik Sol Partinin kuruluş aşamasında, eşim legal olarak görevi üstlendiğinde, ben onun işlerine kesinlikle karışmadım,

diye cevap verebildi.²⁷ Ecevit'i tanıyordum ve işine gelmediği durumlarda gözünü kırpmadan, en küçük bir rahatsızlık duymadan gerçekleri çarpıttığını, inkâr ettiğini biliyordum. Ama ona rağmen bu açıklamaya hayret ettim. Ecevit bu kaba çarpıtmayı dile getirdiğinde 64 yaşındaydı. Yaşını başını almış, o yaşta bir insan nasıl böyle konuşabilir, hiçbir şeye aldırış etmeden, umursamadan, yaptıklarının arkasında durmak yerine inkâr yolunu seçebilir diye düşündüğümü hatırlıyorum.

Ecevit'in kendisine yönelik "ihanetler" ve "komplolar" endişesi de gerçek dünyadan hayli uzak ve büyük ölçüde aynı güvensizlik duygusunun bir ürünü. Ne yazık ki Rahşan Ecevit'in de en az onun kadar bu duyguları paylaşması, "demokratik sol kültür" içinde "hain" ve "ihanet" sözcüklerini dış dünyayı algılamak ve olayları açıklamak için en sık kullanılan kavramlar arasına soktu.

- Bizi yine sırtımızdan hançerlediler, veya
- Meğer koynumuzda yılan beslemişiz,

çok yaygın algılama kalıplarıdır. Ecevit, Rahşan hanımın duygu ve önsezinin çok güçlü olduğuna, kendisine kötülük yapacak kişileri önceden anladığına inanır, kendisini uyardığını söyler. Üstelik Rahşan Ecevit hep haklı çıkmıştır! Bunu ilk kez bana anlattığında, şaka yollu konuşuyor, Rahşan hanıma takılıyor sandım. Ancak aynı inancını değişik vesilelerle tekrarladığında ve basında da teyit ettiğinde, olayın farklı boyutu olduğunu anlayabildim. İşin çarpıcı bir yönü, Ecevit'in inancına göre Rahşan hanımın sahip olduğu güçlü önsezinin, meydana gelebilecek *olaylarla* değil, ona kötülük yapacak *kisilerle* ilgili olması.

Bu sağlıksız eğilim dış dünyanın algılanmasını ciddi ölçüde zorlaştırır. Bunun kamuoyu tarafından da iyi bilinen bir örneği, 1999-2002 arasında görev yapan 57. hükümetin, DSP grubunun paramparça olması ve eşi görülmemiş bir bozgunla son bulması.

Ecevit'in 2003'te yayınladığı bir kitapçığın önsözünde yer alan ve uzun süre DSP'nin resmi internet sitesinde de sergilenen iddiaya göre, 57. hükümetin düşmesinin nedeni, Irak savaşına hazırlanan Amerika'nın bir komplosu.²⁸ Ecevit'in kitapçığında belirtildiğine göre, bu komplonun iki kanıtı var. Birincisi, Amerika'nın tasarladığı Irak operasyonuna Ecevit'in destek olmak istemediğine dikkat çeken gazeteci Cengiz Çandar'ın 30 Kasım 2001'de yazdıkları:

- ... Afganistan'daki... kampanyanın, içine Irak'ı alarak genişlemesi "Amerika politikası" hâlini alırsa; o gün geldiğinde Bülent Ecevit Türkiye'de başbakan olarak bırakılmayacaktır.

İkinci kanıt ise şöyle:

- ... birileri ortaya çıktı; “Siyasi belirsizlik var. Seçimin tarihi belirlenmelidir” dedi... Bu kişi, sadece dış borcumuzun çevrilmesi için Amerika’dan Türkiye’ye getirilen Kemal Derviş’ti... getiriliş amacının dışına çıkmış; yani ekonomiyi bırakmış, siyasi söylemlere başlamıştı... bir süre sonra gerçekten de belirsizlik başladı.

Washington yönetimi, on altı ay sonra başlayacağı savaş için bir tedbir olarak Ecevit hükümetini düşürmeye karar verse, örtülü operasyonlar yapan servislerini devreye soksa, bu kararını bir Türk gazeteciyle paylaşırmıydı? Eğer bunu yapsa, böylesine hassas bir konuyu paylaştığı o kişi, bu bilgiyi aylar önce ifşa eder miydi?

Bunların hepsi bir tarafa, Türkiye o günlerde, Ecevit iktidarının yanlış yönetiminden kaynaklanan cumhuriyet döneminin en ağır ekonomik krizini yaşıyordu; ülkeyi ve Ecevit iktidarını uçurumun kenarından kurtaran IMF ve Dünya Bankası gibi Amerika’nın yoğun etkisi altında bulunan uluslararası kuruluşlardan gelen kredilerdi. Ecevit hükümeti o kredilerle ayakta durabiliyordu. Washington yönetimi Ecevit’i düşürmek istese, gizli servisleri devreye sokmasına, hükümetteki en önemli üç bakanı da içine alacak bir komplo tertipleyerek riske girmesine ve uğraşmasına ne gerek vardı? Kredi desteğini durdurması yeterdi.

DSP modelindeki yaygın “iharet” suçlamalarının bir başka yönü, suçlanan kişilerin hepsinin bizzat Ecevit tarafından göreve getirilmiş olması. Yukarıdaki örnekte de başbakan yardımcısı, dışişleri bakanı ve ekonomiden sorumlu devlet bakanı göreve Ecevit tarafından getirildi. Eğer Ecevit’in tek seçici olarak hükümette en önemli üç göreve getirdiği üç bakan, iddia ettiği gibi bir uluslararası komplo içine girdiyse, bunun birinci sorumlusu kendisi değil mi? Başkalarını eleştirip suçlamadan önce, asgari sorumluluk duygusu taşıyan bir siyaset adamının bu sorumluluğun gereğini yerine getirmesi gerekmez mi? Federal Almanya’nın sosyal demokrat başbakanlarından Willy Brandt, başbakanlıkta görev yapan danışmanlardan biri Doğu Almanya ajanı çıkınca, görevinden ayrılmıştı.

Daha gerçekçi bir tahlilde görülmesi gereken açık ve basit unsurlar var: Ecevit liderliğindeki koalisyon demokrasi tarihimizin en başarısız hükümeti oldu, kurumsal yapısı güdük partinin seçmen desteği dibe vurdu. Genel başkanı yaşlı ve sağlık sorunlarıyla boğuşuyordu. Hükümet kriz içindeki ekonominin ihtiyacı olan kararlı yönetim anlayışından yoksundu. Kamuoyundan yaygın ve açık değişim baskısı geliyordu. Meclis grubunu oluşturan milletvekillerinin büyük bölümü zaten parti içinden ve örgüt çalışmalarından değil, dışardan ve Ecevit'in atamasıyla milletvekili olmuştu. O nedenle partiyle siyasal bağları zayıftı. Bu koşullar altında partinin parçalanması en çok beklenen sonuç olmaz mı?

Hükümetin bir Amerikan komplosu sonunda düştüğüne belki Ecevit'in kendisi dahi inanmıyordu. Bir hükümet ne kadar beceriksiz ve başarısız olursa olsun, yabancı bir devletin komplosu sonunda düşürülmesini halk asla onaylamaz. Bunu elbette iyi bilen Ecevit, büyük olasılıkla, böyle bir görüntü yaratmak, seçmenin acıma ve mağdur edilmiş kişilerden yana olma duygularından yararlanmak, kendi gerçek sorumluluğunu da öylelikle gözden kaçırmak istiyordu. Seçmenin gözünde mağdur edilmiş insan görüntüsü yaratarak puan toplamaya çalışmak, Ecevit'e yabancı olmayan bir yöntem. DSP kuruluşunda bir taraftan eski CHP'lileri bilinçle dışlarken, diğer taraftan "CHP'liler beni terk etti" görüntüsünü de aynı nedenle yaymaya çalıştı.

Ecevit'in komplo ve ihanete uğrama endişesi öyle derin ki, 2002 seçimlerinde parti tükenme noktasına geldi ama onun algılamaları değişmedi. 2004 kurultayından önce siyaseti bıraktığını açıkladı ve yerine Zeki Sezer'i işaret etti. Kendi işaretine rağmen başka partililerin de aday olmak istemelerine, iki yıl önce partisinin daha çok dış kökenli bir oyuna geldiğini vurgulayarak ve

– Görünüşe göre bu kez de iç kökenli bir oyun var... DSP yönetimine karşı bir başkaldırı tasarlanıyor. Fakat örgütümüz bu başkaldırının yerinde söndürecek,

diye aşırı bir tepki gösterdi.²⁹ Tabii bu, demokrat ve üstelik siyaseti bırakmış bir liderin değil, diktatörlerin konuşma tarzı. Ama diktatörlüğe özenenlerin zaman zaman diktatör olduklarını da göstermesi gerekir.

Hiç kimse DSP'nin adı içinde geçen sözcüklere bakıp yanılmamalı. Ecevit'in amacı demokratik sol bir parti kurup ona genel başkan olmak değildi. O, partinin ve giderek Türkiye'deki sosyal demokrasinin firavunu olmak istiyordu. Kendisine karşı duranları alev püskürterek yok ediveren, hepsini birden ayaklarının altına alıp ezeabilen, gücü sınırsız, partinin sahibi, iradesi üzerinde başka hiçbir irade bulunmayan, kulları tarafından yüceltilen biri olmak istiyordu.

Ecevit'e mutlak egemenlik sağlayan bu despotik, tepeden inmeci ve acımasız model, onun görmediği veya görmek istemediği bir başka özelliğe daha sahip: Kendi kendini tahrip etme özelliği. Bunun ilk sonucu, kendisini yönetmesine, en basit konularda bile kendi kararlarını almasına izin verilmeyen bu mecalsiz örgütlerle seçim kazanmanın zorluğu. İkincisi, parti ve örgüt içinde ortak çalışmalara dayanarak, demokratik yarışlar sonunda yükselecek değil, büyük ölçüde örgütün, hatta siyasetin dışından ve tek kişinin keyfi tercihiyle oluşan bir meclis grubunun en küçük bir krizde kolayca dağılıp paramparça olabileceği. Üçüncüsü ise en vahimi: İnsan onuruna ve kişiliğine aykırı bu siyasi model, kadrolar arasında kaçınılmaz bir olumsuz ayıklama (negatif seleksiyon) ve kötülerin iyileri kaçırması sonucunu doğurur. Bu, adeta tersine çalışan bir elek gibidir: Genel kural olarak nitelikli insanlar gider, daha az nitelikli olanlar kalır. Parti iktidara gelse bile, bu tersine işleyen elek düzeni nedeniyle, elde kalan kadrolarla ve kapıkullarıyla, Türkiye gibi bir ülkenin başarıyla yönetilmesi zordur. DSP serüveni boyunca Ecevit, kendi oluşturduğu "demokratik sol kültür" modelinin kendi kendini tahrip edici özelliğinden kaynaklanan bu sonuçların hepsini şiddetle yaşadı.

KURULUŞ

DSP'nin kuruluş başvurusu 14 Kasım 1985'te İçişleri Bakanlığı'na verildi. Parti kurucusu, 37 ilden seçilen 612 kişi idi. İki yılı aşkın bir süredir devam eden kuruluş çalışmaları sırasında, DSP'nin on binlerce halk temsilcisinin "öncülüğünde ve önderliğinde" kurulacağı söylenmiş, zaman zaman, kurucu sayımız otuz bini buldu, kırk bini buldu gibi açıklamalar yapılmıştı. Şimdi neden sadece 612 kurucu vardı? Bunun Ecevit tarafından yapılan açıklaması şöyleydi:

- Kuruluş çalışmalarına yurdun hemen her köşesinden on binlerce yurttaşımız katılmıştır... onlar adına, 612 kurucu, resmi bildirimde bulunmuştur.

Çünkü sorun, yalnızca, elli bin dolaylarındaki arkadaşımızı bir araya getirebilecek bir salon bulma olanaksızlığından kaynaklanmıyordu. Asıl güçlük şunlardan ileri geliyordu:

Yasaya göre, kurucular, ilk büyük kongrenin doğal üyeleri olacaklar. Seçimle gelecek büyük kongre delegelerinin yanı sıra on binlerce doğal üyenin katılacağı bir büyük kongrede ise teknik çalışma yapılamayacağı, hatta herhangi bir konuda oy sayımı yapılamayacağı belli.³⁰

Bu açıklamalar da gerçekleri yansıtmıyordu. DSP'nin kuruluş çalışmalarına hiçbir zaman "elli bin dolayında arkadaşımız" katılmadı. Kuruluş çalışmalarının önderliğini ve düşünsel yol göstericiliğini Ecevit, pek çok fiili çalışmayı Rahşan hanım yapıyordu. Rahşan Ecevit'in çalışmaları hiçbir zaman elli bin kişiyi kapsayacak düzeyde ve düzende olmadı. Zaten onun çalışma kapasitesi ve organizasyon şekli bu kadar sayıda kişiyle bir parti kuruluşunu yönetmeye uygun değildi. Kuruluş çalışmalarını örgütlemesi amacıyla Ecevit beş kişiden oluşan (Avni Başdoğan, Bedri Demir, Mustafa İmirzaloğlu, Celal Kürkoğlu, Haluk Özdalga) bir kuruluş hazırlıkları bürosu belirledi. Akay'da kiralanan iki odalı küçük bir dairede çalışan bu büronun da elli bin, hatta on bin, hatta binlerce kişiyi örgütlemeye dönük bir çalışması yoktu. Büro yöneticilerinden bazıları, Rahşan Ecevit'in direktifiyle, onun verdiği tek tük isimlerle görüşmek veya Ecevit'in anlayışına uygun "yeni isimler" bulmak üzere arada sırada illere gidiyordu. 1985 yaz aylarına gelindiğinde, kurucu olması uygun görülen kişilerin kimler olduğunu büro yöneticileri dahil kimse bilmiyordu, çünkü o konuda bütün bilgiler sadece Ecevitlerde bulunuyordu. Bu bilgiler çok gizliydi ve kamuoyu bir tarafa, bizzat Ecevit tarafından kuruluş hazırlıkları bürosuna yönetici yapılan kişilerin dahi bilmesi sakıncalıydı. Ancak henüz, daha sonra resmi kurucu olacak 612 kişinin büyük çoğunluğu, ismen dahi ortada yoktu.

Diğer taraftan, verilen sözler nedeniyle, DSP'nin kuruluş beklentileri ve kamuoyu baskısı giderek artıyordu. Parti kuruluşu için "beş general-

den izin alma" zorunluluğu çoktan kalkmıştı. Ecevit'in kuruluşu geciktirmek için bahane bulabilmesi giderek zorlaşıyordu. Siyasi şartlar da hızla değişiyordu. Halkçı Parti'de Aydın Güven Gürkan liderlik mücadelesi başlatmıştı ve öncelikle DSP'yi hedefleyen bir birleşme arayışındaydı. Nisan 1985'te Rahşan Ecevit adıyla Türkçe ve İngilizce yazılı bir açıklama yapıldı ve DSP'nin 19 Ağustos 1985'te kurulacağı ilan edildi.³¹

Ama Rahşan Ecevit'in çalışmaları, kamuoyu önünde verilen sözlerle uygun bir biçimde partinin dört ay sonra kurulmasına yetecek düzeyde bile değildi! Bunun üzerine 1985 yaz aylarında yoğun bir koşuşturma başladı. En çok koşturan Celal Kürkoğlu'ydu. Gece otobüsüyle Trabzon'dan geliyor, sabah Ankara'da Rahşan Ecevit'e "bulduğu uygun kurucuları" anlatıyor, kendi yatağında uyuyamadan ertesi gece tekrar otobüsle yola çıkıyor, özellikle Doğu ve Güneydoğu illerinde devamlı dolaşıyordu.

Nihayet DSP'nin 612 kurucusunun belgeleri Kasım 1985'te bir araya getirilebildi ve parti resmen kuruldu. Bunun ötesinde "elli bin dolaylarındaki arkadaşımız" kuruluş çalışmalarına katılmış, ama bu sayı pratik olmayacağı için onlar adına 612 temsilci seçilmiş söylemi tamamen gerçek dışıydı. Zaten 612 kurucudan oluşan listenin kısaca incelenmesi veya hemen kuruluşu izleyen olaylar bu söylemin tamamen kamuoyunun gözü-nü boyamaya dönük olduğunu açıkça ortaya koyar.

Kurucular listesinde 67 ilin sadece 37'sinin temsil edildiği görülür. 37 ilin ve 612 kurucunun yaklaşık yarıya yakın bir bölümü Doğu ve Güneydoğu bölgesindendi. İllerden katılan temsilci sayıları bile her şeyin nasıl keyfi ve rastgele yürütüldüğünü ortaya koyar: Ankara'dan 9, Diyarbakır'dan 10, fakat Ağrı'dan 26, Siirt'ten 27, Muş'tan 29 kurucu. Eğer bütün Türkiye'yi kapsayan, yıllarca süren ve elli bin kişinin katıldığı bir çalışma olsaydı, onlar adına 612 temsilci seçilip başvuru yapmış bulunsaydı, herhalde 67 ilin çok daha fazlası bu listede yer almış, çok daha dengeli bir temsilci dağılımı gerçekleşmiş olurdu. Doğu ve Güneydoğu illerinde görülen yüksek katılımın nedeni, o dönemde en yoğun çalışan kişi Celal Kürkoğlu'nun Adıyamanlı olmasıydı.

Mesela Türkiye'nin yüzölçümü açısından en büyük ili Konya'dan sadece yedi kurucu vardı. Ama asıl ilginç durum, Konya ilini temsil eden

yedi kurucunun tamamının, Kadınhanı ilçesine bağlı Atlantı köyünden olmasıydı. Çünkü o dönem, üzücü öyküsünü daha önce anlattığımız Atlantılı Musa Karakurt'un temiz duygularının Ecevitler tarafından olabildiğince sömürüldüğü, kullanıldığı günlerdi. Konya'dan gelen temsilcilerin hepsi, Musa tarafından seçilen kendi köylüleriydi. Tabii koca Konya ilini tek bir Atlantı köyünden gelen yedi kişinin temsil edemeyeceği açıktır. Ancak, toplumsal ve siyasal açıdan hiçbir temsili değer taşımayan bu olay Ecevit açısından son derece elverişli bir durumu ifade ediyordu: Bir taraftan partiyi "fabrikadaki işçi, tarladaki köylü" kuruyor aldatmacası için malzeme, diğer taraftan da kolayca yönetip yönlendirebileceği bir kurucular kitlesi elde ediyordu.

Musa Karakurt isteseydi çok kolaylıkla kendi köyü dışından, diğer ilçelerden veya Konya şehir merkezinden de kurucular bulabilirdi. Ama Rahşan Ecevit ona şu talimatı vermişti:

- Kurucuların hepsi köyden, senin köyünden, güvendiğin kişilerden olsun. Şehirden gelenler laf dinlemiyor, onları kontrol etmek zor oluyor.

DSP'nin 612 kurucusu kamuoyuna duyurulduğunda, onlarla ilgili ayrıntılı bilgiler, mesela adresleri asla açıklanmadı. Çünkü eğer kamuoyu bu kişilere ve onlarla ilgili bilgilere kolayca ulaşabilse, o kişilerin nasıl parti kurucusu seçildiği, pek çok değişik özellikleri, mesela Konya'yı temsil eden bütün kurucuların tek bir Atlantı köyünden geldiği gibi durumlar ortaya çıkabilir, DSP'nin gerçek yüzü anlaşılabilirdi. O nedenle, DSP'nin 612 kurucusuyla ilgili kamuoyuna Ecevit'in açıkladığı tüm bilgiler kurnazca ve söyle ifade edilmişti:

- Mustafa Mermerkaya, çiftçi, Konya.

Eğer birileri herhangi bir nedenle DSP kurucularına ulaşmak isterse işi hiç kolay olmamalıydı. Kamuoyunun zaten tanımadığı kuruculardan, mesela "çiftçi Mustafa Mermerkaya'yı," Hollanda'dan daha büyük Konya'nın il sınırları içinde kim, nasıl bulacaktı ki? Öyle ya, hem partinin içinde, hem dışında, medyada, hatta dünyanın başka ülkelerinde Ecevitlere iha-

net etmek için pusuda bekleyen pek çok kişi vardı! Elbette o “hainlere” karşı tedbir almak gerekiyordu. Üstelik böylesine ince düşünülmüş önlemlerin Türkiye’nin hayhuyu içinde fark edilmesi, DSP’nin “eşi görülmemiş” demokratik halk hareketi olma özelliklerine gölge düşmesi hiç beklenemezdi.

Ecevit’in kamuoyunun gözünü boyamak için yaptığı açıklamalar içinde en etkileyicilerinden biri, DSP’nin “fabrikadaki işçiler, tarladaki çiftçiler...” tarafından kurulacağıydı. Ancak kuruluşa birkaç hafta kala, Rahşan Ecevit kurucular arasından çiftçi-köylü sayısının çok az olduğunu fark etti, telaşlandı. Çiftçinin çok olduğunu düşündüğü illerde tanıdığı kişilere telefon ediyordu:

– Bana kuruculuk yapacak köylü bulun!

Ne yazık ki artık geç kalınmıştı. Son haftalardaki gayretlere rağmen, 612 kurucu arasında köylü-çiftçi sayısı, Türkiye ortalamasının çok altında kaldı. Ancak Ecevit için siyasette açıklaması yapılamayacak hiçbir durum olamazdı. Bunun yolunu, DSP kurucuları arasındaki işçilerle köylüleri birleştirerek kamuoyuna duyurmakta buldu:

– DSP kurucularının %42’sini işçilerle köylüler, %28’ini esnaf ve sanatkârlar oluşturmaktadır...

Aslında DSP kurucuları arasında köylüler daha fazla, hatta Türkiye ortalamasının bile üstünde olsa ne değişirdi? Hiçbir şey! Tıpkı kurucuların %42’sinin işçilerle köylülerden oluşmasının hiçbir şey ifade etmediği gibi. Çünkü toplumsal köken tahlillerinin anlamlı olabilmesi için, yaşanan toplumsal-siyasal süreçlerin özgürce ortaya çıkması, hareketin içinde kısmen de olsa kendiliğinden oluşumların bulunması ve süreçlerin demokratik ilkeleri içinde barındırması gerekir. Bu tür nitelikler taşıyan bir toplumsal-siyasal hareket için daha sonra, onu oluşturanların toplumsal kökenleri incelenerek anlamlı tahliller yapılabilir. Ama DSP kurucuları gibi tamamen tepeden, güdümlü ve keyfi biçimde bir araya getirilen kişilerin toplumsal kökenleri hiçbir anlam ifade etmez.

DSP’nin ilk kurucular kurulu 23 Kasım 1985’te toplandı. Genel başkan ve 15 Merkez Karar ve Yürütme Kurulu (MKYK) üyesi seçildi. Rahşan

Ecevit genel başkan oldu. Kamuoyunun gözünden kaçan bir başka gerçek, en üst yönetime getirilen 16 kişiden sadece ikisinin parti kurucuları arasından olmasıydı. Demek ki Ecevit'in deyişiyle "halkın öncülüğü ve önderliği-ni" üstlenen 612 kişi, kurdukları partinin yönetimine kendi içlerinden kişileri getirmek istemiyordu! Partinin kurucuları ayrı, yöneticileri ayrıydı. Eğer gerçekten elli bin kişinin katıldığı bir hareket sonunda ve onların kendi aralarından seçtiği 612 temsilci tarafından bir parti kurulmuş olsaydı, hiç kuşkusuz kurucular daha çok söz sahibi olur, kendi içlerinden daha çok kişiyi parti yönetimine seçerdi.

Ecevit kurucuları ve yöneticileri ayrı ayrı belirledi. Zaten yönetici olarak seçtiği 15 kişi de partiyi yönetecek değildi ki! Yönetmek elbette sadece Ecevit'e ait bir imtiyazdı. O nedenle son gece ve aceleyle birkaç yere telefon edilerek "tercihen işçi kökenli, MKYK üyesi olacak kişi" arandı, bulunan isimlerden bir bölümü "halkın öncülüğünde" kurulan DSP'nin ilk MKYK üyeleri oldu. Bunlardan biri Musa Top'tu. Top hiçbir toplantıya katılmadan ve hiç kimse onun yüzünü dahi görmeden istifa etti:

- Ben ANAP üyesiyim. DSP'ye MKYK üyesi olduğumdan haberim dahi yok!

Rahşan Ecevit'in 1985 yaz aylarında en çok görev verip illere gönderdiği Celal Kürkoğlu sadece Doğu ve Güneydoğu değil, İçel, Trabzon, Sakarya, Bilecik gibi başka illere de "kurucu bulmak" için gitmiş, yoğun çalışmalar yapmıştı. Sonuçta, Kürkoğlu'nun kurucu olarak bulunduğu ve Rahşan Ecevit'in de onayladığı kurucular, toplam 612 kurucunun yaklaşık yarısını buluyordu.

Celal Kürkoğlu Ecevit'e büyük saygı ve hayranlık besliyordu. Ona derin bağlılık duyguları içindeydi. Ankara'da olduğu günlerde sık sık Kürkoğlu ile konuşur, il gezilerindeki hikâyelerini dinlerdim. Kızılay'daki mütevazı muhasebe bürosunun duvarında Ecevit'in iri bir fotoğrafı asılıydı. Celal bazen o fotoğrafın önünde ceketinin önünü ilikler, saygılı bir duruş ve adeta huşu içinde Ecevit'in fotoğrafına doğru övgü dolu sözler söylerdi.

Kuruluştan hemen sonra Ecevit önemli bir hata yaptığını fark etti! 612 kurucunun büyük bölümünü tek bir kişi, Celal Kürkoğlu bulmuştu.

İlk kurultayda ve o kurultaya kadar yapılacak kurucular kurulu toplantılarında bu kişiler doğal delege olacaktı. Bu durumda Kürkoğlu'nun süratle tasfiye edilmesi gerekiyordu. Ecevit de öyle yaptı. Önce onu dışladılar, görev vermediler. Çalıştığı illerdeki il başkanları ve yönetimler görevden alındı. Daha sonra MKYK üyesi yapmadılar. O arada, parti ve kamuoyu önünde Kürkoğlu'na karşı onur kırıcı suçlamalar başladı. Kamuoyunu yanıltıcı, çarpıtılmış bahaneler bulmak konusunda kim Ecevit'le yarışabilirdi ki?

- Celal Kürkoğlu sayman üyeliğe seçildiği halde muhasebe defterini tutmamıştır, uyarıldığında, ben bu işten anlamam demıştır. Oysa mesleği muhasebeciliktir.³²

Kendisine ve kişiliğine yönelik saldırılar üzerine Kürkoğlu da Ecevit'e karşı açık mücadeleye başladı. O günlerde bir konuşmamızda, Kürkoğlu güzel bir benzetme yapmıştı:

- Uysal ve sadık kediler kötü muamele görseler dahi ses çıkarmaz. Ama en uysal ve sadık bir kedi bile, eğer üstüne fazla gidilip köşeye sıkıştırılırsa, hırlamaya ve tırmalamaya başlar.

Kürkoğlu da Ecevit'i tırmalamaya başladı. 1987 bahar ve yaz aylarında iki kez kurucular kurulunu topladı ve katılanlardan kaç tanesinin gerçekten delege olduğu tam bilinmeyen bu toplantılarda kendisini genel başkan seçtirdi. Bunun üzerine, ancak yasaklar kalkıp Ecevit'in genel başkanlık koltuğuna oturmasıyla son bulan, DSP'yi hayli yıpratıcı siyasi ve hukuki bir süreç başladı.

O arada Ecevit, Kürkoğlu'yla beraber hareket eden 233 kurucunun "kuruculuk sıfatlarının düşüşüne" karar verdi. İleri sürülen gerekçe "üyelik işlemlerini yaptırmadıkları" idi.³³ Daha önce de değişik gerekçelerle 51 kurucu üye kuruculuktan düşürülmüştü. Kimlerin üye olabileceğine tek başına Rahşan Ecevit karar veriyordu, ama işine gelmeyen kurucu üyelerin kuruculuk sıfatları ve oy hakları, sen üyelik işlemlerini tamamlamadın diye ellerinden alınıyordu!

Parti kurucularının öyle bir nedenle üyeliklerinin düşürülmesi, hukuken mümkün değildi. Ecevit'in "halkın öncüsü ve önderi" diye tanıttığı

612 kurucu üyenin yaklaşık yarısının daha iki yıl dolmadan “kuruculuğunun düşürülmesi,” sadece en basit hukuk kurallarının dahi işlemediğinin değil, fakat aynı zamanda “DSP’yi doğrudan doğruya halk kuruyor” söyleminin kamuoyunun gözünü boyamak için kullanıldığının yeni bir kanıtıydı.

DSP’de partililerin etkisizleştirilip tasfiye edilmesi için her zaman anlaşılabilir nedenler olmayabilir. Ecevit, kimsenin bilmediği ve anlayamadığı nedenlerle, yıllarca emek vermiş bir kişiyi kolayca temizleyebilir. Bunun ona göre muhakkak ki bir nedeni vardır, ama o, bu nedenleri asla açıklamak zorunda değildir. Açıklama yapmayı uygun bulduğunda da boş veya abes gibi görünen, aşırı genelleştirilmiş gerekçeler ileri sürebilir:

- O, demokratik sol kültürü özümseyemedi.
- Onun sabrı yetmedi.
- Titiz çalışmamıza ayak uyduramadı.

Boş ve anlamsız gibi görünen bu açıklamalar, aslında, Ecevit’in saklamaya çalıştığı siyaset tarzının anlamlarını ve izlerini taşır. DSP’de bugüne dek Ecevit’in tasfiye ettiği insanların sayısını kimse bilemez. Ama şunu biliyoruz: Binlerce, belki on binlerce harcanmış insan arasında, düşünce ayrılığından kaynaklanan örnekler pek bulunmaz. Ecevit’in insanları tasfiye etmesinin nedeni daima, kişisel amaçlarını gerçekleştirme tutkusudur. Fikri ve ideolojik nedenlerden kaynaklanan hiçbir açıklama yapılamayacağı için, kulağa hoş gelen sözcükler art arda dizilerek, kişisel amaçların üstü örtülme, tek kişiye dayanan yapı pekiştirilmeye çalışılır.

Ancak, insanları tasfiye yöntemi hep aynıdır. Önce verilen görevler azaltılır, giderek görevsiz ve işlevsiz bırakılır. O kişiye yakın olduğu farz edilen kişiler ve örgütler görevden alınır. Partide demokratik bir işleyiş olmadığı ve kararları hep Ecevit verdiği için bütün bunlar çok kolaydır. Daha sonra durumun gereğine göre, kamuoyu önünde veya yalnız partili kişilerin görüp duyacağı şekilde, onur kırıcı bazı eleştiriler ve suçlamalar yöneltilir.

Kuruluş hazırlıkları bürosunun beş görevlisi içinde en yaşlısı ve siyasette en deneyimli Mustafa İmirzaloğlu idi. 1980 öncesinde Ankara milletvekilliği yapan İmirzaloğlu Ankara’nın Bala ilçesindendi. DSP kuruluşunda yer alan çok ender eski siyasetçilerden biriydi. Ecevit’e büyük hay-

ranlığı ve sevgisi vardı. Büro çalışmalarının ilk günlerinde ön plana çıkan kişi oydu. Birçok ilin örgütlenmesi ve “kurucu bulunması” işini üstlenmişti. Ama Rahşan Ecevit onu kısa süre sonra dışlamaya başladı. Yavaş yavaş yetkileri daraltıldı. Önce, sen yalnız Ankara’dan sorumlu ol, denildi. Sonra, sen yalnız Ankara’nın dış ilçeleriyle ilgilen, denildi. Derken, Ankara’nın dış ilçelerinde de devre dışı bırakıldı ve Rahşan Ecevit, kendi ilçesi Bala’ya bile, İmirzahoğlu’na haber vermeden, başka kişileri “örgütlenme çalışması” için göndermeye başladı. DSP adına görev verip Bala’ya gönderdikleri, İmirzahoğlu ile arası açık olan kişilerdi. Sanki her yer örgütlenmiş de Ankara’nın küçük Bala ilçesi kalmıştı! Tabii amaç Bala’yı örgütlemek değil, İmirzahoğlu’nun burnunu sürtmek ve gururunu incitmektir. Bala’da herkes Mustafa beyin DSP merkezinde çalıştığını biliyordu. Şimdi Balalılar, Mustafa beye ters kişilerin ilçede görev aldığını ve onun artık hiçbir gücünün kalmadığını görüyor, muhtemelen, acaba ne yanlışlar yaptı diye düşünüyor. Bunun cevabını sadece Ecevitler biliyordu. Mustafa bey Akay’da ki bodrum katının küçük odalarından birinde bir gün bana “ne olduğunu anlayamadığını, büyük sıkıntı yaşadığını, hayatında hiç bu kadar üzülmediğini, evde eşinin yüzüne bakamaz olduğunu” söyledi. Bir süre sonra sessizce DSP’den ayrıldı.

1985 sonbaharında partinin kuruluşuna birkaç hafta kala Ecevit davet etti. Yanında Rahşan Ecevit de vardı ve bana bir öneride bulundu:

– Seni genel başkan, Rahşan’ı genel sekreter yapmak istiyoruz.

Böyle bir görevi istemediğimi ve düşünmediğimi söyledim. İzleyen günlerde ısrarlarını sürdürdü. Bir gün Ecevit ikilisi beni Gölbaşı’na öğlen yemeğine davet etti. Lokanta sahibi devamlı masamıza gelip ilgileniyor, garsonlar yoğun itina ile servis yaparken Ecevitlere küçük sorular soruyor, Ecevit bir taraftan garsonlara uygun cevaplar yetiştirirken, bir taraftan da bana ısrarını sürdürüyordu. Ben

– Acaba genel başkanlık teklifini kabul mü edeyim, ret mi edeyim diye bir soru aklımda yok. Ayrıca, mesela eşimle bir lokantaya yemeğe

gittiğimde rahatsız edilmemeyi, özel hayatımın bende kalmasını daha önemli buluyorum. Lütfen ısrar etmeyin, kararım değişmeyecek,

dedim. Bu konuşmadan sonra ısrarlar bitti. Rahşan Ecevit istemeye istemeye genel başkan olmak zorunda kaldı. Ecevit'in o arada başka kişilere de genel başkanlık teklif edip etmediğini bilmiyorum. Ama Rahşan Ecevit başkanlığı gerçekten istemiyordu. Çünkü onun asıl arzusu, kamuoyu önüne çıkmadan, usulcacık örgüt işiyle uğraşmak, kendi anlayışına göre örgütleri yoğurmak, hırpalamak ve örselemektir.

Kasım ayında genel başkan seçileceği toplantıya giderken arabada, zorla giden gelin gibi, duygu seli altında ve gerçek bir üzüntüyle gözlerinden yaşlar gelmiş, ağlamış, ağlamıştı. Bu durum beni de duygulandırmıştı. Neredeyse aniden "Rahşan hanım dur, genel başkanlığı kabul ediyorum" diyecektim.

Rahşan hanım ağlarken, Ecevit soğukkanlılıkla son talimatları veriyordu. Daktilosunda yazıp fotokopiyle çoğaltılan tomar: "İşte bunlar MKYK listesi." Bir başka yazı: "Rahşan Ecevit'in konuşması". Yazılıp hazırlanmış sayfalar: Kurucular kurulu divan başkanlığına seçilecek Müzeyyen Kaynak'ın yapması gereken şeyler ve söyleyecekleri; hepsi madde madde, başlıklar halinde. Toplantı yerine geldiğimizde Müzeyyen hanıma

- Tebrikler, DSP'nin ilk kurucular kurulu divan başkanı oluyorsun, tarihe geçiyorsun, diye takıldığımda, şaşırды:
- Ben yapamam, çünkü gribim, ateşim var, sesim de çıkmıyor.

Ama yaptı. Müzeyyen Kaynak kendisinin de gurur duyarak vurguladığı gibi, doğulu bir "aşiret kızıydı". Ailesi Muşlıydu. Elazığ'ın en işlek yörelerinden Harput Caddesi'nde eczanesi vardı. Yetenekli, belagat sahibi, eğitilmiş, enerji dolu, insanlarla sıcak ilişki kurabilen bir kadındı. Ecevit ailesine müthiş sevgisi vardı. Ecevitler de onu yakından tanırdı. DSP örgütlenmesinde Doğu Anadolu'da geniş bir bölgede köyleri, kasabaları gezerek hem sosyal demokrat fikirleri yaymaya, hem de insanları örgütlemeye çalışıyordu. Sen o zor bölgede bir kadın olarak bu gezileri ve çalışmalarını tek başına nasıl yapıyorsun dediğimde, övünçle, koltukları kabarak,

- Ben aşiret kızıyım, bana kimse dokunamaz, derdi. Doğru düzgün bir sosyal demokrat partide, bu köklerinden kopmamış özverili aşiret kızının, sadece doğunun çileli kadınlarına değil, bölgesine ve giderek ülkesine kazandıracağı pek çok şey olabilirdi. Ama DSP'de, örgütlerde güçlenir diye, önce onun önerdiği isimler çizildi. Sonra kendisine hiçbir görev verilmedi; sen kenarda dur, halk öne çıksın denildi. Seçimlerde aday yapılmadı. Binlercesi gibi, Müzeyyen hanım da örselendi, ufa-landı, bitti.

DSP'nin ilk genel sekreteri Necat Hamzaoglu oldu. Necat o sırada, küçük yaşlarda gittiği Viyana'da yaşıyordu ve Avrupa'nın en köklü sosyal demokrat partilerinden Avusturya Sosyalist Partisi'nde çalışıyordu. Ayrıca, Türkiye-Avusturya Dostluk Derneği'nin başkanlığını yapıyordu.

Başlangıçta Necat da genel sekreterliği kabul etmek istemedi. Her şeyden önce, özel hayatını kökten değiştirmesi, Viyana'daki düzenini bozarak Türkiye'ye kesin dönüş yapması gerekecekti. Ancak Necat bu görev için her özelliğiyle Ecevit'e biçilmiş kaftan gibi görünüyordu. Israrlara dayanamadı ve kabul etti. Hemen Viyana'ya döndü ve özel hayatında önemli değişiklikler yaparak Ankara'ya geri geldi. Elimizden geldiğince ona Ankara'daki yeni düzenini kurmada yardımcı olmaya çalıştık. Dikmen'de küçük bir daire tuttu.

Ancak fiiliyatta genel sekreterlik görevlerini Rahşan Ecevit bildiği gibi yürütüyor, Necat'la beraber çalışmak bir yana, ona örgütle ilgili hiçbir konuda özellikle bilgi vermiyordu. İlleri, ilçeleri atıyor, kısa süre önce kendi atadıklarını görevden alıyor, görüşmeler yapıyor, ama her şey özenle ondan gizleniyordu.

Tüm olan biteni Necat'ın durumundaki birisine anlatabilmek zordu. DSP'de çalıştığım yıllar boyunca hiç bu kadar üzüntü duymadım. Benim işim ve düzenim Ankara'daydı, genel sekreterlik görevini üstlenseydim o kadar etkilenmezdim diye düşünüyordum. Derken Necat birden ortalıkta görünmemeye başladı. İstanbul'a gidiyor, on gün, on beş gün sonra tekrar Ankara'ya gelip bir ya da en çok iki gün kalıp, özel işlerim var diye tekrar kayboluyordu. O arada herkesten kaçıyor, ne partililerle ne gazetecilerle görüşmek istiyordu. Ecevit ve Rahşan hanım, Necat'ın ortaklıkta pek

görünmemesinden son derece memnundu. Zaten Hamzaoglu'nu kamuoyuna, Avrupa sosyal demokrasisini iyi bilen, genç, yıpranmamış yeni isim diye lanse etmişler, medyada olumlu bir hava uyandırmışlardı.

Necat'ın dertli ve sıkıntılı olduğu belliydi. Nadiren Ankara'da bulunduğu günlerden birinde söylediği şu sözleri, sanki dün söylenmiş gibi bütün canlılığıyla hatırlıyorum:

- Beni gören partililer gelip önümde ceketlerini ilikliyor, bana "Sayın Genel Sekreterim" diyorlar. Bu sözleri duyunca, benimle alay ediyorlarmış, bana hakaret ediyorlarmış gibi geliyor. O nedenle, özel isim var diye İstanbul'a gidiyorum. Çünkü kimseye görünmek istemiyorum. Aslında özel isim filan yok. İlk fırsatta bu görevden ayrılacağım.

18 Mayıs 1986'da yapılacak ikinci kurucular kurulu toplantısı yaklaşıyordu. Bu önemli bir toplantı olacaktı. On gün kadar önce Ecevit'in Esen Ünür'e verdiği demeç *Hürriyet*'in manşetinde çıktı: Ecevit, DSP'nin toplantısına katılarak konuşma yapacağını açıklıyordu. Bu, yasaklı siyasetçilerden birinin, bir siyasi parti toplantısında yapacağı ilk konuşma olacaktı. Ama genel sekreterimiz Necat Hamzaoglu haftalardır ortada yoktu. Kayıptı ve nerede olduğunu kimse bilmiyordu. Ecevitler genel sekreterin kayıp olduğunun sanki farkında değillerdi veya durumdan memnun oldukları için öyle görünüyorlardı. Ecevit'in açıklamasıyla kamuoyunun dikkatini çeken kurucular kurulundan dört gün önce yapılan son MKYK toplantısına da katılmayınca, Rahşan Ecevit genel sekreterin yokluğunu nihayet fark etti, ilk tepkisini gösterdi ve nerede olduğunu sormaya başladı.

Necat sosyal demokrat siyaset konusunda Avrupa'da deneyim kazanmış, eğitilmiş bir genç insandı. Siyaset yoluyla memleketine hizmet etmek istiyordu ve arzusunun içtenliğini, Viyana'daki kurulu düzenini bozup Türkiye'ye dönerek ortaya koydu. O genç insanın Türkiye'ye verebileceği pek çok hizmet olmalıydı. Ama DSP'nin yoz yapısı ve işleyişi içinde Ecevit'in kendisine uygun gördüğü konumu, kişiliğine hakaret, onuruna yapılan bir saldırı gibi gördü. Eğer o küçük düşürücü konumu "içinde sindirip" ses çıkarmadan dursaydı, Ecevit'in gözünde "demokratik ölçütlere göre aydın" olduğu kanıtlanacak, hiç kuşkusuz kolayca milletvekili, bakan vs olarak ödüllendirilecekti.

Hamzaoglu 18 Mayıs toplantısından sonra sessiz sedasız genel sekreterlikten ayrılıp gözden kayboldu. Ecevit bir daha onun sözünü hiç etmedi. Avusturya'dan söküp getirdiği, özel hayatının kökten değişmesine neden olduğu bu genç insan ve sorunları onun hiç ilgisini çekmiyor, merak dahi etmiyordu. Belli ki Hamzaoglu'nun durumuyla ilgili en küçük bir vicdani sorumluluk duymuyordu. Ecevit için o ve onun gibiler, tam anlamıyla bir nesne, ihtiyaç duyulduğunda tüketilen ve işi bitince atılan bir eşya gibiydi.

Genel sekreterlikten ayrıldıktan sonra Hamzaoglu, kamuoyuna verdiği ender açıklamalardan birinde, DSP'de yaşananlara o olayların içinde olmayan insanların inanmasının zor olduğunu belirtiyor, Ecevit'in siyaset ve ahlak anlayışına ışık tutan şu sözleri söylüyordu:

- Türkiye'ye geldiğim gün siyaseti bıraktım. Partinin genel sekreteri idim, ama hiçbir yetkim yoktu ve olup bitenden haberim olmuyordu. Yurt dışındayken haftada iki kez görüştüğüm Ecevit'le yedi aylık genel sekreterliğim döneminde toplam üç kez görüşebildik. Biri ilk geldiğimde yaptığım nezaket ziyaretiydi, ikincisi Ankara'dan İstanbul'a giderken tesadüfen uçakta, üçüncüsü de bir yabancı konuk Ecevit'i ziyaret ederken. Benimle konuşmuyordu.

Aslında genel sekreterin MKYK toplantılarına katılmaması önemli bir eksik değildi. Çünkü bu toplantılarda hiçbir zaman kayda değer bir konu görüşülmez ve karar alınmazdı. Rahşan Ecevit daktiloda önceden yazılıp hazırlanmış kısa notlara bakarak konuşur, bilgi verirdi. MKYK üyeleri dinler, toplantı biterdi. Bunun dışında nadiren de olsa kısa konuşmalar olabiliirdi. Mesela partiden kopmadan önceki günlerde Celal Kürkoğlu bir MKYK toplantısında

- İşkence konusunda bizim de parti olarak bir şeyler yapmamız gerekiyor. Konuya SHP tek başına sahip çıkıyor,

deyince, Rahşan Ecevit hayli şaşırdı, sıkıntılı bir şekilde elindeki kısa notlarda yer almayan bu konu hakkında ne diyeceğini uzun uzun düşündü ve sonunda şöyle cevap verdi:

- Bırakın SHP işkence konusunu işlesin. Benim için önemli olan köylüler!

Bu müthiş açıklama karşısında, sorunun sahibi Kürkoğlu dahil hiç kimse söyleyecek bir söz bulamadı, konu kapandı. 18 Mayıs kurucular kurulundan önceki ve genel sekreterimizin katılmadığı son MKYK toplantımız da diğer toplantılardan farklı olmadı. Katılan tüm MKYK üyeleri pazar günü yapılacak kurucular kurulu hakkında bilgi alacağız diye umut içindeydi. Ama nedense Rahşan Ecevit o konuya hiç değinmedi.

O sırada Beşevler’de yeni bir genel merkez binası kiralanmıştı ve üç MKYK üyesine görev verilmişti: Birisi binaya havagazı, birisi telefon, birisi de elektrik ve su bağlatacak. Üç arkadaşımız MKYK’ya oldukça uzun ve ayrıntılı bilgi sundu. Sayaçları bağlatmak için hangi devlet ve belediye dairelerine gittiklerini, hangi kâğıtları doldurdıklarını, güvence paralarını nasıl yatırdıklarını, karşılaştıkları kırtasiyecilik engellerini ve bunları nasıl aştıklarını... Belli ki MKYK üyesi arkadaşlarımız konuşmak, tartışmak, partilerine katkıda bulunmak istiyordu. Ama partinin en üst karar ve yürütme kurulunda, ciddi hiçbir konunun müzakeresi dahi yapılmıyordu. Kendimi tutamadım ve ortaya bir laf attım:

- Neden havagazı abonesi oluyoruz? Tüp gaz kullanalım, daha ucuz olur.

Bunun üzerine, konuşmaya susamış MKYK üyeleri arasında birden yoğun bir tartışma patlak verdi:

- Evet, tüp gaz daha ucuz ama tehlikeli, havagazı daha güvenilir...
- Hayır, havagazının basıncı düşük...
- Yok, en iyisi elektrik ocağı kullanalım...
- Tüpü balkona veya dışarıya koyarsın, tehlike kalmaz...
- Canım, en pratiği ikisini beraber kullanmak...

Tartışmalar uzayınca, Rahşan hanımın kafası iyice karıştı, bir türlü karar veremedi. Ben de merak etmeye başladım. Acaba DSP tarihindeki bu ilk gerçek ve demokratik tartışma sonunda nasıl bir karar verme süreci işleyecekti? Demokratik bir oylama mı yapılacak, yoksa genel başkan yetkisi-

ni kullanıp kendi mi karar verecekti? Ama Rahşan Ecevit benim hiç aklıma gelmeyen daha pratik bir yol buldu:

– En iyisi arkadaşlar, bunu Bülent’e soralım.

Kalktı, iç odadaki telefona gitti. Ecevit:

– Madem ki daha ucuz, tüp gaz kullanalım,

demoş. Öylece havagazı-tüp gaz tartışması MKYK tarafından tüp gaz lehine karara bağlanmış oldu.

Tam MKYK toplantısı bitmek üzereyken, bir başka üye ortaya yeni bir konu attı: 18 Mayıs toplantısında Ecevit konuşma yapmak için mikrofona nasıl gelecekti? Delegele önerge mi verecek? Genel başkan mı davet edecek? MKYK kararıyla mı çağırılacak? Yoksa, salondaki partililerin “Halkçı Ecevit-Halkçı Ecevit” haykırışlarına uyarak divan başkanı mı davet edecek? Bu kez Rahşan hanım hiç zorlanmadı, rahat ve kendinden emin bir şekilde hemen açıkladı:

– Arkadaşlar, en iyisi, bunu da Bülent’e soralım, kendisi karar versin.

İlk kez bazı tartışmaların yapıldığı bu önemli MKYK toplantısı böylece son bulmuş oldu. Partinin en üst karar ve yürütme kurulu MKYK’da ülke sorunlarıyla ilgili bir görüşme yapılmayışının nedeni, hareketin doğal lideri Ecevit’in yasaklı olduğu için o kurulda bulunmaması değildi. Yasağı kalkıp genel başkan olduktan sonra da bu durum değişmedi. Ecevit’in genel başkanlığı döneminde MKYK toplantıları, tüzük koşulunu yerine getirmek için üç ayda bir toplanır, toplantıdan önce kurul üyelerine gündem dahi bildirilmez, Ecevit’in açıklamaları dışında ülke sorunlarıyla ilgili bir müzakere yapılamazdı.³⁴

Ecevit’in Eser Ünür’e verdiği aynı mülakatta ayrıca

– Benim yasağımın kalkmasına daha 5-6 yıl var. Eğer bu süre içinde demokratik sol hareket kendi liderini çıkaramazsa ve o süre sonunda hâlâ benim liderliğime ihtiyaç duyarsa, buna en çok ben üzülürüm,³⁵

diye bir açıklama da vardı. Buna benzer sözleri daha önce başka yerlerde de defalarca söyledi. Ecevit bir taraftan ilerde kendi yasağı kalktığında genel başkanlığını garanti altında tutabilmek, o arada birilerinin çıkıp liderliğe oturmasını engellemek için elinden geleni ardına koymuyor, sonra tam tersi yönde açıklamalar yapıyordu. Demokratik sol hareket kendi liderini cı-karamazsa buna en çok o üzülmüş!

Aslında, DSP'ye gelen kişilerin aklında, lider olarak Ecevit'ten başka bir isim yoktu; o nedenle Ecevit'in, liderliğini kabul ettirmek gibi bir sorununu bulunmuyordu. Hiçbir zorlamaya, hatta insanları ikna etme çabasına bile gerek yoktu. Ama onun anlayışı tamamen farklıydı; çok daha basit şekilde çözülebilecek konuları, hele söz konusu olan bir iktidar sorunuysa, dayatma yoluyla çözmekten geçiyordu. Çünkü Ecevit ve Rahşan hanımın en çok paylaştığı duygular güvensizlik ve bencillikti. Ya partide birileri ön plana çıkıp güçlenirse? Ya bazı partililer şu veya bu şekilde başarılı olup kamuoyunda isim yapmaya başlarsa? Ve en korkuncu, Allah korusun, ya bu kişiler Ecevit'in gelecekteki genel başkanlık konumunu tehdit etmeye başlarsa? Böyle konularda en küçük bir risk bile olmamalı, bütün tedbirler baştan itibaren en sıkı şekilde alınmalıydı.

DSP'nin sadece örgütleri değil, kadroları da çok zayıftı. Bunun nedeni insanların ilgi göstermemesi değildi; aksine, kuruluş döneminde sağlıklı bir partileşmeyi mümkün kılacak geniş bir ilgi vardı. Ama Ecevit, kendi kişisel konumuna meydan okunması bir tarafa, o doğrultuda en küçük bir olasılığa bile yaşam hakkı vermek istemiyordu. O nedenle yetenekli, arzulu ve başarılı olma ihtimali bulunan insanları sürekli dışlıyor ve etkisizleştiriyordu.

Prof. Asaf Savaş Akat DSP'ye ilgi duyan bir iktisatçıydı. Kuruluş çalışmalarının ilk döneminde Ecevit'in isteğiyle katkıda bulunduğunu biliyordum. Ama birden kayboldu. Ecevit onu sürekli dışlıyordu. Ancak Akat'ın partiye katkısını sürdürmek istediğini ortak tanıdıklarımızdan öğreniyordum. Birkaç kez Ecevit'e konuyu açtım. Prof. Akat'ı yakından tanımadığımı, ama o sırada çıkıncı *Alternatif Ekonomi Politikaları* kitabını okuduğumu söyleyerek kitaptan övgüyle söz ettim. Ecevit duymazdan geldi ve lafı başka konulara taşıdı. Başka bir gün daha açık ve ısrarlı bir şekilde

- Asaf bey DSP'ye katılıp çalışmak istiyor. Katılsa bence çok yararlı olur,

dediğimde şunları söyledi:

- Biliyorsunuz, Asaf bey eskiden, demokratik solun daha solundaki gruplarla ilişki içindeydi. Bu çevrelerden dostları var. Şimdi kendisi tam anlamıyla sosyal demokrat olduğunu, sosyal demokrasiyi benimsediğini söylüyor. Ben buna inanıyorum. Asaf beyin sosyal demokratlığıyla ilgili kuşku yok. Ama eski dostluk ilişkileri var. Kendisi hiç istemese bile, eski dostları bu ilişkilerden yararlanarak DSP'ye sızabilir. Onun için bir süre Asaf beyin siyasal sorumluluk almaması gerekiyor. İlerde onun katkısından bir uzman olarak yararlanabiliriz.

Ecevit'in bu açıklaması müthiş ince, iyi tasarlanmış ve kurnazca ifade edilmişti. Ama bana hiç inandırıcı görünmedi. Asaf bey çok iyi bir insanmış, ama kendisi hiç istemese bile eski dostları partiye sızabilirmiş! Bu mantığa göre, DSP'ye gelen herkesin eski arkadaşları kim, soruşturmak gerekecekti. Üstelik doğru olmadığı belli bu açıklamayı, son derece sakın, yüz ifadesi tamamen kontrol altında ve soğukkanlı bir şekilde yaptı. Zaten zor koşullar altında bile soğukkanlı kalması, kendini kontrol edebilmesi onun başlıca özelliklerinden biriydi. Acaba gerçek durum neydi? Birkaç gün sonra Akay'da bodrum katında sohbet ederken aynı konuyu Rahşan Ecevit'e sordum. Cevabı şok ediciydi:

- Kuruluş çalışmalarının başlarında Bülent, Asaf beye siyasi görevler verdi. Örgütlenme çalışmaları için bir kaç ile gitti. (Galiba bu illerden biri de Bursa) Gittiği yerlerde toplantılar düzenleyip konuşmalar yapmış. Bir süre sonra bizim Oran şehrindeki eve mektuplar gelmeye başladı. Biz Asaf hocayı çok sevdik, işte onun gibi siyasetçiler, yeni dönemde onun gibi liderler istiyoruz, diye. Bunun üzerine Bülent de onu dışarda tutmaya karar verdi.

Daha sonraki yıllarda DSP meclise girdiğinde, İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Sema Pişkinsüt Türkiye'nin yüz karası işkence konusunda gerçekten başarılı çalışmalar yaparak medyada yer almaya, bir kadın si-

yasetçi olarak kamuoyunda olumlu bir görüntü çizmeye, isim yapmaya başladı. Demokratik sol lider Ecevit, aşırı sağcı MHP ile anlaşarak, hemen Pişkinsüt'ü görevden aldırdı. Pişkinsüt'ün daha sonra kurultayda genel başkan adayı olması, Ecevitlere, sadece aldıkları bu önlemin değil, yaşadıkları derin kuşku ve güvensizlik duygularının da yeni bir doğrulayıcısı gibi görünmüş olmalıydı.

Hiçbir DSP'li basınla fazla ilişki kurmamalı, mümkün olduğu kadar az, en iyisi hiç, medyaya çıkmamalı, basına demeç vermemelidir. "Demokratik sol kültür" partililerin kamuoyunda tanınan, bilinen isimler olmasını istemez. Tabii Bülent Ecevit istisnadır.

Bu kural Ecevitler tarafından ilk günden beri sıkı bir şekilde uygulandı. Sadece ilçe, il, genel merkez yöneticileri için değil, sadece milletvekilleri için değil, Ecevit'in kendi seçtiği Genel Başkan Necdet Karababa için bile basına demeç vermek yasaktı.

1986 Temmuz ayında Ankara'da Keçiören ilçe merkezinin açılışını yaptık. Yeni örgüt yöneticileri şirin bir davetiye ile partinin MKYK üyelerini çağırdılar. Ama açılıшта partililer dışında kimse yoktu. Rahşan Ecevit

– Davetiye bastırmayın, biz fakir partiyiz. Ayrıca gazetecileri, eski siyasetçileri, sendika ve dernek temsilcilerini de çağırmayın,

demiş. Yeni atanan İlçe Başkanı Alaattin Nabi ticaretle uğraşan, becerikli bir gençti. "Kaç para tutar ki, ben cebimden veririm. Zaten basacak matbaacı da partilimiz" diye davetiye bastırdı, ama emirlerin diğer bölümlerine uymak zorunda kaldı. Davetiye bastırırken de, ilçe yönetimindeki arkadaşlarını toplayarak, sanki büyük bir suç işliyormuş gibi "tüm sorumluluğu üstüme alıyorum, davetiye bastırmanın bütün sonuçlarına katlanmaya hazırım..." demiş.

Alaattin Ankara'da çıkan ve satışı pek yüksek olmayan *Barış* gazetesine bir demeç vermişti. Okudum. Oldukça başarılıydı. Ama Rahşan Ecevit bunu görünce kızmış ve ona bir sürü laf etmiş. Neresini beğenmedi mülakatın, diye sordum. Keçiörenli partililer

– Yazıyı okumadı bile! İçeriğine değil, mülakatın verilmiş olmasına kızdı,

dediler. İlçe yönetimine atananlar siyasette deneyimli değildi, ama hepsi hevesli görünüyordu ve aynı şikâyeti dile getiriyordu:

- Bizi yönetici yaptınız, ama gazetecilerle konuşmamızı yasaklıyorsunuz. Nasıl propaganda yapacağız, halka sesimizi duyuracağız?

Teşvik ettim, çekinmeyin gazetecilerle konuşun dedim. Bir hafta önce de Ankara il merkezi açılış yapmıştı. Oraya da basından ve sivil toplum örgütlerinden kimse gelmedi. Halbuki bir gün önce genel merkezde aramızda konuşmuş, basın gelsin, haber gazetelerin Türkiye baskılarına yetişsin diye açılışı 14:30'dan sabah 11:00'e almaya karar vermiştik. Açılıştaki gördüm ki hiç gazeteci yok! Nedenini sorunca, önce kem küm ettiler, "öyle icap etti" gibi şeyler söylediler. Biraz üstüne gidince, Rahşan Ecevit'in benzer bir talimat verdiği anlaşıldı.

Ecevit halkımızın ilk kez kendi elleriyle kendi partisini kurduğunu anlatıp duruyordu. Ama bunu Ecevit dışında başkaları kamuoyuna duyurmamalıydı. Üstelik şimdi Ecevit, DSP örgütlerinin, sendikalarla ve derneklerle ilişki kurmasını da yasaklıyordu. Sendikalarla, derneklerle, vakıf ve meslek odaları gibi sivil toplumun örgütleriyle DSP birimlerinin ilişki kurması, sadece Ankara'da veya sadece kuruluş döneminde değil bütün örgütler için ve her zaman yasak oldu. Nitekim bu yasak nedeniyle DSP örgütleri, bu gibi kuruluşlarla yakın ilişkiler geliştiremedi. Halbuki sendikalara ve derneklere getirilen siyaset yasaklarını en çok eleştiren, hemen hemen her gittiği yerde ve her konuşmasında

- Derneklerin, sendikaların, meslek kuruluşlarının, vakıfların, siyasetle ilgilenmeleri veya birbirleriyle dayanışma içine girmeleri, birbirlerine destek olmaları, Anayasaya göre yasaktır... Partilerin de bu gibi kuruluşlarla ilişki kurmaları, dayanışma içine girmeleri yasaktır...¹⁶

diye bu yasakları getiren 12 Eylül yönetimini sürekli eleştiren Ecevit değil miydi? Şimdi o, 12 Eylül askeri rejiminin getirdiğinin de ötesinde yasakları kendi partisinde uyguluyordu.

Ecevit bu görüşleri sadece Türkiye'de değil, Almanya'da, Danimarka'da, İsveç'te ve gittiği her ülkede anlatır, 12 Eylül askeri rejiminin getir-

diğı yasaklara rağmen Türkiye’de demokrasi ve gerçek anlamda bir sosyal demokrat parti kurma mücadelesi verdiğini söyler, o yoldan yurtdışında destek toplamaya çalışırdı. Mesela bir süre önce Ecevit çifti Almanya’ya gitmiş ve orada ünlü *Der Spiegel* dergisine bir mülakat vermişti.³⁷

Spiegel: Partiler Yasası’nın birçok engelini aşarak partinin kuruluşunu nasıl gerçekleştireceksiniz Bayan Ecevit?

Rağsan Ecevit: Bu hiç kolay değil. Örneğin bütün partiler için şehir merkezleri dışında yan örgütler kurmak yasak... Bütün bunların dışında partilerin sendikalarla, derneklerle, vakıflarla ve meslek kuruluşlarıyla ilişki içine girmeleri de yasak...

DSP’nin tüzüğü, büyük ölçüde bizzat Ecevit tarafından kaleme alınmıştı. Tüzüğün diğer bölümleri gibi “Üyelik” başlığını taşıyan bölüm de çok düzgün bir demokratik iç işleyişi anlatır. Tam on sayfa boyunca partiye üye olmak isteyenlerin nasıl ilçelere başvuracağı, ilgili kararların nasıl hızlı ve şeffaf biçimde alınacağı, işlemlerin nasıl il başkanlığına ve genel merkeze doğru yürütülerek belirlenmiş süreler içinde sonuçlandırılacağı anlatılır.

Siyasi Partiler Yasasına göre partiler her altı ayda bir, ilçelere göre tasnif edilmiş üyelik bilgilerini Cumhuriyet Başsavcılığı’na bildirmek zorunda. Yasal gereklerin düzgün bir şekilde uygulanacağını sanıyor, iyi işleyen bir üye kayıt düzeni kurulması gerektiğini düşünüyordum. 800 civarındaki ilçede üyelik işlemlerinin izlenmesi, her üyeyle ilgili bilgiler içeren listelerin 6 ayda bir başsavcılığa gönderilmesi, en iyi bilgisayarlı yöntemlerle olabilirdi. Kasım 1985’te parti resmen kurulduktan kısa süre sonra bu düşüncemi Ecevit’e söyledim. Partinin bilgisayara ayıracak kadar parası yok diye uygun bulmadı. Ama ben, partiye yük getirmeden bu işi yapabiliyim diye ısrar edince, kabul etti veya öyle görünmek istedi.

İstanbul’da Kavala grubunun başında bulunan Osman Kavala sosyal demokrat eğilimli genç bir işadamıydı ve o yıllarda Türkiye’de en çok bilgisayar satan şirket bu gruba aitti. Osman bey bu işi görebilecek bilgisayarları, bize en az yük getirecek şekilde vermeyi kabul etti. Tabii bu bilgisa-

yarları istenen amaçlara uygun kullanabilmek için bir de özel bilgisayar programı gerekiyordu. Osman Kavala bu amaçla kendi uzmanlarından birinin bize yardım edebileceğini söyledi.

Kavala'nın genç ve yetenekli uzmanıyla beraber birkaç aylık yoğun çalışma sonunda ortaya bir değil, üç bilgisayar programı çıktı. Bu programlardan birincisi, altı ayda bir Cumhuriyet Başsavcılığı'na verilecek dökümleri ve ilçe örgütlerine gönderilecek listeleri hazırlıyordu. İkincisi, üyeler hakkında çok daha kapsamlı bilgilerin saklanması, bu bilgilerin siyasal çalışmalar ve parti içi eğitim gibi amaçlarla kullanılmasını, istenilen değişik özelliklere göre üyelerin aranmasını ve üyelerle iletişimi sağlayacaktı. Üçüncü program ise aidat ödemelerini ve bağışları izlemek için kullanılacaktı.

Böyle bilgisayar programları o tarihlerde muhtemelen hiçbir partide yoktu. Çok iyi ve partiye faydası olacak bir iş yaptığımızı düşünüyordum. 1986 ilkbaharında Ecevit ve Rahşan hanımın İstanbul'da olduğu bir gün onları Kavala bilgisayar şirketinin Karaköy'deki merkezine davet ettik. Yaptığımız çalışmayı bir perdeye yansıtarak ayrıntılarıyla anlattık.

Ecevit sakin sakin dinledi ve çalışmalar için teşekkür etti. Ses tonundan ve ifadelerinden gerçekte ne düşündüğünü anlamak mümkün değildi. Rahşan Ecevit ise gördüklerinden hiç hoşlanmamıştı. Rahatsız bir üslup ve yüz ifadesiyle, gerekçe belirtmeden ve kısaca, böyle bir şeyi kullanamayacağını belirtti. Ne bilgisayarları, ne özel programları partiye soktu. Modern bir kitle partisinde üyelik işleri şeffaf, açık ve kurallara göre yürütülmek zorundadır. Belli ki Ecevitlerin aklında, farklı ve demokratik işleyişle hiç bağdaşmayan bir üyelik düzeni o tarihte vardı. Nitekim daha sonra DSP'de üyelik hukuku diye bir kavram olmadı. Hukuk dışı uygulamaların görünürdeki sorumlusu Rahşan Ecevit'ti. Ecevit en baştan beri her şeyi çok iyi biliyor ve onaylıyordu. Ama bu konularda hep sustu, ses çıkarmadı, sadece mecbur kaldığında Rahşan Ecevit'e arka çıktı.

Partileri için çalışmak isteyen üyelerin en büyük eksiklerinden biri, o çalışmalar için gerekli basit konularda dahi yeterli eğitime sahip olmamalarıdır. Mesela toplantı düzenleme ve propaganda teknikleri, insanları ikna yöntemleri, etkili konuşma usulleri, kapı kapı dolaşarak nasıl siyasi propaganda yapılacağı gibi basit konularda eğitilmiş üye sayısı azdır.

Şimdi DSP'de böyle bir çalışma başlatabilirdik. Hedef, ülke genelinde çok sayıda partiliyi temel siyasi çalışma ve propaganda teknikleri konusunda eğitmek ve seçim kampanyasına hazır hale getirmek olacaktı. Önce az sayıda partili eğitilerek başlanacak, onların arasından seçilecek daha yetenekli kişiler eğitici olarak görev alacak, öylelikle oluşturulan eğitim çemberi belirli bir disiplin içinde giderek büyüyecekti. İşin prensipleri basitti, ama uygulamada çözülmesi gereken pek çok sorun vardı. Bu işin üstesinden gelebilirsek, binlerce iyi eğitilmiş gönüllünün partinin oyunu hissedilir ölçüde yükselteceği muhakkaktı. Ayrıca böyle bir çalışma, partinin kurumsal yapısının güçlenmesine ve partililik bilincinin artmasına da katkı sağlayacaktı.

Üyelerinin eğitimi konusunda dünyanın en başarılı partilerinden biri İsveç sosyal demokratları. 1917'den bu yana yapılan her seçimde birinci parti olan SAP'ın bu başarısının arkasında, iyi örgütlenmiş ve eğitilmiş bir partililer ordusu bulunur. İsveç sosyal demokratları, yıllardır hizmet veren ülke çapında örgütlü okullara ve eğitim kuruluşlarına sahip. Bu okullarda sadece dar anlamda siyasi çalışmalar için gereken bilgiler değil, dil, bilgisayar, sanat ve başka pek çok konuda eğitim verilir.

İsveç partisinin büyük tecrübesi, ellerinde uzun yıllar sonunda kazanılmış hazır bilgiler vardı. Onlardan yararlanmayı düşünüyordum. Düşüncelerimi Ecevit'e anlattım. Önce biraz tereddüt etti, fakat sonra uygun bulduğunu ve başlayabileceğimizi söyledi. İsveç partisinin yöneticilerinden Conny Fredriksson'a ve daha sonra Türkiye'yi ziyaret eden başka yetkililere konuyu açtım, onların eğitim tecrübelerinden faydalanmak istediğimizi söyledim. Yakın ve samimi ilgi gösterdiler. O yıllarda Yunanistan'da PASOK da, İsveçli sosyal demokratlar tarafından desteklenen buna benzeyen bir eğitim çalışması yürütüyormuş. Fredriksson PASOK'taki çalışmaların başarıyla yürüdüğünü, oldukça iyi sonuçlar aldıklarını, işin başında da o sırada parti lideri olan Andreas Papandreu'nun oğlu Georgios Papandreu'nun olduğunu söyledi.

Benzer bir desteğin DSP'ye de sağlanabilmesi için İsveç partisnin merkez yönetiminden karar çıkması gerekiyordu. Bir süre sonra Fredriksson böyle bir kararın çıktığını, üstelik kendisini dahi şaşırtan ölçüde kuv-

vetli bir destek kararı alındığını sevinerek bildirdi. Böyle bir eğitim çalışması için ellerindeki her türlü bilgiyi verecek, uzmanlar gönderecek, katkıda bulunacaklardı. Fakat önce bizim işe başlamamız gerekiyordu. Bazı küçük toplantılar hariç, bu projeye başlayamadık. Rahşan Ecevit böyle bir çalışmadan hoşlanmamıştı, şüpheyle bakıyordu ve sudan gerekçelerle karşı çıkıyordu. Kısa süre içinde bu işin de yürümeyeceği ortaya çıktı.

İsveç sosyal demokratlarının bu projeye vermeyi kabul ettiği güçlü destek büyük olasılıkla parti başkanı Olof Palme'den kaynaklanıyordu. Avrupa sosyal demokrasisinin en güçlü köklerinden biri enternasyonalizmdir. Olof Palme bu geleneğin en yetkin taşıyıcılarından biriydi. Halklar arasında ve uluslararası kamuoyunda Palme'ye duyulan sevginin nedenlerinden biri, başbakanlık yaparken bile, diplomatik geleneklere sığmayan açık sözlülüğü idi. Bir Noel günü Hanoi'yi bombalama emri veren Başkan Nixon'a, yaptığı işin, gelecek kuşaklar tarafından Guernica, Babi Yar, Treblinka katliamlarıyla beraber anılacak habis bir fiil olduğunu yazdı. 1968'de Çekoslovakya'yı işgal eden Sovyet ordularının Dubçek yerine işbaşına getirdikleri Gustav Husak'ı "diktatörlerin yarattığı" diye eleştirdi. Bunlar bir başbakandan beklenen alışılmış sözler değildi. Palme daha sonra, dünya kamuoyunda yankı uyandıran bu sözlerin, tasarlanmış demeçler değil, içinden geldiği gibi yapılan konuşmalar olduğunu söyleyecekti.

Palme o yıllarda Yunanistan ve Türkiye'deki siyasal gelişmeleri yakından izliyordu. 1974'te askeri yönetim sona erince Yunanistan'da yeni partileşme sürecinde birden fazla sosyal demokrat parti kuruldu. Avrupalı sosyal demokratlar hangi partinin destekleneceği konusunda karar veremiyordu. Ama Palme Yunanistan'da solun ancak Papandreu'nun kurduğu parti etrafında toparlanacağı inancındaydı. Bu düşüncelerini de gizlemiyor, Papandreu'ya elinden geldiğince açık destek veriyordu. Kısa süre içinde Yunanistan'da sosyal demokrat oylar Papandreu'nun partisinde toplandı ve Palme haklı çıktı.

Aradan dokuz yıl geçtikten sonra 1983'te bu kez Türkiye'de askeri rejim sona erdi ve yeni partiler dönemi başladı. Yunanistan'dakine benzer görünen bir durum vardı ve sosyal demokrat doğrultuda birden fazla parti kuruldu. Olof Palme bu kez Türkiye'de solda ancak Ecevit'in ve onun ku-

racağı partinin başarılı olabileceğini, o partinin desteklenmesi gerektiğine inanıyordu. Bu düşüncelerini gerektiğinde yine açıkça dile getirmekten çekinmedi. Yakın çalıştığı bir diplomatı Ankara'ya büyükelçi olarak göndermiş, gelişmeleri izliyordu. Zaten 1980'lerde Avrupa sosyal demokratları arasında Ecevit'in sahip olduğu destek, 1970'lerde PASOK'u kurduğu dönemde Papandreu'nun sahip olduğu destekten asla daha az değildi. O yıllarda İsveç'te yayınlanan Ecevit'in İsveççe şiir kitabının başında Olof Palme'nin bir tanıtma yazısı yer aldı. Danimarka'da yayınlanan şiir kitabının önsözünü ise ülkenin sosyal demokrat lideri Anker Jørgensen kaleme aldı. Bunlar Avrupalıların verdiği siyasal desteğin açık işaretleriydi. Ecevit Avrupa sosyal demokratlarından sık sık davetler alıyor, temaslar yapıyordu.

Ecevit'e verilen bu güçlü desteğe karşın, Avrupalı sosyal demokratlar, Türkiye'deki diğer sosyal demokrat oluşumlara karşı çok sıcak olmayan bir tavır içindeydi. Ecevit, sadece kendisinin aldığı desteğin değil, rakiplerine karşı mesafeli duran Avrupa solunun bu tavrının da Türkiye'de duyulmasını ister, iç siyasette o yoldan puan toplamaya çalışırdı. Zaman zaman haber diliyle kaleme aldığı iğneleyici ifadeler içeren notları, tanıdığı gazetecilere dağıtırdı. Mesela Ecevit'in hazırlayıp kendisine yakın gazetecilere verdiği bir metin şöyleydi:

“SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü'nün, İsveç'te istediği randevuları sağlayamadığı öğrenildi. İsveç Sosyal Demokrat Parti Genel Başkanı Olof Palme de Partinin Uluslararası İlişkiler Görevlisi Gunnar Stenarv da, Erdal İnönü'nün görüş istemine şu sırada vakitleri olmadığı yolunda yanıt verdiler.

SODEP Genel Başkanının İsveç'teki görüşme istemlerine Stockholm'deki Türkiye Büyükelçisi de aracılık etti. Partiler arası görüşme istemleri için diplomatik kanallardan yararlanılmasının İsveç Sosyal Demokratlarınca yadırgandığı anlaşılıyor.

Bu durumda Erdal İnönü'nün İsveç'e gitmekten vazgeçmiş olması olasıdır.

Ayrıca, Avusturya Sosyalist Partisi yetkililerinin de, şu sırada randevu vermeyi uygun görmedikleri, görüşmenin ancak birkaç ay

sonra mümkün olabileceği yolunda yanıt verdikleri haber alındı.

Erdal İnönü'nün buna rağmen Avusturya'ya gidip gitmeyeceği bilinmiyor.”

Ancak Avrupa sosyal demokratlarından gelen destek ve ilgi, DSP'nin iç işleyişi ve bir kişi partisi olduğu anlaşıldıkça azaldı, ilişkiler giderek soğudu. 1986'da korkunç bir suikasta kurban giden Palme'nin kendisi göremedi, ama zaman onun Türkiye'deki sosyal demokrat hareketle ilgili tahminlerinde yanıldığını gösterecekti.

Tahmininde yanılan tek kişi elbette Palme değildi; Ecevit Türkiye'de bile geniş bir kamuoyunun uzun süre gözünü boyamayı başardı. Ancak, Ecevit'le ilgili kehanet derecesinde doğru çıkan tahminler de vardı. Temmuz 1986'da İzmir-İstanbul uçağında Işın Çelebi'ye rastladım. Işın 1980 öncesinde ve 20'li yaşlarında genç bir sosyal demokrat olarak CHP'de, Ecevit'e ve Rahşan hanıma yakın çalışmıştı. İkisi de onu iyi tanır-
dı. O sırada İzmir'de Türkiye'nin en büyük özel demir-çelik fabrikasının genel müdürüydü. İşinde başarılıydı ve özel sektör çevrelerinde itibar gören bir isim olmuştu. Kısa bir sohbetten sonra ayrılırken, “Hem Bülent be-
ye, hem Rahşan hanıma benim çok selam ve saygılarımı ilet” dedi.

Döndüğümde bir sabah Ecevit beni evine çağırdı. Rahşan Ecevit evden çıkmaya hazırlanıyordu. Ecevit'e, Işın'ın mesajını ilettim ve onu DSP'ye çekebilsek iyi olur diye ilave ettim. Ecevit yumuşak ve sevecen bir sesle Rahşan hanıma seslendi:

– Bak Rahşan, Işın selam göndermiş... ondan partide yararlanamaz mısın?

Işın'ın mesajını almaktan Ecevit mutlu olmuştu, ama sesinden anlaşıyordu ki ondan partide yararlanmak konusunda pek gönüllü değildi. Önerimi hemen reddederek beni kırmak istemediği için öyle konuşuyordu. Rahşan Ecevit de benzer şekilde DSP'ye yönelik bu ragbetten memnun olmuştu, ama Işın'dan partide yararlanılması düşüncesini kesinlikle onaylamadığını belirten kararlı bir ifadeyle,

– ... aaa Bülent,

demekle yetindi. Belli ki Ecevit, Rahşan hanımın vereceği cevabı bekliyordu ve hemen düzeltici bir açıklama yaptı:

- Canım partiye al, siyasi görev ver demiyorum ki; partinin para sıkıntısını düşünerek Işın'ı ara, yardım etmesini sağla.

Evet, Işın Çelebi gibi genç yaşta siyasi deneyim kazanmış, eğitilmiş ve şimdi kamuoyunda isim yapmaya başlamış birisine DSP'de “siyasi görev” verilmesi elbette düşünülemezdi! Bunları henüz öğreniyordum. Rahşan Ecevit çıktıktan sonra, Ecevit'e, niçin Rahşan hanımda Işın'la ilgili olumsuz bir yargı var, diye sordum. Ecevit o gün çok keyifli ve rahattı, ama yine de Ecevit'ti. Elbette gerçek düşüncelerini söyleyecek değildi. Ama yine de hiç beklemediğim bir cevap aldım:

- Rahşan'ı endişelendiren, onun Semih Eryıldız hizbinden olması.
- Ama benim bildiğim kadar, Işın'ın Semih Eryıldız'la pek bir ilişkisi yok, onun hizbinden filan değil.
- Canım ikisi de aynı okuldan, bir ara da hayli yakındılar,

deyip kestirip attı ve konuyu kapattı. Ecevit'in, Semih Eryıldız'dan daha fazla nefret ettiği kimseye tanık olmadım. Eryıldız'dan söz etmek zorunda kaldığı her defasında, genellikle düşüncelerini iyi gizleyen ve kendisini olağanüstü iyi kontrol edebilen bir insan olmasına rağmen Ecevit'in yüzünün ifadesi gerginleşir, sesinin titreşimleri değişir, içinde öfke fırtınalarının estiği belli olurdu. O sabah sıcak ses tonu dahi, Işın'la ilgili olumsuz tavrının gerçek nedeninin Semih Eryıldız olmadığını göstermeye yeterdi.

Eryıldız, 1980 öncesinde CHP'nin gençlik liderlerindendi ve 1977 seçimlerinde mahkeme kararıyla yaşını 30'a yükseltmiş, partide o yıllarda yapılan çetin önseçim sınavını da kazanarak Ankara milletvekili olmuştu. Kısa süre sonra CHP'nin Ecevit'le yürümeyeceği kanaatine vardı ve parti içinde açık bir muhalefet yürütmeye başladı. Eryıldız'ın önderliğindeki muhalefetin kendi gençlik kolları, kadın kolları, il temsilcileri ve ayrı bir bütçesi vardı. Adeta parti içinde parti gibiydi.

12 Eylül darbesinden kısa süre sonra bir akşam, Ankaralı bazı genç sosyal demokrat arkadaşlar eşleriyle beraber bizim evde toplandık. Herkes

hâlâ askeri darbenin şoku altındaydı ve ülkenin nerelere sürüklenebileceğini tartışıyor, geleceği öngörmeye çalışıyordu. Tabii ortanın solunda neler olabileceği ilgi duyulan konuların başında geliyordu. Misafirler arasında bulunan Semih Eryıldız'ın görüşlerini o akşam kimse ciddiye almamış, uçuk fanteziler olarak görmüştü:

- Askeri yönetimde sonra CHP'nin mirasını sürdürmek isteyen birden fazla parti kurulacak. Ama bunların hiçbirisi başarılı olamayacak. Bu işi sonunda yine Ecevit toparlayacak. Fakat bu iş çok uzun sürecek. Bülent bey nihayet 2000 yılında başbakan olacak. Başbakan olduktan sonra Türkiye'yi yönetemeyecek, her şeyi yüzüne gözüne bulaştırarak. Ülke öyle ağır bedeller ödeyecek ki, halk Kızılay'da onu ayağından asacak. İşte Türkiye'de ancak ondan sonra, Ecevit'ten sonra, başarılı bir sosyal demokrat parti kurulabilir. Ben de şimdi o nedenle siyaseti bırakıyorum ve 2000 yılından sonra tekrar başlayacağım.

Eryıldız bu inanılmaz gibi görünen kehaneti dile getirdiğinde takvimler 1980'i gösteriyordu. Hepsi harfiyen çıktı. "Ayaktan asılma" mecazi anlamda görülürse, o da çıktı. Halk Kasım 2002 seçimlerinde Ecevit'in siyasi hayatına son verdi.

İLK SEÇİM VE İSTİFA

Temmuz ayında Başbakan Özal, 28 Eylül 1986'da 10 ilde 11 milletvekiliği için ara seçim kararı aldı. DSP henüz ilk kurultayını yapmamıştı, meclis grubu da yoktu; yasal nedenlerle seçime katılamayacağı açıklandı. Ecevit zaten ara seçime girme yanlısı değildi ve parti çalışmaları ona göre yürütülüyordu.

Ama Özal solda SHP'nin yanında DSP'nin de seçime katılmasını istiyordu. Kısa süre sonra seçim yasasında değişiklikler yaparak seçimlere bütün partilerin katılmasını sağlayacaklarını açıkladı. Artık DSP için yapılacak bir şey kalmamıştı ve katılmak zorundaydı. Aksi takdirde, seçimden kayıyor görüntüsü doğacaktı.

Ancak DSP yönetimi, dışı doğru hâlâ kararlı değilmiş izlenimi vermeye devam etti. Genel Sekreter Nuri Korkmaz, Ecevit tarafından ANAP'la

pazarlık için görevlendirildi ve Özal'ın yardımcısı Eyüp Aşık'la görüştü. DSP partilere hazineden yapılan para yardımı konusunda ara seçim sonuçlarının da dikkate alınmasını ve mecliste grubu bulunmayan partilere de TRT'den söz hakkı istiyordu. ANAP'lılara, ara seçime katılıp katılmama kararının buna göre verileceği bildirdi. Aşık bu talepleri Özal'a iletti. Kısa sürede haber geldi: Özal her iki talebi de kabul ediyordu.

Özal sözünde durdu ve yıl sonuna doğru DSP'ye de hazine yardımı sağlayacak bir yasaı meclisten geçirdi. O günlerde SHP lideri Erdal İnönü, DSP ile ANAP arasında o doğrultuda bir anlaşma yapılmış olduğuna işaret edip bu durumu eleştirdiğinde, Ecevit'in İnönü'ye verdiği sert yanıt beni çok şaşırtmıştı:

- Sayın İnönü'nün politikada iftiralara başvuracak duruma gelmiş olmasından üzüntü duydum... biliyorum ki DSP ile ANAP arasında bir anlaşma veya pazarlık olmamıştır.³⁸

İnönü'nün dedikleri doğrudu. ANAP'la DSP arasında pazarlık ve anlaşma olmuştu. O konuda DSP adına karar veren, talimat veren kişi de bizzat Ecevit'ti. Ama şimdi o, belli ki en küçük bir rahatsızlık duymadan, olup biteni inkâr ediyordu. Üstelik bu durumu dile getiren rakibini de ağır sözcüklerle suçlayarak. Ama bu Ecevit'in hep yaptığı bir şey, onun siyaset tarzının ayrılmaz bir parçasıydı.

11 Temmuz cuma sabahı mecliste ara seçim kararı alındı. Rahşan Ecevit DSP'nin İzmir adayı oldu ve hemen uçağa atlayıp İzmir'e gitti. Çünkü SHP Genel Başkanı Erdal İnönü İzmir'den aday oluyordu. Rahşan Ecevit

- İzmir'de meydanı Erdal İnönü'ye bırakmayacağız. SHP zaten dokunsan dağılacak. Bülent çıkıp konuşmaya başlayınca darmadağın olacaklar, çoğu bize gelecek,

diyordu. Ama ara seçimler öyle sonuçlanmadı. DYP lideri Hüsametdin Cindoruk'la beraber SHP lideri İnönü de meclise girdi. Sonuçlar şöyleydi: ANAP %32, DYP %24,6, SHP %22, DSP %8,3. En kazançlı parti DYP oldu.

Aslında erken ara seçim DSP açısından, alınan oy oranından daha kötü bir gerçeği ortaya çıkardı. Hazırlıksızlığı nedeniyle parti, seçimler gi-

bi en hayati bir olaya, kendi dışındaki bir irade ile, Özal'ın iradesiyle sürüklendi. Hiç olmazsa genel seçimlere hazırlıksız yakalanmamak için, 1987 ilkbaharından itibaren bir genel seçime hazır olmak gerekiyordu. Bu ihtimali ve ayrıntılı önerilerimi defalarca Ecevit'e sundum. Ama değişen bir şey olmadı.

1986 Aralık ayının son günü, SHP'den ayrılan HP kökenli milletvekillerinin katılımıyla DSP mecliste grup kurdu. 6 Eylül 1987 günü yapılan halkoylamasında kıl payı farkla evetler kazandı (50,3/49,7) ve liderlerin yasakları kalktı. Ecevit hemen DSP'ye genel başkan oldu.

Oylama günü Özal, daha sandıklar açılmadan, kasım başında erken seçime gidileceğini açıkladı. Erken seçim Ecevit için hiç beklemediği kötü bir sürpriz oldu. DSP tamamen hazırlıksız yakalanmıştı. Sonbaharda yapılabilecek bir erken seçime partinin, meclis grubuna bağımlı kalmadan katılabilmesi için, ilkbahar aylarında yapılan kurucular kurulu toplantılarında ilkerin 2/3'ünde örgüt atamalarının tamamlaması gerekiyordu. Bu zor bir iş değildi, ama olmuyordu. Çünkü Rahşan Ecevit "çok titiz" çalışıyordu! İlk kez ülkemizde, doğrudan doğruya halk tarafından kurulan" bir partinin örgütlenme çalışmaları, tek bir kişinin, Rahşan Ecevit'in çalışma hızına ve mizacına, onun insanlardan duyduğu kuşkulara ve iç dünyasında yaşadığı derin güvensizlik duygularına göre yol alıyordu. Mesela Erzincan'ın bir küçük ilçesiyle haftalarca uğraşıyor, kendisi tek yönetici olduğu için, o sırada diğer bütün örgütlenme işleri duruyordu. Sonra birden başka bir örgütlenme konusu gündeme gelir, herkes o yeni konuyla uğraşır, bir önceki unutulurdu. Ama mesela Ankara'nın burnunun dibindeki 320.000 nüfuslu Kırıkkale gibi bir sanayi merkezi dahil pek çok büyük ilçede ve ilde örgüt yoktu.

Seçim kararının meclisten çıkması ile YSK'nın seçime katılabilecek partileri ilan ettiği güne kadar geçen süre içinde, milletvekillerimizle sıkı pazarlıklar yapıldı. Seçime ancak, çoğu partiye pamuk ipliğiyle bağlı ve SHP'den transfer 21 milletvekili sayesinde katılabilecektik. Bunlardan ikisi ayrılrsa, parti seçime katılamayacaktı. Milletvekilleri istedikleri bütün tavizleri aldılar.

Referandum kampanyası boyunca Özal hiç belli etmemeye çalıştı ve defalarca erken seçim olmayacağını beyan etti, ama bunlar aslında erken

seçimi düşündüğünün işaretleriydi. Yaptığı hesap basitçe şöyle olmalıydı: Daha yüksek ihtimal “evet” çıkacaktı. Demirel DYP’nin başına geçecek, zaman içinde ANAP’ı kemirerek bir geri dönüş gerçekleştirebilecekti. Bunun önünü kesmek için hemen bir erken seçim gerekiyordu. Daha zayıf ihtimal “hayır” oylarının kazanmasıydı. Demirel ve DYP önce bir sarsıntı ve çok yaşayacaktı, ama büyük olasılıkla kısa süre içinde toparlanarak, üstelik bu kez iyice haksızlığa uğramış ve mağdur edilmiş olmanın da etkisiyle, ANAP’ı zaman geçtikçe daha çok zorlayacaklardı. Özal için en iyisi, bu durumda da erken seçimdi. Ayrıca bu hukuk dışı yasakları beş yıl daha sürdürmek herhalde çok zor olacaktı. İki yıl sonra yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında ANAP’ın en çok milletvekiline sahip olmasının en güvenceli yolu da, hemen yapılacak bir erken seçimden geçiyordu.

DSP örgütleri genel seçime hazır değildi. Başta üç büyük kent İstanbul, Ankara ve İzmir’de olmak üzere işler yürümüyordu. Eylül 1986 ara seçimlerden hemen sonra Rahşan Ecevit Ankara il yönetimini toptan görevden aldı, parti binasını kilitleyip anahtarını cebine attı. Bütün ısrarlara rağmen il merkezini bir yıla yakın kilitli tuttu. Genel seçimlere kısa bir süreye kala, bulunan üç adaydan birini nihayet il başkanı olarak atadı ve niçin o kişiyi tercih ettiğini de bir sohbetimizde şöyle açıkladı:

– Adaylar arasında belki en beceriklisi değil, ama en çok söz dinleyen ve ele avuca sığanı bu!

Partinin resmen kuruluşundan iki yıl, fiilen örgütlenme çalışmalarına başlamasından dört yıldan fazla bir zaman geçmişti. Kasım 1985’te parti kurulurken Ecevit 50.000 kişinin örgütlendiğini, ama pratik nedenlerle bunlardan sadece 612’sinin kurucu olabildiğini açıklamıştı. Şimdi 1987 sonunda, üye sayısının kaç olduğu açıklanmıyor, Ecevitler bunu büyük bir sır gibi saklıyordu. Genel merkez yöneticileri dahil hiç kimse gerçek üye sayısını bilmiyordu. Rahşan Ecevit’in uygun bulduğu üyeler azdı. Çok sayıda üye yazıp kayıt gönderen ilçe yöneticilerini azarlardı:

– Fazla üye kaydı istemiyorum! Bu kadar çok kaydı ben nasıl kontrol edeceğim?!

Bu bir şaka değildi. Rahşan Ecevit bütün üye kayıtlarını, asla öyle bir yetkisi olmamasına rağmen, tek tek kontrol etmeye çalışırdı. Zaten DSP’de geçerli olan hukuk ve önceden belirlenmiş kurallar değil, lider ve onun eşi tarafından diledikleri gibi belirlenen fiili durumlardı.

Halkoylaması sonuçları “evet” olarak kesinleştikten sonra, Ecevitlerin evinde bir durum değerlendirmesi yapıldı. Bundan sonra nasıl bir yol izlenecekti? En kısa sürede Rahşan hanımın istifa etmesi ve Ecevit’in genel başkan seçilmesi gerekiyordu. Ecevit çeşitli olasılıkları sıralarken “... bir alternatif de Güneş formülü” deyiverdi. Bu çok şaşırtıcıydı. Kısa bir süre önce SHP İstanbul İl Başkanı Hasan Fehmi Güneş “SHP ve DSP birleşsin, Ecevit lider olsun” diye bir açıklama yapmış, bu sözler kamuoyunda yankı bulurken, kendi partisi içinde bazı çevrelerden eleştiri almıştı. Şimdi Ecevit bunu, kabul edilebilir çözümlerden biri olarak değerlendiriyordu. Rahşan Ecevit bu öneriye hemen sert ve kesin bir tepki koydu:

– Kıyameti koparıyorum, kıyameti koparıyorum...

Bunun üzerine Ecevit bu alternatifin üzerinde durmadı. Beş yıl sonra 1992’de CHP yeniden açılırken Ecevit, kendi genel başkanlığında bu kez bir CHP-DSP birleşmesini kabul edebileceğini kamuoyuna duyuracaktı. Ama, özellikle Deniz Baykal hizbinin karşı çıkması nedeniyle, o da olmadı.

Seçim kararı alınmıştı. Kalan kısa süre içinde bir SHP-DSP birleşmesi, onun doğuracağı pek çok pratik sorunun çözülmesi zaten kolay üstesinden gelinecek şeyler değildi. Bunun üzerine, SHP-DSP arasında bir seçim ittifakı yapılmasını önerdim. 104 seçim çevresinin bir bölümünde iki partiden biri seçime katılmaz, diğeri tek başına seçime girebilirdi. Eğer SHP bunu reddederse, son zamanlarda fena halde DSP’nin üzerine yapışmış bölücülük suçlamalarının etkisi önemli ölçüde azalabilirdi. Kabul ederlerse hem DSP’nin %10 barajını geçerek meclise girme şansı yükselecek, hem iki partinin meclisteki toplam milletvekili sayısı artacaktı.

Ecevit önce bu öneriye sıcak yaklaştı. Ama özellikle Rahşan Ecevit’in katı tavrı ve itirazları nedeniyle kabul edilmedi:

- Şimdi Bülent'in yasağı kalktı ve SHP dağılıp taban bize gelecek, onlara niye yaşama fırsatı verelim ki?

Rahşan Ecevit, SHP oylarının %80'inin DSP'ye geleceğini söylüyordu! Daha sonraki günlerde ısrarlarımı sürdürdüm, ama Ecevit hayır diyordu. Umudumun kesildiği sırada ve aday listelerinin YSK'ya verilmesine beş gün kala Ecevit telefon etti, evine davet etti. SHP ile seçim ittifakı önerisini kabul ediyordu. Rahşan Ecevit bu işten mutlu değildi, ama Ecevit bu kez kararlıydı ve öneriyi içerdeki odada daktilo etmeye başlamıştı bile. Salonunda yalnız kaldığımızda, Rahşan Ecevit duygularını şöyle özetledi:

- Aklıma hep süper marketler zinciri ve küçük bakkal dükkânı örneği geliyor. Ben, her şeyin elimin altında bulunduğu küçük bakkal dükkânını tercih ediyorum. Belki yanlış, ama böyle...

Ecevit, DSP'nin önerisini "seçim anlaşması" adı altında kamuoyuna açıkladı ve hemen SHP'ye iletili.¹⁹ Öneri aynı gün reddedildi. Bu işi haftalar önce yapsaydık, hem SHP'nin reddetmesi daha zor olurdu, hem daha çok puan toplayabilirdik. Ama Rahşan Ecevit teklifin reddedilmesine çok memnun oldu.

Partinin örgütleri yetersizdi, ama iyi hazırlanmış aday listeleriyle seçmenin karşısına çıkılırsa bu eksik bir ölçüde giderilebilirdi. Aday belirleme için partilerin yeterince süresi vardı. Tabii bu süre içinde ciddi bir çalışma gerekiyordu. Aday listeleri 28 Eylül pazartesi 17:00'ye kadar YSK'ya teslim edilecekti. 28 Eylül yaklaştıkça, herkeste bir sabırsızlık ve telaş başladı. Ortada hiçbir hazırlık görünmüyor, Ecevitlerin bir çalışma yapıp yapmadığı, listelerin nasıl oluşturulacağı bilinmiyordu.

Derken bir "aday tespit komitesi" oluşturuldu. Komiteye MKYK üyeleri, grup başkanı, başkan vekilleri ve merkez disiplin kurulu üyeleri katılacaktı. Ama bu komitede çok sayıda milletvekili olduğu ve dengeler yeterince "sağlam" görünmediği için, Ecevit partinin "halkçı" niteliğine uygun bir çözüm buldu: Partinin on adet düz üyesi de "tabanın temsilcisi" olarak komiteye alınacaktı. "Tabanın temsilcilerini" tabii ki Ecevitler belirleyecekti! Böylece 40 küsur kişilik bir kurul oluştu. Ama kurul bir türlü çalışmaya başlayamıyordu. Bugün-yarın derken, telefon geldi: Komite, 27 Eylül günü

saat 21:00'de toplanacaktı. 104 seçim çevresinde çok sayıda başvuru arasından 450 aday, 18 saat içinde nasıl görüşölüp belirlenecek, daktilo edilecek, YSK'ya yetiyecekti?

27 Eylöl akşamı 21:00'de partiye geldik. "Tabanın temsilcisi" on üye de gelmişti ve bazılarını tanıyordum. Tabii bu arkadaşlar, kendi illeri dışında başka yerleri bilmiyor, adaylık için başvuranları tanımıyorlardı. Kendilerine şöyle talimat verilmişti: "Aday sıralaması için veya başka bir konuda oylama yapılırsa, Rahşan Ecevit'e bakın, o ne zaman elini kaldırır-sa, siz de onunla beraber elinizi kaldırın."

Saat 22:00'de Ecevit ve Rahşan hanım geldi, toplantı başladı. İlk saatler değişik konuların tartışılmasıyla geçti. Nihayet gece yarısına doğru, Ecevit ve Rahşan hanımın hazırladığı aday listeleri okunmaya başladı. Adaylık başvurusu yapan diğer kişiler kimlerdi, listeler neye göre oluşturulmuştu, kurula hiç bilgi verilmedi. Tabii ön çalışma yapılmadığı için, kurul üyeleri okunan isimleri genellikle bilmiyordu. Çoğu aynen geçti. Ancak küçük bazı itirazlar ve öneriler yapıldı. İtirazlar hep milletvekillerinden geliyordu. Ama bütün itirazlar oylanarak reddedildi. Gece yarısı 02:00 olduğunda, illerin sadece yarısı bitmişti. Ancak listeler alfabe sırasına göre gelmemişti; büyük ve asıl önemli illerin hiçbirisi yoktu. Onlar daha hazır değildi. Toplantı ertesi sabah 10'a ertelendi.

Sabah 10'da tekrar geldik, ama uzun süre toplantı başlamadı. Ecevitler ortada yoktu. Nihayet geldiklerinde, toplantı salonuna çıkmadılar. Rahşan Ecevit'in itirazlara kızdığı söyleniyordu. Bir alt katta Ecevit'le beraber listeleri yapıp, okunup oylanmak üzere yukarıya toplantıya gönderiyorlardı. Farklı önerilerde bulunmanın hiçbir anlamı kalmamıştı. Çünkü önerilerin gerçek muhatabı Ecevitler toplantıda yoktu; ayrıca, çok isabetli öneriler yapılsa bile, alt kattan gönderilen liste oylama sonucunda aynen geçiyordu. Aday belirleme kurulunun toplantısına katılma gereği bile duymayan Ecevit ve Rahşan hanım, kurulda dile getirilen değişik görüşler ve itirazlar gibi gereksiz şeylerle uğraşmak zorunda kalmaktan kurtulmuşlardı. Öyle ya, zaman çok azdı!

Saat 14:30 oldu; İstanbul, Ankara, İzmir dahil büyük 7-8 ilin listeleri hâlâ kurula okunmak için gelmedi. Ecevitler bir alt katta, bu illerin mil-

letvekili aday listelerini yetiştirmeye çalışıyordu. İnsanların sinirleri gerilmiş, özellikle milletvekilleri homurdanıyordu: “Böyle rezalet olur mu? Listeler 17’ye yetişemeyecek, seçime giremeyeceğiz...”

Sonunda tam bir kargaşa ve telaş içinde listeler tamamlandı, YSK’ya gönderildi. İzleyen günlerde aday listeleri incelendikçe, inanılmaz hikâyeler ve komik olaylar ortaya çıkıyordu. Adayların bir bölümünü Rahşan Ecevit, fotoğraflarına bakarak ve başvuru dilekçelerindeki özgeçmişlerine göre seçmişti. Ne genel merkezde, ne de il ve ilçe örgütlerinde tanıyan vardı. İşin ilginç yönü, bu kişileri, onları seçen Ecevitler de tanımıyordu.

Ankara’da listenin iyi yerlerinden birinde, mühendislik fakültesinden sınıf arkadaşım Koray vardı. Uzun boylu, sarışın, çakır gözlü, gerçekten yakışıklı bir delikanlıydı. Deniz Kuvvetleri adına mühendislik tahsili yapıyordu; bazen fakülteye kolalı yakalı, tiril tiril beyaz bahriyeli üniformasıyla gelir, biz de ona “sen yanlış meslek seçmişsin, niye artist olmadın?” diye takılırdık. Koray, hayatı hep mutlu yönleriyle görür, hikâyeler anlatır, sürekli kahkahalar atardı. Askerlik disiplinine gelemediği için ilk fırsatta ordudan ayrılmış, sivil mühendis olarak çalışmaya başlamıştı. Onun adını milletvekili adayımız olarak görünce çok şaşırdım. Koray acaba nasıl DSP’li olmuş, milletvekili listesine girmişti? Rahşan Ecevit’e sorduğumda, yanıtımı aldım:

– Aaa, onu hatırlıyorum. Fotoğrafı çok hoşuma gitti!

Diğer taraftan Koray bana telefonda,

– Senin DSP’de olduğunu gazetelerde okuyordum. Uzun yıllardır görüşemedik, belki seni görmeme vesile olur diye müracaat ettim. Sağ olun, iyi bir sıradan aday yapmışsınız.... Yahu milletvekili olma şansım var mı, sen bilirsin, söyle,

diyor, kahkahalar atıyordu. Belli ki bu işi çok eğlenceli bulmuştu. Doğrusu, haksız da değildi.

İstanbul’da en üst sıralardaki bir aday, muhabbet tellalı çıktı. Kadın satarken defalarca yakalanmış ve bölgesinde çok tanınmış. Üst sıradaki diğer adaylar polis kayıtlarını aldılar ve istifa ettirdiler. Ankara’da da bir adayın akli dengesinin yerinde olmadığı anlaşıldı. O da istifa ettirildi.

Günler geçti, ama il yöneticileri hâlâ pek çok milletvekili adayını bulamıyor, ilde ve ilçelerde tanıyan da olmadığı için adreslerini ve telefonlarını genel merkezden öğrenmeye çalışıyordu.

Birçok seçim çevresinde örgütten gelen veya örgütün desteklediği güçlü adaylar başvuru yapmıştı. Fakat örgütlerin desteklediği adaylar genellikle ya en altlarda seçilemeyecek yerlerden aday yapılmış, ya da listeye bile alınmamıştı. Çünkü Ecevit örgüte dayanan siyaset adamı istemiyordu. Buna karşılık belki yeteri kadar başvuru olmaz, listede eksik yer kalmasın, boşluk doldursun diye yine örgütün alt sıralar için önerdiği adaylar listelerin ilk sıralarına konmuştu.

Sakarya örgütü isyan halindeydi. Rahşan Ecevit'in "sakın DSP'ye sokmayın, sakın onu partiye üye yapmayın" dediği kişi liste başına gelmişti. Bu nasıl iş, Rahşan hanım yüzünden biz bu adamı kaç defa reddettik, aramız açıldı, şimdi nasıl onunla çalışacağız diye öfke içindeydiler. Bu duruma Rahşan Ecevit de çok üzülmüştü ve "hay Allah, aceleyle bir yanlışlık yapmışız" diyordu.

Uşak üst sıra adaylarından biri hemen ertesi günü küçük bir para karşılığı sırasını bir alttakine sattı. Ecevit, Amasya milletvekili Savaş Arpacıoğlu'nu, sana çok uygun bir yer buldum diyerek Antalya 1. sıraya yazmıştı. Arpacıoğlu "ben Antalya'yı bilmem; yolunu, köyünü bilmem, hiç oralara gitmedim" diyordu, ama fayda etmedi. Daha sonra bir ara ben Ecevit'le konuştum, ikna oldu ve Ankara'ya alındı.

Örgütlerin kurulmadığı, partinin zayıf olduğu Doğu illerinde aday bulma sıkıntısı vardı. Son günlerde "orada Ecevit'i en çok seven kim var, söyleyin, milletvekili adayı yapalım" diye Ankara'dan telefonla aday aranıyordu.

Ecevit'in uyguladığı aday belirleme yönteminin kabul edilebilir yönü yoktu. Hiç de mütevazı sayılmayacak bir dille "halkın ellerinde ve öncülüğünde yapılan ilk parti" diye tanımladığı DSP'nin düştüğü durum, en hafif deyimle, yüz kızartıcıydı. 450 adayın hepsini Ecevit ve eşi belirlemişti. Yaşanan bu ilk ve acı tecrübeden sonra, partinin katıldığı tüm diğer yerel ve genel seçimlerde değişen bir şey olmadı. DSP'nin sözlüğünde "önseçim" kavramı yer almadı; adaylar daima partinin despot lideri ve eşi tara-

findan, kendi anlayışlarına göre ve kişisel amaçlarının sürdürülmesini garanti edecek ilkelere göre belirlendi.

Ama aynı günlerde Ecevit partilerin önseçim yapmasını zorlaştırdığı için Başbakan Özal'ı ağır bir dille eleştiriyordu:

- Bu seçim sistemi, yalnız adaletsiz olmakla, ulusal iradeyi çarpıtıcı nitelikte olmakla kalmıyor, aynı zamanda, partilerde lider sultanı da, adeta yasal zorunluluk haline getiriyor. Önseçimi kaldırıp, adayların belirlenmesini, partilerin genel merkezlerine bırakıyor.⁴⁰

Bu bir dil sürçmesi değildi. Ecevit bu doğrultuda eleştirilerle Özal'a defalarca saldırdı. Bilindiği gibi Özal önseçim yapılmasını zorlaştıran bazı düzenlemeler yaptı (bunların da bir bölümü yargı tarafından düzeltildi), ama ne Özal zamanında, ne daha sonra önseçim yapılmasını imkânsız kılan bir durum oldu. Mesela bir parti toplantısı için gittiğimiz Çorum'da, Ekim 1987'de, şunları söylüyordu:

- Özal, partileri, önseçimsiz aday belirlemeye zorlamıştır. Yani parti içi demokrasiyi yasaklamıştır.⁴¹

Kısa süre önce, Eylül 1986'da yaptığı bir konuşmada ise,

- ... kanun kanun üstüne çıkarıldı son aylarda ve nihayet o hale geldik ki partilerin bütün adaylarını, isterlerse, sadece Genel Başkanlar tayin edebiliyor, kendi başlarına. Nitekim sayın Özal öyle yaptı... adayların belirlenmesine bile parti üyeleri katkıda bulunmayacak, ondan sonra seçimler serbest oldu denecek. Ben bunu kabul edemiyorum,

demişti.⁴² Evet, bu sözlerin hepsi gerçekten Ecevit'e aittir! Kendini görebilme yeteneğinden yoksunluk bir tarafa, bir siyasi liderin sözleriyle yaptıkları böylesine çelişkili olabilir mi?

Seçim kampanyası da tam bir programsızlık ve düzensizlik içinde geçti. Yeterince propaganda malzemesi hazırlanamadı. Sanırım o seçimlere bayraksız katılan tek parti DSP idi. Bütün kampanya, bir süre önce türlü zorlamalarla yaptırabildiğimiz küçük plastik bayraklarla geçti. Bir yıldır

parti bez bayrak siparişi verememişti. Bunun nedeni parasızlık değildi; Rahşan Ecevit karar veremiyordu.

Ecevit'in ne zaman hangi şehirde toplantı düzenleyeceği tam bir muamma idi. Basın bile ya hiç öğrenemiyor, ya da çok kısa bir süre önce haberi olabiliyordu. Avrupa Parlamentosu sosyalist grubundan seçimleri izlemek için gelen bir grup milletvekili, Ecevit'in programını öğrenip izlemek istediklerini, ama bunun çok zor olduğunu söyleyip şikâyet etmişti.

Ankara'da ilk miting 31 Ekim günü Altındağ Çiçin'de yapıldı. Ankara'nın bütün ilçelerinden gelen DSP'liler dahil, katılım 1000 kişiyi bulmadı, tam bir fiyasko yaşandı. Çünkü miting yapılmasına Rahşan Ecevit sadece bir gün önceden kesin karar verebildi, o nedenle yeterli duyuru yapılamadı. Halbuki Çiçin, Ankara'da siyasi ilginin ve nabzın en yüksek atıldığı yerlerden biriydi. İyi bir ön hazırlık ve duyuruyla, çok daha etkili bir toplantı yapılabilirdi. O bölgede partili arkadaşlarımızın yaptığı mahalle toplantılarında bile Ecevit'in mitingine yakın katılımlar oluyordu.

Ankara'da seçimlerin ikinci ve son mitingi son pazar günü Kırıkkale'de 22 Kasım'da yapıldı. 20 Kasım cuma akşamı o bölgenin milletvekili adayı Osman Şimşek aradı, "Pazar günü büyük bir ihtimalle Kırıkkale'de açık hava toplantısı yapılacak, Ecevit konuşacak" dedi. İnanılır gibi değil, ama cuma akşam olmuş, pazar günü toplantı yapıp yapılmayacağı, yapılacaksa saati hâlâ belli değildi. Neticede toplantı yapıldı, ama o da başarılı geçmedi. Ne Kırıkkale halkına, ne de basına doğru düzgün duyurusu yapılmıştı.

Seçimlerde DSP %8,6 oy aldı ve meclise giremedi. Bunun üzerine Ecevit, eşiyle birlikte siyaseti bıraktığını açıkladı ve Necdet Karababa manevrasını sahneye koydu.

İKTİDARA DOĞRU

Ecevit, 30 Haziran 1997'de Mesut Yılmaz tarafından kurulan Ansol-D hükümetinde başbakan yardımcısı ve iktidar ortağı oldu. Bu, bir buçuk yıl sonra onu başbakanlığa taşıyacak yolda ilk adımdı. 1988'de Ecevit'in ikinci kez genel başkan olmasından sonra muhalefette geçen 9 yıllık süre boyunca, DSP'nin başlangıçta sahip olduğu yozlaşmış özellikler, sadece artarak ve ağırlaşarak devam etti. Yozlaşma bir süreçtir; onu durdurup sağlık-

lı yöne çevirecek bilinçli müdahaleler olmadığı takdirde, kendi işleyişi içinde yozlaşmanın giderek artması olayın doğasında vardır.

Muhalefet yılları boyunca DSP'nin kişi partisi olma özelliği gün geçtikçe daha kaba bir şekilde göz önüne seriliyordu. Halk adına kurulduğu ileri sürülen partide insanlar horlanıyor, itilip kakılıyor, konuşmaları yasaklanıyor, kendi temsilcilerini seçmelerine bile izin verilmiyor, hak aramak isteyince de acımasızca kapı dışına atılıyordu.

Hukuk ve demokrasi geleneğinin güçlü olduğu bir toplumda, böyle bir partinin ayakta kalması elbette mümkün olamazdı. Ama Ecevit'in yarattığı DSP etkili bir kamuoyu baskısıyla karşılaşmadı. Dağınık ve münferit eleştiriler hep oluyordu, ama 57. hükümet sırasında ülkenin adeta bir felaket alanına dönüştüğü günler hariç, Ecevit'e medyadan daima eleştiriden çok destek geldi.

DSP içinde muhalefet, giderek daha az etkili bir şekilde de olsa, hiç son bulmadı. Ama hukuk ve hak arama zemini bulunmayan partide Ecevit her muhalefet kıpırdanmasını kolayca ezdi. Zaman içinde DSP'de iç muhalefetin doğurduğu gerçek sonuç, partinin daha iyiye doğru değişmesine değil, değişimin mümkün olmadığını kanıtlamaya katkı haline dönüştü.

Ecevit'in kurduğu korkunç model 1990'lar boyunca giderek daha korkunç özellikler kazandı. Parti içinden de, kamuoyundan da gelen dikkate almaya değer bir karşı koyuş yoktu. Kamuoyunun büyük kesimi DSP modeline iyice alıştı, yadırgamaz oldu. Partinin oyu 1990'larda yapılan üç seçimde de arttı.

Böyle bir süreçte Ecevit'in umursamazlık içinde partiyi daha da sert bir baskı altında yönetmesi sadece beklenen bir sonuçtu. Umursamazlığı, başlangıç yıllarında göz boyamak için sık sık kullandığı "fabrikadaki işçi, tarladaki köylü..." ve "halk öne çıksın" söylemlerinin giderek azalmasından da bellidir. O arada Ecevit demokratik ve katılımcı siyasete en aykırı uygulamaları dahi açıkça savunmaya başladı. O yıllarda DSP'deki çürümenin derinleştiğini gösteren sayısız olay yaşandı. Burada, bunlardan yalnızca üçünü ele alacağız: *Üyelik sınırlandırılması*, Ecevit'in baskıcı yönetiminin zirveye ulaşmasına yol açan *bir tüzük değişikliği* ve *meclisteki milletvekili grubunun yapısı*.

Üyelik sınırlandırılması

DSP’de üyelik hep en büyük sorunlardan biri oldu. Partiye üye olmak son derece zordu. Üye olduğunu sanan kişilerin bile gerçekte üye olup olmadığı veya üyeliğin nasıl ve ne zaman son bulacağı belli değildi. Her şey gizlilik ve keyfilik içinde yürütülüyordu.

Bu utanç verici üyelik düzeni kamuoyuna yansidikça, Ecevit kurnazca bahanelerle işi geçiştirirdi. Demokratik sol doğrultu dışından sızmalar önleniyordu; DSP fakir halkımızın fakir partisiydi ve olanaklar dardı; DSP için doğrultu tutarlılığı çok önemliydi ve o nedenle çok titiz çalışıyorlardı vs.

Gerçek nedenler tamamen farklıydı. Ecevit aslında fazla üye istemiyordu. Çünkü her türlü önleme rağmen üye sayısı artarsa kontrol elden gidebilirdi. Aralarındaki işbölümü gereği, üyelik işlerini fiiliyatta Rahşan Ecevit yürütüyordu; onun çalışma yöntemi ve kapasitesi de zaten demokratik bir kitle partisinin örgütlenmesi bir tarafa, Türkiye gibi büyük bir ülkede on binlerce üyeden oluşan herhangi bir yapıyı yönetmek için yeterli değildi.

Mesela Ecevit 1988’de tekrar genel başkan olduktan sonra geçen ilk tam yıl 1989 idi. O yıl boyunca partiye tek bir kişi resmen üye yazılmadı. Siyasi Partiler Yasası’na göre partilerin yılda iki kez, haziran ve aralık aylarında, yeni üye kayıtlarını Cumhuriyet Başsavcılığı’na bildirmesi gerekir. Tüm gizleme ve kamuoyunun dikkatinden kaçırma gayretlerine rağmen, o yıl partinin tek bir yeni üye bildirimi yapmadığı anlaşıldı. Basında o doğrultuda bazı küçük eleştiriler çıktı. Tabii Ecevit bu tür eleştirilere şerbetliydi ve basına hemen bir düzeltme (!) gönderdi:

“1989 yılında DSP’ye bir tek üye kaydedilmediğini yazmışsınız. Gerçek bunun tam tersidir. 1989 yılında Partimiz büyük bir üyelik başvurusu akınıyla karşılaşmıştır. Bu başvurularla ilgili işlemleri gecikmesiz yerine getirebilmek için, maddi olanaklarımız zorlanarak, yeni ekipler kurulmuştur ve genel merkezdeki görevli arkadaşlarımıza fazla mesai yaptırılmaktadır.

Ancak başvuruların çokluğu yüzünden, yeni üyelik çizelgelerinin tamamlanması çok zaman aldığı için, bunlar Aralık ayı sonunda Başsavcılığa bildirilememiştir.

Partimizde yeni üyelik başvuruları bütün hızıyla sürmekte ve üye-likler 1989'da olduğu gibi bu yıl da süratle kesinleştirilmektedir.”⁴³

Basında çıkan eleştirilerin gerçek dışı olduğunu söylerken Ecevit aslında o iddiaları doğruluyordu. Demek ki koca yıl boyunca tek kişinin dehi üyeliğinin kesinleşmemesinin nedeni, partinin maruz kaldığı “büyük başvuru akını” ve “maddi olanaksızlıklardı”! Tabii mızrak çuvala sığmıyordu. Eğer “akın” edenlerin hepsi yazılamadıysa, yazıldığı kadarı verilebilirdi. Ayrıca herhalde “başvuru akınının” tamamı aralık ayının son günlerinde olmadı. Neden haziran ayında da hiç üye bildirimi yapılmadı? Gerçek neden, Ecevit'in yaşadığı derin korkular ve endişe duyguları nedeniyle fazla üye istememesi ve Rahşan hanımdan oluşan tek kişilik sansür kurulunun işlere yetişememesiydi.

İşin bir başka vahim ve ibretlik yönü, 1989'da tek bir kişinin üyeliği kesinleşmezken, “üyelik başvuruları 1989'da olduğu gibi bu yıl (1990) da süratle kesinleştirilmektedir” diye Ecevit'in kamuoyuna açıklama yapması. Tabii o yıl (1990) içinde de tek kişinin bile üyeliği kesinleşmedi!

Ancak kısa süre içinde Ecevitler, üyelik sorununa akıllara durgunluk veren yeni ve korkunç bir çözüm buldu. Her ilçede en çok 149 üye olacaktı! Bunun için önce “ilçe kongreleri” başlığı altındaki tüzüğün 34. maddesine küçük bir ilave yapıldı:

“Bir ilçede kayıtlı üye sayısı 150'den az ise, ilçe kongresi kayıtlı üyelerin katılımı ile yapılır.”⁴⁴

Bu değişiklikten sonra, Türkiye'nin nüfusu 100.000'leri aşan, hat- ta milyona yaklaşan ilçeleri dahil pek çok yerde, üye olmak isteyenlere

- Üyelik kontenjanımız doldu, veya
- Genel merkezden gelen 149 adet üyelik fişi bitti,

gibi akıl almaz yanıtlar veriliyordu. Tabii bu uygulama tamamen keyfiydi ve hiçbir yasal dayanağı yoktu. Ama Ecevit için büyük kolaylık sağlıyordu: Her ilçeye yıllar boyunca başvuran yüzlerce veya bazen binlerce kişi arasın-

dan, tamamen keyfi bir biçimde, “en sağlam” görünen 149 tanesi üye kabul ediliyor, daha sonra o ilçede yeteri kadar çok üye olmadığı gerekçesiyle, seçim yapılmadan, tek tek cımbızla seçilen bu 149 kişinin hepsi ilçe kongresi için delege ilan ediliyordu. Böylece, üyeler tarafından oylama yapılarak seçilmesi gereken tüm delegeler, hepsi Rahşan hanımın sıkı denetiminden geçen ve tek tek onun belirlediği kişilerden oluşuyordu. Aynı zamanda, tam da istediği gibi, çok sayıda üyeyle uğraşmak sıkıntısı ortadan kalkmış oluyordu.

Demokratik sol, hele temelden ve halkın elleriyle kurulduğu öne sürülen bir kitle partisi, yüz binlerce insanın yaşadığı kent merkezlerinde, 149 üye ile nasıl örgütlenebilir? 12 Eylül askeri rejimi tarafından getirilen siyasal örgütlenme yasaklarını Türkiye’de ve yurtdışında sürekli eleştiren, DSP’nin o yasakları aşmak için kurulduğunu vurgulayan, hemen hemen her konuşmasında şu sözleri söyleyen Ecevit değil miydi:

- Siyasal partilerin toplumla iç içe örgütlenebilmesi ve çalışabilmesi gerekir. Çünkü partiler, toplumun en uç kesimlerine böyle ulaşabilirler... Bakırköy, Çankaya gibi, nüfusu beş yüz bini, bir milyonu bulan ilçelerde 7-9 kişilik parti yönetimi bütün halkın nabzını tutabilir mi, partinin mesajlarını halka iletebilir mi?... Düşünün ki,... mahallelerle, köylerle organik bağınız yok, ama ülkeyi yöneteceksiniz. Asker ve sivilin müşterek ihmalidir bu.⁴⁵

Evet, 12 Eylül askeri rejimi tarafından çıkarılan Siyasi Partiler Yasası, gereksiz bir şekilde, partilerin ilçe yönetim kurulu üye sayısına üst sınır getirdi. Kısa süre sonra bu sınırlama değiştirildi, ama nihayet bir yönetim kurulu ancak sınırlı sayıda üye ile çalışabiliyordu ve doğrusu, o sayıyı partilerin kendisinin belirlemesi idi.

Askeri yönetim tarafından getirilen sınırlamalara sert eleştirilerle karşı çıkan, bunun özellikle büyük nüfuslu ilçelerde mahalle ve köy örgütlenmesini engellediğini söyleyip duran Ecevit, şimdi toplam üye sayısını 149 ile sınırlıyordu! Bir başka deyişle, askeri yönetimin yaptığından çok ötesinde ve çok daha ağır, hatta askeri rejimin tasavvur dahi edemeyeceği sınırlamayı şimdi kendisi getiriyordu.

Ecevit için siyasette savunamayacağı hiçbir durum yoktur. 149 üye sınırlaması konusunda bir gazeteye verdiği cevap bunun güzel kanıtlarından biri:

- Örgütlenmemizi birkaç il dışında, hemen yeni baştan yapmamız gerekiyor. Bunun için delege sistemi yerine, 150 üyeyle, bir anlamda doğrudan demokrasi oluyor...⁴⁶

Demek 150 üye sınırlamasının nedeni “doğrudan demokrasi” uygulanmasıydı! Bir siyaset adamının söyledikleri ile yaptıkları arasındaki çelişkiler, gerçekten böylesine kaba ve acayip olabilir mi? Hani DSP, eşi görülmedik ölçüde halk katılımıyla kurulan bir partiydi?

İl ve ilçe kongrelerinin nasıl yapıldığı ayrı bir inceleme konusu olmalıdır, o nedenle burada ayrıntılara giremeyeceğim. İlk genel sekreter Hamzaoglu’nun dediği gibi, zaten “DSP’de yaşananlara, o olayların içinde olmayan insanların inanması zordur.” Mesela üyeler değil, kendisi tarafından seçilen “delegelere” rağmen, kongrelerde ikinci bir adayın çıkmasına Ecevit izin vermez. Kongrelerin DSP’de hep tek aday ve listeyle yapıldığını hatırlatan bir gazeteciye Ecevit’in cevabı demokrasinin en temel ilkesini reddettiğini gösterir:

- İlle de huzursuzluk mu olması gerekir? Diğer partilerde huzursuzluk var, DSP’de de mi olsun?⁴⁷

150 üye sınırlaması gibi akıl almaz uygulamalara rağmen DSP hiçbir kurultayına illerin tamamında veya tamamına yakın bir kısmında kongreleri tamamlayıp gitmedi. Çünkü Siyasi Partiler Yasası’na göre illerin yarısında ve o illerdeki ilçelerin yarısında kongrelerin tamamlanmış olması yeterli. DSP de hep öyle yaptı, tamamen başka amaçlarla yasaya koyulan bu hükümleri sonuna kadar kötüye kullandı. Türkiye’de toplam 67 ilin bulunduğu başlangıç yıllarında kurultaylar 38-39 il kongresinin yapılmasıyla toplanırdı. İl sayısının 80’in üstüne çıkmasıyla bu sayı 45 civarına çıkarıldı. Mesela partinin Ecevit’ten sonraki genel başkanını da seçtiği en son 2004 kurultayı, “fabrikalardan, tarlalardan” örgütlenmeye başlanmasından 20 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen, sadece 46 il kongresi yapıla-

rak toplandı. Kongrelerin yapılmama nedeni olarak, Ecevit'in hiç değişmeyen ve her kongre döneminde ileri sürdüğü bir mazereti vardır:

– Ağır kış koşulları (veya: bu yıl yapılan yerel-genel seçimler) nedeniyle, bazı illerimizde kongre yapamadık. Bu kongreler en kısa sürede yapılacaktır...

Ama hiçbir zaman ağır kış koşulları ve seçimler bitmez, kongreler tamamlanmaz. İlçe kongrelerinin ne zaman ve nerede yapıldığını ise genel sekreter veya genel merkez yöneticileri dahil kimse bilmez. Bu bilgiler sadece Ecevit ailesinde bulunur. İlçelerin de yarısından biraz fazlasında kongre yapılır. Sonuçta DSP, Türkiye'de mevcut 900 civarındaki ilçeden yaklaşık 300 tanesinde örgütlenmesini ve kongresini yapan bir partidir. Bunların da önemli bir bölümü kâğıt üstündedir.

Parti resmen kurulmadan önce 1985 yılında İsveç'e yaptığı bir seyahatte Ecevit, sosyal demokratların en yüksek tirajlı gazetelerinden *Arbetet*'e demokratik sol hareketin daha o zaman 50.000 üyesi olduğunu açıklamıştı.⁴⁸ Sadece kendi ülkesinde değil, başka ülkelerde de kamuoyuna sürekli yanıltıcı bilgi veriyordu. Parti resmen kurulduktan sonra, DSP'nin kesin üye sayısı hiçbir zaman açıklanmadı. Büyük bir sır gibi saklanıyor, genel merkezdeki en üst yöneticiler bile partinin üye sayısını bilmiyordu. Parti üyelerinin isimlerini, adreslerini vs içeren üye listelerinin gizli tutulmasının gerekçesini "demokratik sol kültür" içinde anlamak zor değildi. Ama partinin üye sayısı hakkında isimsiz, ayrıntısız, mesela "bizim 140.000 üyemiz var" gibi basit bir açıklama niçin yapılmıyordu? İlk bakışta anlaşıl-maz gibi görünse de, bunun önemli bir gerekçesi vardı: Eğer DSP'nin üye sayısı doğru olarak bilinirse, yıllardır Ecevit'in iç ve dış kamuoyuna söylediği pek çok şeyin gerçek olmadığı, gerçek üyelik sayısı ile temelden başlayan bir halk hareketinin de, kamuoyunun gözünü boyamak için propagandası yapılan sözde mahalle ve köy örgütlenmesinin de mümkün olmadığı kolayca görülebilecekti. Ecevit üye sayısı konusunda çarpıtılmış bilgiler vermeye, konuyu olabildiğince muğlak tutmaya, ama bir taraftan da kamuoyunu yanıltmaya hep devam etti. Partinin kaç üyesi olduğu sorusuna şöyle cevaplar veriyordu:

- Onun hesabını ben de bilmiyorum. Çünkü sürekli artıyor. Hele bu, belde ve mahalle örgütlerine geçtikten ve beldelere yazım yetkisi tanıdıktan sonra çok arttı. Hatta üye yazım formu yetiştiremez olduk. Bugün mahalle çalışmalarının tümünü tamamladığımız İstanbul'da sürekli görevli 50-60 bin kişi var... [Rahşan Ecevit] köylere kadar örgütlenme modelini başarmayı kendine iş edindi...⁴⁹

Tabii bunların hepsi gerçek dışıydı. Sadece İstanbul'da, "sürekli görevli" sayısı 50-60 bin kişiymiş! Halbuki DSP'nin bütün Türkiye'de bile o kadar üyesi yoktu.

Ecevit'in de bir konuşmasında itiraf ettiği "doğrudan demokrasi (!)" uygulaması nedeniyle, ilçelerde azami üye sayısı 149 idi. Ancak, büyük ilçelerde bile bu sayının genellikle daha az olduğu biliniyordu. Mesela 2001 kurultayı öncesinde, üstelik o tarihte parti iktidarda ve desteğinin zirvesinde olmasına rağmen, nüfusu bir milyonu aşan Bakırköy ilçesinde DSP'nin sadece 110 üyesi vardı.⁵⁰ Orta ve küçük nüfuslu ilçelerde bu sayı doğal olarak çok daha azdı.

İlçe başına üye sayısı ortalama 50-60 kabul edilse, 300 civarında ilçede örgütlenme ve kongre yapıldığına göre, partinin ülke toplamında gerçek üye sayısı 20.000 civarında, büyük olasılıkla 20.000'in altındaydı.

Olabildiğince geniş bir halk katılımıyla temelden başlayarak demokratik sol bir parti kuruyorum, daha kurulmadan 50.000 üyemiz oldu diye sadece Türkiye değil, dünya kamuoyuna açıklamalar yapan Ecevit'in geldiği nokta buydu. Bunu kendisi de çok iyi biliyordu ve 1990'ların sonuna doğru "DSP'nin ne kadar üyesi var?" diye soran bir gazeteciye, bu kez şöyle cevap verdi:

- Valla onu ben de bilmiyorum. Kimse de bilmiyor. O kadar da önemli değil.⁵¹

Küçük bir tüzük değişikliği

"İktidar, onlar [iktidar düşkünleri] için gerçeği, kendi doğrularını yaratır."
Erich Fromm.

İnanılmaz gibi görünebilir, ama ilçelerde üye sayısının 149 kişiyle sınırlanması ve o 149 kişinin kendileri tarafından tamamen diledikleri gibi belirlenmesi de Ecevit'e yeterli güvence sağlamadı. Çünkü "özenle ve ti-

tizlikle" belirlenen o 149 kişinin çoğunluğu, üstelik aydınlar, seçkinler, eski siyasetçiler gibi zor kontrol edilebilen kişiler olabildiğince dışta tutulmasına rağmen, bir kongre dönemi (2-3 yıl) bile geçmeden, Ecevit'in kurduğu dehşet düzenini yaşayınca isyan ediyor, muhalefete başlıyorlardı.

Tabii aynı olayın Ecevitler tarafından algılanması, hiç kuşkusuz oldukça farklıydı ve herhalde şöyle özetlenebilir: Hainler, ısrarlı bir şekilde DSP'ye sızmaya çalışıyor, Ecevitlere karşı sürekli ihanet ediyor, komplolar düzenliyordu. Onca titizliğe rağmen Ecevitler kadar çok ihanete uğramış kimse yoktu. Bu ihanetler sadece Ecevit başbakan olarak ülkeyi yönetirken 57. hükümetin en etkili bakanlarından değil, partinin en alt birimlerinde düz üye olarak görev yapanlardan bile beklenmeliydi. Partinin oyu %1'e düşmüştü, ama hainler tükenmiyor, ihanetler bitmiyordu.

O nedenle, başlangıçta ne kadar titizlikle belirlenirse belirlensin, üye yapılan 149 kişinin de gerektiğinde kolayca temizlenmesinin bir yolu bulunmalıydı. 1994 kurultayında partililerin ve kamuoyunun hiç dikkatini çekmeden, üyeliklerin dilendiği gibi yenilenmesine olanak sağlamak amacıyla, tüzüğün 3. maddesinde sinsi bir değişiklik yapıldı:

"Üye yazımı her zaman yapılır. Yazım yenilemesi ise genel merkezin bildirimi üzerine yapılır.

Süresinden sonra yapılan yazım yenileme başvuruları, üyelik için ilk kez başvurma kabul edilir.

Genel Merkez Örgüt Kurulunun, üye yazımının yenilenmesini bildirmesi üzerine il ve ilçe başkanlıkları yazım yenilemesi ilan eder. İlan süresi 15 günden, yazım süresi son ilan tarihinden itibaren 30 günden az olamaz.

İlanda, yazım yenileme süresinde, kayıtlarını yenilemeyenlerin üyeliklerinin kendiliğinden silinmiş olacağının belirtilmesi zorunludur.

İlan, il, ilçe ve belde binalarına asılmak sureti ile yapılır."⁵⁴

Yenileme için başvurmayanların üyeliklerinin iptal edileceği açıkça yazılmamıştı, ama metin içinde gizlenmiş hüküm öyleydi. Aslında yasalara

aykırı olan bu uygulama, partilerin tüzüklerini denetlemek görevine sahip başsavcılığın gözünden kaçtı, yürürlüğe girdi. Yasalara göre parti üyelerinin, istifa ve disiplin kurulu kararıyla ihraç gibi durumlar dışında üyeliğine son verilmesi mümkün değildir. Partinin ilk kuruluş yıllarında Kürkoğlu muhalefeti destekleyen kurucu üyelerin üyeliği “düşmüş” sayıldığında, Cumhuriyet Başsavcılığı yapılan işlemin bu gerekçelerle yasalara aykırı olduğunu DSP’ye bildirmiş, işlemin iptalini sağlamıştı. Şimdi yasalara aykırı benzer bir uygulama, ustaca kaleme alınmış biçimde tüzük hükmü olmuştu. Bu tüzük değişikliğiyle Ecevit kuruluştan beri sürekli başını ağrıtan ve ayağına dolanıp duran üyelik problemine “kesin çözüm” getirmiş oldu. Ecevitler diledikleri zaman, diledikleri örgütlerde, diledikleri kişilerin üyeliğine son verebilirdi. Bu amaçla, basit bir üyelik yenilemesi yapmak yeterliydi.

Mesela ilçe kongreleri yapma zamanı geldiğinde, ilçelerde, çok da fazla duyulması arzu edilmeyen bir duyuru yapıliyordu: Parti üyelikleri yenilenecek, filanca tarihe kadar yenileme başvurusu yapılınsın! Tabii yenileme işlemini her ilçede yapmak gerekmiyordu. Sadece mevcut 149 üye arasında “hainlerin” artmış olduğundan endişe edilen ilçelerde yapılırdı. Eski üyeler dahil tekrar toplanan çok sayıda başvuru arasından, Rahşan Ecevit’in sıkı denetimi altında, en çok 149 kişinin yeni üye olması kabul ediliyor, o kişiler aynı zamanda yeni delegeler oluyordu. Diğerlerine ise

– Sizin üyeliğiniz çıkmadı!

deniliyordu. Başvuruda bulunan binlerce ve on binlerce partinin üyeliği neden ve niçin çıkmıyordu? Bunun anlamının, Rahşan Ecevit tarafından tamamen keyfi ve tek taraflı yapılan bir uygulama olduğu partide iyi bilinirdi. “Üyeliği çıkmayanlar” arasında, daha önce partide delegelik, ilçe ve il yöneticiliği, belediye başkanlığı, hatta genel merkez yöneticiliği yapanlar da bulunabilirdi.

Üyelik yenilemesi, değişen tüzükte de belirtildiği gibi, sadece kongre dönemlerinde değil, istenen herhangi bir zaman yapılabilirdi. Eğer bir ilçede daha önce belirlenen 149 üye arasında hainlerin sayısının çoğaldığı sezilirse, kongre dönemini beklemek şart değildi. Üyelik yenilemesi yapılır, hainler kapı dışına atılverirdi.

Partide “üyeliği çıkmayan” insanlar, uğradıkları bu haksızlığın sorumlusu olarak çoğunlukla Rahşan Ecevit’i görür, onu eleştirir. Halbuki DSP’de Rahşan Ecevit’in tuhaf tutumlarından kaynaklanıyor sanılan diğer bütün uygulamalar gibi, hele sosyal demokrat olduğunu iddia eden bir parti için gerçekten yüz kızartıcı olan 149 üye uygulaması da, üyeliklerin yenilenmesi uygulanması da tamamen Ecevit’in onayı ve desteğiyle yürütülüyordu.

Üye yenilemesi adı altında yapılan hukuk dışı tasfiyelere kamuoyundan sadece bazı cılız eleştiriler geldi. Ecevit bunları hiç umursamıyordu ve yanıtı şöyleydi:

- ... üyeliklerin kâğıt üzerinde kalmaması için, tüzüğümüzün üçüncü maddesi uyarınca yapılan yazım yenilenmesi uygulamalarına devam etmek de sağlıklı ve güçlü bir parti yapısı oluşturma başta gelen koşullarından biridir. Bu tüzük uygulamaları yaşama geçirildiği oranda, hem partimizin güçlenişi hızlanacaktır, hem de parti içinde demokratik katılım olanakları çok gelişmiş olacaktır.”

Demek ki üye sayısı dar tutuldu ve zaten az sayıda olan bu üyeler sık sık temizlendikçe, demokratik katılım olanakları geliyordu! Ecevit’in bu açıklamasını okuyunca, DSP’de görev yaptığım günlerde zaman zaman aklıma gelen düşünceleri ve çağrışimleri hatırladım. Ecevit gerçekleri bu denli çarpıtırken, acaba bunun kendi bilincinde yansıması nasıl oluyordu? Söylediği kaba çarpıtmaların doğru olduğuna acaba kendisi inanıyor muydu? İnanıyorsa, acaba bir suçluluk duygusu yaşamıyor muydu?

İngiliz yazar George Orwell, ünlü 1984 romanında, gelecekte ortaya çıkmasından endişe ettiği baskı altında yaşayan bir toplumu anlatır. 1984 toplumunun yöneticileri, çataldil diye çevirebileceğimiz (*newspeak* veya *doublethink*) bir dil kullanır. Bu dilde siyah beyazdır. Çünkü yönetmek ve iktidarı korumak için gerçeklerin çarpıtılması gerekir.

Çataldil, 1984 düzeninin temel taşlarından biridir. Çataldil kullanan yöneticiler bilinçli yalanlar söyler, işlerine gelmeyen olguları hemen unutabilirler. Nesnel gerçeklerin varlığını reddederken, eğer öyle gerekiyorsa, reddedilen aynı gerçeği daha sonra kabul ederler. Doğruları çarpıt-

makla görevli bir Gerçekler Bakanlığı bulunur ve yaydığı düşünceler şöyledir: *Savaş barıştır. Kölelik özgürlüktür. Cahillik güçlü olmandır.*

Orwell'e göre çataldil, insanın bilincinde birbiriyle çelişen iki düşünceyi aynı anda tutabilme yeteneğini gerektirir. Orwell bu dili kullanan 1984 yöneticilerinin zihinsel durumuyla ilgili şu çarpıcı tahlili yapar:

“... [çataldil kullanımı] bilinçli bir şekilde yapılmalıdır; aksi takdirde yeterince etkili bir şekilde yürütülemez. Ama aynı zamanda bilinç dışında tutulmalıdır; aksi takdirde sahtecilik ve suçluluk duygusuna neden olur.”⁵⁴

Üyelik yenilemesi DSP'de düzenli ve sistematik bir tasfiye işleyişi getirdiği için, disiplin kurulu yoluyla ihracın aşırı boyutlara gelmesini önledi. Ama yine de, “demokratik sol kültürün” mutlak itaat ilkesine uymayanlar, gerekirse kitlesel olarak Ecevit tarafından derhal ihraç edilir. Mesele 1997'de, tamamen tüzüğün üyelere verdiği bir hak olan olağanüstü kurultay toplanması için imza veren 100 dolayında kurultay delegesi “imza vermek” suçundan partiden atılmak üzere topluca disipline verildi.⁵⁵

1996'da Genel Sekreter Ömer Faruk Sarıkaya ve iki Parti Meclisi (PM) üyesi, olağanüstü kurultay çağrısını imzalamış ve PM görevinden ayrılmıştı. Bir gazetecinin, PM'den istifa eden üç üye parti suçu işliyor dediniz, onları disiplin kuruluna verecek misiniz sorusuna Ecevit'in cevabı, üyelik yenilemesinin nasıl işlediğini gösterdiği kadar, despotik siyaset anlayışını da gözler önüne serer:

- Bunu düşünüyorum fakat gerek kalmadı. Yakında ilçe kongresi için delege seçimlerinin yapılacağı Çankaya'da, ilçe yönetim kurulumuz Parti Meclisi üyeliklerinden istifa eden üç kişinin, tüzük gereği olan üye yazımı yenilemesi için, süresi içinde de, daha sonra da, başvurmadıklarını tespit etti. Bu durumda, bu üç kişinin, üyelik sıfatları da delegelik sıfatları da bulunmadığına göre, haklarında disiplin işlemine gerek kalmıyor. Başvurudaki imzalarının da geçersiz olduğu anlaşılıyor.⁵⁶

Kurduğu acımasız düzene karşı en temel haklarını arayanları hiç umursamadan temizleyen Ecevit, yaptıklarını savunurken, kafiyelemler içinde sunulan gerekçeler ileri sürer:

– Bölündükçe arındık, arındıkça güçlendik...

Halbuki sosyal demokrat kitle partileri arınarak değil, çoğulculuk içinde uzlaşarak güçlenir. DSP ise despotluk üzerine kurulu bir kişi partisi. Zaten Ecevit'in DSP'yi sürekli "arındırmasının" nedeni, hiçbir zaman düşünce ayrılığından kaynaklanmaz. Neden, hep kişisel iktidarının korunması ve sürdürülmesidir.

Mecliste DSP

DSP üç seçimde meclise temsilci gönderdi: 1991'de 7, 1995'te 75 ve 1999'da 136 milletvekili. DSP milletvekillerinin ilk özelliği, hepsinin mutlak anlamda Ecevitler tarafından belirlenmiş olması. "Demokratik sol kültürde" önseçim yoktur. Çalışıp kendini topluma ve partili arkadaşlarına sevdirecek, kabul ettirecek seçilmek yoktur. Adaylar görünürde yetkili kurul tarafından belirlenir. Bu yasal bir zorunluluktur. Ama gerçekte adayların hepsi Ecevit ve eşi tarafından seçilir. 1987'de partinin katıldığı ilk seçimlerde 18 saatte 450 aday yetkili kurulda nasıl belirlenecek endişesi vardı. Aday listeleri belirlenirken, kırıntı şeklinde ve sonuçsuz kalsa da bazı tartışmalar yapılmıştı. Çürümüşlük giderek arttı, derinleşti. 1999'a gelindiğinde, yetkili kurul PM'de 550 aday 12 dakikada okundu ve onaylandı.⁵⁷ Aday başına iki saniye bile düşmüyordu!

İkinci özellik, milletvekillerinin olabildiğince örgüt dışından, hatta siyaset dışından seçilmesi. "İki milletvekiliniz sağ partilere geçti. Bu bir zaf göstergesi değil mi?" diye soran gazeteciye Ecevit'in cevabı:

– Bizim milletvekillerimizin çoğunluğu zaten örgütten gelmemiştir,⁵⁸ oldu. Ecevit'in itiraf ettiği bu gerçek, kurduğu modelin acımasız ve adaletsiz olduğunu gösterdiği kadar, daha sonra yaşanan büyük çöküşünün başlıca nedenlerinden biridir. Her partinin karşılaşabileceği ağır kriz dönemlerinde, partiye hiçbir siyasi bağı bulunmadan seçilen kişilerden ve devşir-

me kadrolardan oluşan bir milletvekili grubunun paramparça olması elbette kaçınılmaz. Ayrıca, hiçbir siyaset deneyimi olmayan, partinin önündeki “sokaktan geçen” insanlarla ülkeyi başarıyla yönetmek de elbette mümkün değil. Bunu en iyi bilenlerin başında Ecevit gelir:

– Mühendis gençlikten yetişir. Subay gençliğinden yetişir. Doktor gençliğinden yetişir. Ama arkadaşlarım, Türkiye’de öyle bir politika anlayışı var ki, bir insanın kırk yaşına, elli yaşına kadar politikayla hiçbir ilgisi olmamış, gel seni milletvekili yapalım diyorlar, milletvekili oluyor. Partisi kazanırsa bakan oluyor, başbakan oluyor. Ee, insaf edin. Bir köprü yapmak, bina yapmak için yıllarca okumak, deneyim kazanmak gerekiyor. Orduda bir bölüğü idare etmek için yıllarca Harp Okulunda okumak, yetişmek gerekiyor. Bir hastayı iyi etmek için yıllarca tıp fakültesinde okumak gerekiyor; devlet yönetmek için bunların hiçbirine gerek yok. Bu ne biçim politika anlayışıdır?

İsterler mi, bu politikaya katılma yasaklarının sürmesini isteyenler kabul ederler mi? Kabul ederler mi? Farzımuhal, ben bir daha iktidara gelecek olsam, sokaktan geçen istediğim vatandaşları orge-nel yapacağım desem, razı olurlar mı? Ama, sokaktan geçen herhangi bir vatandaş başbakan yapmak, bakan yapmak, milletvekili yapmak kolay sanılıyor.⁵⁹

Yukarıdaki sözleri söylediğinde (1986) Ecevit, yasaklı bir siyasetçiydi. Ertesi yıl yasağı kalkıp DSP’ye genel başkan olunca, tutkusu öyle yakıcıydı ki, koltuğunu korumak için, o karşı çıktığı yanlışları aynen, “bu ne biçim politika anlayışıdır?” dediği anlayışı aynen, hem de daha insafsızca uyguladı.

Bir kez DSP’den milletvekili olan bir kişinin, Ecevit tarafından tekrar aday yapılması için, örgüt işlerine karışmaması ve her türlü oylamada onun istediği doğrultuda el kaldırması yeter. Başka bir çalışma yapması gerekmez. Başka partilerden transfer edilen milletvekilleri için de aynı kural geçerlidir. Ülkenin en dürüst politikacılarından biri olarak tanınan Ecevit, aynı zamanda, en çok milletvekili transferi yapan liderler arasında

yer alır. Bu koşullara uyan milletvekillerine ilaveten yenileri, büyük ölçüde parti dışından, bizzat Ecevit'in sözcükleriyle "sokaktan geçen" kişiler arasından seçilir. Siyasi deneyimi olanlar, ilçe ve il örgütlerinde, genel merkezde yıllarca görev yapanlar ise olabildiğince dışarda tutulur. DSP'nin değerlendirme yapmaya yetecek sayıda milletvekili çıkardığı iki seçimde (1995 ve 1999) Ecevit tarafından oluşturulan meclis gruplarının basit bir analizi bu gerçeği açıkça göz önüne serer.

1995 seçimlerinde parti meclisinde (PM) görev yapan 40 kişi içinde o sırada milletvekili olmayanların sayısı 33 idi. Seçimlerde 75 milletvekili çıkarıldı, ama söz konusu 33 genel merkez yöneticisinden sadece 4 tanesi (%12) milletvekili olabildi. 1999 seçimlerinde ise 136 milletvekili kazanılmasına rağmen, PM'de görev yapan ve milletvekili olmayan 29 genel merkez yöneticisinden sadece 5'i (%17) milletvekili oldu. Bir başka ifadeyle, partinin en üst siyasi kurulunda görev yapan, o göreve bizzat Ecevit tarafından getirilen kişilerin ortalama %85'i, yine Ecevit tarafından, milletvekili yapılmıyordu. İşte Ecevit'in gaddar ve aynı zamanda kendi kendini tüketen "demokratik sol kültürü" buydu.

DSP meclis grubunun bir başka özelliği, bir dönem önce milletvekili olanlar hariç diğerlerinin, genellikle, örgütler ve genel merkez yöneticileri tarafından tanınmayan kişilerden oluşması. Hatta onları seçen Ecevit ve eşi bile milletvekili yaptıklarını tanımaz! Partinin kurulduğu ilk dönemden beri bu durum değişmedi. 1995 seçimlerinden hemen sonra muhtemel koalisyon oluşumları için ANAP yöneticileriyle görüşen Ecevit, milletvekili grubuyla ilgili sorulan bir soruya karşılık,

– Ben henüz arkadaşlarımı [kendi tarafından belirlenen partisinin 75 milletvekilini] tanımıyorum,

demmişti.⁶⁰ 1999 seçimlerinde Kocaeli liste başı, bir önceki dönem de milletvekili olan Halil Çalık'tı. Ama ikinci ve üçüncü sıradaki adayları, seçmen bir tarafa, parti yöneticileri arasında bile tanıyan yoktu. Bu iki aday partiye sadece adaylık başvurusu yaparken dilekçe doldurmak için gelmişti. Milletvekili Halil Çalık da hemen kendi altında yer alan iki adayın kim olduğunu soranlara şu cevabı veriyordu:

– Kendilerini şahsen ben de tanımıyorum. Ama tanıyanlar iyi insan olduklarını söylüyorlar...⁶¹

1999 seçimleri DSP'nin zaferiyle sonuçlandı, parti Kocaeli'nde 3 milletvekili çıkardı ve iktidar oldu.

Ecevit sürekli “DSP şimdiye kadar hiçbir partide görülmedik ölçüde sağlam ve sağlıklı bir altyapı oluşturmaktadır”⁶² diyordu ve partinin çok tutarlı bir yapısı olduğunu vurguluyordu, ama milletvekillerini o sağlıklı ve tutarlı yapıdan seçmiyordu. Bu çarpıklığın zaman zaman traji-komik sonuçları oluyordu. Seçildiği gün sağ bir partiye transfer olarak siyasi transferde dünya hız rekoru kıran Adil Aşırım, dört yılda altı kez parti değiştiren (DSP-DYP-DSP-DYP-MHP-DTP-bağımsız) ve medyada “fırıldak” benzetmesiyle anılan Kubilay Uygun, veya kâh Atatürk'ün sesini taklit ederek, kâh farklı cinsel tercihleriyle ünlü Sisi için yaptığı “transatlantik Sisi” espileriyle magazin yıldızı olan Mail Büyükkerman gibi milletvekillerinin Ecevit tarafından Türk siyasetine armağan edilmesi bunun örnekleri.

Ama daha vahim sonuçlardan biri, Ecevit'in “halk öne çıksın” sloganıyla, seçkinciliğe karşı söylemle kurulan bir partinin en seçkinci parti konumuna kayması oldu. “Halk öne çıksın” söylemini Ecevit yeri geldiğinde siyasi rakiplerini en sert bir üslupla eleştirmek için de kullanmaktan çekinmezdi:

– Halkımızın büyük çoğunluğunu köylüler, işçiler, esnaf ve sanatkârlar oluşturuyor; fakat Büyük Millet Meclisi'nde ne bir köylü, ne bir işçi, ne de bir esnaf veya sanatkâr var... Halkımızın büyük çoğunluğu yüksek öğrenim olanağı bulamamış; gençlerimizin büyük çoğunluğu, her ders yılı başında üniversite kapılarından geri çevriliyor; fakat böyle bir ülkede, milletvekillerinin yüzde 85'i üniversite diplomalı... Sosyal Demokrat Halkçı Partide bu oran yüzde 90'ı buluyor. Yani halktan soyutlanmış bir Millet Meclisi ve halkı dışlayan bir “demokrasi”...⁶³

DSP 1995'te 75, 1999'da 136 milletvekili çıkardı. Bu sayılar Ecevit'in sözlerinin içtenliğini sınamak için yeter. 1995-1999 dönemi meclisinde partilerin sahip olduğu üniversite diplomalı milletvekilleri oranı şöyle:⁶⁴

DSP	%	95
CHP	%	94
RP	%	90
ANAP	%	88
DYP	%	81

1999-2002 dönemi meclisinde partilerin sahip olduğu üniversite diplomalı milletvekilleri oranı ise şöyle:⁶⁵

DSP	%	94
MHP	%	92
AKP	%	90
ANAP	%	88
DYP	%	83

Başka partileri %85-%90 arasında üniversite diplomalı milletvekili-ne sahip olduğu için “halktan soyutlanmış” ve “halkı dışlıyor” olmakla suç-layan Ecevit’in partisi, mecliste temsil edildiği iki seçim döneminde de %94-%95 oranlarla en çok üniversite diplomalı milletvekiline sahip parti oldu! Üstelik kendisi üniversite diploması sahibi olmayan Ecevit, genel başkan olarak özel konumu nedeniyle hesap dışı bırakılırsa, bu oranlar %95-%97’ye çıkar.

Ecevit’in “halk öne çıksın” veya “fabrikadaki işçi, köylü, bakkal...” söy-lemi, tamamen gerçek amaçlarını saklamak ve kamuoyunu yanıltmak için kullandığı bir aldatmaca aracıydı. Nitekim bu insanlara, önünde hiçbir engel olmamasına ve önseçim yapmadan milletvekili adaylarını istediği gibi belir-leyebilmesine rağmen, Ecevit tarafından Millet Meclisi’nde hiç yer verilmedi. Yıllar boyu “işçi, köylü, çaycı...” diye duygu sömürüsü yapan Ecevit’in, ideolo-jik tercihler bir yana, hiç olmazsa kendi söylemiyle tutarlılık sağlamak ama-cıyla olsun bu insanlardan bir avucunu bile meclise sokmayı hiç umursama-ması, ibret alınması gereken bir durum.

Adayları belirlerken Ecevit’in kıskançlıkla gözettiği bir başka husus, daha önce milletvekili olsun veya olmasın, kamuoyunda sevilen ve destek

gören kişileri olabildiğince milletvekili yapmamak. Çünkü kamuoyu tarafından beğenilen ve olumlu bulunan kişiler Ecevit'in kişisel konumuna zamanla tehdit oluşturabilir.

CHP Genel Sekreteri Ertuğrul Günay Deniz Baykal'la anlaşamamış, istifa etmişti. Günay 1980 öncesi CHP'nin en genç il başkanlarından biriydi. Kamuoyunda tanınan, olumlu bulunan bir isimdi. O günlerde Ecevit ısrarla Günay'ı aradı, onu DSP'ye çekmeye çalıştı. 1995'te seçim zamanı gelince, Günay'a milletvekilliği için başvurmasını söyledi. Ama ısrarla partiye davet ettiği CHP eski genel sekreterine, İstanbul listesinin en altlarından, seçilme şansı hiç olmayan bir yer teklif etti:

– Elimden başka bir şey gelmiyor, özür dilerim.

Tabii bu, yapay sözcükler arkasına saklanmış sahte bir nezaketti. Listeyi kendisi yapıyordu, ama elinden gelmiyordu!

Zekeriya Temizel, Anasol-D hükümetinde maliye bakanlığı yaparken, özellikle hazırladığı vergi reformu günlerinde kamuoyunda isim yaptı ve sempati topladı. DSP'li bakanlar arasında Ecevit'ten sonra en çok tanınan ikinci isim oldu. 1999 seçimlerinde, milletvekilliği yerine DSP'nin kazanamayacağı belli İstanbul belediye başkanlığına aday gösterildi, meclis dışına atıldı. 2002 seçimlerinde Temizel'i bu kez, hiç kazanma şansı olmayan İstanbul 5. sıradan aday gösterdi. O seçimlerde DSP'nin hiçbir yerden milletvekili çıkarma şansı görünmüyordu. Ama 5. sıraya indirilerek hem Temizel'in meclis dışında tutulmasında en ufak bir risk alınmamalı, hem de seçim sonrasında partide yaşanması muhtemel gelişmeler düşünülerek itibarı iyice örselenmeliydi. Ecevit'in Temizel'e yaptığı açıklama daha da üzücüydü. O açıklamayı gazetelerde okuduğumda, daha önce partide çalışırken karşılaştığım pek çok durumda olduğu gibi, yine içimin bulandığını hatırlıyorum:

– Listedeki yeriniz maalesef 5. sırada oldu. Çok üzgünüm. Bize kızabilirsiniz... Biliyorsunuz, liste yapmak zor iş...⁶⁶

Bu sözler sık sık karşılaşılan Ecevit'e özgü sözde “nezaket” gösterisinin iyi bilinen örneklerinden biri. Nezaket, başka insanların durumuna

gösterilen duyarlılığın bir sonucudur. Ecevit'in, Zekeriya Temizel'e veya Ertuğrul Günay'a karşı hiçbir duyarlılık içinde bulunmadığı açık. Aksine, en hafif bir deyimle, onlara karşı büyük haksızlık yaptı, kaba davrandı. O sözlerin gerçek nedeni nazik olması değil, nezaket görüntüsü altında Günay'ı, Temizel'i ve çevredeki diğer kişileri etkileyerek, durumdan kazançlı çıkmayı istemesi. Kibarlık onun için, dizginleyemediği bir tutkuyla oynadığı siyaset oyununda bir araç.

ECEVİT VE MEDYA

"İşini bitirince çekilmesini bil."

İki bin yıl önce yaşayan filozof Lao Tsu'nun özdeyişi. Çeviren Bülent Ecevit.

Manipülasyona dayalı yozlaşmış siyaset modelinin başarısında, medya ilişkileri yaşamsal önem taşır. O nedenle, bir örnek vaka olarak DSP incelemesini tamamlamadan önce, Ecevit'in medya ilişkilerini kısaca görmemiz gerek. Yozlaşmış modelin gerçek yüzünün gizlenmesi, niyet ve düşüncelerin saklanarak başka örtüler altında sunulması öncelikle medya aracılığıyla gerçekleşir.

Ecevit medya ilişkilerini kendi modeline uygun bir şekilde yürütmekte gerçekten eşine ender rastlanan bir usta. Birinci olarak, parti içindeki her türlü kaynaktan medyaya bilgi verilmesi çok sıkı kontrol altında tutulur. Özellikle partinin iç yönetimi ve işleyişiyle ilgili gerçek durumu yansıtan bilgilerin medyaya sızması kesinlikle engellenir. Kongrelerin olabildiğince kamuoyunun dikkatinden kaçırılması, her kademedeki partililere getirilen konuşma yasakları gibi açık toplum ve demokratik işleyiş ilkeleriyle asla bağdaşmayan uygulamaların önemli bir nedeni budur. Kamuoyuna verilen bilgiler ve açıklamalar genel merkezin sıkı denetimi altında yapılır. Bu bölümde pek çok örneği verilen bu açıklamaların amacı, kamuoyunu doğru bilgilendirmek değil, gerçek durumu kamuoyunun benimseyebileceği örtülerin altında saklamaktır.

Ecevit'in büyük bir titizlik ve başarıyla uyguladığı bir başka kural, kamuoyuna verilen bilgilerin olabildiğince yazılı yapılması. Ecevit bu kuralı, kendisi dahil tüm partililer için olabildiğince sıkı bir şekilde uygular. De-

meçler ve açıklamalar mümkün olduğunca yazılı yapılır. Mülakatlar bile, olabildiğince, canlı ve mikrofon karşısında değil, yazılı hazırlanıp verilir.

Medyaya verilen açıklamaların yazılı yapılması uygulamada son derece zor ve zaman alıcıdır. Elbette her yazılı açıklama manipülasyon amacı taşımaz. Bir siyasetçinin yazılı demeç vermesinin aslında yadırganacak bir yönü yoktur ve pek çok durumda tercih edilebilir. Ama bu yöntemin aşırı ve çarpıtılarak kullanılması, manipülasyon için olağanüstü avantajlar sağlar.

Mesela Ecevit sadece demeçleri değil, canlı yapılmış gibi okuyucuya sunulan mülakatları da olabildiğince yazılı vermeyi tercih eder. Yıllar boyu Rahşan hanım röportajlarının benim bildiklerimin tamamı, kendi röportajlarının ise tamamına yakın bölümü, önceden Ecevit tarafından daktilo edilerek hazırlanırdı. Bu röportajlarda Ecevit bazen, değinmek istediği konuya göre, soruları da kendi sorar, sonra yanıtlarını verirdi.

Mikrofon ve teyp kullanılarak yapılan canlı röportaj görüntüsüyle okuyucuya verilen, bazen bu izlenimi güçlendirecek fotoğraflarla da süslenen, ama aslında yazılı hazırlanan bu mülakatlar gazetecilik ilkeleriyle bağdaşmaz. Bu uygulama kamuoyunun doğru bilgi edinmesini de zorlaştırır. Canlı yapılmış görüntüsüyle sunulan yazılı mülakatta, konuşan kişi (siyasetçi), gerçeklerden çok daha kolay kaçabilir. Sadece kendi istediklerini, kendine uygun geldiği şekilde seçerek dile getirir. Böyle bir mülakat gazetecinin gerçekleri deşerek bulup çıkarmasını, yakalamasını zorlaştırır. Bu durum, aslında, bir kamu hizmeti yapan gazetecinin siyasetçiye teslim olmasıdır.

Ecevit'in önceden yazılı metin hazırlamadan, gerçek anlamda canlı yaptığı mülakat azdır. Ama doğru bilgi edinme imkânı daha çok bu mülakatlarda vardır. Onunla bugüne dek yapılmış en başarılı mülakatlardan biri, DSP genel başkanlığından ayrılacağını açıklamasından kısa süre önce Aralık 2003'te Nuriye Akman'ın yaptığı konuşma.⁶⁷ Akman mülakatını şu sözlerle sunar:

"Ecevit'in kapısını, siyasetin çalkantılı dünyasından çıkıp, daha dingin bir ruh iklimine geçip geçmediğini merak duygusu ve yaşlılığının olgun meyvelerini tatma isteğiyle çaldım. 79 yaşındaki

bir siyasi liderle bilgelik üzerine yoğun bir söyleşi yapsak ne hoş olur diye düşündüm. Ama umduğumu elde edemedim... Beni bu-ruklaştıran şey ise sohbetimizde fazla derinleşemeyişimizdi... Onun kendisine yabancı olduğunu ve gerçekleriyle yüzleşmediğini hissettim.”

Bu mülakatın ilginç bir başka yönü, Akman'ın “bilgelik üzerine söyleşi” niyetiyle yapmak istediği kısa sohbet sırasında Ecevit'in, tam üç kez, kişisel ihtirası ve siyasi hırsı olmadığını, siyasi görevlerinden hep kendi isteğiyle ayrıldığını vurgulaması.

Akman'ın Mevlana ve ölümle ilgili bir sorusu üzerine Ecevit, benim de tasavvufi şiirlerim var der ve iki şiirinden dizeler okur (*bir boşluktan bir boşluğa / bir cam bardağa dolmuşum ve arı da sensin / bal da sen*). Sohbet şöyle sürer:

NA: Merak ettiğim, bu kadar güçlü tasavvufi yaklaşımlara rağmen, siyasette bırakacağınız noktayı neden zamanında hissedemediğiniz?

BE: Bende siyasi hırs yok. Çünkü siyaseti birkaç kere bırakmaya karar verdim ve bıraktım. Ama sonradan yine olaylar beni siyasetin içine sürükledi.

NA: Kendi yaşamınıza daha derin bakabilmenizi istemiştım, aksi takdirde bütün o tasavvufi yaklaşımlar sanki bir yaldızdan ibaret kalıyor.

BE: Siz öyle düşünüyorsanız bir şey diyemem.

Kendisinin de fark ettiği gibi, Akman yanlış kapı çalmıştı. Tasavvufun odağında insan vardır. Doğruluk ve alçakgönüllülük içinde kalarak, insanın kendini aşabilmesini, insan-ı kamil'i arayış vardır. Tasavvuf ve manipölasyon bir arada olamaz; ama tasavvuf, manipölasyonu yaşam tarzı olarak içselleştirmiş bir politikacıya, kendisini gizlemeye yarayan ve başka türlü elde edilmesi zor, ince bir örtü gibi görünebilir.

Gazetecilerle tek tek ilişkiler, kamuoyunun yönlendirilmesi işinde Ecevit'in büyük önem verdiği bir konu. Bu ilişkinin temeli, olumsuz tavır

içinde görülen gazetecileri cezalandırarak doğru yola getirmeye çalışmak, olumlu tavır içinde görülenleri ödüllendirerek teşvik etmektir.

Cezalandırılacak gazetecilerin telefonlarına çıkmaz, onlara mülakat verilmez. Bir mülakatta deşici ve zor sorular soran gazeteci bir daha Ecevit'le görüşemez. Mesela yukarıda alıntı yaptığımız söyleşiden sonra Nuriye Akınan defalarca Ecevit'i aramış, ama hiçbir cevap alamamıştır.⁶⁸

Demokratik siyaset anlayışıyla da, nezaketle de bağdaşmayan bir başka cezalandırma yöntemi, hoş gitmeyen yazılar yazan gazetecilerin dışlanması, geniş katılımlı toplantılara bile davet edilmemesi. Başbakan olarak *Hürriyet* yazarlarıyla topluca yapacağı görüşmeye Ecevit, isim vererek, Bekir Coşkun ve Tufan Türenç'in katılmamasını istemişti.⁶⁹

Buna karşılık Ecevit'in verdiklerini olduğu gibi ve aynen yayınlayan, onun verdiği kadarıyla yetinen, sıkıntı verecek sorular değil, çanak tutucu nitelikte sorular yönelten gazeteciler ödüllendirilir. Bu gazetecilere özel mülakatlar verilir. Zaman zaman, haber değeri taşıyan gelişmeler sadece o gazeteciye verilerek "özel haber" yapması sağlanır. Bu gazetecilerden en güvenilir olanlara, Ecevit özel arşivinden bilgiler vererek yayın yapmasını sağlar. Piyasada, büyük ölçüde Ecevit'in verdiği bilgilerle yazılmış DSP kitapları ve belgeseller vardır. Bu çalışmalarda DSP tamamen Ecevit'in sunmak istediği biçimde ve Ecevit'in temin ettiği bilgilerle anlatılır.

Bu tür bir gazeteciliğin doğurduğu sonuç, kamuoyunun doğru bilgi edinmesi değil, Ecevit'in işine gelen doğrultuda bilgi edinmesi. Bunun bol örneklerinden biri şöyle:

" Rahşan Hanım'a soruyoruz:

- DSP'yi hep örgütsüz parti diye eleştirirler. Ne dersiniz?
- Yoo... Örgütsüz olur mu. Tam aksine, DSP mahallelere kadar örgütlü bir partidir.
- Nasıl bir örgütlenme modeli uyguluyorsunuz?
- Ben partinin il ve ilçe örgütleriyle yetinmem. Bütün mahallelerde örgütlenme yaparım. Her mahallede mutlaka bir parti kurulu, yönetimi vardır. Böylece örgütlenme hem tabana yayılır hem de çok dengeli olur.

Rahşan Hanım bu çalışmalarla mahalle mahalle ilgilendiğini de ekliyor:

- Her mahallede 10 kişilik, 15 kişilik parti kurulları vardır ve ayrıca benim kendime özgü bir denetleme yöntemim de vardır. Bana bir mahalle veya belden, 'örgütlendik' diye isimler, listeler bildirilir. Ben içlerinden birkaçını rastgele seçer, yazışırım. Eğer yazdıklarım ilgi ve yanıt alamazsam, anlarım ki, kâğıt üstünde örgütlenme. O zaman sorumlusunu bulur, değişikliğe yönelirim.

Rahşan Ecevit, kararları alırken de, mutlaka örgütün nabzını tuttuğunu belirtiyor:

- Birçok konuda bu örgütlere mahallelere kadar bir dizi soru gönderir, yanıtlarını alırım. Böylece hem örgütün hem de o yerleşim biriminin eğilimini ve nabzını saptar, bunu sık sık tekrarlarım."⁷⁰

Tabii bu konuşmada aktarılan bilgilerin gerçeklerle ilgisi yok. Zaten bu açıklamanın amacı, DSP'nin iç işleyişi hakkında kamuoyunu bilgilendirmek değil, yanıltmak ve yanlış yönlendirmek. Açık ve demokrasinin iyi işlediği toplumlarda DSP gibi bir partinin en üst yöneticisi böyle açıklamalar yapsa, gazeteci bu sözlere hiç sorgulamadan aynen yer vermez, yönelteceği sorular ve ortaya çıkaracağı belgelerle bu iddiaları değer, gerçekleri ortaya koyar, o siyasetçi de bir daha kamuoyu önüne çıkıp gerçek dışı açıklamalar yapmaya kolay cesaret edemezdi. O nedenle DSP gibi partiler açık ve demokrasinin iyi işlediği toplumlarda barınamaz.

Türkiye'de 40.000 muhtarlık bölgesi var. Her muhtarlık çevresinde 10-15 kişilik parti kurulları olabilmesi için, o partinin 400-600 bin, ama ülke genelindeki dağılım dikkate alınır, en az bir milyon üyesi olması gerekir. DSP'yi biraz izleyen bir gazetecinin, bu sayının onda biri kadar bile üyesi olmadığını, milyonluk ilçelerde bile en çok 149 üye yazıldığının bizzat Ecevit tarafından açıklandığını bilmemesi olanaksız. Kararlar alınırken mahallelerdeki üyelere kadar danışıldığı safsatası bir tarafa, Ecevit'i biraz tanıyan bir gazetecinin DSP'de kararların nasıl alındığını bilmemesi de olanaksız.

Ama Ecevit bir manipölasyon ustasıdır. DSP genel başkanlığından 2004'te ayrılışında, medyamız bakan onu nasıl uğurluyordu:

“ Ecevit, bugün siyasete veda ediyor.
Bu giden sadece siyasi bir lider değil...
Nezakət ve terbiye gidiyor.
Seviye gidiyor.
Bizi mahcup bırakarak gidiyor.
Gidiyor.

.....

Bizi, bilmem kaçınıcı defa bir ruh eğitiminden geçirerek ulaşılmaz'a doğru gidiyor.”⁷¹

Ecevit'in manipölasyon konusunda ustalığının kanıtı, görüldüğü gibi, o yolda elde ettiği büyük başarı. Ama bu başarının da ne kadar kalıcı olduğu meçhul.

Kuruluşundan 12 yıl sonra 1997'da iktidarın eşiğinde DSP tamamen Ecevit'in demir pençesi altında zapt edilmiş, onun kişisel iktidar tutkusunun aleti durumuna gelmişti. Örgütler en iyimser bir ifadeyle cılız, Rahşan Ecevit'in hoyrat yönetimi altında cansız ve mecalsizdi. Genel merkezdeki en yüksek karar ve yönetim kurulu dahil parti örgütleri, gerçek anlamda hiçbir güç ve yetki sahibi değildi. En önemli iki konuda, partinin siyasal kadrolarının oluşmasında ve parti politikalarının belirlenmesinde hiçbir kurumsal ve kolektif çalışma yoktu.

Partinin milletvekilleri, büyük ölçüde örgütlerin ve partinin dışından, siyaset deneyimi olmayan kişiler arasından ve tamamen Ecevit ailesi tarafından belirleniyordu. İşin garip tarafı, seçtiklerinin çoğunu kendileri de tanımıyordu. Bir kez milletvekili seçilen kişinin tekrar aday olabilmesi için liderin talimatları dışına asla çıkmaması gerekli ve yeterliydi. Kapıkuluğunu içine sindiren bir milletvekilinin, bunun dışında bir gayret göstermesine, herhangi bir siyasi çalışma içinde bulunmasına ihtiyaç yoktu. Bu

koşullar altında, Türkiye'yi başarıyla yönetebilecek bir siyasal kadronun ortaya çıkması elbette beklenemezdi.

Belki daha da kötüsü, partinin ülke yönetimiyle ilgili fikri bir hazırlığı, Türkiye'nin dev sorunlarının nasıl üstesinden gelineceğine ilişkin ciddi bir program çalışması yoktu. Şeklen dahi düzgün yapılmayan ilçe ve il kongreleri bir yana, partinin hiçbir kurultayında veya genel merkezdeki en yüksek karar ve yönetim kurulu toplantılarında bile, ülke sorunlarının çözümüne dönük bir tartışma yapılmazdı.

Partinin Türkiye'yi nasıl yöneteceği, diğer bütün konular gibi, liderin kafasının içindeydi. Ecevit zaman zaman Türk-Yunan ilişkileri, ekonomi gibi konularda uzman saydığı kişilerle görüşürdü. Oldukça seyreker düzenlediği bu toplantıları genellikle evinde yapar, nadiren parti yöneticilerini veya partili kişileri davet ederdi. Bu görüşmeler sonunda oluşturduğu görüşleri daha çok demeç ve açıklamalarında kullanırdı.

Bu bölümde bir örnek vaka olarak incelediğimiz partinin iktidara geldiğinde ülkeyi nasıl yönettiği ve yozlaşmış siyasetin bedeli, izleyen bölümün konusunu oluşturacak.

YOZLAŞMIŞ SİYASETİN BEDELİ

“Memleket gerçeklerine vukufsuzluğunu, sağduyu ile ne kadar ters düşebileceğini, 12 Mart’tan sonraki devrede ispatlamış bir hizip muvaffak olur da, partiyi alırsa, başa gelecek hallerden ciddi olarak endişe ederim.”

İSMET İNÖNÜ.

Ecevit, Haziran 1997’de Mesut Yılmaz’ın kurduğu Anasol-D hükümetinde başbakan yardımcısı ve iktidar ortağı oldu. Ama bu elbette Ecevit iktidarı değildi. PKK lideri Öcalan’ın Avrupa’da sığınacak yer aradığı günlerde, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal önce Anasol-D hükümetini düşürdü. Daha sonra, yeni hükümetin kurulmasını kolaylaştırıcı bir yol izlemedi. Böylece siyaseti büyük ölçüde bir taktikler oyunu gibi algılayan CHP lideri Deniz Baykal’ın yanlış taktiklerinin büyük katkısıyla Ecevit Ocak 1999’da DSP azınlık hükümetini kurdu ve başbakan oldu. Bu görevden en son Kasım 1999’da ayrılan Ecevit yaklaşık 20 yıl süren bir mücadele sonunda şimdi yine başbakandı. PKK lideri Abdullah Öcalan’ın ABD’nin yardımıyla yakalanması, o sırada tek başına iktidarda bulunan DSP’nin Nisan 1999 seçimlerinde %21 oyla birinci gelmesini sağladı. DSP-MHP-ANAP koalisyonunu kuran Ecevit Kasım 2002’ye kadar yaklaşık dört yıl (Ocak 1999-Kasım 2002) başbakan olarak ülkeyi yönetti.

Bazıları, Baykal’ın taktik yanlışları ve ABD’nin yardımıyla Abdullah Öcalan’ın yakalanması gibi olaylara işaret ederek, Ecevit’in şans faktörleri sonucunda iktidara geldiğini düşünür. Özellikle iktidara giden yolun son aylarında şans faktörünün hep Ecevit’ten yana olduğu doğru, ama onu iktidara taşıyanın şans olduğunu söylemek, Ecevit’e karşı büyük haksızlık. Ayrıca, Türk siyasetinin gerçeklerinden uzak, yüzeysel bir yorum olur.

Siyasal partiler düzenindeki yozlaşma, özellikle 1980 sonrasında dörtlüye giden bir kanser gibi hızla yayıldı. Bunun sonucunda sağdaki ve soldaki partiler sırayla seçmen tarafından iktidarda sınıandı, başarısız kalıp yine aynı seçmen tarafından sırayla ıskartaya çıkarıldı. Bu süreç, bir seçim-

den diğere parti değıştiren olağanüstü büyük ve oynak bir seçmen kitle-si yarattı. Ecevit en baştan kendi kurgusunu ustalıkla hazırlamış, partisini tam kontrol altına almış, sıranın kendisine gelmesini bekliyordu. DSP ör-gütlenmesindeki eksikleri, yürüttüğü kamuoyu manipölasyonu ile kolay-lıkla kapatıyordu. Askerlerin süreklilik kazanmış müdahaleleri ve sahnede yer alan başoyuncular arasındaki şiddetli kişisel kavgalar gibi siyasi yozlaş-manın diğere unsurları da dikkate alınırsa, şans topunun bir gün Ecevit'in kutusuna düşme olasılığı hiç az değildi.

Ecevit'in şansı Nisan 1999 seçimlerini izleyen günlerde de iyi git-meye devam etti. Hem şansı, hem de kendi siyaset ve manipölasyon usta-lığı sonucunda, üç partili bir koalisyonda olabileceğinden çok daha etkili bir konumda ülkeyi yönetme olanağı yakaladı. Çünkü ortakları MHP ve ANAP'ın içinde bulunduğu durum, hükümette ipleri elinde tutabilmesi için olağanüstü elverişliydi. O da bu fırsatı sonuna kadar kullandı.

MHP uzun yıllar meclis dışında, iktidarın uzağındaydı. Genel Baş-kan Devlet Bahçeli ilk kez milletvekili oluyordu, parlamento ve devlet yö-netme deneyimi yoktu. Bahçeli ve parti bu eksiklerini biliyor, ama muhak-kak iktidar ortağı olmak istiyordu. Bunun nedeni, ülkeyi yönetecek güçlü kadrolara sahip olmaları veya ülkenin ihtiyacı olan köklü dönüşümleri ken-di siyasi anlayışları doğrultusunda gerçekleştirme arayışı değil, iktidarın ni-metlerinden pay alma arzusuydu. Zaten MHP'nin ülkenin ihtiyaçlarına dönük bir programı ve ciddi bir hazırlığı yoktu. İktidar ortağı ANAP'ın en yetenekli milletvekillerinden Bülent Akarcalı bu durumu şöyle anlatır:

“MHP... ekonomik ve sosyal alanda kitleleri peşinden koşturabile-cek fikriyat, politika ve uygulama geliştirememişti... İktidarı paylaş-tıkları dönemde sahip oldukları bakanlıkları sadece devlet imkanla-rının parti ve partililerin çıkarına tahsis edilmesi için kullandılar. En iddialı ve önemli bakanlıkları sorun yumağı haline geldi. Ulaştırma Bakanlığı'ndaki direnme IMF ilişkilerini zedeledi. Başlangıçta başa-rı diye sunulan 3. cep telefonu sistemi Aycell, boğazına kadar borç batağı içinde olan devleti yüz milyonlarca dolar zarara uğrattı. Sağlık Bakanlığı, Allah'a emanet bakanlığa dönüştü. Bayındırlık bakanı gö-

revden ayrılmak zorunda kaldı. Şevket Bülent Yahniç'i'nin şahsi gayretleri dışında en iddialı oldukları milliyetçilikte, Türkiye dışındaki Türkler konusunda dahi kalıcı bir iş yapamadılar. Ne Ahıska Türklerinin meselesini çözdüler, ne Irak'taki Türkmenlere sahip çıkabildiler, ne Balkanlar'daki Türk-Müslüman toplumların sorunlarına eğilebildiler, ne Kırım Türkleriyle ilgilenebildiler, ne de Orta Asya'daki Türk cumhuriyetleriyle ciddi ilişki kurabildiler.

Haziran 2002'de Moğolistan Demokratik Partisi'nin davetlisi olarak Moğolistan'a gittim. Parti yöneticileri ricamı kırmadılar ve beni Ulan Batur'un 300 km güneyindeki Kara Kurum'a, Orhun Anıtları'nın olduğu yere götürdüler. 1999'dan beri MHP'nin elinde olan TİKA'nın (Türk cumhuriyetleriyle işbirliği için kurulmuş kalkınma ajansı) oraya her sene 40-50 kişilik ekipler götürdüğünü, ekiplerin de orada aylarca kaldığını öğrendim. Türk tarihinin en temel yapıtlarının bulunduğu yeri gördüğüm zaman, inanın hırsımdan ağladım.

Milyonlarca dolar harcayıp, karşılığında hemen hemen hiçbir şey yapmamışlar. Orada üç yıl kalıp sadece yemiş, içmiş, yatmışlar..."¹

Ecevit de bu durumu pekâlâ biliyordu. Bütçesi, istihdam olanakları ve uygulama alanı geniş bakanlıkları MHP'ye bıraktı ve ötesine pek karışmadı. Ne zaman MHP'li bakanların yolsuzluklarıyla ilgili iddialar gündeme gelse, görmezden geldi ve bunların MHP'nin iç işi olduğunu söyleyip geçiştirmeye çalıştı. Mesela MHP'li bayındırlık bakanının yolsuzlukları ayyuka çıkmış, bakanın makam odasında "müteahhit" sıfatıyla protokol imzaladığını gazeteler ortaya çıkarmış, müsteşar yardımcısı bakanın talimatıyla ihaleler verdiklerini itiraf etmişti, ama yöneltilen bu ağır suçlamalar hakkında gazetecilerin yönelttiği sorulara Başbakan Ecevit, en küçük bir kaygı ve endişe belirtmeden, daha doğrusu başbakanlığını sürdürme kaygısıyla, şöyle cevap veriyordu:

– Bu konu MHP'nin ele alması gereken bir sorundur.²

İkinci ortak ANAP'ta durum farklıydı. Seçimlerde %13 oyla tarihinin en kötü sonucunu almış, beş partinin temsil edildiği parlamentoda 85

milletvekiliyle en küçük grubu oluşturunuyordu. Mesut Yılmaz'ın artık tek bir hedefi vardı: Cumhurbaşkanlığı. Ona bu koltuğu verebilecek kişi, eğitim durumu nedeniyle kendisi aday olamayan, fakat mecliste en büyük milletvekili grubunu kontrol eden Ecevit'ti. O nedenle şimdi ona sorun çıkarmaması, engin deneyimli devlet adamı Ecevit'in rahat bir şekilde hükümet etmesine yardımcı olması gerekiyordu.

Seçimlerde ağır yenilgi alan iktidar yorgunu ANAP'ın çıkarları açısından belki en iyisi, bir dönem muhalefette kalarak partinin kendisini yenilemeye zaman ayırmasıydı. Ancak yozlaşmış siyaset düzeninde partinin çıkarları değil, genel başkanların kişisel çıkarları ve hesapları belirleyici olur. ANAP muhalefette kalırsa, Mesut Yılmaz'ın cumhurbaşkanlığı için hiçbir şansı olamazdı. O nedenle seçimlerden hemen sonra, Ecevit'in kuracağı koalisyonda ANAP'ın hemen hemen koşulsuz yer alacağı Yılmaz tarafından belli edildi. Raşan Ecevit ağzından verilen "yıllarca sayısız can yaktılar, can aldılar" demecinden sonra bir ara MHP'yle koalisyon görüşmeleri kesildiğinde Ecevit DSP-ANAP-DYP formülünü araştırdı, ANAP her koşul altında garantili ortak idi. Daha sonra koalisyon kurulduğunda Mesut Yılmaz hükümet dönemi boyunca Ecevit'in yanında uysal bir ortak olarak görev yaptı, sorun çıkarmadı.

Bu koşullarda Ecevit, koalisyon hükümetinin başbakanı olmakla kalmadı, Türkiye'nin kaderi üzerinde en etkili üç bakanlığı da partisine aldı: Ekonomiden sorumlu devlet bakanlığı, milli eğitim bakanlığı ve dışişleri bakanlığı. Koalisyon üç partiliydi, ama şans ve becerinin bir araya gelmesi sonucunda 57. hükümet gerçek anlamda bir Ecevit iktidarı oldu. Hükümetin icraatı sırasında diğer iki parti ikinci keman gibi bile görünmedi. Ocak 1999-Kasım 2002 arasında, dört yıl boyunca, Türkiye'yi Ecevit yönetti.

Tabii Ecevit'in şansının yaver gitmesi, Türkiye'nin şansının uygun gitmesi demek değildi. Aksine, yozlaşmış siyaset düzeni içinde kader ağlarını örmüştü ve şimdi Türkiye'yi modern zamanların en şanssız ve uğursuz dönemi bekliyordu. Ecevit şimdi kendisinin de hoşuna giden bir benzetmeyle, efsanedeki Zümrüdüanka kuşu gibi külleri içinden yeniden doğuyordu. Ama ülke kül olacaktı.

Yozlaşmış siyasi partiler düzeni ile ülkenin ödediği ağır bedeller arasındaki bağlantıyı daha iyi görebilmek amacıyla, birinci bölümde değindiğimiz Türkiye için hayati önem taşıyan dört konuda 57. hükümetin uygulamalarını kısaca ele almamız gerekiyor: Ekonomi, eğitim, Kürt sorunu ve dış ilişkiler.

Ekonomi

*“İnsanları yalnız soyut bir sevgiyle sevenlerden
daima korkmak gerekir.”*

DOSTOYEVSKI

Öncelikle çok basit bir gerçeği hatırlayalım: Ekonomiyi insanlar yapar ve ekonomi tamamen bir yönetim konusudur. İyi veya kötü ekonomi, iyi veya kötü yönetimin sonucudur. Mesela Ağustos 1999’da meydana gelen büyük Marmara depremi bir doğal felaketti. Eksik önlem alınması eleştirilebilir, ama doğal afetlerin meydana gelmesinin sorumlusu yönetimler değildir. Ama ekonomik yıkımların sorumlusu kötü yönetimlerdir.

Ecevit ekonomiyle ilgili konuları iyi bilmez. Milli ekonominin temel kavramları olan faizler, enflasyon, döviz ve para politikaları, mali disiplin, sermaye hareketleri gibi konulara yabancıdır. Uzun siyaset hayatı boyunca bu temel konular hakkında anlamlı bir tahlil veya değerlendirme yaptığı pek görülmedi. Ancak kendi algılaması farklıdır. Konuşmalarımızda birkaç kez “değişik çevreler benim ekonomiden anlamadığımı söyler, ama ben aslında ekonomiyi bir siyasetçinin bilmesi gerekenin ötesinde iyi bilirim” doğrultusunda açıklamalar yapmıştı. Ekonomik konularda konuşmak zorunda kaldığında, ancak çok genel ve politik düzeydeki laflarla işi idare etmeye çalışır. Mesela İstanbul’da genç işadamlarına, başbakan olmandan bir süre önce, DSP’nin ekonomi politikasını şöyle anlatıyordu:

- Savurganca tüketimi, bir yandan manevi önlemlerle, yani aşırı tüketim hevesini kamçılایıcı davranışlardan ve reklamlardan kaçınmakla, bir yandan da vergi önlemleriyle, caydırmaya çalışacağız... ekonominin yönlendirilmesine ve yönetimine halkın ağırlığını koyabilmesi önemli bir etkidir... DSP’nin amaçladığı düzende de ça-

lışan halk kesimleri, ekonominin direksiyonunda... hakkı olan ve gereken yeri alacaktır.³

Ancak ekonominin somut ve en hayati konularına girince, bilgisinin düzeyi dahi iyi görülür. Mesela enflasyonun, özellikle küreselleşen dünyada milli ekonomileri nasıl tahrip ettiğinin, hatta Türkiye’de 1980’ler boyunca yaşanan ortalama %50’nin üzerindeki enflasyonun ülkeye ne denli ağır bedeller ödettiğinin farkında değildi. Milli sınırlar içinde farklı politikaların kolayca uygulanabileceği 1950’li ve 1960’lı yılların gözdesi Keynes modelinin etkisi altında, 1988 yılına gelindiğinde, o hâlâ şunları söylüyordu:

- ... öncelikle şunu söylemeliyim ki DSP, ilke olarak, enflasyonu bir umacı olarak görmemektedir... Bütçe açıklarını ve enflasyon oranını, yıllık üretimde ve ulusal gelirden sağlanacak artışla dengelenir düzeyde tutmak koşuluyla, ekonomiyi canlandırıcı bir etken olarak değerlendireceğiz.⁴

Eğer yeterli bir kadrosu varsa, bir başbakanın ekonomiyi çok iyi bilmesi elbette gerekmez. Ama Ecevit’in belirlediği 136 kişilik meclis grubunda, ne acı ki, Türk ekonomisini yönetebilecek bir kadro yoktu. Ecevit ekonomiden sorumlu devlet başkanlığına Recep Önal’ı getirdi. Ecevit’in kurduğu siyaset düzenine uygun olarak, ilk kez milletvekili olan Önal daha önce partide hiçbir siyasi görev yapmamıştı. Seçimlerde Bursa’da DSP açık ara birinci geldi ve 6 milletvekili çıkardı, Önal 6. sıradan adaydı ve partisinin son milletvekili olarak meclise girdi. Aday sıralamasındaki yeri de gösteriyor ki Recep Önal, Ecevit’in yakından tanıdığı birisi değildi, muhtemelen hiç tanıymıyordu. Önal daha önce Türk ekonomisinin makro yönetiminde de bir görev yapmamıştı. Nazik ve sessiz bir insandı, ama Türk ekonomisini yönetecek bilgi ve deneyimin uzağındaydı, ekonomi bilgisi Ecevit’in çok ötesinde değildi ve ne yazık ki ekonomiyi yönetmek için ondan talimat bekliyordu:

“... [Recep Önal] ekonomik dünyanın çok cüzi bir kısmının içine girebilmiş, parti disiplini içinde ezilip büzülen son derece kibar beyefendi birisiydi, canı çıkar, ama sesi çıkmazdı.. devamlı Ecevit’in gölgesindeydi. Ecevit ise konuyu bilmiyordu.”⁵

1999'da ekonomi önce yerinde saymaya, sonra olumsuz işaretiler vermeye başladı. Yıl boyunca enflasyon yükseldi, kamu borçları giderek arttı, ekonomi %9 küçüldü. Ekonomi kötü gidiyordu. Fakat hükümet gelişmeleri sadece seyrediyordu. Çok basit olarak, işin sahibi yoktu. Yıl sonunda IMF ile anlaşma masasına oturuldu ve Aralık 1999'da üç yıllık (2000-2002) bir ekonomik istikrar programı yürürlüğe girdi. Tabii bu, ekonomiyi görünürde yönetenlerin değil, IMF'nin oluşturduğu bir programdı. Çünkü acı gerçek oydu ki, ülkeyi yönetenlerin kendi hedeflerini belirleyip bir istikrar programı oluşturma yeteneği dahi yoktu.

İstikrar programının iki paketten oluştuğu düşünülebilir. Birinci pakette, *mali disiplin ve yapısal dönüşüm reformları* vardı. Bütçede mali disiplin sağlanarak gelir gider dengesinin kurulması, bütçe dışı fonların kaldırılması, bankacılık sisteminde denetim ve kontrol düzeninin kurulması, kamu bankalarının özelleştirilmesi veya sağlıklı yapıya kavuşturulması, diğer önemli özelleştirmeler, tarım ürünlerine desteğin ve sosyal güvenlik harcamalarının kara delikler olmaktan çıkarılması gibi reformlar bu pakettaydı. Bunlar pek çok yeni yasal düzenlemeyi, ama her şeyden önce ne yaptığını bilen bir siyasi iradenin varlığını gerektiriyordu.

İkinci paket para ve döviz politikalarıyla ilgiliydi, *döviz çıpası ve sıkı para politikası* öngörülüyordu. Döviz çıpası, yabancı paraların TL karşılıklarının serbest piyasada değil, bir kurul tarafından (para kurulu vs) belirlenmesini öngörür. Kurul, gelecekte öngörülen enflasyon oranlarını dikkate alarak, döviz fiyatlarını belirler ve ilan eder. İstikrar programının sıkı para politikası ise piyasaya para sürülmesine katı bir sınır getiriyordu: Döviz karşılığı olmadan, piyasaya para sürülmeyecekti (net iç varlıklar limiti). Ayrıca, döviz bulunsa bile, bir ölçünün ötesinde piyasaya para sürülmemesi için Merkez Bankası'na *net iç varlıklar üst sınırı* ve döviz rezervleri için *alt sınır* getirilmişti. Bu sistem daha önce IMF tarafından Latin Amerika ülkelerinde denenmiş, ama hiçbir ülkede pek başarılı olmamıştı.

Tüm iktisatçıların mutabık olduğu basit, ama temel bir kural var: Herhangi bir ekonomik istikrar programının başarılı olmasının vazgeçilmez birinci koşulu, öncelikle toplumun desteğini ve ekonomik oyuncuların güvenini sağlamaktır. O nedenle, bir istikrar programının ilk günlerin-

den itibaren, o programın sahibi siyasal iktidarın topluma bilgi verici, ilânet edici açıklamalar yapması gerekir: “Şimdi şu nedenlerle bir kemer sıkma politikası uygulayacağız. Şu önlemleri alacağız ve hep beraber şu zorluklara katlanacağız. Hepimizin göstereceği bu özveriler sonunda, şu kadar zaman içinde, şu hedeflere ulaşacağız” gibi. Bu açıklamaların, siyasal iktidarın başı (başbakan) tarafından yapılması beklenir. Öylelikle toplumun desteği ve güveni sağlanmaya çalışılır.

Ancak 1999 sonundan itibaren Türkiye’de uygulanan ekonomik istikrar programı boyunca ne Başbakan Ecevit, ne de ekonomiden sorumlu bakan kamuoyuna bu doğrultuda bir açıklama yaptı. Uygulanan kemer sıkma programı kamuoyuna anlatılmadı. Ülkeyi yönetenler yaşanan sıkıntıları anlatmak, nasıl aşılabileceğini, hangi hedeflere varılabileceğini açıklayıp toplumun güvenini kazanmak için hiçbir çaba içinde bulunmadı. Bunun basit bir nedeni vardı: İktidarın kendisi ne olup bittiğinin farkında değildi. Ekonomi bürokratları zaman zaman açıklamalar yapıyordu, ama tabii bunlar yeterli olmuyordu.

Bu gerçek, istikrar programının uygulanması sırasında iyice belli oldu. Görüldü ki, Ecevit hükümetinin imzaladığı istikrar programı Ecevit hükümetinin programı değildi! Ecevit hükümeti kendi hedeflerini koyarak bir ekonomik program oluşturmuş değildi. Çünkü birinci paketin hedefi, yani mali ve yapısal reformların yapılması doğrudu, ama hükümet bu reformları uygulamadı. Tabii kendi hedeflerini kendi belirleyen bir hükümetin bu reformları aynen uygulaması elbette şart değildi. Ne yaptığını bilen bir hükümet kendi siyasal öncelikleri çerçevesinde farklı bir reform programı uygulayabilirdi. Önemli olan, mali disiplin sağlanması ve sağlam kaynağa dayanmayan harcamalara son verilmesiydi.

İkinci paket, yani döviz çıpası ve sıkı para politikası, en hafif deyimle, doğru olduğu tartışmalı tercihlerdi. Uygulansa bile, gerektiği yerde değiştirilerek ve belli bir esneklik içinde yürütülmeliydi. Gerekli müdahaleler zamanında ve gecikmeden yapılmalıydı. Mesela gerçekleşen enflasyon öngörülen enflasyonu aştığında, kurlar ona göre gözden geçirilmeli, TL’nin aşırı değerlenmesi önlenmeliydi. Veya, özellikle kriz durumlarında, piyasalarda nakit (likidite) sıkışıklığı olduğunda, IMF tarafından belirlenen aşırı katı sınırlar (net iç varlıklar limiti) aşılabilmeliydi.

Ama Ecevit yönetimi ikinci paketi tam anlamıyla körü körüne uyguladı. Zaten ikinci paketin uygulaması da, o günlerde basına da yansıdığı gibi, Ecevit hükümetinden çok IMF'nin yürütmesi ve denetimi altında gidiyordu. Washington'dan gelen IMF görevlilerinin sıkı gözetiminde, onlar yokken gelen faks ve mektup talimatlarıyla işler yürüyordu. Ecevit yönetiminin "ben bu programın altına imza attım, sözüme bağlı kalmak zorundayım" gibi bir gerekçesi de olamazdı. Çünkü altına imza attıkları istikrar programının birinci paketini zaten uygulamıyorlardı.

Aslında krize sürüklenen ve ekonomi yönetimini IMF'ye terk ederek başarılı olmuş tek bir ülke örneği dünyada gösterilemez. Krizden çıkıp iyi bir ekonomi yönetimine kavuşan ülkelerin hepsi, IMF'yle anlaşma yapıp kredi almış olsalar bile, bunu kendileri başardı. Zaten IMF'nin hükümetlerin yerine geçip ülke ekonomilerini yönetmek gibi bir görevi yok. Ama Ecevit'in başında bulunduğu 57. hükümet, özellikle döviz ve para politikasının yönetiminde tam anlamıyla "IMF reçete verdi, biz uyguluyoruz" görüntüsü veriyor, bundan da hiç rahatsızlık duymuyordu. Doğrusu bu görüntü, birçok bakımdan gerçeğe uygun düşüyordu: Reçete, doktorun hasta için yazdığı ilaçların adını taşıyan bir kâğıt parçası olduğu kadar, hastanın okuyamadığı, okusa da anlamadığı sözcüklerle dolu bir tarifiedir.

Ekonomi yönetiminde eşi görülmemiş bir beceriksizlik söz konusuydu. Ecevit hükümeti yapması gerekenleri yapmıyor, ama yapmaması gerekenleri yapıyordu. Bu gidişin sonu, İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'nin yaşadığı en büyük iktisadi yıkım oldu.

Büyük kriz ve yıkım

Aslında son yılların en kapsamlı ve ciddi istikrar programı hazırlanmıştı. Ama ortada onu uygulama yeteneğine sahip bir iktidar yoktu. Aralık 1999'da başlayan uygulamanın ilk aylarında, dışardan gelen taze kredilerin de etkisiyle, ekonomide bir bahar havası yaşandı. Başbakan Ecevit ekonominin dünyaya örnek olacak başarılarından söz ediyordu. Yapay olarak ucuzlayan döviz fiyatları nedeniyle, piyasalar ucuz ithal ürünlerle doluydu. Ama hiçbir mali ve yapısal reform yapılmıyordu.

O günlerde, kendisini bir “Osmanlı” olarak gören, İstanbul’a yerleşmiş Prusyalı Türk dostu Mordtmann’ın, 1850’lerdeki Sultan Abdülaziz dönemini anlatan kitabını okuduğumu ve değişimin bazen ne kadar yavaş yürüdüğünü düşündüğümü hatırlıyorum:

“Hayat her gün bayrammış gibi geçiyordu. Değil geleceği, bir sonraki günü bile düşünmek, bolluk ve keyif içinde geçen günleri boş kaygılarla karartmak anlamına gelmez miydi? Kredi faizlerinin ödenbilmesi için vergiler artırıldı, fakat bu yöntem baş ağrıtmaya başlayınca daha pratik bir çözüm bulundu. Vadesi gelen faizler için yeni borç almak... ara sıra, hoş bir değişiklik olsun diye, şu veya bu reform tasarısı gündeme getiriliyor, çok önemli, ciddi çalışmalar yapılıyor izlenimi uyandırılıyor, sonra da tasarılar sessiz sedasız rafa kaldırılıyordu.”⁶

2000 yaz aylarında, hedeflenen enflasyonun önemli ölçüde aşılabacağı belli oldu. Ama hedeflenen enflasyon oranına göre önceden dövize bağlanmış (çıpalandırılmış) TL’nin değeri değiştirilmedi. Döviz ucuzluyor, ithalat hızla artıyor, cari işlemler açığı büyüyordu. Hazine borçlanmalarında reel faizler çok yüksekti, bankalar, uluslararası piyasalardan borçlandığı döviz TL’ye çevirip hazine bonosuna yatırıyor, kolay yoldan yüksek kazançlar sağlıyordu. Ancak aşırı değerli TL birden gerçek değerine inerse, geri ödemelerin büyük zararlara neden olacağı muhakkaktı. Bankaların açık pozisyon riskleri 20 milyar doları aşmıştı.

Varlıklarını hazine bonolarına yatıran bankaların bir başka sağlıksız kaynağı, yüksek faizle yapılan tek gecelik iç piyasa borçlanmalarıydı. Temel işlevlerinden giderek uzaklaşan ve mali bünyesi zayıf bankalar sisteminin bu riskleri taşıyamayacağı belliydi. Yaz sonunda yabancı yatırımcılar, yaklaşan krizi öngörerek TL yatırımlarını satıp dövize geçmeye başladı. Yabancı yatırımlar durma noktasına geldi. Cari işlemler açığının büyüdüğü, ekonominin ihtiyacı olan reformların yapılmadığı, bankacılık sisteminin bozuk işlediği ve en beteri, ekonominin kötü yönetildiği bir ülkede yabancı yatırımcı niye beklesin?

Ekonomi yönetiminin yanlışlarını ve krizin yolda olduğunu görenler yalnız yabancı yatırımcılar değildi. Türkiye’de pek çok değerli iktisatçı, gazete yazılarıyla ve ilgililere verilen raporlarla benzer uyarılar yapıyordu.⁷ Ecevit hükümeti hiç değilse bu uyarıları anlayıp değerlendirebilse, gerekli önlemleri zamanında alabilse, Kasım 2000 krizi çok daha hafif sonuçlarla atlatılabilir, belki tamamen önlenebilirdi. Ama hükümet gelişmeleri sadece izliyordu. Sonbaharda döviz talebi arttı, faizler yükseldi ve tam da beklediği gibi bunalım piyasalarda nakit sıkışıklığı (likidite krizi) olarak patladı. 22 Kasım gecesi faizler %500’e fırladı, piyasalar kilitlendi. Bankalar birbirlerine dahi borç vermiyordu.

IMF ve Dünya Bankası’ndan acil yardım istendi. Acil yardımın gelmesiyle piyasalar yatıştı. Ama ekonominin dengeleri yerinden oynamış, güven kalmamıştı. Hükümetin sözüne güvenerek kaynaklarını hazine kâğıtlarına yatıran bankalar büyük zarar ve pişmanlık içindeydi. Özelleştirme derken, hükümet batan 10 bankanın daha sahibi oluverdi. 2000 enflasyonu, hedeflenen %25 yerine %40’a fırladı. Faizler aşırı yükseldi.

Öncü krizden üç ay sonra, devletin zirvesinde Cumhurbaşkanı’nın Ecevit’e doğru fırlattığı Anayasa kitapçığı ve başbakanın “Cumhurbaşkanı beni azarladı” açıklaması büyük krizin tetikçisi oldu. Büyük kriz, belki bir iki ay gecikmeyle, ama nasıl olsa patlayacaktı. Devletin zirvesinde Cumhurbaşkanı’na yöneltilen “hain kedi” suçlamalarına kadar varan eşi görülmemiş kavgaya, eşi görülmemiş ekonomik krizin trajikomik simgeleri idi.

Şubat 2001 krizi modern zamanlarda Türk ekonomisinin uğradığı en ağır çöküş oldu. Merkez Bankası birkaç gün içinde 7 milyar dolar sattı. Döviz satışları karşılığında TL bulunması ihtiyacı faizleri %7000’e çıkardı. Aşırı bir likidite sıkıntısı doğdu. Bankalar taahhütlerini yerine getiremiyor, yapılması gereken ödemeleri yapamıyordu. Hazine borçlanamıyordu. Ekonomi tamamen durdu. Devletin maaş ödeyememesinden ve iflasını resmen ilan etmesinden (moratoryum) korkuluyordu.

Ülke gerçekten uçurumun kenarındaydı. Ekonomi niçin iflas etmişti? Şimdi hangi ekonomik önlemler alınacak, ne yapılacaktı? Krizin en yoğun olduğu 20 Şubat 2001’i izleyen günlerde, Başbakan Ecevit veya ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Önal tek bir kayda değer açıklama yapma-

dı. O günlerin gazete arşivlerini inceleyen bir araştırmacı, ekonomisi çöken ülkenin en yüksek düzeydeki siyasi sorumlularının yaptığı, ne oldu, niçin oldu, şimdi ne olacak sorularına dönük tek bir ciddi açıklama bulamaz.

Ecevit'in sorumluluğu atabileceği başka bir olay, mesela dünyanın başka bir köşesinde ekonomik bunalım veya petrol krizi yoktu. Öyle anlaşıyor ki bu krizde, Rahşan hanımın eşsiz sezgileri de, içerde veya dışarda komplo kuran kişiler belirleyememişti. Başbakan Ecevit'in krizin nedenine ilişkin tek açıklaması aynen şöyleydi:

- Cumhurbaşkanı MGK'da kamu görevlileri önünde terbiye dışı bir üslupla bana ağır ithamlarda bulundu. Ekonomik krizde Cumhurbaşkanı'nın sorumluluğu var.⁸

Ecevit yönetiminin ekonomide hangi yeni önlemler alacağı belli değildi ama Cumhurbaşkanı'na karşı alınacak iki önlemi hükümet hemen belirledi: Cumhurbaşkanı'nın resmi davetleri boykot edilecek, TBMM'ye sevk edilen bir yasayla Cumhurbaşkanı'nın yetkileri kısılacaktı.

Eğer bir gün okullarda "Ekonomik İstikrar Programları Nasıl Kötü Yönetilir?" diye bir ders okutulursa, o ders sırasında Ecevit hükümetinin örnek gösterileceği muhakkak. İstikrar programının birinci gününden başlayan ve hep devam eden vahim yanlışların ağır bedelini Türkiye ödedi. Ecevit yönetimi kriz günlerinde bile üstüne düşenleri yapmadı, yapamadı. O günlerde bile doğru kararlar hızla alınabilseydi, Türkiye'nin ödediği bedel azalabilirdi. Mesela krizin piyasaları kilitlediği günlerde, şiddetle ihtiyaç duyulan nakit zamanında temin edilmedi. Gerekçe, IMF'yle yapılan anlaşmaydı. Halbuki aynı anlaşmanın başka pek çok hükmü zaten uygulanmıyordu! Kasım krizinden sonra IMF yanlışını gördü ve döviz çıpası uygulamasının terk edilerek serbest kura geçilmesini önerdi. Ama hükümet bu öneriyi de dikkate almadı. Ecevit yönetimi adeta IMF'nin yanlış önerilerini uygulamakta, doğru önerilerini uygulamamakta kararlıydı!

22 Şubat krizini izleyen günlerde, Ecevit hükümeti Kemal Derviş'i Amerika'dan getirdi ve ekonomiden sorumlu devlet bakanı yaptı. Ekonomi ona teslim edildi. O günden sonra Kemal Derviş, hakkında en çok konuşulan ve tartışılan siyasetçilerden biri oldu. İktidar düşkününü ve yeteneksiz li-

derlerin peşinden koşmaya, onların ağzından komplo hikâyeleri dinlemeye ve hayal kırıklığı yaşamaya alışık Türk halkının Derviş'i algılaması hep uçlarda ve gerçeklerden uzak oldu: Kamuoyunun bir bölümü için Derviş yeni kurtarıcıydı, başka bir bölümüne göre o, deniz aşırı yerlerde Türkiye'ye zarar vermek için komplo kuranların görevli kılınarak gönderdiği biriydi.

Ama burada, Derviş olayının pek üzerinde durulmayan farklı bir yönüne işaret etmeliyiz: Derviş'in Amerika'dan gelip ekonominin başına geçmesi, ülkedeki partiler düzeninin çürümüşlüğü'nün yeni kanıtlarından biriydi. Hükümet kendi meclis kadroları içinden ekonomiyi yönetecek bir kişiyi çıkaramıyordu. DSP ve MHP kadroları içinde böyle biri zaten yoktu. ANAP'ta ise ekonomiyi yönetebilecek nitelikli kişiler vardı, ama lider Yılmaz'ın kişisel hesaplarına uygun düşmediği için onların sesi duyulmuyordu.

Kemal Derviş'in sorumluluğu üstlenmesiyle hükümet ilk kez ekonomide kendi hedeflerini belirleyebilir, kendini ifade edebilir duruma geldi. Kamuoyu ilk kez siyasi görev taşıyan bir yöneticinin ağzından krizle ilgili, ülkenin içinde bulunduğu ağır ekonomik koşullarla ve bundan sonra yapılması gerekenlerle ilgili, ikna edici sözler duymaya başladı. Kamuoyu galiba biraz hayret, fakat sevinç içinde, ekonomiden sorumlu bakanın ilk kez hem konuştuğunu, hem konuştuğu konulara hâkim olduğunu gördü. Güven doğmaya başladı. Derviş yeni programını, yine ilk kez, IMF reçetesi kokmayan bir isim altında kamuoyuna sundu: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı. O günlerde gazeteler, acı ve alaycı bir dille, yeni programı Başbakan Ecevit'in de televizyondan izleyip öğrendiğini yazıyordu. Siyaset düşkünü yeteneksiz politikacıların elinde ağır bedeller ödeyen Türkiye o programla gerçek bir acı durumun eşliğinden döndü.

Şubat 2001 çöküşünden sonra Ecevit hükümeti bir kez daha IMF'nin kapısını çaldı. Üç yıllık yeni bir anlaşma yapıldı ve 16 milyar dolar ilave kredi alındı. Böylece daha öncekilerle beraber toplam kredi 31 milyar dolara yükseldi ve Türkiye bütün zamanlar boyunca IMF'den en çok kredi kullanan ülke oldu. İkinci sırada 22 milyar dolarla Arjantin geliyordu.

Kredi genellikle itibarı olanlara verilir. Ama bilindiği gibi, IMF kredileri farklı bir özelliğe sahip: IMF kredisi sadece, iyi yönetilmediği için ekonomisi bunalıma giren ülkelere verilir. IMF kredisiyle hem ekonomiye

taze para girişı sağlanır, hem de daha iyi bir ekonomi yönetiminin esasları üzerinde mutabık kalındığı dünyaya ilan edilmiş olur.

İlk bölümlerde ayrıntılı kanıtlarıyla anlatıldığı gibi, kendisiyle kıyaslanabilir ülkeler arasında Türkiye dünyanın en kötü yönetilen ülkelerinden biri. IMF kredilerini en çok kullanan ülke olması da bunun bir göstergesi. IMF kredisi kullanan ülkeler arasında bir rekorla başı çekmesi, ekonomisi en kötü yönetilen ülkelerden biri, büyük olasılıkla en kötü yönetileni olduğunun yeni bir kanıtından başka bir şey değil. Bu yüz kızartıcı rekorun Ecevit hükümeti tarafından kırılmış olması ise asla bir rastlantı olarak kabul edilemez.

Ecevit sık sık “ulusalcılık” ve “ulusal onur” kavramlarını kullanır. Ama Türkiye’nin ulusal onuru hiçbir zaman, Ecevit döneminde olduğu kadar ayak altına alınmadı. Halkın oylarıyla seçilen ve ulusal bağımsızlığın en yüce simgesi Millet Meclisi’ne IMF’den yapılan “15 günde 15 yasa çıksın” dayatması bunun örneklerinden sadece biri. Türk ulusunun hiç hak etmediği bu dayatmayı Ecevit gık demeden içine sindirdi. Bu aşağılayıcı durumun sorumlusu acaba IMF mi, yoksa kendi ekonomisini yönetmesini beceremeyip dünyanın en büyük borçlusu durumuna getiren iktidar düşkünü ve yeteneksiz politikacılar mı?

Yozlaşmış siyasetin ekonomik bedeli: 168 milyar dolar.

Ecevit döneminde kötü yönetim nedeniyle ülkenin milli geliri sürekli düştü. Milli gelir 1998-2002 arasında şöyle değişti:

	Kişi başına milli gelir (\$)	GSMH (milyar \$)
1998	3255	212
1999	2879	191
2000	2965	200
2001	2123	145
2002	2598	181

(Kaynak: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü)

Ecevit Ocak 1999'da başbakan oldu. 1998'de 3255 dolar olan kişi başına milli gelir, sadece üç yıl sonra 2001'de, yaklaşık üçte bir eksilerek 2123 dolara indi. Ecevit yönetimi eğer ekonomide hiçbir başarı ve büyüme sağlamadan, kişi başına geliri sıfır değişme ile devraldığı 1998 seviyesinde (3255 \$) tutabilmiş olsaydı, Türkiye'nin 1999-2002 arası milli gelir değerleri şöyle olacaktı:

	(1) Sıfır gelişmeyle kişi başına milli gelir (\$)	(2) Sıfır gelişmeyle GSMH (milyar \$)	(3) Gerçekleşen GSMH (milyar \$)	(4) Fark (2)-(3) (milyar \$)
1999	3255	216	191	25
2000	3255	219	200	19
2001	3255	223	145	78
2002	3255	227	181	46

Toplam: 168

168 milyar dolar, yozlaşmış siyasetin ve Ecevit hükümetlerinin 1999-2002 yılları arasında Türk halkına ödediği ekonomik bedel. Krizin ekonomide yarattığı tahribatın etkileri 2002 sonrasında da sürdüğü için, aslında bu bedel çok daha fazla.

Bu bedeli tüm ulus ödedi. Kriz nedeniyle 2,5 milyon kişi işsiz kaldı. Asgari ücret ilk kez açlık sınırı altına düştü. 350.000 esnaf işini sürdüremedi, kepenk kapattı. Cumhuriyet tarihinde ilk kez, devletin topladığı tüm vergi gelirleri borç faizlerini dahi karşılayamaz duruma geldi.

En ağır bedeli herhalde, Ecevit'in soyut sözcüklerde en çok seviyor, koruyor gördüğü Türk köylüsü ödedi. Anadolu köylüsü yakın tarihte ilk kez açlık çekmeye başladı. Evet, büyük Rus yazarın dediği gibi, insanları yalnız soyut bir sevgiyle sevenlerden daima korkmak gerek. 2001 ilkbaharında Türkiye'yi dolaşan bir yabancı gazetecinin geçtiği haber, köylünün yürek parçalayan feryadını aktarıyor:

“Çallı, Türkiye. Satılık: Gariban bir Türk köyü. Kerpiçten yapılmış 112 ev, 9600 hektar tarım arazisi, bir cami, bir okul ve yok olmaya yüz tutmuş bir yaşam tarzı dahil, hepsi 1,2 milyon dolara, nakit.

Türkiye’nin kuzeydoğu Anadolu yaylasının sarımtırak yeşil tepelerinde çiftçinin kötü durumunun olduğu nokta böyle. Alacağını tahsil edemeyenler çiftçiyi kovalıyor. Traktörler boş yatıyor, çünkü sahiplerinin mazot alacak parası yok. Buğday tarlaları sarı yaban otlarının işgali altında, çünkü ilaç alacak para yok... çiftçilere postadan ihbarnameler geliyor: Borcunu öde, yoksa devlet tarlanı, traktörünü, malını mülkünü haczedecek, hatta belki seni hapse atacak... köyün seçilmiş ihtiyar heyeti üyesi Ahmet Erdoğan (52) “devlet bizi döven bir çekiç gibi. Herkesin durumu öyle kötü ki. Altı aydır mutfağına tek sebze girmeyen pek çok insan var” diyor.”

EĞİTİM

Eğitim, ekonomiyle beraber, bir ulusun gerçek gücünü ve gelişmişlik düzeyini belirler. Bir toplumun geleceğe dönük gelişme olanaklarını belirleyen en önemli unsur, ekonomiden de önce, eğitim düzeyi.

1999-2002 arasında tam dört yıl boyunca Türkiye’nin milli eğitimini DSP yönetti. Tabii partinin, diğer konularda olduğu gibi, eğitimin sorunları üzerine de oluşturulmuş bir politikası, hazırlığı yoktu.

Siyaset belirleme imtiyazını tek başına elinde tutan lider Ecevit, ekonomiye olduğu gibi, eğitim sorunlarına da uzak ve ilgisizdi. İktidara gelmeden önce DSP’nin lideri olarak sürdürdüğü yaklaşık 20 yıllık siyasi çalışma ve mücadele sırasında eğitim sorunlarıyla ilgilendiği hemen hemen hiç görülmedi. Konuşkan ve bol bol yazan Ecevit’in eğitimin hayati sorunlarına değinen bir konuşması veya bir yazısı, demeci yoktu. Parti içinde kişisel iktidarını koruyabilmek için düzenlediği oyunlar ve kamuoyu manipülasyonu için ayırdığı enerjinin küçük bir bölümünü dahi eğitim konularına ayırmış değildi.

Ecevit’in eğitimin sorunlarına kayıtsızlığı başbakanlığı sırasında da devam etti. Milli eğitim konusu başbakan için fazla bir anlam taşımıyordu. *Milliyet* gazetesinin eğitim yazarı Abbas Güçlü, Ecevit’le yaptığı bir görüş-

meden sonra, başbakanın “eğitim konularından bihaber” olduğunu yazmış, bir taraftan ülkenin başbakanına karşı saygısızlık yapmama gayreti içinde, Türkiye’nin acı talihini şu ağır sözcüklerle anlatmıştı:

- Başbakan eğitime yabancı... her ne kadar eğitim konularından bihaber de olsa, başbakanlık koltuğunu fazlasıyla dolduruyor... Ecevit, eğitim sorunlarına ne kadar vâkıf? Fazla demek yanıltıcı olur. Hatta birçok konudan hiç haberdar bile değil... Görebildiğim kadarıyla başbakanın kafasında eğitime yönelik çok fazla bir şey yok. Üniversitelerdeki sıkıntıları anlattığımda da sadece haberdar olduğunu belirtir şekilde tebessüm etti, o kadar.¹⁰

Partinin hiçbir hazırlığı yoktu, başbakan konudan bihaberdi, ama eğer Türkiye’nin şansı yaver gitseydi, milli eğitimin sorunlarına vâkıf, konuyla ilgilenmiş birisi, tesadüfen de olsa, bakanlık görevine gelebilirdi. Ama öyle olmadı. Ecevit milli eğitim bakanlığına, konuya en az kendisi kadar yabancı, eğitimin sorunlarıyla ilgilendiği hiç görülmemiş, duyulmamış birini atadı. Bir süre sonra kamuoyunda, DSP’li bakanın, “... gelmiş geçmiş en başarısız milli eğitim bakanlarından birisi” olduğu açıkça dile getirilir oldu.”

Göreve geldikten bir süre sonra DSP’li milli eğitim bakanının Rahşan Ecevit’le arası açıldı ve partinin genel merkeziyle ilişkileri koptu. Tabii neden, ülkenin milli eğitim politikalarıyla ilgili bir görüş ayrılığı değil, Rahşan Ecevit’ten gelen küçük kaprisler, belki onun eşsiz “önsezilerinden” kaynaklanan kuşkulardı. Nedeni ne olursa olsun şimdi milli eğitim, konuyla ilgili hiçbir hazırlığı olmayan bir partinin, “konulardan bihaber” bir başbakanın, konuyla daha önce hiç ilgilenmemiş ve partisiyle iplerini koparmış bir bakanın yönetimine kalmıştı. Bir başka deyişle, 70 milyonluk ülkenin milli eğitimi şimdi Allah’a emanetti.

Türkiye’nin 21. yüzyılda uluslararası rekabette başarılı olabilmesinin ve ağır bedeller ödmeden ayakta kalabilmesinin başlıca önkoşullarından biri, bir milli eğitim seferberliği başlatması. Böyle bir seferberliğin kapsaması gereken pek çok hedef, yapılacak çok iş var:

- Öncelikle öğretmenlerin çalışma ve yaşam koşulları iyileştirilmeli, öğretmenlik çekici bir meslek haline getirilmeli. Öğretmenlerin yetiştirilmesi ve eğitici kalitesi hızla yükselmeli.
- İlk, orta ve yüksek dahil bütün öğretim düzeylerinde okullaşma oranı artmalı.
- Yaygın ve kaliteli bir mesleki eğitim sağlanmalı. İstihdam ve üretimde verim artışını en çabuk etkileyecek yol bu.
- Türk eğitimi içinde adeta yabancı bir kavram gibi duran yetişkin eğitime büyük öncelik verilmeli. Yetişkin eğitimi, modern toplumda hızla değişen teknolojik gelişmelerin getirdiği bir ihtiyaç. Ama Türkiye için ayrıca taşıdığı bir önemi daha var: Toplumun genel eğitim düzeyini hızla yükseltmek için, eğitilmemiş on milyonlarca insanın ömrünü tamamlamasını beklemek değil, onlara temel düzeyde bir eğitim sağlamak gerek.
- Öğretim programları (müfredat) konusu yeni bir yaklaşımla ele alınmalı. Artık söz konusu olan, “yeni bir müfredat yapılması” değil. Hem Türkiye’nin farklı koşullarını, hem dış dünyanın hızla değişen koşullarını dikkate alan, çoğulcu, kendini sürekli yenileme yeteneğine sahip ve sürekli değişebilen bir müfredat düzenine geçilmeli.
- Tabii böyle bir eğitim seferberliğinin başlaması için, her şeyden önce eğitime ayrılan kaynakların %20-%30 değil, çok daha büyük ölçüde artması gerek. Türkiye kısa bir süre içinde, milli gelirinin en az %6’sını eğitime ayırabilir duruma gelmeyi hedeflemeli. Bu, mevcut kaynak tahsisinin 2,0-2,5 kat artması anlamını taşıyor. Kaynak tahsisini önemli ölçüde artırmadan, Türkiye eğitim düzeyini gerektiğince yükseltemez. O nedenle, milli gelirin en az %6’sını eğitime ayırabilir konuma gelene kadar, ciddi dış kaynak transferi de yapılmalı. Bugün Dünya Bankası, AB gibi kuruluşlardan eğitim projeleri için uygun koşullarda kredi temini zor değil.

Ama bütün bu işlerin olabilirliği, eğitimin sorunlarını bilen, konunun taşıdığı yaşamsal önemin bilincinde, böyle bir seferberliğin heyecanı-

nı yüreğinde duyan bir siyasal önderlik gerektirir. İşte incelediğimiz dönemde Türkiye’de olmayan, tam buydu.

Yukarıda özetlediğimiz temel sorunlardan hiçbirisiyle pek ilgilenmeyen Ecevit hükümetinin tek kayda değer uygulaması, 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin getirilmesi oldu. Beş yıllık eğitim, modern dünyanın gerekleri açısından yeterli değil ve zorunlu eğitim süresinin elbette yükseltilmesi gerekiyordu. Ama Ecevit hükümetinin kendisinden önceki hükümetler döneminde hazırlanmış çalışmaları sıkı bir şekilde benimseyerek meclisten geçirmesinin arkasında, eğitimin sorunlarını çözmek heyecanından çok, başka bir neden vardı: 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimle, imam-hatip okullarının önü kesilecekti. Konu etrafında yapılan ateşli tartışmalar hep o nedenleydi. Böylesine önemli bir reformun başarısı için gereken ön hazırlıklar, hedeflerin belirlenmesi, azim ve liderlik gibi gerekli unsurların hiçbirisi yoktu. Çıkan yasa sonucu yabancı dilde eğitim yapan kolejlerin ve Anadolu liselerinin orta kısımlarının olumsuz etkileneceği dahi düşünülmedi, çözümleri tartışılmadı. Sekiz yıllık eğitim için gerekli okul binaları için hazırlık yoktu. Okulların öğretmen sorunu, öğretmenlerin özlük sorunları çözülmüş değildi.

Milli eğitimin yukarıda kısaca değinilen dev sorunlarından hiçbirisi için köklü çözüm arayışı olmadı. Ekonomi gibi, eğitim de sahipsizdi ve bankalık bürokratlarının eline kalmıştı. 57. hükümet sırasında kötü yönetim nedeniyle milli eğitimin yediği ağır darbeyi somut olarak görebilmek için, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) istatistiklerine bakılabilir.

UNDP tarafından her yıl yayınlanan İnsani Gelişme Raporları dünya ülkelerinin gelişmişlik düzeyini izlemek için üç somut veriyi dikkate alır: Kişi başına milli gelir, eğitim ve insan ömrü. Her üç veri, tam puan 1,00 olmak üzere bir endeks haline getirilmiştir ve üçünün ortalaması, o ülkenin insani gelişme endeksini verir. Endeks puanı 0,80’den büyük olan ülkeler “Yüksek Gelişmişlik Düzeyinde”, 0,80-0,50 arasında olanlar “Orta Gelişmişlik Düzeyinde”, 0,50’den az olanlar “Düşük Gelişmişlik Düzeyinde” kabul edilir. Düşük gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin büyük çoğunluğu, Afrika’da Büyük Sahra’nın güneyinde yer alır. UNDP tarafından yayınlanan bu raporlar sayesinde, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve yıllara göre değişimi izlenebilir.

UNDP'nin kullandığı eğitim endeksi yetişkin nüfusun okuma yazma oranı ile okullaşma oranına göre hesaplanır. Okullaşma oranında ilk, orta ve yüksek öğrenimde okullaşma dikkate alınır.

2001'de yayınlanan İnsani Gelişme Raporu 1999 verilerini esas alır.¹² Yüksek gelişmişlik düzeyinde 48, orta gelişmişlik düzeyinde 78 ülke vardır. Türkiye orta gelişmişlik düzeyinde 82. sıradadır ve eğitim endeksi 0,77'dir. Yüksek ve orta düzeyde gelişmiş 126 (48+78) ülke arasında eğitim endeksine göre yeri 97. sıradadır. Bu, Türkiye açısından başarı değildir.

2003'te yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda, Türkiye'nin 1999-2001 arasında gelişmesi izlenebilir.¹³ Bu rapor endekslerinden, o yıllarda Türkiye'de hepimizin ödediği bedel açıkça görülür. Üst ve orta gelişmişlik düzeyinde 141 ülke arasında yeri, toplam gelişmişlik endeksine göre 82. sıradan 96. sıraya gerilemiştir. Eğitim endeksi 0,77 puanla yerinde saymış, ama toplam 141 ülke arasında eğitimde yeri 97. sıradan 110. sıraya, tam 17 basamak birden düşmüştür. 2001-2003 verilerine göre, eğitim düzeyi o arada Türkiye'nin önüne geçen bazı ülkeler şunlar: Mauritius, Moğolistan, Botsvana, Lesoto, Samoa ve Svaziland Krallığı.

İktidar düşkünü politikacıların Türkiye'ye verdiği zararları bu durum açıkça göstermiyor mu?

KÜRT SORUNU

"Gerçekte sorun, o bölgenin yarı feodal yapısından kaynaklanan sömürü ve baskı sorunudur... Demokratik Sol Parti, Güneydoğu Anadolu'nun ve bazı Doğu Anadolu yörelerinin çağdışı yapısını temelinden değiştirecek, bölgedeki yoksulluğa ve işsizliğe somut etkili çözümler getirecektir... Bölgenin çağdışı feodal yapısını değiştirebilecek tek parti Demokratik Sol Parti'dir."

Yukarıdaki alıntı, DSP'nin 2002 Seçim Bildirgesi'nden.¹⁴ Kürt sorununun 1980'lerin başında Türkiye gündemine oturmasından bu yana geçen yaklaşık 20 yıl boyunca Ecevit'in söylemi hiç değişmedi: Sorunun kaynağı bölgenin feodal yapısıdır ve feodal yapı değişince sorun çözülecektir. Bunun ötesinde bir Kürt sorunu yoktur.

21. yüzyıl başında Türkiye'nin en yaşamsal siyasi sorunu Kürt miliyetçiliği. Bunun nasıl çözüleceği veya demokrasi, insan hakları ve gönüllü birlik temelinde çözülüp çözilemeyeceği, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'nin kaderini belirleyecek. Kürt sorununu çözemeyen bir Türkiye'nin demokrasi ve iktisadi gelişme sorununu çözmesi de olanaksız.

Çözüm, her şeyden önce, doğru algılamayı gerektiriyor. Ama ne yazık ki Ecevit Kürt sorununa uzak ve onların dünyasına yabancı. Kürtlerin toplumsal yapısını tanımlamak için kullandığı *feodalite* ve *yarı feodalite* sözcükleri dahi tamamen bir masa başı imalatı. Kürtleri anlamak için Ecevit Batı'dan alınmış tercüme kavramlar kullanıyor, ama o kavramların Kürtlerin yaşam biçimleriyle hiçbir yakınlığı yok.

Kürtlerin geleneksel yaşam biçimi aşiret düzeni. O düzenin önderleri feodal beyler değil, ağalar ve şeyhler. Aşiret düzeni ile feodalite arasında benzerlik yok. Kürtlerin toplumsal örgütlenmesini en iyi anlatan araştırmacılardan biri, Hollandalı insanbilimci Martin van Bruinessen. Uzun yıllar Kürtler arasında yaşamış ve dillerini çok iyi bilen Bruinessen, Türkçeye de çevrilen ünlü *Ağa, Şeyh ve Devlet* kitabında, Kürtlerin "aşiret" yapısının tamamen kendine özgü olduğunu, değil feodalite kavramı, İngilizce "*tribe*" veya "*clan*" gibi sözcüklerin bile "aşiret" olgusunu karşılamak için yeterli olmadığını anlatır.¹⁵

Ama Kürtlerin yaşam biçimini anlatmak için hangi sözcük kullanılırsa kullanılsın asıl vahim yanlış, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu sorunun "feodal yapıdan kaynaklandığını" ileri sürmek. Bu büyük bir yanlış, çünkü gerçekte sorun aşiret düzeninden (feodal yapıdan) değil, tam tersine, aşiret düzeninin parçalanmasından ve tasfiye olmasından kaynaklanıyor. Sorunun esas can alıcı yönü bu ve bunu doğru algılamadan, doğru çözüm bulabilmek olanaksız.

Kürtlerin kadim (en eski, primordial) yaşam biçimi aşiret düzeni. Kürtlerin geleneksel olarak kimliğini belirleyen şey aşiret aidiyeti, daha basit olarak, hangi aşirete mensup olduğu. Din ve İslam ümmetine aidiyet, yine geleneksel olarak, Kürt kimliğinin ikinci önemli unsuru. Aşiret reisleri (ağalar) ve şeyhler bu geleneksel yapıların içinden ortaya çıkan liderler.

“Aşiretten yüksek ne var?” sorusuna yanıt arayan Bruinessen –Türklerde, Araplarda, Perslerde veya Ermenilerde olduğunun tersine– en azından 20. yüzyılın başlarına kadar, bir Kürt milletinden veya Kürt milliyetçiliğinden söz etmenin pek mümkün olmadığına işaret eder.¹⁶ Bunun nedeni, aşiret kimliğinin geleneksel olarak bir Kürt milletine ait olma duygusunu hep bastırmış, parçalamış olması. Kürtlerin dünyayı yorumlamalarında, mesela toplumsal ve siyasal çatışmaları algılamalarında “millet” değil, daima “aşiret” kimliği öne çıkar. Esasen, kısa ömürlü ve önemsiz bazı denemeler hariç Kürtlerin tarih boyunca devlet kuramayışının en önemli nedeni aşiret düzenleri. Çünkü o düzenin temel özelliği olan aşiret dayanışmacılığı ve dışlamacılığı, aşiret kimliklerini aşan ortak bir milli benliğin ve Kürt milliyetçiliğinin oluşmasına daima engel oldu. Bu gerçek, tarih boyunca Kürtleri yönetenler (Safaviler, Osmanlılar, Türkler, Araplar vs) tarafından iyi bilindi ve hep kullanıldı. Merkezi yönetimlere karşı ayaklanan her Kürt hareketi daima, sadece merkezi yönetim değil, fakat başka Kürt aşiretlerinin kuvvetlerine karşı da mücadele etti.

Aşiret düzeninin veya ağalık ve şeyhlik kurumlarının modern toplum yaşamının gerekleriyle bağdaşmayan pek çok yönü olduğu doğru. Ama görüldüğü gibi, aşiret yapısını ve onun değişik unsurlarını Türkiye’nin siyasi birliğini tehdit eden şeyler olarak görmek, onlara hiç taşımadığı bir günahı yüklemek olur. Bu aynı zamanda, tarihin ve mevcut durumun gerçeklerinden bihaber, bilgisizlik üzerine kurulu bir anlayıştır.

Gerçek bunun tam tersidir. “Ayrılcı hareketi önlemek için feodal yapıyı ortadan kaldıralım” safatası bir tarafa, son dönemde Kürt kimliğiyle ilgili taleplerin artmasının ve Kürt milliyetçiliği akımlarının güçlenmesinin en önemli nedenlerinden biri, muhtemelen en önemlisi, aşiret yapısının çözülmeye başlaması. Merkezi hükümete karşı tepkilerin eşkıyalıktan siyasi amaçlı bir mücadeleye, geleneksel ayaklanmadan milliyetçi talepler ve duygularla yürütülen bir çatışmaya dönüşmesini engelleyen ağalık, şeyhlik ve aşiret düzeni zayıflıyor.

Bu gerçeği iyi bilenlerden biri, PKK lideri Apo. Kendi mücadelesinde en önemli engellerden biri olarak Kürtlerin aşiret düzenini gören Apo, o nedenle, yaygın ve acımasız şiddet dahil her türlü yöntem kullanılarak

aşiret düzeninin tasfiye edilmesinden yana. Yani PKK lideri Apo ve ülkenin sosyal demokrat liderlerinden Ecevit bu konuda aynı görüşte birleşiyor. Şu farkla ki, kendilerine seçtiği hedefler bakımından Apo doğru tahlil yaparken, Ecevit yanlış tahlil yapıyor.

Artık Kürt milliyetçiliği safsata ve abes fikirlerden türetilmiş politikalarla idare edilmeyecek bir noktaya geldi. Gerçekçi ve ayakları yere basan tahlillere dayanan yaklaşımlara ihtiyaç var. Kürtlerin kadim aşiret yapılarının yavaş yavaş çözülmesi, aşiret üyesinin ağaya, müridin şeyhe olan bağlılığının giderek zayıflaması, modernleşmenin getirdiği kaçınılmaz gelişmeler. Bruinessen'in işaret ettiği gibi, aşiret kimliğinin yerine şimdi güçlenebilecek iki üst kimlik söz konusu: Sınıf ve millet. Kadim geleneklerin hangi koşullar altında ve nasıl değişeceğini, yerine hangi yeni kimliğin ve nasıl geçeceğini önceden öngörmek imkânsız. Çünkü değişim kaçınılmaz olmakla birlikte, nasıl gerçekleşeceği büyük ölçüde somut durumlara ve modernleşme sürecinin dışındaki siyasal koşullara bağlı. Aşiret yapılarının değişmeye karşı direnci çok güçlü ve değişim çok yavaş. Ayrıca, modern kimlikler olan sınıf veya millet bilinci tarafından belirlenen durumlarda bile, kadim gelenekler ve aşiret kimliği değişen ölçülerde var olmaya devam edecek, sürekli olarak kendini tekrar ortaya koymak isteyecek, modernleşmeyle ortaya çıkabilecek millet veya sınıf bilinci üzerinde etkili olacak.¹⁷

Bu durumda Türkiye'nin yapması gereken şey, modernleşmenin getirdiği değişimleri iyi teşhis etmek ve değişimle uyumlu politikalar uygulamak. Kürtlerin milli kimlikleriyle ilgili öz algılamalarının ve milliyetçi taleplerin artması kaçınılmaz. Bu değişimin görmezden gelinerek yok sayılması veya bastırılmaya çalışılması, Türkiye'nin parçalanmasına gidecek en kestirme yollardan biri. Bir taraftan Kürt milli kimliği (Kürt realitesi) kabul edilirken, onun ayrılıkçı boyutlara varmasını durdurmanın yolu, Kürtlere demokratik-kültürel haklarının verilmesi ve içinde bulundukları ağır yoksulluk koşullarının hızla iyileştirilmesi. Toplumda mevcut pek çok kimliğin üstünde bir üst kimlik kabul edilip benimsenirken, alt kimliklerin tanınması, saygı duyulması ve özgür bir şekilde yaşayıp kendini geliştirme sinin yolunun açılması gerekiyor. Gönüllü bir beraberliği sağlamanın en kalıcı yolu ve 21. yüzyılda Türkiye için mümkün olan tek yol bu.

Geleneksel bağların yerine modernleşmeyle beraber ortaya çıkması beklenen ikinci toplumsal bağ, sınıf bilinci. Tam bu noktada, Kürt sorununun barışçı yollardan ve ulusal birlik içinde çözümünde sosyal demokrat partilerin taşıması gereken hayati sorumluluk ortaya çıkar. Kürtlerin ezilmişlikten kurtulmaları ve refah devletinden hakları olan payı alma mücadelesinin siyasi liderliğini ve örgütlenmesini sosyal demokrat partilerin yapması gerek. Tabii bunun ön koşulu, sosyal demokratların aynı zamanda Kürtlerin millî kimlik ve demokratik haklar mücadelesini, Türkiye'nin genel demokratikleşme mücadelesinin önemli bir parçası olarak kabul etmesi. Bir taraftan Kürt kimliğinin tanınmasını ve demokratik haklarını savunan, diğer taraftan onların yoksulluktan kurtulma arayışlarını ülkenin genel sosyal adalet ve refah mücadelesinin temel bir parçası gören sosyal demokrat bir parti, Türkiye'nin bütünlüğünün korunmasına ve uygarlık yolunda ilerlemesine en büyük hizmeti yapacak. Ama ne acı ki Türkiye'de sadece DSP değil, diğer sosyal demokrat partiler de Kürt sorunu konusunda en gerici ve anti demokratik siyasetlerin taşıyıcısı.

Değerli Kürt aydınlarından ve siyasi önderlerinden Tarık Ziya Ekin-ci benzer düşünceleri şu veciz sözcüklerle dile getiriyor:

- Türkiye'de demokrasi mücadelesiyle Kürt halkının ulusal demokratik talepleri için verilecek mücadele iç içe geçmiştir. Kürtleri dışlayan bir demokrasi mücadelesi başarılı olamayacağı gibi yalnız Kürt ulusal demokratik hakları için yürütülecek bir mücadele de başarılı olamaz. Çünkü iç içe geçen bu iki mücadele bir bütünün ayrılmaz parçaları haline gelmiştir. Bu nedenle, diyoruz ki, Türkiye'de kapsamlı bir demokrasi kurulmadan Kürt sorunu çözülemez. Kürt sorunu çözülmeden de Türkiye'de demokrasi kurulamaz.¹⁸

Ortadoğu'daki toplam Kürt nüfusunun yaklaşık yarısı Türkiye'de yaşıyor.¹⁹ Ülkenin Doğu ve Güneydoğu bölgesinde ve ülke topraklarının yaklaşık %14'ünü oluşturan 12 ilde (Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van) nüfusun çoğunluğunu Kürtler oluşturuyor. Kasım 2002'de yapılan son genel seçimlerde

DEHAP bu 12 ilden 11'inde %30-%56 arasında değişen oy oranıyla birinci parti, sadece Bingöl'de ikinci parti oldu (%22).

Diğer taraftan, Kürtlerin yaşadığı bölgenin ekonomik koşulları kabul edilemez düzeyde kötü. Birleşmiş Milletler verilerine göre, insani gelişme endeksi açısından Türkiye'nin en kötü durumdaki 16 ilinden 12 tanesi, Kürt kökenli nüfusun çoğunlukta olduğu iller. Diğer dört ilde de (Adıyaman, Kars, Iğdır, şanlıurfa) Kürt kökenli nüfus yoğun. Bu illerde kişi başına düşen gelir, Türkiye ortalamasının hayli altında ve 1000 dolar civarında.

Türkiye'nin bu en temel iç sorununu başarıyla çözüp çözemeyeceği, yalnız Türkiye'de yaşayanlar değil, tüm Ortadoğu Kürtlerinin kaderini etkileyecek. Sorunun başarıyla çözülerek Kürtlerin bu ülkenin demokrasi ve refah içinde yaşayan gönüllü yurttaşları haline gelmesi hem Türkiye'nin zaman zaman aşır ölçülere varan korkularına son vereceği, hem de Ortadoğu Kürtlerinin Türkiye'ye bakışını değiştireceği için, onların da demokrasi ve refah yolunda gelişmesine büyük katkılar sağlayacak. Böyle bir gelişme, Ortadoğu Kürtleri için de en büyük ödöl olacak.

Türkiye'deki sorunun çözölmesi durumunda, Ortadoğu Kürtlerinin tüm dünyaya açılmak için, Türkiye ve Türkiye Kürtlerinden daha iyi bir seçeneği yok. Hatta kıyaslanabilir bir başka seçeneğe dahi sahip değiller. 1000 yıldır olduğu gibi bugün de Türkler ve Kürtler ortak bir kadere bağlı görünüyor. Çünkü kendi içinde Kürt sorununu çözmemiş Türkiye'nin başka hiçbir konuda kalıcı bir başarı kazanması mümkün değil. İyi işleyen bir demokrasiye sahip olması da, ekonomisini düzeltmesi de, kendi bölgesinde sahip olması gereken jeostratejik etkinliğe ulaşabilmesi de ve nihayet Avrupa ile bütünleşmesini başarabilmesi de buna bağlı.

Bunun aksine bir gelişme, yani Kürt sorununu demokrasi, refah ve gönüllü beraberlik temelinde çözmeyi başaramaması Türkiye'nin, önünde duran ikinci ve karanlık yola yuvarlanmasının en önemli nedeni olacak. Bu temel sorununu ve dolayısıyla başka hiçbir önemli hedefini başarıya ulaştıramayan Türkiye için 21. yüzyılın ilk çeyreği, Anadolu ve Ortadoğu Kürtleri ile beraber parçalanmaların, acıların, yıkımların ve gözyaşlarının yüzölçümüne dönüşebilecek.

Burada son olarak, bu kitabın temel konusu açısından da önem taşıyan bir noktayı vurgulamak gerekiyor. Kürt sorunu özü itibariyle siyasal bir sorun. Çözümü de ancak siyaset yoluyla olabilir. Ama mevcut siyaset kurumları, yozlaşmış yapıları nedeniyle, ülkenin bu en hayati konusuyla ilgili kapsamlı bir program ortaya koyabilmiş değil. Bu, endişe verici bir durumdur.

Ecevit iktidarı ve Kürt sorunu

Yozlaşmış siyaset düzeninde bol bol boş laf edilir, ama ülkenin en yaşamsal sorunlarının çözümü için bile somut iş pek yapılmaz. Bunun örneklerinden biri, Ecevit iktidarı ve Kürt sorunu. Seçim bildirgesinde, bölgenin “çağdışı yapısını temelinden değiştireceğiz... bölgenin çağdışı feodal yapısını değiştirebilecek tek parti biziz” diyen DSP 1999 yılında iktidar oldu ve ülkeyi dört yıl yönetti. Bölgenin “çağdışı yapısını temelinden değiştireceğiz” diyen Ecevit’in kurduğu hükümetler, ülkenin en yaşamsal siyasi konusu Kürt sorunu hakkında neler yaptı, hangi reformları gerçekleştirdi? Cevap: Hiç, ama hiçbir şey yapılmadı!

Halbuki özellikle 1999 seçimlerini izleyen yıllar, Kürt sorunu konusunda reformların hızla yapılabileceği en uygun dönemdi. Çünkü Apo yakalanmış, kısmen PKK liderinin kendi canını kurtarma arayışı nedeniyle, terör son bulmuştu.

Kürt sorununun çözümüne dönük demokratik reformlara karşı çıkan aşırı milliyetçi ve muhafazakâr çevrelerin daha önce ileri sürdüğü gerekçe şöyleydi: Terörle mücadele devam ederken başka alanda adım atılmaz. Halkın gözünde bu, PKK’ya taviz olarak görülür. O zaman Apo da çıkar, “bakin sonuç almaya başladık” diyerek durumunu güçlendirmeye çalışır.

Ama şimdi Apo yakalanmış, terör son bulmuştu. Demokratikleşmenin ve ekonomik reformların önünün açılmaması için bahane kalmamıştı. Fakat Ecevit iktidarı ortamın en uygun olduğu o günlerde tek bir reform yapmadı. Teşebbüs dahi etmediler.

Güneydoğu ve Kürt sorununa dönük tek bir kayda değer icraat yapmadığını Ecevit’in de kabul ettiği görülür. 2002 seçimlerine giderken DSP bir seçim bildirgesi yayınladı. Bu bildirmede “bazı kesimlerce bugün yaşa-

nan sıklıkların sorumlusu olarak gösterilen 57. hükümetin” savunması yapılır ve 57. Ecevit hükümeti için “işbaşına gelir gelmez, çok amaçlı bir programla kolları sıvadı ve bir SESSİZ DEVRİM yaptı” iddiasına yer verilir.²⁰ Bu iddianın kanıtı olarak da Ecevit hükümetinin 50’den fazla önemli icraatı sıralanır. Bunlar arasında Tuz Kanunu, Şeker ve Tütün Kanunu, Afganistan’ın yeniden yapılanmasına katkı gibi başlıklar bulunur. Ama ne acı ki, partinin kendi propagandası için sıraladığı bu 50’den fazla en önemli uygulama arasında bile, Güneydoğu ve Kürt sorununun iyileştirilmesine dönük tek bir başlık, tek bir reform sayılmaz. Aynı 50 küsur başlık arasında, eğitim konusuna dönük tek bir reform veya uygulama örneği de yer almaz. Çünkü Ecevit hükümeti ülkenin en hayati iki konusu eğitim ve Kürt sorunuyla ilgili gerçekten de tek bir kayda değer icraat yapmamıştır. Fakat sessiz devrim (!) gerçekleştirdiğini iddia ederler.

Kürt sorunu diye bir şey olmadığına, sorunun bölgenin feodal yapısından kaynaklandığına inanan bir iktidarın, siyasal içerikli demokratik reformlar yapması zaten beklenemezdi. Ama bölgenin ağır yoksulluk ve iktisadi geri kalmışlık koşullarının iyileştirilmesi için bir yatırım hamlesi de başlatamaz mıydı? Ecevit döneminde o doğrultuda da hiçbir adım da atılmadı.

Ecevit azınlık hükümeti, 1999 seçimlerinden kısa süre önce, Güneydoğunun kalkınması için gösterişli törenlerle bir paket açtı. O paketin içinden çıka çıka 20 trilyon, o günün kuruna göre 55 milyon dolar çıktı. Yalnızca orta büyüklükte tek bir proje parası! Güneydoğuda iktisadi kalkınma seferberliği başlatmak her şeyden önce bir insanlık görevi. Uzun yıllar sürmesi gereken anlamlı bir seferberlik, yılda en az 4-5 milyar dolar yatırım öngörmeli. Ama seçimlerden sonra 57. hükümet Güneydoğu için 55 milyon dolarlık mini paketler bile açmadı. Ecevit hükümeti seçimden önce açtığı küçük paketin takipçisi olmadı. Başbakanın bizzat giderek veya başka şekilde, bölgenin sorunlarına ilgi gösterdiği görülmedi.

Ecevit’in ve DSP’nin Kürt sorunu karşısında izlediği siyasal tavır gerici ve Kürt kimliğini inkâra dayanan özellikler taşır. AB’nin değişik temsilcileri, üye olmak için Türkiye’nin Kopenhag kriterlerine uyması ve Kürt sorunu konusunda demokratik reformlar yapması gerektiğini, bunlara bütün AB üyelerinin uyduğunu söylediğinde Başbakan Ecevit’in yanıtı şöyleydi:

- Avrupa Birliği'ndeki bazı kesimler, ırkçılıktan kaynaklanan bir bölücü azınlık anlayışını Türkiye'ye dayatmaya çalışıyor...²¹

İyi bilindiği gibi, ulusal birliği sözde savunanların izlediği siyasetler bazen ulusal birliğin parçalanmasına giden en kısa yol olabilir. Ulusal birliği savunmanın yolu, aynı zamanda Kürtlerin dünyasına ve tarihine yabancı Ecevit'in önerdiği dayatmalardan değil, Kürt kimliğine ve kültürüne saygı ile gönüllü beraberlikten geçiyor.

Ecevit Nisan 2000'de Avrupalı parlamenterlere "Kürtçe diye bir dil olmadığını" söyledi.²² Ecevit'in DSP'li bir bakanı, Türk hükümetinin siyasetinin, "Türkiye'de bir Kürt sorunu olmadığı" anlayışına dayandığını Avrupa kamuoyuna ilan etti.²³ Yakılan ve boşaltılan köylerin sorunlarını tartışan TBMM Göç Komisyonunun hazırladığı rapora, hiç kuşkusuz Ecevit'in onayı ve talimatıyla, DSP'li milletvekilleri muhalefet şerhi koydu. Gerekçeleri, raporun "demokratikleşme projesi" başlığını taşıyan bölümünde yer alan "Kürt kimliğinin tanınması" isteğine asla katılmamalarıydı.²⁴ İşte, "ulusalcı sol" adı altında derlenen, fakat gerçek anlamda gerici ve Türkiye'yi parçalanmaya götürecek siyaset çizgisi böyleydi.

Bu bölümü bitirmeden önce, Kürt aydını Ekinci'nin yalın, fakat etkili bir tahliline dikkat çekmek istiyorum:

- Türkiye'nin üst düzey yöneticilerinde paranoya haline gelen bu korkunun [bölünme korkusu] toplumsal ve siyasal hiçbir dayanağı yoktur. Asıl bölünmeye yol açan bu paranoid korku nedeniyle uygulanan yanlış politikalar. Unutmamak gerekir ki, bölücülüğün antidotu şoven milliyetçilik değil, herkesin kimliğine, diline ve kültürüne saygılı eşit haklı yurttaşlık temelinde oluşacak sağlam bir yurtseverliktir. Keza şovenist yöntemlerle türdeş bir ulus oluşturulamaz ve ulusal birlik de sağlanamaz. Güçlü ve sağlıklı bir ulusal birlik için tek yol, özgür iradeye dayalı gönüllü birliktir...

Türkiye'nin de kalkınması, modernleşmesi ve demokratikleşmesi için tek bir yol vardır: İrkçi önyargıları aşarak, Kopenhag kriterleri çerçevesinde çok kültürlü ve demokratik bir düzen kurmak sure-

tiyle en kısa zamanda Avrupa Birliği'ne katılmaktır. Öznel nedenlerle bölücülük korkusu yayarak Türkiye'nin AB'den uzaklaştırılması, telafisi mümkün olmayan ulusal zararlara yol açar.²⁵

DİŞ İLİŞKİLER

Yozlaşmış partiler düzeni nedeniyle Türkiye'nin ödediği ağır bedelleri, son olarak, dış ilişkiler alanında göreceğiz. Bu amaçla, dış ilişkiler açısından 21. yüzyıl başında Türkiye için büyük önem taşıyan iki konuyu, AB/Yunanistan ilişkilerini ve Irak krizini ele alacağız.

i- Türkiye – AB/Yunanistan ilişkileri

ABD ve Avrupa, iki Doğu Akdeniz ülkesi Yunanistan ve Türkiye arasında daima bir denge gözetir, iki ülkeye verilen ekonomik ve askeri desteğin bu iki ülkeden birine avantaj sağlayacak şekilde farklı olmamasına hep gayret ederdi. Ama bu denge, Yunanistan'ın AB üyesi olmasıyla beraber Türkiye aleyhine bozuldu. Türkiye önemli bir stratejik avantaj kaybetti. Bu farkı Türkiye'nin gelecekte telafi edip edemeyeceği belli değil, ama kesinlikle belli olan, o nedenle şimdiden önemli bedeller ödediği ve yakın gelecekte ödemeye devam edeceği. Bunun başlıca sorumlusu, ülkenin kötü yönetilmesi. Ayrıca, artık bundan sonra Türkiye-AB ilişkileri nasıl gelişirse gelişsin, Türkiye-Yunanistan ilişkilerini AB muhtevası dışında düşünmek olanaksız.

Yunanistan'ın AB üyeliğine en büyük katkıyı, hiç kuşkusuz, direyetli ve uzak görüşlü devlet adamı Konstantin Karamanlis yaptı. 1967'de iktidara el koyan askeri cuntadan önce 1955-1963 arasında başbakanlık yaparken Avrupa'yla yakınlaşma politikası izleyen Karamanlis, 1963'te kralla ilkesel bir görüş ayrılığına düştüğü için, 56 yaşında başbakanlıktan ve siyasetten ayrıldı, Paris'e yerleşti. Bizde sayısız örneğini gördüğümüz, siyaset düşkünü ve koltuğuna yapışan politikacılar değildi. 1974'te cuntanın devrilmesi üzerine ülkesine döndü ve izleyen dönemde 1985'e kadar aralıksız 6 yıl başbakanlık, 5 yıl cumhurbaşkanlığı yaptı. 1974'te yeniden başbakanlığa geldiğinde Karamanlis'in ilk icraatlarından biri, silahlı kuvvetlerin sivil hükümetlere bağlı kalmasını sağlamak oldu. Israrla AB (o dönem

AET) ile yakınlaşma siyaseti izledi, üyeliğe giden yolu açtı. Yunanistan 1981 yılında üyeliğe kabul edildi. PASOK lideri Andreas Papandreu'nun verdiği desteği beklenmedik şekilde çekmesi üzerine, 1985'te cumhurbaşkanlığından istifa etti ve siyasal hayattan ayrıldı.

Türkiye'nin de Yunanistan gibi Avrupa'yla yakınlaşma ve üyelik yoluna girmesi gerekirdi. Ama yozlaşmış partiler düzeninin ürünü politikacılar o doğrultuda bir siyaset izlemediler. Konunun Türkiye için taşıdığı önemi dahi kavrayamadılar. Türkiye'nin kayıtsızlığına rağmen Avrupa'da, Türk-Yunan dengesini korumak arayışları vardı. Yalçın Doğan yazıyor:

“Yıl 1978. AB, o zamanki adıyla AET, yani Avrupa Ekonomik Topluluğu Brüksel’de bir toplantı yapıyor. Üç yıl sonra, 1981’de Yunanistan AET’ye üye oluyor. Ya Türkiye?..

Brüksel’de karar hemen veriliyor:

‘AET’den birinin derhal Ankara’ya giderek, Türkiye’nin tam üyelik başvurusunda bulunması için, öneri götürmesi. Böylelikle, Yunanistan ile Türkiye arasında siyasal denge kurulması.’

... Tindemans, AET’nin tarihsel önerisini sunuyor Ecevit’e:

‘Haydi hemen başvurun!.. Yunanistan giriyor, daha sonra ne olur bilinmez. Ama şimdi Türkiye ile üyelik görüşmelerini hemen başlatacağız.’

Son yirmi yıldır, görüşme tarihi alabilmek için yırtındığımız bir gerçek. Yıl 1978 ve işte fırsat ayağımızda. Başbakan Ecevit’in yine tarihsel yanıtı:

‘Biz AET’ye girmeyi düşünmüyoruz!..’

Tindemans şaşkın. Ecevit sürdürüyor:

‘Çünkü, biz AET’ye girersek, sizin pazarınız oluruz. Bizim ekonomimiz bu ortaklığı kaldıramaz.’”²⁶

O dönemde AET-Türkiye karma komisyonu üyesi olan Hristiyan Demokrat Egon Klepsch de, üyelik başvurusu yapması için Türkiye’ye açıkça teklif götürdüklerini ve teşvik ettiklerini doğruluyor:

“Yunanistan tam üyelik isterken Türklere Yunan örneğini izleyip, tam üyelik talep etmelerini tavsiye ettik. ‘Hazır değilseniz, uzun bir geçiş dönemi sağlarız, önemli değil, önemli olan işi sağlama almak’ dedik. O zaman tereddüt eden Türk tarafı oldu...”²⁷

Buna karşılık Ecevit, 2004’te bir basın açıklamasıyla, o dönemde izlediği siyaseti savunan şu açıklamayı yaptı:

“Güya o dönemde Avrupa Birliği Türkiye’ye kapısını açmış... Belçika Başbakanı Türkiye’ye gelip özel davette bile bulunmuş... Ama Başbakan olarak güya ben bu davetleri reddederek Türkiye’nin büyük bir fırsat kaçırmasına neden olmuşum! Bu iddiaların gerçekte hiçbir ilgisi yoktur. Yunanistan’ın başvurusu sırasında ben Başbakan değildim... 1974’te Başbakanlığa geldiğimde çok ağır güçlükler devralmıştık... dışsatımımızı ve yatırımlarımızı artırmaya çalışıyorduk, fakat AET, bu konuda bize yardımcı olmak yerine, güçlükleri büsbütün artırıyordu... Benim 1978-1979’daki Başbakanlığım dönemde, Türkiye’de, Avrupa ile ilişkilerimizi hızlandırmak için kendi içimizde kamuoyu baskısı da yoktu. Tersine, solcusu da sağcısı da o dönemde AET konusuna soğuk bakıyordu. Hatta, ‘Onlar ortak, biz Pazar’ diyerek alaya alıyordu.

O yıllarda benim Başbakanlık dönemim dışında bu konuyla ilgilenen başka hükümetler de yoktu.”²⁸

Yalçın Doğan’ın da belirttiği gibi, üyelik başvurusunda bulunması için AB’nin Türkiye’ye ısrarlı öneride bulunmasının nedeni, Yunanistan ile Türkiye arasındaki dengenin korunması arayışıydı. Konuyu yakından izleyenlerin iyi bildiği üzere, bunun arkasındaki güçlü nedenlerden biri, Avrupa’da bazı ülkelerin o dönemde, Yunanistan’ın üyeliğine olumsuz yaklaşmasıydı. Kesin olan o ki, Türkiye başvuru yaptığı takdirde, iki ülkenin durumu ilişkilendirilecek ve beraber ele alınacaktı. Emekli büyükelçi Gündüz Aktan, AET Genel Sekreteri Emile Noel’in, başvuru mektubuna yazılması faydalı olacak gerekçeleri bile yazılı bir metin halinde o günlerde Türk tarafına verdiğini yazar.²⁹

Ecevit açıklamasında, sık sık yaptığı gibi, konuyu çarpıtır: “Güya o dönemde AB Türkiye’ye kapısını açmış, ben reddederek büyük bir fırsat kaçmasına neden olmuşum! Bunun gerçekle ilişkisi yoktur.” Ama hiç kimse, “Ecevit AB üyeliğini reddetti” demiyor ki! Söz konusu olan, Türkiye’nin “üye olması” değil, başvuru yapmasıydı. AB yetkilileri tarafından hükümetine yapılan bütün öneri ve telkinlere rağmen, Ecevit, AB’ye üyelik için başvuru yapmayı reddetti. Zaten yaptığı açıklamada da bunu doğruluyor.

Başvuru yapmayı reddetme gerekçesi olarak Ecevit’in ileri sürdüğü açıklamalar da inandırıcı değil. 1974’te ülkenin yaşadığı ekonomik sıkıntıların konuyla ilgisi yok. Daha o sırada, Yunanistan bile başvuru yapmamıştı. Üstelik o yıllarda Türkiye’nin ekonomik durumu, yaşanan krizlere rağmen, göreceli olarak Yunanistan, İspanya ve Portekiz’in durumuna bugün olduğundan daha yakındı ve AB’ye uyum bugün olduğundan daha kolay sağlanabilirdi. Ecevit’in AB’ye üyelik için başvuru yapılması önerilerini reddettiği 1978’de bu dört ülkenin kişi başına milli geliri şöyleydi:⁹⁰

Yunanistan	3970 \$
İspanya	3870 \$
Portekiz	2270 \$
Türkiye	1580 \$

Başvuru yapmayı reddetmesinin nedenlerinden biri, Ecevit’e göre, kamuoyu baskısı olmamasıydı. 1978’de AB üyeliği lehine bugün olduğu kadar güçlü bir kamuoyu tercihi olmadığı doğru. Ama kamuoyunun büyük çoğunluğu karşı da değildi. AB’ye üyelik başvurusu yapacak bir hükümetin, o nedenle, kamuoyunda kaybetmesi, oy desteğinin azalması gibi bir durum asla söz konusu değildi. Gerçek bir lider ve devlet adamının, AB’ye girmek için kamuoyu baskısı olmasa da, konunun önemini görebilmesi gerekirdi. “Onlar ortak, biz pazar” sloganı, geniş kamuoyunun değil, radikal çevrelerin sığ düşüncelerini yansıtıyordu. O anlayışa göre AB üyeliği Türkiye’nin iktisadi bağımsızlığını engelleyecekti. Belli ki Ecevit onların etkisi altındaydı.

Ama sosyal demokrat kamuoyunda o yıllarda, Türkiye’nin dış iktisadi ilişkilerini “öğrenci platformlarına hâkim olan slogancılığın” etkile-

memesi gerektiğini, CHP'nin benimsediği görülen "iktisadi bağımsızlık" anlayışının gerçeklerden uzak ve Türkiye'nin dünya ekonomisinin karşılıklı bağımlılık sistemi içinde yer almak zorunda olduğunu,³¹ Avrupa tercihinin "temel olarak... bir uygarlık tercihi sorunu" olduğunu söyleyerek AET çizgisini savunanlar da vardı.³² Ama Ecevit bu görüşlere kapalıydı.

Kaldı ki o yıllarda, Yunanistan'da da AB üyeliği için bir kamuoyu baskısı yoktu. Karamanlis'in Yunanistan'ı AB'ye üye yapma tercihi, kamuoyundan gelen baskıların değil, uzak görüşlü bir devlet adamı olmasının sonucuydu. Karamanlis koltuğuna yapışmayan, nitelikli bir siyaset adamıydı. Onun sağlıklı öngörülerini Türkiye'deki iktidar düşkünü politikacılar beklemek, Ecevit'in açıklamasından anlaşılıyor ki, çok fazla şey istemek oluyor.

Ecevit'in "o yıllarda benim Başbakanlık dönemim dışında bu konuyla ilgilenen başka hükümetler de yoktu" açıklaması da yine, gerçekleri yansıtmıyor. Bu konuya sahip çıkan en azından bir dışişleri bakanı vardı, ama destek vermek bir tarafa, Ecevit o bakanın görevden alınmasını sağladı. Ecevit hükümetinden sonra Kasım 1979'da Demirel'in başbakanlığında kurulan azınlık hükümetinin Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen AB'ye başvuru yapılmasının ne kadar önemli olduğunun farkındaydı ve o doğrultuda sıkı bir çalışma içindeydi. Erkmen, Şubat 1980'de kamuoyuna, Türkiye'nin tam üyelik için başvuru yapacağını açıkladı. Acele etmesinin gerekçesi şöyleydi:

"Yunanistan, önümüzdeki ocak ayında tam üye oluyor ve Türkiye'yi veto hakkına kavuşacak. Bizim mutlaka sonbahara doğru resmi başvuruyu yapmamız gerekir. Vaktimiz yok..."³³

Ama kısa süre sonra MSP lideri Necmettin Erbakan ve arkadaşları, Dışişleri Bakanı Erkmen hakkında "milli menfaatlere aykırı politika izlediği" için gensoru önergesi verdi. AB'ye üyelik başvurusu yapılmasına MSP karşıydı. Ecevit'in de desteklediği bu gensoru önergesi sonunda Erkmen dışişleri bakanlığından ayrılmak zorunda kaldı. AB siyaseti açısından Ecevit'in sahip olduğu uzak görüşün sınırı işte bu olayın gösterdiği kadardı.

Başbakan Demirel'in Avrupa ilişkilerine bakışı da bir uzak görüş taşıyordu. Erkmene'den sonra konuyla ilgilenmedi.

Başka hiçbir nedenle olmasa bile, Yunanistan'la mevcut dengeyi koruyabilmek için olsun, Ecevit'in ve o yıllarda Türkiye'yi yönetenlerin böyle bir kararı alabilmeleri gerekirdi. Ama yozlaşmış partiler düzeninin ortaya çıkardığı iktidar düşkünü siyasetçilerimiz burunlarının ucunu dahi göremedi ve aslında hiç de zor olmayan o kararı alamadı. Emile Noel ve Tindemans gibi devlet adamları, bizim iktidar düşkünlerimizi uyarıyordu: "Haydi, hemen başvurun! Yunanistan giriyor, daha sonra ne olur bilinmez..." Başka ne söylesinler?

O dönemde AET nezdindeki büyükelçimiz Tevfik Saraçoğlu da hükümeti o konuda açıkça uyarıyordu: "Derhal müracaat edelim... Türkiye, Yunanistan'ın içinde bulunduğu bir AET'nin dışında kalmaz. Bu düşünülemez dahi." Buna karşılık, Yunanistan'ın AB'ye katılması konusunda Başbakan Ecevit'in görüşünü ve Türkiye'nin izleyeceği siyaseti soran Yunanlı gazeteciler şu cevabı alıyordu:

- Bunu Yunanistan'ın kendi sorunu olarak görüyoruz. İyi şanslar diliyoruz...³⁴

Doğru siyaset, Yunanistan 1960'lerde ortaklık anlaşması yaptığında Türkiye'nin onu izleyerek aynı anlaşmayı yapması gibi, 1970'lerin sonunda tam üyelik talebinin Brüksel'e verilmesiydi. Fakat Ecevit hükümeti, üyelik başvurusu yerine, AET-Türkiye ilişkilerini beş yıl süreyle dondurma kararı aldı. Başvuru yapmayışını "AB lehine kendi içimizde kamuoyu baskısı yoktu" bahanesiyle açıklayan Ecevit'in cevap vermesi gerekir: İlişkileri dondurmak için kamuoyu baskısı mı vardı? Bu kararı niçin aldı? Çünkü Türkiye'nin iktisadi bağımsızlığını koruyacaktı! İşte, mesela Karamanlis ve Ecevit arasındaki fark bu kararlarda görülebilir.

Eğer Türkiye o tarihte başvuru yapsaydı, ne olurdu? Tindemans'ın dediği gibi, hemen üyelik müzakereleri başlar mıydı? Türkiye de Yunanistan'la beraber veya kısa süre sonra AB üyesi olur muydu? Türkiye'nin başvurusu, pek çok gözlemcinin belirttiği gibi, Yunanistan'ın üyeliğini geciktiren bir neden olur muydu? Yoksa AB, bir bahane bulup, yine Yunanistan'a ayrıcalıklı bir işlem yapar mıydı?

Gelişmelerin tam olarak nasıl olacağı şimdi elbette bilinemez. Ama kesin olan o ki, eğer Türkiye o başvuruyu yapmış olsaydı, sonraki gelişmeler nasıl olursa olsun, Türkiye bugün mevcut durumundan daha iyi bir konumda olacaktı. Avrupa ülkeleri, Türkiye ve Yunanistan arasında her zaman gözetilmiş dengeyi korumaya zorlanacaktı. Yunanistan'la müzakereler ve üyelik sürecinde, Türkiye'nin durumunu hep dikkate almak zorunda kalacaklardı. Hem Türkiye-AB ilişkileri bugün daha üst düzeyde bulunacak, hem Yunanistan-Türkiye dengesi Türkiye aleyhine bugün olduğundan daha az bozulmuş olacaktı. Ama Ecevit tam tersini yaptı, açıkça, AET ile biz ilgilenmiyoruz, ilişkileri donduruyoruz, dedi.

1970'ten bu yana Yunanistan ve Türkiye'de kişi başına milli gelir şöyle değişti:

	1970	1975	1978	1980	1985	1990	1995	2000	2003
Yunanistan (Y)	1330	3000	3970	5610	4330	7770	10.820	11.700	13.720
Türkiye (T)	580	1180	1580	1920	1320	2270	2750	2980	2790
(Y/T)	2,3	2,5	2,5	2,9	3,3	3,4	3,9	3,9	4,9

(Kaynak: Dünya Bankası, Atlas metodu, cari Amerikan dolarıyla)

Yukarıda verilen tablonun üçüncü satırı (Y/T), Yunanistan'da kişi başına gelirin Türkiye'de kişi başına gelire oranını gösteriyor. Açıkça görüldüğü gibi bu oran 1980'den, yani Yunanistan'ın AB üyeliğinden itibaren hızla büyüyor. Yunanistan arayı açmaya başlıyor, denge Türkiye aleyhine bozuluyor. Ama 1978'de yapılan o vahim yanlışın hesabı sorulmuş, ülkeyi yönetenler bunun hesabını vermiş değildir.

Türkiye'yi ağır zarara sokan o karardan yıllar sonra Ecevit AB konusuna inanılmaz ölçüde çarpık bakmaya devam etti. 1988'de kendisine yöneltilen "niçin AB'ye kuşkuyla bakıyorsunuz" sorusuna cevabı aynen şöyleydi:

- ... [AB'ye] Türkiye'nin tam üyeliği konusunda herhangi bir kuşku yok... Ancak, benim aklımda... böyle bir istek, ekonomik nedenlerden daha çok, siyasal nedenlere dayanmaktadır. Yani uluslararası

ilişkilerdeki çok yönlü dengemizi daha sağlam temellere oturtmak ve dolaylı yoldan da olsa, demokrasimize ek bir güvence sağlamak gibi, siyasal düşünceler... daha etkili olmaktadır... [Buna karşılık AB'ye] tam üye olmamızın ekonomik bakımlardan yararlarıyla, tam üye olmamamızın yararları aşağı yukarı denktir sanırım... bir araştırma yapmıştık, üye olmanın [ekonomik] yararıyla üye olmanın yararı denk çıkmıştı.³⁵

Türkiye'nin içinde bulunduğu duruma düşmesinin elbette nedenleri var: Düşünün ki, bir süre sonra başbakan olarak ülkeyi yönetecek bir politikacı, yıl 1988, Türkiye'nin AB'ye üye olmasının ekonomik yararı olmadığını ileri sürebilmektedir!

2004'te AB'ye üye olan 10 ülke, 1980'lerde üye olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz kadar olmasa da, ekonomilerinin gelişmesinde önemli avantaj kazandı. 2007'de üye olacak Bulgaristan ve Romanya ise muhtemelen daha az avantajlı durumda bulunacak. Ona rağmen 7,5 milyon nüfuslu Bulgaristan'ın AB fonlarından alacağı doğrudan desteğin yılda 4,5 milyar euro olması bekleniyor. Bu destek, 70 milyonluk Türkiye için yıl başına yaklaşık 40 milyar euroluk bir AB fon aktarımına eşdeğer. Tabii Türkiye bu miktarda bir AB desteğini artık hiçbir zaman elde edemeyecek, ama 1970'lerin sonunda doğru siyasal kararlar alabilseydi, her koşul altında bugün alabileceğinden çok daha yüksek düzeyde bir destek elde ediyor olacaktı. Ecevit'e göre bunun net ekonomik yararı sıfırdır!

İktidar düşkünü yeteneksiz siyasetçilerin verdiği yanlış kararlar nedeniyle Türkiye sadece ekonomik olarak değil, siyasi açıdan da Yunanistan'la ilişkilerinde büyük avantajlar kaybetti. Ege'de karasuları, kıta sahanlığı, FIR hattı dahil her konuda şimdi iktisaden geride kalmış ve AB'ye üye olmak için çırpınan Türkiye, AB üyesi ve ekonomisi güçlenmiş Yunanistan karşısında açıkça daha zayıf konumda.

Benzer durum Kıbrıs için de geçerli. Kıbrıs'ta da yanlış üzerine yanlış yapıldı. Kıbrıs Türk topluluğunun siyasal eşitliği sağlanarak ve Türkiye'nin güvenlik garantileri korunarak bir barış anlaşması yapılması, ardından da Türk ve Rum taraflarının beraber AB üyesi olması en doğru yoldu.

Bu mümkündü, ama defalarca fırsat kaçırıldı. Onun yerine, önde gelen sözcülüğünü Ecevit'in yaptığı "Kıbrıs'ta çözülecek bir sorun yoktur, sorun 1974'te çözülmüştür" siyaseti izlendi. Sürekli olarak barış anlaşmasından kaçan taraf Türkler oldu. Türkiye'nin izlediği sağduyulu siyasal yönlendirmeden yoksun diplomasiyi, Rumlar akıllıca istismar etti. Türkiye, haklı olduğu Kıbrıs davasında, dünya kamuoyu önünde haksız duruma düşürüldü. Amaç, sorunu çözümsüz bırakarak, Kıbrıs'ı Türkiye'nin AB üyeliği için bir pazarlık unsuru olarak kullanmaktı. Kıbrıs'ta barış anlaşmasının yapılması ve Kıbrıs Türklerinin AB üyeliği, Türkiye'nin AB üyeliğini engelleyecek bir gelişme diye görüldü. Halbuki bunun tersi doğrudur. 2003'te yeni hükümet yanlış yoldan döndüğünde Türkiye elbette kazançlı çıktı. Ama çok geç kalındığı için Rumlar hâlâ geniş bir manevra alanına sahip ve bunu sonuna kadar kendi çıkarları için kullanmaya devam edecekler.

1970'lerin sonunda ayağına gelen AB ilişkilerini daha yüksek düzeye çıkarmak fırsatını kaçırmaması, Türkiye'nin hem ekonomik çıkarlarına, hem de başta Kıbrıs'ta, Ege'de ve Yunanistan'la olan ilişkilerinde olmak üzere stratejik çıkarlarına darbeler vurdu. Bu darbelerin ulusal çıkarlara zararı somut ve ağırdır, "ulusalcı sol" yaftası altında saklanan boş sözlerle örtbas edilmesi olanaksızdır. Sadece Ege ve Kıbrıs'ta değil, tüm Güneydoğu Avrupa ve Balkanlar bölgesinde şimdi AB üyesi Yunanistan kötü yönetilen Türkiye'den çok daha etkili ve güçlü konumda.

Eğer genel seçimler zamanında yapıлып Ecevit hükümeti 2004'e kadar iktidarda kalsaydı, 2004 sonunda Türkiye'nin AB ile üyelik müzakerelerine başlaması kararı acaba alınabilir miydi? En haklı olduğu Kıbrıs konusunda sürekli müzakere masasından kaçarak haksız duruma düşen, Kürt sorunu diye bir şey yoktur, ben Kürt kimliği tanımıyorum diyen bir ülkenin AB'yle üyelik müzakerelerine başlayabilmesi herhalde kolay olmazdı.

2002'de İsveç Dışişleri Bakanı Anna Lindh, Türkiye'ye yapacağı resmi bir gezide ziyaret programına Diyarbakır'ı da dahil etmek isteyince Başbakan Ecevit buna izin vermedi. Bu, Sovyet hükümetlerinin sık başvurduğu bir uygulamaydı. Bunun üzerine İsveçli bakan Türkiye gezisini iptal etti. AB üyesi olacak bir ülke aynı birliğin bir dışişleri bakanının seyahatini engeller mi? Bunun savunulacak ve akıl alacak tarafı var mı? AB bir tarafa, Başbakan

Ecevit, ülkenin içinde gidilmesi sakıncalı bölgeler olduğu izlenimi yaratarak Türkiye'nin çıkarlarına ne kadar zarar verdiğini göremiyordu.

Bu olaydan kısa süre sonra Ecevit iktidarı son buldu, AKP hükümeti kuruldu. Aynı İsveçli bakan Türkiye ziyaretini yaptı. Yeni hükümet, "Türkiye özgür bir ülkedir, istediğiniz yere gidebilirsiniz" dedi. Lindh Diyarbakır'a gitti. Hiçbir şey olmadı! Anna Lindh, İsveç'in etkili ve sevilen sosyal demokrat liderlerindendi, kısa süre içinde başbakan olması bekleniyordu. O ziyaretten sonra ve acı bir saldırıyla hayatını kaybedene kadar, Avrupa'nın siyaset koridorlarında Türkiye'nin AB üyeliğinin savunuculuğunu yaptı.

ii-Irak krizi ve Körfez savaşları

Türkiye'nin kendi içindeki Kürt milliyetçiliğinin gelişmesi ve sorunun nasıl çözüleceğiyle yakından bağlantılı olduğu için, Irak krizi önümüzdeki yıllarda hayati bir ağırlık taşıyacak. O nedenle bu krizi ayrıntılı bir şekilde irdeleyeceğiz.

Irak sorunu, aynı zamanda, Ecevit'in en yakından ilgilendiği dış siyaset konularından biri. Birinci Körfez krizi sırasında ve Eylül 1990-Aralık 1992 arasında üç kez Irak'ı ziyaret ederek yerinde gözlemler yapma olanağı bulan, Saddam Hüseyin dahil üst düzey yöneticilerle görüşen Ecevit'in her iki Irak savaşı boyunca görüşleri sık sık basında yer aldı. Pek çok yorumcuya göre Ecevit Irak konusunda son derece isabetli değerlendirmeler yapar ve siyaset dünyamızın adeta Irak uzmanıdır.

Birinci Irak krizi ve 1991 savaşı

Ağustos 1990'da Irak ordusu güney komşusu ve petrol zengini Kuveyt'i işgal etti. Kuveyt'in işgali hiçbir kabul edilebilir gerekçeye dayanmıyordu ve açık bir uluslararası hukuk ihlaliydi. Irak lideri Saddam işgalle yetinmedi ve Kuveyt'i ilhak ettiklerini, Irak topraklarına kattıklarını açıkladı. ABD, Irak askerlerinin çekilmesini, aksi halde kuvvet kullanarak Kuveyt'ten atacaklarını söylüyordu. Kendi liderliğinde uluslararası bir "koalisyon" oluşturdu ve Körfez bölgesine çok sayıda uçak, zırhlı araç ve yüz binlerce askerden oluşan büyük bir kuvvet konuşlandırdı.

Ecevit o sırada mecliste küçük bir grubu bulunan bir partinin genel başkanıydı. Eylül 1990'da Irak'a ilk ziyaretini yaptı ve Saddam'la görüşüp değerlendirmelerini on gün süren bir dizide ayrıntılı olarak *Milliyet*'te yazdı. Ecevit, açıkça, Saddam'ın Kuveyt işgalinin haklı gerekçelere dayandığını söylüyordu:

Irak 1980-1988 yılları arasında sekiz yıl süren İran savaşı nedeniyle ağır kayıp ve zararlara uğramış, dış borçları 70 milyar doları bulmuştu. Petrol üretimini kısmak zorunda kaldığı için 106 milyar dolar kaybetmişti. Savaş sırasında satın aldığı savaş araç ve gereçlerine 102 milyar dolar ödemişti. Ayrıca, Kuveyt dahil Körfez ülkeleri petrol fiyatlarını sürekli aşağı çekerek, Irak'ı 89 milyar dolar daha zarara uğratmıştı. Halbuki Irak, tüm Ortadoğu Arap ülkeleri adına, hatta tüm İslam âlemini korumak için savaşıyordu. O nedenle, savaş nedeniyle oluşan borçlarının zengin Körfez ülkeleri arasında hakça bölünmesini istemiş, ama hiçbir olumlu yanıt alamamıştı. Şimdi Irak, "Basra Körfezinde boğulmaktan kurtulmak için", Kuveyt'e ait Bubiyan ve Varbeh adalarını istiyordu. Saddam, iki ülke arasındaki bu anlaşmazlıkları "barışçı görüşmeler" yoluyla çözmek istemiş, ama Kuveyt gibi "toprakları birkaç saat içinde işgal edilebilecek kadar küçük bir ülke," bu barışçı çözüm önerilerini geri çevirmişti. Onun üzerine Saddam Kuveyt'i işgal ve ilhak etmişti.³⁶

Tabii bağımsız bir ülkenin işgali ve ilhakı asla savunulacak bir durum değildi ve Ecevit de o nedenle zaman zaman "işgal yanlıştı, ama..." gibi kendisine gelebilecek eleştirilerin önünü kesmeyi amaçlayan ifadeler kullanıyordu. Fakat Saddam'ın işgal ve ilhak gerekçelerine tamamen katıldığı, onu haklı bulduğu açıktı. Ecevit başka açıklamalarında da bu düşüncesini dile getirmekten çekinmedi:

- Saddam Hüseyin'in, zengin Körfez ülkelerinden, İran-Irak savaşı nedeniyle üstlendiği borçların paylaşılmasını istemesi, pek de hak-sız sayılmaz...³⁷

Ecevit'in savunduğu işgal gerekçelerinin, sadece uluslararası hukuk açısından değil, basit sağduyu açısından da kabul edilir yönü yok. İran'la yapılan savaş nedeniyle Irak elbette bir Arap dayanışması beklentisi içinde olabilirdi. Nitekim pek çok Arap ülkesinden yardım ve destek aldı. Ama Ecevit'in ileri sürdüğü gibi, bu desteği yetersiz buldum, savaşın bana 300 milyar dolar maliyeti oldu, şimdi bunu istiyorum, yoksa senin topraklarını işgal ederim, kendi topraklarıma katarım mantığını haklı görebilmek için sağduyunun yitirilmiş olması gerekir.

Fakat işin daha acı bir yönü var: Ecevit'in savunduğu savaş ve işgal gerçekleri, aslında kendi görüşleri değil, Saddam Hüseyin'in görüşleriydi. Bağdat ziyareti sırasında yaptığı görüşmelerde Saddam'ın anlattığı zıvaları kendi görüşleriymiş gibi Türkiye kamuoyuna sundu, bunların Saddam'ın iddiaları olduğunu bile söylemedi.

Ecevit'in kendi görüşleri diye anlattığı bu abes iddiaların aslında Saddam Hüseyin'in görüşleri olduğunu Türkiye kamuoyu ancak 12 yıl sonra öğrenebilme olanağına kavuştu. O geziye ve Saddam'la yapılan görüşmelere Ecevit'le birlikte katılan gazeteci Derya Sazak, 2002'de yayınladığı bir kitapta, o görüşmeler sırasında Saddam'ın ileri sürdüğü işgal gerekçelerine yer verdi. Tabii Sazak, gazeteci dürüstlüğü içinde, bunların Saddam'ın iddiaları olduğunu yazıyordu.¹⁸ Bunlar aynen, Ecevit'in daha önce Türk kamuoyuna kendi görüşleri olarak sunduğu gerekçelerdi.

Saddam'ın ileri sürdüğü Kuveyt'i işgal gerekçelerinin sadece mantık yapısı değil, basit aritmetiği de ilk bakışta görülebilecek ölçüde sakattı. Ecevit'in aynen kullandığı iddialara bakılırsa, sekiz yıllık savaş boyunca Irak'ın sadece silah alımı ve petrol geliri kaybı nedeniyle uğradığı zarar yaklaşık 300 milyar dolar ($106+102+89=297$). Doların değeriyle ilgili fikir sahibi olan bir kişinin, bu sayıların Saddam tarafından propaganda amacıyla uydurulmuş ölçüsüz palavralar olduğunu kavraması kolay olurdu.

Irak'ın milli gelir hesapları da Saddam'ın ileri sürdüğü sayıların yanlış olduğunu gösterir. Savaş yılları boyunca Irak'ın milli geliri yılda 36,8 ila 47,6 milyar dolar arasında değişerek, toplam 325 milyar dolar oldu. Sekiz yılda toplam 325 milyar dolar üreten bir ekonominin, aynı sekiz yıl boyunca neredeyse ürettiği toplam değer kadar silah alımı ve petrol zararı ne-

deniyle kayba uğradığı iddiasının gayri ciddi olduğu açık. Savaştan önceki sekiz yılda (1972-1979) Irak'ın toplam milli geliri 151 milyar dolardı.³⁹ Sekiz savaş yılı boyunca toplam milli gelirin azalmadığına, iki katından fazla arttığına da dikkat edilmeli.

Ecevit o günlerde Başbakan Özal'ı "körü körüne" ABD politikalarını destekliyor diye eleştiriyordu. Halbuki kendisi kelimenin tam anlamıyla "körü körüne" Saddam'ın propaganda amaçlı uçuk iddialarını ciddiye almış, onun abes savaş gerekçelerini Türkiye kamuoyuna satmaya çalışıyordu.

Ecevit Saddam'ın savaş gerekçelerinin önemsenmesi gerektiğini, krizin çözüm yolu olarak Irak'ın bu taleplerinin müzakere edilmesini öneriyordu. Tabii bu önerileri ne ulusal, ne de uluslararası kamuoyunda dikkate alan oldu. Mesela o dönemde, ABD'nin kendisini destekleyen ülkelerle kurduğu "uluslararası koalisyon" karşılık, Irak'la nispeten sıcak ilişkiler içinde olan SSCB de savaş dışında bir çözüm arıyordu. SSCB lideri Gorbaçov, Saddam ve diğer üst düzey yöneticileri yakından tanıyan eski gazeteci ve Ortadoğu uzmanı Primakov'u iki kez Bağdat'a gönderdi. SSCB ve Primakov da Saddam'ın Kuveyt'ten çekilmesini, ancak ondan sonra başta Filistin dahil diğer sorunlarının müzakere masasına taşınabileceğini düşünüyordu.⁴⁰

Ecevit'in sadece çözüm önerileri değil, Irak konusunda önemli somut olaylarla ilgili öngörülleri de sık sık boş çıktı. Eğer savaş çıkarsa, ABD ordusunun büyük kayıplar vereceğini düşünüyordu. Savaştan kısa süre önce bir gazetecinin, ABD ve müttefikleri askeri harekâttan süratle sonuç alabilirler mi sorusuna, "bu çok zayıf bir olasılık, çatışmalar uzayıp gidebilir, ABD ve onu destekleyen kuvvetler büyük can kaybı verebilir" diye yanıtladı.⁴¹

Amerika'nın kara savaşı 25 Şubat 1991'de başladı. 100 saatte son buldu. 150.000 civarında Iraklı öldü. ABD ve müttefiklerinin can kaybı 135 askerden ibaretti. Bunların çoğu da Irak kuvvetlerinin ateşi sonucunda değil, harekât sırasında meydana gelen kazalarda hayatını kaybetmişti.

Ecevit zaten büyük olasılıkla ABD'nin blöf yaptığını, askeri bir harekâta başlamayacağını düşünüyordu. Savaşın başlamasından kısa süre önce, gazetecilerin bir sorusuna şu cevabı verdi:

– Ben savaş olasılığını hâlâ zayıf görüyorum.⁴²

Ecevit'in bu müthiş değerlendirmesi üzerinden 72 saat geçmeden Bağdat'a füzeler yağmaya başladı.

İkinci Irak krizi ve 2003 savaşı

1996 sonbaharında Saddam'a bağlı Irak kuvvetleri ülkenin kuzeyine doğru Talabani güçlerine karşı bir askeri harekât başlattı. Saddam'ın harekâtını Ecevit bu kez şöyle yorumluyordu:

– Bağdat, Barzani ve ABD ittifak içinde... bu bir danışıklı dövüş... ABD, Irak'ın bu girişimine göz yumabilir.⁴³

Saddam Hüseyin ve ABD bir danışıklı dövüş içindeymiş! Ecevit'in hiçbir ciddi tahlile dayanmayan bu yorumunun daha mürekkebi kurumadan, ABD tomahawk füzeleriyle Saddam'ın kuzeye yönelmiş kuvvetlerine saldırdı ve onları durdurdu. Küçük bir partinin genel başkanlığını yapan bir politikacının en iddialı olduğu konuda bile bu kadar sık yanılmasının fazla bir sakıncası olmayabilir. Ama o kişi başbakan olursa durum elbette değişir.

Ecevit 1999 yılında başbakan olduktan kısa süre sonra, *Irak'a Yönelik Politikamızın Genel Esasları* başlığı altında bir metin, onun imzasıyla stratejik konumdaki sekiz ayrı kuruluşa (dışişleri bakanlığı, genelkurmay, MIT, MGK vs) gönderildi. Bu metnin en can alıcı noktası, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti ilan edilmesinin Türkiye tarafından “savaş nedeni” sayılarak müdahale edileceğiydi:⁴⁴

– Kuzey Irak'ta bizim için hiçbir şekilde kabulü mümkün olmayan senaryo, bağımsız bir Kürt devletinin ilanıdır. Bu doğrultudaki bir deklarasyon tarafımızdan “müdahale nedeni” sayılacaktır.

Hükümetin Irak siyasetini belireyen bu metnin oluşturulduğu günlerde henüz ikinci Irak savaşı başlamamıştı, ama kriz gündeme oturmuştu ve muhtemel bir Amerikan harekâtı yoğun biçimde tartışılıyordu. Kısa süre içinde ABD'nin ikinci Irak savaşına başlamasıyla “Irak'a Yönelik Poli-

तिकamızın" hiçbir uygulanabilirliği olmadığı ortaya çıktı. Türkiye'nin hayati çıkarlarını yakından ilgilendiren bir konuda hükümet siyasetinin bu kadar kısa süre içinde uygulanma imkânını kaybetmesi kendi başına bir zaaf işareti. Ancak o siyaset, oluşturulduğu günlerin koşullarında bile akılcılıktan uzak bir yaklaşımı ifade ediyordu.

Kuzey Irak Kürtlerinin gönüllerinde bağımsızlık hayali yaşattıkları, bağımsız bir Kürt devletinin Türkiye'yi tedirgin edebileceği doğru. Ama bu rahatsızlık, İsrail hariç bütün bölge ülkeleri için geçerli. İran'ın, Suriye'nin ve diğer Arap ülkelerinin hemen hemen hiçbirisi, farklı nedenlerle, bağımsız bir Kürt devletine sıcak bakmaz. Ne var ki bunlardan hiçbirisi Ecevit hükümeti gibi davranmadı, bağımsız bir Kürt devletini savaş nedeni sayacağını ilan etmedi, hepsi daha soğukkanlı kalmayı tercih etti. Doğru olan da buydu. Ortadoğu gibi koşulların, ittifakların ve siyaset zemininin devamlı değiştii bir bölgede, böylesine erken bir "*casus belli*" (savaş nedeni) ilanı, sağduyulu bir siyasetin çok uzağında.

Türkiye'nin tercihi Irak'ın toprak bütünlüğü içinde bir çözüm olmalı. Ama Kuzey Irak'ta tam bağımsız bir Kürt devleti dahi, kendi başına, Türkiye için bir müdahale nedeni teşkil etmemeli. Ecevit'in ve aşırı milliyetçi çevrelerin görüşüne göre, bölgenin petrol gelirlerine sahip olacak ve zenginleşecek böyle bir Kürt devleti Türkiye'deki Kürtler için bir çekim merkezi olabilir ve Türkiye'nin parçalanmasına yol açabilir.

Ancak böyle bir siyaset ne savunulabilir, ne sürdürülebilir. Türkiye'nin güvenliğinin ve bütünlüğünün yolu, her şeyden önce, kendi sınırları içinde yurttaşlarına sağlayacağı demokrasi ve refahtan geçer. Türkiye hiçbir koşul altında, Kuzey Irak halkının yoksulluğa mahkûm yaşamasını gözetken bir siyaseti savunamaz. Türkiye'nin tercihi Irak'ın toprak bütünlüğü olmakla beraber, Kuzey Irak'ta kurulabilecek bir Kürt devletiyle ilk günden itibaren iyi ilişkiler içinde olmalı. Bu dostluk ilişkilerini kökten değiştirecek durum, komşu toprakların Türkiye'ye karşı bir husumet ve saldırı üssü olarak kullanılması.

Bağımsız bir Kürt devletinin Türkiye'yi tedirgin edebileceği ne kadar doğruysa, bunun bir felaket gibi algılanması o kadar yanlış. Türkiye için felaket sonucu doğurması daha olası bir durum, hele uluslararası ko-

şulların oluşmadığı bir ortamda, tek başına Kuzey Irak'a müdahale etmesi. Bu, kurmay okullarında mesleğinin başındaki subaylara verilen temel bilgiler arasında. ABD askerlerinin Irak'ta bulunmadığı bir dönemde dahi, böyle bir müdahalenin beklenen sonuçlarını tahmin etmek hiç zor değil: Başta ABD ve AB dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu Türk kuvvetlerinin hemen geri çekilmesini talep eder. BM'den sert kınama kararları çıkar. Şiddetli bir gerilla direnişiyle karşı karşıya kalınız. Başta Türkiye'nin yeminli düşmanları, pek çok ülkeden gerilla direnişine açık askeri ve ekonomik destek gelir. Türkiye işgal ettiği Kuzey Irak topraklarını kontrol altına alamaz. AB ilişkileri kopar. Ekonomi çöker. İçerde Kürt milliyetçiliğinin ayrılıkçı eğilimleri güçlenir. Şimdi bitmiş gibi görünen iç savaş başlar. *Ve Türkiye'nin parçalanması çok yüksek bir olasılık haline gelir.*

Şans Türkiye'nin yardımcısı oldu ve Ecevit hükümeti tarafından oluşturulan "Irak'a yönelik politikamız" uygulanma imkanı bulmadan tükendi. Fakat dışarıya karşı Türkiye'nin saldırgan ülke görüntüsünü artırdığı, içerde kendi Kürt vatandaşları arasında güven sarsıcı olduğu için, uygulanmadan tükenmesi bile Türkiye'ye zarar verdi.

Ecevit iktidardan düştükten ve meclis dışında kaldıktan sonra, 2005 başında, bu kez Türkiye'nin Musul'a girmesi gerektiğini ilan etti. Bunun Atatürk ve İnönü arasında oluşmuş bir mutabakat olduğunu, İnönü'nün kendisine "şartlar elverirse Musul'u alın, bu hakkımızdır" dediğini söyledi ve ilan etti.⁴⁵ "Şimdi şartlar oluşmuştur." Ecevit Kuzey Irak'ın önce işgal, sonra ilhak edilmesini, yani Türkiye'ye intihar etmeyi öneriyor. Çünkü öyle bir maceracı siyasetin en muhtemel sonucu belli: Türkiye'nin mevcut sınırlarının çözülmesi ve misak-ı millinin (milli ant, yemin) sonu.

İran-Irak savaşının yoğunlaştığı 1986 Kasım ayı başlarında bir konuşmamızda Ecevit şartlar doğarsa Osmanlı döneminin Musul vilayetini almamız gerektiğini, Atatürk ile İnönü arasında o yönde bir görüş birliği olduğunu İnönü'nün kendisine anlattığını söylemişti. Ecevit'in başında bulunduğu 57. hükümet adına konuşan en üst düzey sözcülerin Kuzey Irak konusuna savaş ve tehdit dolu bir dille yaklaşımlarının ve ısrarla eski Musul vilayetimizin misak-ı milli sınırları içinde kaldığını hatırlatmalarının bir nedenini belki bu idi. İlk kez bir Cumhuriyet hükümeti bakanı

ve en üst düzey siyasi sözcüler tarafından verilen demeçler, belli ki aya-küstü dile getirilen görüşleri değil, müzakere edilmiş ve başbakanın da onayladığı bir siyaseti yansıtıyordu: Eski Musul vilayetini oluşturan Kuzey Irak topraklarının önce askeri bir harekâtla işgal edilmesi, sonra Türkiye topraklarına katılması, koşullara bağlı bir seçenek olarak ciddi anlamda değerlendiriliyordu.

Misak-ı milli, Birinci Dünya Savaşı sonrasında vatan topraklarının işgali üzerine kuva-yı milli önderlerinin kabul ettiği program. Misak'ın belirlediği toprakların tamamı, Musul hariç, kurtuluş savaşı güçleri tarafından kazanıldı. Osmanlı'nın Mezopotamya'daki üç vilayetinden en kuzeydeki Musul; Kerkük, Süleymaniye ve Musul sancaklarından oluşuyordu. Ama Türkiye Musul konusunda İngiltere'nin direnişiyle karşılaştı. Uzun ve dolambaçlı diplomatik oyunlar sonunda Musul vilayeti, İngiltere himayesinde kurulan Irak'a bağlandı. Türkiye bu çözümü kabul etmek zorunda kaldı.

Milli mücadele önderleri, Doğu vilayetlerinde Arapların çoğunlukta olmadığı toprakların misak-ı milliye katılması ilkesini benimsemişti. Bu ilke o günün koşulları içinde doğru ve savunulabilir bir yaklaşımdı. Ama aradan geçen uzun yıllardan sonra bugün, Türkiye'nin misak-ı millinin eksik kalan Musul parçasını tamamlamak gibi bir hedefi asla olamaz. Artık bizim için misak-ı milli, bugün sahip olduğumuz sınırlar. Unutmamak gerekir ki irredantizm (tarih ve kültür bağları nedeniyle vatan parçası sayılan, ama dışarıda kalmış toprakları, yurt sınırları içine katma gayretinden asla vazgeçmeyen düşünce), bizzat misak-ı milliyi çizenlerin kararlılıkla dışladıkları, sakat buldukları bir eğilim. Kuzey Irak topraklarının Türkiye'ye katılmasını istemek artık bugün ulusalcılık adına da savunulamaz. Çünkü böyle bir maceracılık Türkiye'nin çıkarlarına, parçalanmaya kadar gidebilecek ağır ve onarılamaz zararlar verecektir.

Birinci Irak savaşında Bağdat'a füzeler yağmaya başlamasına sadece saatler kala “savaş olasılığını zayıf gören” Ecevit bu kez Türkiye bir kuzey cephesi açılmasına “evet” demezse, onca açık ve kararlı tutumuna rağmen Amerika'nın bir savaşa başlayamayacağını düşünüyor, Türkiye'nin bu durumu dikkate alması gerektiğini ileri sürüyordu:

- Amerika'nın, Irak'a karşı Türkiye'nin ileri ölçüde katkısı olmaksızın bir harekâtı göze alabileceğini zannetmiyorum. Çünkü Türkiye'nin yerini doldurabilecek başka bir devlet yok, jeopolitik konumu bakımından.⁴⁶

Ecevit aynı doğrultudaki görüşleri Kasım 2002 seçimleri sonunda meclis dışında kaldıktan sonra sık sık tekrarladı. Kullandığı üsluptan belliydi ki, deneyimi sınırlı yeni hükümete, vereceği önemli kararlarda yol göstermek istiyordu. Ama Türk siyasetinin Irak uzmanı Ecevit bu kez de yanlış oldu. Türkiye'nin kuzey cephesi açılmasına "hayır" demesine ve "ileri ölçüde katkı" vermemesine rağmen, ABD sadece güney cephesini kullanarak ikinci Irak savaşını başlattı. Daha düne kadar Türkiye'nin dış siyasetini yöneten, başbakan olarak ülkenin kaderini elinde tutan kişi belli ki en büyük müttefikimiz ABD'nin aşikâr niyetlerini dahi okuyamıyor, o ülkede olup bitenleri pek izlemiyordu.

AMERİKA İRAK'I NİÇİN VURUYOR ?

Irak'ın geleceği, Türkiye'nin geleceğini ve sınırlarının istikrarını yakından ilgilendiriyor. ABD'nin Ortadoğu ve Irak siyasetinin doğru tahlil edilmesi, o nedenle Türkiye için hayati önem taşır. ABD Irak'a niçin böylesine kararlı ve acımasız bir şekilde saldırdı?

1991 savaşının nedeni Kuveyt işgaliydi ve işgal uluslararası hukukun açık bir ihlaliydi. Ama özellikle Sovyet bloku çöktükten sonra, kendi hukukunu dilediği gibi oluşturma eğilimi şiddetlenen Amerika'nın o ödünsüz ve sert tutumunun arkasında uluslararası hukuku korumak kaygısı yattığına inanmak zor.

Ağustos 1990'da Kuveyt'in işgalinden hemen önceki aylarda Saddam'ın niyeti belli olduğunda ve Kuveyt sınırına askeri toplanmaya başladığında Amerika, sinsice, konuyu hiç umursamadığı görüntüsü verdi. Hatta Bağdat'daki ABD elçisi Saddam'a, Kuveyt sorunuyla ABD'nin ilgilenmediğini söyledi, işgal üstü kapalı bir şekilde teşvik edilerek Saddam tuzağa düşürüldü.

2003 savaşının nedeni olarak başlangıçta ileri sürülen gerekçeler Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olması ve Saddam-El Kaide ilişkisiydi.

Bunlar zayıf olasılıklar idi. Fakat Amerika'nın ve herkesin kesin olarak bildiği, Irak bu silahlara sahip olsa bile, ABD'yi vurma yeteneğinin asla olmadığı, ABD'ye ulaşacak menzile sahip füzelerin Irak'ta bulunmadığı, öngörülebilir bir gelecekte asla bulunmayacağı idi. Bu silahların yönelebileceği bir ülke ancak daha yakında olabilirdi. Saddam-El Kaide arasında bir ilişki olmadığının anlaşılması ve kitle imha silahlarının Irak'ta bulunmadığının kesinleşmesi üzerine, ABD'nin savaş gerekçesi Irak'a ve giderek bütün bölgeye demokrasi getirme iddiasına dönüştü.

Bir ülkenin dünyanın başka köşesindeki ülkelere demokrasi ve özgürlük taşımayı tasarlamasının, uygar ölçülere sığmayan bir kibir ve kendini beğenmişlik ima ettiği herhalde aşikâr. İkinci olarak, demokrasi ve özgürlükler bir ülkeden diğerine aktarılacak şeyler olmaktan çok, uzun dönemli kültürel ve siyasal süreçlerin sonucu. Kestirme yoldan yaratıldığının örneği yok.

Bütün bunlara rağmen, ABD'nin Ortadoğu ülkelerine demokrasi getirme niyetinde samimi olduğunu bir an için kabul etsek bile, böyle bir amacın yer yer açık katliama dönüşen acımasız bir savaş, Afganistan, Irak ve Guantanamo kamplarında yapılan işkenceler, işkence altında tutukluların öldürülmesi ve binlerce masum sivilin katledilmesine neden olan kanlı bir işgal sonunda gerçekleştirilmesi kabul edilemez. Üstelik, Saddam Hüseyin dahil bölgedeki diktatörleri hep desteklemiş ABD'nin sicili onun şimdi demokrasi taşıyıcılığı niyetinde samimi olduğunu hiç desteklemiyor. Irak'ta kirli bir savaşın yürütüldüğü günlerde, ABD başkanı Bush'un, Ortadoğu'nun en karanlık ve baskıcı rejiminin tepesinde oturan Suudi lideriyle el ele verdiği pozlar bunun sadece küçük bir göstergesi.

Önemli bir nokta da şu: ABD'de Irak savaşını ön planda destekleyen siyasi kadrolar ve savaşın ideolojik önderliğini yapan yeni muhafazakâr çevreler için, Ortadoğu ülkelerinde demokrasi ve özgürlük, bugüne dek, hiçbir dış politika tercihiinde etkili olmadı. Şimdi bu kadar büyük bir şiddetle bunu istiyor olmalarına nasıl inanacağız? Ortadoğu'da en çok ihtiyaç duyulan şeylerin başında demokrasi geliyor. Demokratikleşme yolunda hızla adımlar atılması gerekiyor. Bölgede demokrasinin bir türlü güçlenemeyişinin temel nedeni öncelikle o toplumların kendi iç dinamiklerinden

kaynaklanıyor. Ama başta ABD Batılı ülkeler bugüne dek, Ortadoğu'da demokrasinin gelişmesini teşvik etmek bir yana, kendi çıkarları gerektirdiği engel oldu. Tarih İran'da, Irak'ta, Suudi Arabistan'da ve bölgenin her köşesinde bunun örnekleriyle dolu.

Öyleyse ABD niçin Irak'a saldırıyor? Akla ilk gelen ve en sık ileri sürülen gerekçe, petrol kaynakları. Hiç kuşkusuz ABD'nin Ortadoğu siyasetinin, petrol unsuru hesaba katılmadan yapılacak her açıklaması eksik kalmaya mahkûm. Ama Irak savaşlarının sadece veya büyük ölçüde enerji kaynaklarına dayanan bir açıklaması, ABD'nin saldırgan tutumunu ikna edici bir şekilde açıklamaya yetmiyor.

ABD'nin petrol ve enerji siyasetinin temel ilkesi, bu kaynakların serbest bir şekilde dünya piyasalarına sunulmasını öngörüyor. Kuveyt'i ilhak eden Saddam'ın niyeti, aslında, ABD'nin petrol siyasetinin genel ilkeleriyle çelişiyor değil, uyum içindeydi: Kuveyt petrolünü kıstak değil, muhtemelen daha da yüksek düzeyde bir üretimle dünya piyasalarında satıp bir an önce eline nakit geçmesini sağlamak istiyordu. Hatta, eğer ABD Kuveyt işgaline göz yumsaydı, her bakımdan Amerika'nın işine gelecek bir üretim ve fiyat politikası konusunda anlaşmaya yanaşacağı muhakkaktı. Saddam'ın ilave petrol gelirlerini harcayacağı alanların başında silahlanma olacaktı.

Bush döneminde ABD'nin Ortadoğu siyasetinin birbiriyle yakından ilişkili iki paralel eğilimin sonucunda oluştuğu söylenebilir. Bu iki eğilim, yeni muhafazakârlar (*neo-conservatives* veya kısaca *neo-cons*) adını taşıyan aşırı sağın Washington yönetimine egemen olması ve Ortadoğu'da ABD-İsrail çıkarlarının, yeni bir anlayışla, tam bir özdeşlik içinde algılanmaya başlaması. Irak siyaseti de bu gelişmenin bir sonucu olarak görülmeli. Amerika'da kendilerini *yeni-muhafazakârlar* diye adlandıran çevrelerin savunduğu fikirler yakından incelendiğinde görülür ki, Türkiye'de (ve Avrupa'da) kullanılan dil açısından bu çevreler için daha uygun olan tanımlama, *aşırı sağ* veya *aşırı milliyetçi* kavramları. ABD'de yıllardır yoğun bir örgütlü faaliyet içinde bulunan ve bağnaz dinci kesimlerle de yakın ilişki içinde bulunan aşırı sağ, George W. Bush'un başkan seçilmesiyle Washington yönetiminde son derece etkili bir konuma geldi.

Pek çok dernek, vakıf, lobi şirketi, stratejik araştırma enstitüsü ve medya kuruluşunu kapsayan aşırı sağ örgütlenmenin etkili kurumunun *American Enterprise Institute (AEI, Amerika Girişim Kurumu)* olduğu söylenebilir. AEI, aşırı sağ ideoloji ve siyaset programları için bir fikir yatağı olduğu kadar, bir çeşit şemsiye örgüt gibi de çalışır ve bünyesinde pek çok farklı kuruluşu barındırır.

Aşırı sağın dış politika anlayışı, dünyanın rakipsiz gücüne sahip ABD'nin "küresel liderlik" görevini yüklenmesi ve tüm dünyayı yönetmesi, dünyayı yönetirken temel dayanağın "askeri güç" olması, gerekli hiçbir savunma harcamasından kaçınmadan ve açık tehdit gelmeden önce hareket ederek düşmanın vurulmasına dayanan savunma doktrini (*preemptive defence posture*) ve dünyanın her köşesine Amerika'nın tek başına müdahale edebilmesi (*go-it-alone interventions*) olarak özetlenebilir.⁴⁷

Aşırı sağın bu tür görüşleri içeren temel siyasal programlarının altında imzası bulunan ve sonradan Bush yönetiminde üst düzeyde görev alanlar arasında en ünlüleri Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve uzun yıllar savunma bakan yardımcısı olarak görev yaptıktan sonra 2005'te Başkan Bush tarafından Dünya Bankası'nın başına getirilen Paul Wolfowitz. Ama sadece AEI'den Bush yönetiminin etkili görevlerine geçenler bu üç kişiden çok daha fazla. AEI'nin kendi değerlendirmesine göre, yirminin üzerinde üyeleri Bush yönetiminde en önemli ve en üst düzey görevlere getirildi.

Özellikle 11 Eylül 2001 saldırısından sonra Bush yönetiminin dış ve güvenlik politikası büyük ölçüde aşırı sağ grupların uzun süredir savunduğu doğrultuya girdi. Bu politikaların en kayda değer belgelerinden biri, Eylül 2002'de açıklanan, ama dünya kamuoyunda gerçekten de layık olduğu kadar üzerinde durulmayan ABD Milli Güvenlik Stratejisi. Bu stratejiye göre ABD, "kendini savunma hakkını kullanmak üzere tek başına, gerekirse, (karşı tarafa açık tehdit gelmeden) önce harekete geçmekten çekinmeyecek." Ünlü tarihçi Michael Howard'a göre, bu yeni stratejiyle beraber Bush'un "17. yüzyıldan bu yana gelişen uluslararası hukukun tüm yapısını parçaladığı görülür."⁴⁸

Aşırı sağın dış siyasete dönük bir diğer önemli yaklaşımı, Birleşmiş Milletler'in yeni Amerikan siyasetine engel olmayacak şekilde yeniden dü-

zenlenmesi. Ama aşırı sağın bazı ideologları bunun kolay olmayacağını düşünür ve BM'nin ehemmiyetsiz bir konuma düşürülmesinin daha uygun olacağını savunur. Mesela ağır toplardan Richard Perle'e göre "yeni dünya düzeninin temeli olarak Birleşmiş Milletleri düşünmek bir fantezidir."⁴⁹

Aşırı sağın fikir önderlerinin en sık işlediği konulardan biri, Amerika'nın uzun dönemli bir küresel savaşa hazırlıklı olması ve şu anda Ortadoğu ve Orta Asya'daki on beş ülkede mevcut üslere ilave olarak, başka ülkelere de Amerikan askeri varlığının yayılması.⁵⁰

AEI'nin manevi babası, Başkan Bush'un büyük değer verdiği ve aşırı sağın en etkili isimlerinden William Kristol'e göre, özellikle Ortadoğu'da halklar Amerikan gücünden yeterince korkmuyor. Kristol'un sözcükleriyle, söz konusu olan "Amerika'dan korku duyma (*awe*) eksikliği" ve dünyanın tek süper gücüne "saygı duyulmamasından kaynaklanan bir öfke." O nedenle, Amerika'dan korku duyulmasının sağlanması, AEI'nin yürüttüğü araştırma projelerinden biri.⁵¹ Bilindiği gibi, Mart 2003'te Bağdat bombardımanına verilen harekât adı "şok et ve korkut" (*shock and awe*) idi. Bu ad, ellerinin altındaki yok edici silahların heyecanına kapılmış karargâh komutanları tarafından icat edilmiş değildi, ABD'nin dünyaya nasıl önderlik edeceğine dair Bush yönetimine egemen felsefenin bir parçasını oluşturuyordu. Aşırı sağın bu bağlamda kullandığı "korku" ifadesinin dini bir ima taşıdığına da dikkat edilmeli. Bu amaçla kullanılan "*awe*" sözcüğü tam olarak, huşu duyguları ve derin saygı içinde korku duymak anlamını taşır. "*Awe*," Hristiyan inanışında ve İncil'de, insanların Tanrıya karşı beslemesi gereken korku duygusu ifade edilirken kullanılan sözcük. Zaten daha çok bu tür bir ima bulunduğu durumlarda kullanılır. Yani Amerikan aşırı sağına göre, özellikle Ortadoğu halklarının Amerika'dan duyması gereken korku, Tanrıya karşı beslenen korku duygusu gibi olmalı.

Aşırı sağın ayrılmaz bir parçasını oluşturan bağnaz Hristiyan grupları dikkate almadan, Bush yönetiminin hangi etkiler altında Ortadoğu politikasını oluşturduğu tam olarak anlaşılamaz. Kamuoyu araştırmaları, Bush'un aldığı oyların yaklaşık üçte birinin bağnaz Hristiyan seçmenlerden geldiğini ve bu kesimin oylarının çok büyük ölçüde ona gittiğini gösteriyor. Bu gruplar kendilerini evanjelikler veya hidayete ermiş (*new-*

born, yeniden doğmuş) Hıristiyanlar olarak da adlandırır. Hidayete ermiş kişi, genellikle hayatının sıkıntılı bir dönemi sırasında kişisel bir kurtuluş veya uyanış deneyimi yaşayarak Hz. İsa'yı ve Hıristiyanlığı yeniden keşfetmiş, öylelikle yeni bir hayata başlamış, adeta yeniden doğmuş kişi. Başkan Bush ve ikinci dönemde dışişleri bakanı görevine getirdiği Condolezza Rice hidayete ermiş Hıristiyanlar. Başkan Bush, daha önce başka hiçbir adayın yapmadığı ölçüde seçim kampanyalarında Hz. İsa'dan söz eder, "o benim yüreğimi değiştirdi" diyerek kendi hidayete erişini anlatır.⁵²

Bağnaz Hıristiyan grupların en tanınmış sözcülerinden iki tanesi Jerry Falwell ve Pat Robertson. Her ikisi de sık sık medyada boy gösterir, vaaz verirler. Her ikisi de etkili, tüm Amerika'ya yayılmış örgütlere sahip ve uzun vadeli çalışır. Falwell, Liberty Üniversitesi'nin Robertson ise Regent Üniversitesi'nin kurucusu.

Bağnaz Hıristiyan grupların ABD'de gerçekleştirmek istediği programın başlıca talepleri arasında kürtajın yasaklanması, okullarda dua okunmasının mecburi kılınması, homoseksüellerin haklarının kısıtlanması gibi görüşler yer alır. Ancak bu bağnaz grupların çok etkili olduğu bir başka alan var: ABD'nin dış politikası, özellikle de Ortadoğu siyaseti.

Bu grupların ABD'nin Ortadoğu siyasetine etkisi, Hıristiyanlığın fanatik yorumlarından -Yahudi karşıtlığı ile İncil'in geleceğe dönük kehanetlerine bağnazca inanışın tuhaf bir karışımından- kaynaklanır. Bağnaz Hıristiyanlar arasında hep olagelmiş Yahudi karşıtlığı ve aşağılama oldukça yaygın. ABD'deki bağnaz Hıristiyanların önemli bölümü Yahudi karşıtı. Bu grubun tanınmış sözcülerinden Jerry Falwell'e göre Deccal (*anti-christ*) bir Yahudi. Bir diğeri Pat Robertson'a göre "Tanrı, Yahudilerin duasını duymaz." Zaten Hz. İsa yeryüzüne döndükten sonra tüm Yahudileri kuvvet kullanarak Hıristiyan yapacaktır.⁵³

Diğer taraftan, tüm Yahudi karşıtı tutumlarına rağmen ABD'deki bağnaz Hıristiyan gruplar, Ortadoğu siyasetinde fanatik bir şekilde İsrail'i desteklerler. Özellikle İsrail'deki Likud ve diğer radikal sağ gruplarla yakın ilişki içindedirler. Bunun nedeni, bölgede olayların İncil'deki kehanetlere göre gerçekleştiğine olan inançtır. 1948'de İsrail devletinin kuruluşu ve bunu izleyen olaylar İncil'de öngörülen bir senaryoya göre meydana gelmiş,

Tanrı tarafından vaat edilmiş topraklar üzerinde bir Yahudi devleti kurulmuştur. İncil'in son bölümü Vahiy'de öngörüldüğü üzere, şimdi yakında sahte peygamber Deccal ortaya çıkacak, Yahudileri ve tüm dünyayı yanlışlar yapmağa yönlendirecek. Ardından Hz. İsa muzaffer bir kurtarıcı (mesihi) olarak yeryüzüne dönecek, çok kanlı geçecek Armagedon meydan savaşında Deccal'i mağlup edecek. O savaştan sonra hayatta kalacak tüm Yahudiler doğru yolu bularak Hristiyanlığı seçecek, bin yıllık saltanat ve sonsuz yaşam dönemi başlayacak.

Bağnaz Hristiyan grupların Ortadoğu siyasetinde İsrail yanlısı tutumlarının temelinde İncil'de yer alan bu kehanetler bulunur. Bir başka deyişle, o bölgede şimdi yaşananlar bütün Yahudilerin sonunda Hristiyanlığı kabul etmesiyle sonuçlanacak bir olaylar dizisinin ilk parçaları olarak görülür. Yahudi devleti İsrail'e ve onun askeri güce dayanan uygulamalarına destek vermelerinin başlıca nedeni de işin sonunda Yahudiliğin tükenerek hepsinin Hristiyanlığa geçecek olmaları.

Kamuoyu araştırmalarına göre Amerika'da Protestan nüfusun %60'ı, Katolik nüfusun %35'i İsrail devletinin varlığının İncil'deki kehanetlere göre gerçekleştiğine inanıyor. Aralık 2002'de Pentagon'da, bağnaz Hristiyan grupların temsilcileriyle Savunma Bakanı Rumsfeld bir toplantı yaptı. Henüz Irak savaşının başlamadığı o günlerde Rumsfeld toplantıya katılanlarla beraber şu sorunun cevabını araştırıyordu: Irak'a karşı bir saldırı, İncil'e göre haklı bir savaş kabul edilebilir mi? O dönemde Bush hükümetinde adalet bakanlığı görevi yapan Ashcroft bu soruya olumlu yanıt veriyordu: Saddam'a karşı bir savaş, Yahudi devleti Eretz İsrail'in kurulmasına dönük bir adımdır. Onun ardından Hz. İsa'nın yeryüzüne inışı, Armagedon savaşı ve Yahudilerin Hristiyanlığa dönüşü gelecektir.¹⁴

Bush yönetiminin Irak siyasetini belirlemede etkili olan ikinci eğilim, Ortadoğu'da ABD-İsrail çıkarlarının adeta özdeş kabul edilmesi. Amerikan yönetimleri bugüne kadar hep İsrail yanlısı oldu, ama aşırı sağının tutumunu İsrail yanlısı olarak nitelemek artık yeterli değil: Şimdi aşırı sağ ve ABD'nin mevcut yönetimi açıkça Likud'la tam uyum ve özdeşlik içinde bir siyaset çizgisi izliyor. Aşırı sağ, Saddam yönetiminin devrilmesini ve Irak'ın etkisiz duruma getirilmesini yıllardır savunuyordu. Mesela AEI şemsiyesi

altında çalışan ve Cheney, Rumsfeld ve Wolfowitz gibi isimlerin de yer aldığı *Project New American Century* (PNAC, Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi) adlı kuruluş daha Ocak 1988'de Başkan Clinton'a ilettiği bir mektupta bu talebi dile getirdi: "Irak konusunda tek kabul edilebilir siyaset, Saddam rejiminin askeri eylem yoluyla iktidardan uzaklaştırılması. Bu şimdi Amerikan dış siyasetinin amacı olmalı."

PNAC ve AEI'nin Ortadoğu siyasetine bakışı, kendi sözcükleriyle, şöyle:

"George W. Bush'un Başkan seçilmesiyle, PNAC kendi gündemini uygulamak için çok uygun bir konuma geldi. Gerekli olan tek şey, ülkenin sınırları içinde mahvedici bir terörist darbe, ulusun psikolojisinin dramatik biçimde sarsılmasıydı... Bush yönetimi şimdi, Irak savaşı nedeniyle yöneltlen eleştirileri savmakla meşgul... henüz Suriye, İran veya bölgedeki diğer potansiyel hedeflere karşı doğrudan eyleme girişmedi. Bizi izlemeye devam ediniz..."⁵⁵

"Likud yanlısı tavrı bir efsane haline gelen AEI, tarihte bir dönemde İsrail-Arap olaylarına eşit yaklaşan bir tartışma platformuydu. Ama bu, 1970'ler ve 1980'lerdeydi..."⁵⁶

Burada, aşırı sağın bir başka etkili stratejik araştırma kuruluşu Hudson Institute'ün yaptığı çalışmaları nasıl tanıttığına işaret etmek istiyorum. Çünkü İslam ülkelerinde yaşayanların, Kristol'un arzu ettiği gibi Amerikan gücünden "korku duymaları" için, tepelerine yok edici füzelerin yağması şart değil. Ben, aşağıdaki satırları okuyunca da korku ve dehşet duygularına kapıldım:

- ... [Hudson Enstitüsünün] araştırma programlarının bir parçası olarak, İslam dünyasını tamamen dönüştürecek siyasal ve ekonomik reform programları üzerinde çalışıyoruz.⁵⁷

ABD'nin Bush döneminde izlediği Ortadoğu siyasetinin anlaşılmasında en çok yardımcı olacak belgelerden biri, İsrail'de bir stratejik araştırma kuruluşu tarafından hazırlanan *2000'lere Doğru Yeni İsrail Stratejisi* ad-

lı rapor.⁸ İşçi partisine karşı seçimi kazanan Likud lideri ve yeni başbakan Netanyahu için 1996'da kaleme alınan rapor hem yazarlarının kimliği, hem de içeriği açısından gerçekten olağanüstü özellikler taşır.

Raporu kaleme alan sekiz kişilik çalışma grubunun bazı Amerikalı üyeleri, 2000'de Bush'un başkan seçilmesiyle beraber, Washington'da dış politikayı belirleyen etkili görevlere geldi. Çalışma grubunun başkanı Richard Perle savunma bakanlığında temel siyaset kararlarını oluşturan ve ABD'nin küresel stratejisini doğrudan etkileyen Savunma Siyaseti Kurulu başkanı oldu. Daha önce savunma bakan yardımcılığı (1981-1987) yapan ve bir ara Türkiye adına Washington'da lobi hizmetleri de yürüten Perle, Amerika'da aşırı sağ çevrelerin en ünlü yıldızlarından ve en etkili ideologlarından biri. Raporu hazırlayanlardan bir başkası Douglas Feith, savunma bakanlığında bakan Rumsfeld ve yardımcısı Wolfowitz'den sonra üç numaralı göreve geldi ve siyasi işlerden sorumlu müsteşar oldu. David Wurmser ise önce dışişleri bakanlığında uluslararası güvenlikten sorumlu müsteşar, daha sonra Başkan Yardımcısı Cheney'nin Ortadoğu'dan sorumlu güvenlik danışmanı oldu.

Başbakan Netanyahu'ya sunulan rapor *Tam Kopma (A Clean Break)* adını taşır ve İsrail'in izlediği siyasetin kökten değiştirilmesini önerir. Yeni siyaset, o güne dek izlenen "barış süreci" ve "barış için toprak" ilkelerini terk etmeli, onun yerine "kuvvet yoluyla barış" anlayışı üzerine kurulmalıdır. İsrail daha önceki hükümet döneminde izlenen barış siyaseti yerine kuvvete dayanan bir siyaset izlemelidir. Çünkü, yazarların anlayışına göre, Ortadoğu halklarının anladığı tek dil kuvvettir. İsrail bölgede stratejik öncülüğü almalı, çünkü kendi stratejik çevresini şekillendirebilecek güce sahiptir. Bu amaçla "Türkiye ve Ürdün ile yakın bir beraber çalışma içinde, kendisine dönük en tehlikeli tehditleri kuşatmalı, istikrarsızlaştırmalı ve geriletmeli."

Geriletilecek ülkelerden biri Suriye. Bu ülkenin Lübnan'da yer alan ve kendi topraklarındaki seçilmiş hedefleri vurulmalıdır. Suriye'nin pek çok zaafı vardır. Bütün bunlar Suriye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eder ve "Ortadoğu haritasının yeniden çizilmesinin başlangıcı olabilir." Suriye'yle ilgili gelişmeler "Irak'ta Saddam Hüseyin'in iktidardan düşürülmesine odaklanabilir: Bu kendi başına önemli bir İsrail stratejik hedefidir...

Irak'ın geleceği Ortadoğu'da stratejik dengeleri derinden etkileyeceği için, [Ürdün'de iktidarda bulunan] Haşemi sülalesinin Irak'ın geleceğini yeniden tanımlamaya dönük gayretlerini desteklemekte İsrail'in çıkarı vardır." Haşemi sülalesi Irak'ta iktidara gelirse, Necef üzerindeki etkisini kullanarak güney Lübnan'daki Şiilerin, Hizbullah, İran ve Suriye etkisinden kurtulmasını sağlayabilir. Çünkü "Şia'nın Haşemilerle güçlü bağları var: Şia öncelikle Peygamber ailesine bağlıdır ve Kral Hüseyin, ki damarlarında Peygamber'in kanı akar, doğrudan o sülalenin bir evladıdır."

Yazarların bölgedeki mezhep farklılıklarını istismar etme eğilimlerinin ne kadar şiddetli olduğu açık. Ama istismar etmek ve haritasını yeniden çizmek istedikleri bölgenin gerçekleri hakkında ne kadar bilgisiz ve o kültüre ne kadar yabancı oldukları da öyle. Filistin kökenli araştırmacı Khalidi'nin belirttiği ve Ortadoğu'yu biraz tanıyan herkesin bildiği gibi Hz. Ali Hz. Muhammed'in kuzeni ve damadıdır, ama Şiilerin bağlılığı sadece Hz. Ali soyundan gelenleredir.⁵⁹

"... diğer soylar, mesela Emeviler, Abbasiler veya Haşemiler, doğrudan veya dolaylı Peygamber Muhammed'in soyundan gelmekle beraber, din duyguları güçlü Şiiler tarafından aslında nefret edilir. Ayrıca, 1921'de İngilizler tarafından iktidara getirilmesinden 1958'de düşürülmesine kadar geçen otuz yılı aşkın süre boyunca Sunni Haşemi sülalesinin Şiilerle arasındaki düşmanlık da iyi bilinir."

Amerikan aşırı sağının, haritasını değiştirmek istedikleri bölgenin kültürü ve insanları hakkında bilgisizliğinin örnekleri çok. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve Japonya'da demokratik rejimler inşa edilirken Amerikan askerlerinin oynadığı rolü Irak için örnek gösterirler. Halbuki iktisadi gelişme, sanayileşme, eğitim düzeyi, kurumsal yapıların gelişmişliği, demokratik gelenekler gibi belirleyici özelliklerden hiçbirisi açısından 1940'ların Almanyası ve Japonya'sının günümüz Irak'ı ile kıyas kabul etmeyeceği, en temel düzeyde tarih bilgisine sahip olanların bilmesi gereken şeyler. Saddam Hüseyin devrildikten sonra, Irak halkının işgalci Amerikan askerlerini, mecazi değil gerçek anlamda, kucak açarak ve çiçekle kar-

şılacağını hesaplıyorlardı. Saddam sonrası planlamaları, gönderilen asker sayısı vs ona göre idi. Direniş çok şaşırdılar!

Bu gerçekten müthiş raporun en hayati önerilerinden biri, yeni stratejinin bölgedeki tehditlere karşı sadece mukabele etme değil, düşmandan açık tehdit gelmeden önce harekete geçme ilkesini (*principle of preemption*) de içermesi. Netanyahu ve özellikle onu izleyen Şaron döneminde bu raporda önerilenler İsrail'in siyaseti, Bush'un başkan seçilmesi ve özellikle 11 Eylül saldırısından sonra da Washington yönetiminin politikası oldu.

ABD'nin Bush dönemi Ortadoğu siyaseti şimdi şöyle özetlenebilir: Bölgede İsrail'e yönelik tehditlerin asgari düzeyde tutulması bu siyasetin birinci önceliği. Bu amaçla, Ortadoğu'da ABD ile iyi ilişkiler içinde bulunmayan ve bağımsız hareket edebilecek ülkelerden İsrail'e yönelebilecek tehditler mümkün olan her türlü yöntem kullanılarak bertaraf edilmeli. Raporda kullanılan sözcüklerle: O ülkeler *kuşatılmalı, istikrarsızlaştırılmalı ve geriletilmeli*. Başvurulacak yöntemler, o ülkelerde ABD'ye uyumlu yönetimlerin işbaşına getirilmesi, sahip oldukları etkili silahlarının yok edilmesi veya o ülkenin siyasi yapısının değiştirilerek, gerekirse parçalanarak, zayıf düşürülmesi olabilir.

Bölgede İsrail'e karşı öncelikle tehdit oluşturan üç ülke İran, Irak ve Suriye. O nedenle Irak'tan sonra hedefte İran ve Suriye var. İran'a karşı Irak savaşı gibi bir savaş zor. Hedef, İran'ın nükleer silaha sahip olmasını engellemek. Ne mevcut mollalar yönetiminin, ne ilerde İran'da iktidara gelmesi tasavvur edilebilecek bir başka yönetimin, görecekleri karşılığın korkunçluğu dikkate alınırsa, ABD'ye bir nükleer saldırı planlaması söz konusu olamaz. Esasen nükleer silaha sahip olsa bile, İran'ın o silahlarla ABD'yi vurabilecek teknik yeteneğe yakın gelecekte sahip olması da mümkün değil. İran'ın nükleer silah arayışının muhtemel ilk hedefinin daha yakın coğrafya içinde olacağı belli.

Bölgenin diğer önemli üç ülkesi Arap dünyasının siyasi lideri Mısır, en zengin petrol kaynakları üzerinde oturan Suudi Arabistan ve nükleer silaha sahip tek İslam ülkesi Pakistan. Bu üç ülkede de demokrasi yok, ama ABD'ye yakın yönetimler iş başında. O nedenle, Amerika'nın demok-rasi ve özgürlük projesi, şimdilik bu ülkeleri kapsamaz. Bu üç ülkeden her-

hangi birinde farklı anlayışta bir iktidar işbaşına gelirse, yeni rejim demokratik olsun veya olmasın, o ülkenin hemen ABD'nin yeni ve öncelikli hedefi olacağı muhakkak.

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik bu siyasetinin ve ikinci Irak savaşının sonuçları ise her bakımdan vahim: ABD'nin müdahalesinden sonra bölgede uluslararası terörist örgütler için koşullar önce olduğundan daha elverişli. Bölge ülkelerinde demokratik gelişme için koşullar önce olduğundan daha uygun değil, daha engelleyici. Çünkü Amerika'nın haksız ve kanlı savaşı, bölgede demokrasiden yana olanların değil, demokrasi karşıtı güçlerin konumlarını pekiştirmesine hizmet ediyor. Nükleer bir Armagedon savaşı için riskler dün olduğundan çok daha fazla.

Görüldüğü gibi, Amerika'nın Irak'a saldırmasının arkasında güçlü siyasal ve ideolojik nedenler var. Özellikle 11 Eylül saldırısından sonra, bu nedenler Amerika'nın Ortadoğu siyasetinde belirleyici bir ağırlık kazandı ve Irak savaşı beklenen bir gelişmeydi.* Bu durumda Türkiye'nin kuzey cephesinin açılmasına izin vermemesi, sadece askeri hareket planlarının değişmesine yol açabilirdi. Böyle bir durumda, hele saldırının başlamasına kısa süre kalan o günlerde, ABD'nin savaştan vazgeçebileceğini hayal edebilmek için, yukarıda özetlediğimiz gelişmelerden hiç haberdar olmamak gerekirdi.

Temel çıkış noktaları yukarıda anlatılan bir Ortadoğu siyaseti ekseninde, Türkiye'nin ABD ile stratejik bir ortaklık yürütebilmesinin mümkün olmadığı herhalde aşikâr. Ama Türkiye'nin dünyanın en büyük ekonomik ve askeri gücü ABD'yle bir gerginlik ve sürtüşme içine girmesi de asla düşünülemez. Türkiye'nin hayati çıkarları ABD ile iyi ilişkileri gerektiriyor. Bu iyi ilişkilerden Türkiye bugüne dek önemli kazançlar elde etti, gelecekte de elde edebilmeli. O nedenle ABD ilişkilerini dostça, dengeli, fakat Ortadoğu'daki vahim yanlışlara ortak olmadan sürdürmek zorunda. Bu açıdan bakıldığında, yozlaşmış partiler düzeninin bol bol sağ-

* 11 Eylül 2001 saldırısı üzerinden sadece birkaç gün geçtikten sonra, Ankara'da yayın yapan bir yerel radyo konuşmasında, ABD'nin öncelikle Afganistan'a saldırarak Taliban rejimini devireceğini, ardından da Saddam'ı devirmek üzere Irak'a saldıracağını söylemiştim. Daha sonra açıklanan bilgiler, Amerikan yönetiminin de en üst düzeyde Irak'a saldırı konusunun tam da o günlerde görüşülmeye başlandığını doğruladı.

duyudan yoksun önermeler ve siyasetler üretmesi endişe verici. Bunun bir başka örneği, ana muhalefet partisi CHP'nin, Irak savaşı başlamadan hemen önce Türkiye'nin Kuzey Irak'a 100.000 askerden oluşan bir güç konuşlandırması önerisiydi.

ABD siyaseti Irak'ta tam anlamıyla bir çıkmaza saplanmış durumda. Irak'ı kontrol etmelerinin mümkün olmadığını ancak iş işten geçtikten sonra gördüler. Ama Vietnam'da yaptıkları gibi bırakıp gitmeleri kolay değil, çünkü İsrail'in güvenliği söz konusu. ABD'nin çekilmesine neden olan güçlerin, hemen ardından kendilerine daha cesur hedefler seçeceği muhakkak. Şimdi ABD'nin sunduğu yeni amaç olan Irak'ta demokrasinin kurulması da zor bir hedef. Eğer bu zayıf olasılık gerçekleşse bile, Irak'ta yönetim, nüfusun %60'ından fazlasını oluşturan Şiiilerin eline geçecek ve İran'ın etkisi artacak. Irak'ta ve bölgenin her yerinde Şiiiler, genellikle, Amerika ve İsrail'e en sert biçimde karşı olan kesimi oluşturuyor. Zaten Irak'ta veya başka herhangi bir bölge ülkesinde demokratik seçimler sonunda iktidara gelecek yönetimlerin ilk işlerinden biri, büyük olasılıkla, Amerikan askerlerinin ülkelerini terk etmesini, Amerika'nın İsrail'le özdeşleşmiş siyasetini değiştirmesini ve adil bir Filistin-İsrail barışının kurulmasını istemek olacak. Amerika bunlardan hangilerini kabul edecek?

Irak'ta ülke fiilen parçalanmış durumda. Bir federasyon formülü üzerinde taraflar anlaşabilse bile, yürütülmesi son derece zor. Parçalanmışlığın en açık göstergesi, tarafların ayrı ayrı oluşturduğu askeri kuvvetler. Kuzeyde Kürtler 90.000 civarında peşmergeden oluşan bir silahlı kuvvete sahip. Güneyde Şiiilerin oluşturduğu Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'ne bağlı ve İran tarafından eğitilmiş Bedir Tugayları ve radikal Şii lider Mukteda el-Sadri'ye bağlı Mehdi Ordusu bulunuyor. Amerikan işgaline karşı direnişi yürüten Sünnilerin silahlı örgütlenmesi, yeraltından yürütüldüğü için tam bilinmiyor. Ama onların şimdi Irak'taki üçüncü bağımsız askeri kuvveti oluşturduğu belli.

Dünyanın rakipsiz askeri gücü Amerika'nın yanırları, yakın gelecekte Ortadoğu'da daha çok barışa ve refaha değil, ne yazık ki daha çok kan ve felakete yol açabilir. Bağımsız Kürt devleti kurulması dahil hangi nedenle olursa olsun, geniş bir uluslararası oybirliği içinde olmaksızın

Türkiye'nin, Ortadoğu'nun bilinmez risklerle dolu ortamında askeri bir harekâta kalkması asla düşünülmemesi gereken bir seçenek. Bunun tek istisnası, başka bir ülke toprağının Türkiye'ye yönelik saldırılar için bir geri üs olarak kullanılması. Türkiye'nin kendi toprak bütünlüğüyle ilgili tedirginliğini gidermesinin yolu yabancı topraklarda savaş yapmaktan değil, kendi içinde demokrasi, insan hakları, refah devleti ve komşularıyla iyi ilişkilerden geçiyor. Maceracılıktan uzak bir dış siyasetten geçiyor.

ZAMAN AZ KALDI

YAYGIN BİR YOZLAŞMA

Türkiye’de partiler düzeni ağır hasta. Bu hastalık giderilmeden ülkenin iyi yönetilmesi, tesadüfen görülebilecek kısa dönemler hariç, zor. İncelediğimiz DSP’nin sadece bir örnek olduğunu unutmayalım. Çürüme tek bir partiyle sınırlı olsaydı, zaten sorun olmazdı. Söz konusu olan, siyasi partiler düzenini kapsayan yapısal bir hastalık.

Türkiye’nin son on yıllarda kötü yönetilmesinin en güçlü simgelerinden biri, Süleyman Demirel. Bu çalışmada üzerinde durduğumuz dönemde, ülke yönetiminde Türkiye gemisinin dümenini ondan daha çok tutan bir politikacı olmadı. İlk kez 1965’te başbakanlığa geldi, 1997’ye kadar toplam 11 yıla yakın başbakanlık, sonra 7 yıl cumhurbaşkanlığı yaptı. Aslında Demirel’in her düşüşten sonra tekrar başa geçmesi ve bu sürecin neredeyse onun tüm partililik yaşamını kapsamaması, ülkedeki siyaset kurumlarının bozuk işleyişinin bir başka önemli göstergesi. Doğrudan yönetim görevi olmayan cumhurbaşkanlığı dönemi hariç tutulursa, 1965-1993 arası zamanın yaklaşık %40’ında Demirel başbakandı. İkinci bölümde ayrıntılarıyla gördüğümüz başarısız neticelerin, Türkiye’nin uluslararası yarışta hep geriye düşmesinin en önde gelen sorumlularından biri Demirel yönetimleri idi.

Dünyanın hızla değiştiği, Doğu Asya’da hızlı bir kalkınmanın yaşandığı, Güney Avrupa’da Yunanistan dahil Akdeniz ülkelerinin Avrupa’yla bütünleştiği yıllarda Demirel ekonomide, eğitimde, demokrasi gibi siyasal konularda veya başka alanlarda Türkiye’nin şiddetle ihtiyaç duyduğu değişime önderlik etme ihtiyacını karşılayamadı. *Hilal ve Yıldız* kitabının yazarı Stephen Kinzer’e göre, Demirel “en fazla imkana sahip olmasına rağmen en azını veren lider.”

Fakat Demirel, sadece en azını veren lider olmakla kalmadı, partisi içinde farklı seçeneklerin çıkması olanağını hep boğdu, önceki bölümlerde

anlatılanlara benzer yöntemlerle, kendisine rakip gibi gördüğü herkesi tasfiye etti. Demirel, büyük olasılıkla son yılların en büyük sorumluluğu kendisine ait olduğu için, sadece kendi döneminde değil, Türkiye'nin her zaman en başarılı ülkelerden biri olduğunu söyler. Bu iddialarını bazen soyut görüşler, bazen somut gibi görünen, ama hangi verilere dayandığı tam belli olmayan iddialar üzerine kurar:

- Türkiye, geçen 50 sene zarfında yılda % 4,5 kalkınmayı sağlayabilmiş 5 sayılı ülkeden biridir.²

Demirel'in bu iddiası da doğru değil. Türkiye'nin elde ettiği gerçek neticeleri ikinci bölümde gördük. En başarılı beş ülke arasında olmak bir yana, Avrupa'da ve dünyada kendisiyle kıyaslanabilir ülkeler arasında en sonda. Dünyanın bütün ülkeleriyle kıyaslandığında dahi, yeri açıkça kaybedenler arasında. Demirel'in bu tip tartışmalarda kendini köşeye sıkışmış hissettiği zaman, son olarak başvurduğu bir yol var:³

- ... Demirel'i kusurda başkaları ile eşleştirmek yazarların adeti haline gelmiştir... bizim karar mekanizmaları başında Hükümet Başkanı olarak bulunduğumuz tarihler şöyledir:

Ekim 1965 – Mart 1971

Mart 1975 – Ocak 1978

Ekim 1979 – Eylül 1980

Kasım 1991 – Mayıs 1993

'Yakın siyasal tarihimizde Demirel'in kaçırdığı fırsat nedir?' sorusuna bir açıklık gerekmektedir... Benim başında bulunduğum hükümetlerin sorumluluk taşıdığı dönemlerde, 'kaçırılmış', 'önemsenmemiş' veya 'görmezlikten gelinmiş' bir fırsat yoktur.

Bir başka deyişle, Türkiye kötü yönetilmiş olsa bile, o başkalarının kusurudur ve Demirel'i o kusuru taşıyanlarla aynı kefeye koymamak gerekir. Ben sadece şu dönemlerden sorumluyum, varsa kusurum söyleyin, diye meydan okur. Ama bu, boş bir meydan okuma.

Demirel'in kusuru ülkeyi kötü yönetmesi. Bunun en açık kanıtı da, bizzat kendisinin sorumluluk taşıdığı dönemde Türkiye'nin kalkınma yarışında en geride kalması. 1965-1993 arasında, kendisinin de yukarıda belirttiği gibi, yılın tamamında veya büyük kısmında sorumluluk taşıdığı 10 yıl var: 1966-70, 1975-77, 1980 ve 1992. Bu on yıl boyunca, Türkiye'de ve daha önce belirlediğimiz Türkiye'yle kıyaslanması mümkün 15 Avrupa ülkesinde elde edilen ortalama kişi başına milli gelir artışı oranları şöyle:

Tablo 6.1. Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de kişi başına ortalama milli gelir artışı
(Demirel hükümetlerinin yönetiminde bulunduğu 10 yıl için: 1966-70, 1975-77, 1980, 1992)
(Kaynak: PWT, Penn World Tables, cari Amerikan dolarıyla)

	Yıllık ortalama artış (%)
Norveç	11,5
Portekiz	11,0
Hollanda	10,7
Avusturya	10,5
Belçika	10,4
İrlanda	9,9
İtalya	9,9
Yunanistan	9,8
İsveç	9,5
Fransa	9,5
Danimarka	9,3
İspanya	9,0
İngiltere	7,9
İsviçre	7,2
Finlandiya	6,6
Türkiye	5,0
Ortalama (Türkiye hariç)	9,5
Ortalama/Türkiye	1,88

Yukarıdaki tablo, Demirel'in iddialarının geçerli olmadığını kanıtlar. Yılın tamamında veya büyük kısmında hükümet başkanı olarak sorumluluk taşıdığı 10 yılda:

- Türkiye kendisiyle kıyaslanılabilir tüm Avrupa ülkeleri arasında kalkınma yarışında açık farkla sonuncu.
- Türkiye'nin kalkınma yarışında elde ettiği netice, 1960-2000 arasında elde ettiği ortalama neticeden bile daha kötü. Bu sonuç, yukarıda verilen Tablo 6.1 ile aynı kaynağa dayanılarak aynı ülkeler için derlenen ve Ek 1'de verilen Tablo I ile kıyaslandığında açıkça görülür. 1960-2000 arasında Türkiye'de kişi başına yıllık gelir artışı Avrupa ortalamasının %57'si iken (Ek1, Tablo I'den: $4,5/7,9=0,57$), Demirel döneminde aynı değer %53 oldu. (Tablo 6.1'den: $5,0/9,5=0,526$). Bu da gösteriyor ki o dönemde Türkiye kendi ortalama başarısının gerisinde kaldı.
- Avrupa ortalaması ile Türkiye arasındaki fark da açıldı: 1960-2000 arasında Avrupa'da kişi başına ortalama gelir Türkiye'den yılda %3,4 daha hızlı artarken (Ek1, Tablo I'den: $7,9-4,5=3,4$), Demirel döneminde bu fark yılda %4,5'e çıktı (Tablo 6.1'den: $9,5-5,0=4,5$). Bu sayılar açıkça, Demirel döneminde Türkiye'nin kendi ortalamasından daha kötü yönetildiğini gösteriyor.

Demek ki, Süleyman Demirel'in *"beni kusurda başkalarıyla eşleştirmeyin"* iddiası boş. Demirel, ortalama olarak, başkalarından daha kusurlu.

Merkez sağın bir başka önde gelen ismi Turgut Özal'ın önderliğindeki ANAP da bir kişi partisi olarak kuruldu ve hiçbir zaman kurumsal bir yapıya sahip olmadı. Zaten Özal'ın öyle bir arayışı da yoktu. Özal'dan sonra ANAP sürekli eridi ve bitti.

Yozlaşmış partiler düzeninde merkez sağda liderliği bir dönem Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller yüklendi. Değişen bir şey olmadı, bu iki lider için de siyasetin öncelikli amacı kişisel konumlarını pekiştirmek, o nedenle bir an önce diğerini bitirmektir. O arada üzerinde tam anlamıyla anlaştıkları bir konu, kendi partilerinde bulunan nitelikli, ülkeye başarıyla hizmet

etmiş ve edebilecek siyaset adamlarını tek tek temizlemek oldu. Esasen bu, sağda veya solda, bütün parti liderlerinin anlaştıkları bir konudur. Çünkü liderler için öncelikle söz dinleyen, kişisel konumları için tehdit yaratmayan kişiler gerekir ve liderin istediklerini temizlemesi kadar kolay bir şey yoktur.

Birbirini tüketmek için uğraşırken aynı seçimde Yılmaz ve Çiller ikilisinin beraber tükenmesi kaderin bir oyunuydu, ama Türkiye açısından pek önem taşıdığı söylenemez. Fakat ülke açısından sarsıcı olan, merkez sağda yer alan iki partinin, bir ana siyasi akımın kuruması oldu.

Merkez solda ülkenin en eski partisi CHP de şimdi yozlaşmış partiler düzeninin mükemmel bir parçası. Tek kişinin mutlak egemenliği, kurumsal işleyişin bulunmaması, kurallara göre değil kişisel tercihlere göre yönetim, aşırı merkezîyetçilik ve yetkisi bulunmayan zayıf yerel örgütler gibi o düzenin başlıca özellikleri CHP için de geçerli.

En uzun süre genel başkanlık yapan İsmet İnönü döneminde CHP, yerleşmiş gelenekleri olan, kurallara göre yönetilen bir partiydi. İsmet İnönü yasalar ve kurallara uyulması konusunda son derece titiz, eski deyimle *meşruiyetçi* bir siyaset ve devlet adamıydı. Öyle olmasaydı, 1970'lerde CHP'de sosyal demokrat doğrultuda bir dönüşüm asla gerçekleşmez, Türkiye'de siyasal modernleşmenin önemli bir başarısı sekteye uğramış olurdu. Ecevit de, eğer kendisinin daha sonra DSP'de uyguladığı yöntemler CHP'de uygulansaydı, İnönü'ye rağmen asla genel başkan olamazdı. Ecevit'in kaba uygulamaları bir tarafa, bunların küçük bir bölümüne dahi baş vurmuş olsaydı, İsmet Paşa'yı kim yerinden oynatabilirdi ki?

İnönü, cumhuriyeti ve partiyi kuran Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı olmasından, tarihten gelen bir otoriteye sahipti. Tek parti döneminin milli şefiydi. İnönü'nün her zaman, yazılı olmayan, tüzük kurallarında bulunmayan bir gücü oldu. CHP'de parti içi demokrasinin işleyişinde elbette sorunlar vardı. Ama 1960'lara ve 1970'lere gelindiğinde, pek çok zaafına rağmen CHP bir kurum olma yolunda önemli bir evrim geçirmişti. İnönü'nün CHP'si kurallara göre yönetilen bir partiydi. Adaylar ön seçimle belirlenirdi. Genel merkez adayların belirlenmesinde bazen ağırlığını koyar ve istediği sonucu alırdı, ama pek çok kez de yerel örgütlerin dediği olur-

du. Mesela 1977 milletvekili seçimlerinde örgüt işlerinden sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı İsmail Hakkı Birler, seçim bölgesi Tokat'ta önseçimi kaybetti, ama "mebus olmaktan" daha önemli değerler olduğunu biliyordu, sonucu olgunlukla karşıladı ve sorun olmadı.

Üyelik işleri, Türkiye'nin zor koşulları nedeniyle bütün partiler için en sorunlu konulardan biridir. Ama 1980'den önce CHP'de üyelik işleri de düzene girmeye başladı. Genel merkezde bilgisayarlı bir parti kütüğü oluşturuldu. Kimlerin üye olduğu açık, güvenilir ve belgeye inilebilir şekilde izlenebilecek bir düzene kavuşturuldu. Bu, üye hukukunun sağlanması ve parti içi demokrasinin işlemesi için büyük bir adımdı. 1960'larda ortanın solu hareketiyle beraber, belki de ilk kez, ilçe ve il kongrelerinde yaygın sayılabilecek ölçüde fikir tartışmaları yapılmaya başladı. Zaten ortanın solu hem fikir içeriği olan, hem de örgüte dayalı bir hareketti. İsmet İnönü'nün CHP'sinde yaygın sahte üye yazımları, düzmece delegeler, hukuk ve tüzük hiçe sayılarak yapılan keyfi uygulamalar olmazdı. Türk siyasetinin bugün bildiğimiz pek çok yüz karası, mesela okus pokuşçuluk adıyla bilinen yaygın hilekârlık, sahte belgeler düzenleme ve sahte üye yazımları İnönü'nün CHP'sinde olmazdı. Bu yüz kızartıcı uygulamalar CHP'de Ecevit genel başkan olduktan sonra başladı. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, 1970'lerin sonuna gelindiğinde CHP, bütün eksiklerine rağmen, 21. yüzyılın başında sahip olduğumuz partilerin hepsinden daha güçlü bir kurumsal yapıya sahipti.⁴

CHP içindeki sosyal demokrat hareketin lideri ve partinin üçüncü genel başkanı Ecevit 1980 sonrasında DSP'yi kurduğunda, İnönü'nün sağladığı yasalara ve kurallara göre yönetim anlayışını tehlikeli ve değersiz şeyler olarak gördü. Sonuç DSP oldu. 1980'lerde bir başka İnönü SHP'nin liderliğini yaptı. Erdal İnönü'nün partisinde *meşruiyetçi* bir yönetim anlayışı vardı ve parti içindeki en etkili hizip lideri Deniz Baykal demokrasi ve hukuk teminatından sonuna kadar yararlandı. Kendisi CHP'ye genel başkan olunca, aynen Ecevit gibi, en çok kendisinin yararlandığı demokrasi ve hukuk temelinde yönetim anlayışını yok etti; demokrasi ve hukuk artık ona lazım değildi.

Parti politikalarını oluşturmak tek başına Genel Başkan Baykal'a ait bir imtiyaz. Tüzüğe göre parti meclisi, kurultaydan sonra en yüksek karar ve

yürütme kurulu. Beş dönem parti meclisi üyeliği yaptım, Altan Öymen'in genel başkanlık yaptığı kısa süre hariç, parti meclisi toplantılarının hiçbirinde ülke sorunlarıyla ilgili tek bir politika müzakeresi yapıp karar alınmadı. Tüzüğün açık hükmüne göre, partinin her seçim öncesi yayınladığı seçim bildirgesini parti meclisi hazırlar. 2002 seçimlerinde yayınlanan seçim bildirgesi, nezaket gereği olsun, parti meclisinin bilgisine dahi sunulmadı.

2002 seçimlerinden sonra 72 kişilik parti meclisinde, Baykal'dan bağımsız hareket eden çok az kişi kalmıştı. Daha çok genel başkanın uzun açış ve kapanış konuşmalarıyla geçen ve iki ayda bir yapılan parti meclisi toplantılarında örgütlerin görevden alınması, disiplin işlemleri gibi zorunlu konular görüşülür ve en çok 4-5 karşı oy çıkardı. Ama Baykal bu durumdan bile rahatsızdı. 2003 kurultayında blok liste uygulamasını getirdi. Şimdi CHP'nin parti meclisinde oylamalar %100 Baykal'ın istediği doğrultuda sonuç veriyor.

Baykal'ın CHP'sinde önseçim yapılmaz, siyaset oluşturma ağırlığı bulunmayan örgütler yerel ve genel seçimlerde kendi adaylarını da belirleyemez. Son genel seçimlerde Hikmet Çetin, Ertuğrul Günay, Altan Öymen gibi parti ve ülke kamuoyunda bilinen deneyimli partililer yerine Baykal, bir bölümü partili bile olmayan, aralarında kendi akrabaları ve yakınlarının bulunduğu, tamamen kendine bağlılık ölçüsüne göre belirlediği kişileri milletvekili listelerine yerleştirdi. Bunun bir nedenini Ertuğrul Günay'a şöyle açıklayacaktı:

- Bir kriz döneminde benimle bilek güreşine tutuşacak kişileri milletvekili yapmayacağım... önlemlerimi alıyorum.

Üçüncü bölümde, siyaset bilimci Michels'in geliştirdiği oligarşinin çelik yasasının bizim partilerimiz için geçerli olmadığı anlatıldı. Ancak bizde geçerli bir başka yasa var: *Manipülasyonun çelik yasası*. Bu yasaya göre, bir liderin sahip olduğu halk desteği ne kadar düşerse, lider partisi içinde o kadar güçlenir. Halk desteği azalınca, parti içindeki desteğin de azalması beklenir. Ama bizde tersi olur. Çünkü parti içinde işleyiş demokratik ilkelere göre değil, manipülasyonla yürütülür. Durumun kötü olduğunu gören lider her zaman olduğundan daha sert önlemler almaya başlar. Daha

önce anlatılan oyunlarla ve masa başında belirlenen delegeler daha sıkı kontrol edilir ve liderin daha sadık adamları arasından yazılır. Böylece, halk desteği iyice düşen bir liderin, mesela kurultayda her zaman aldığından daha yüksek bir oyla tekrar seçilmesi hiç şaşırtıcı olmaz.

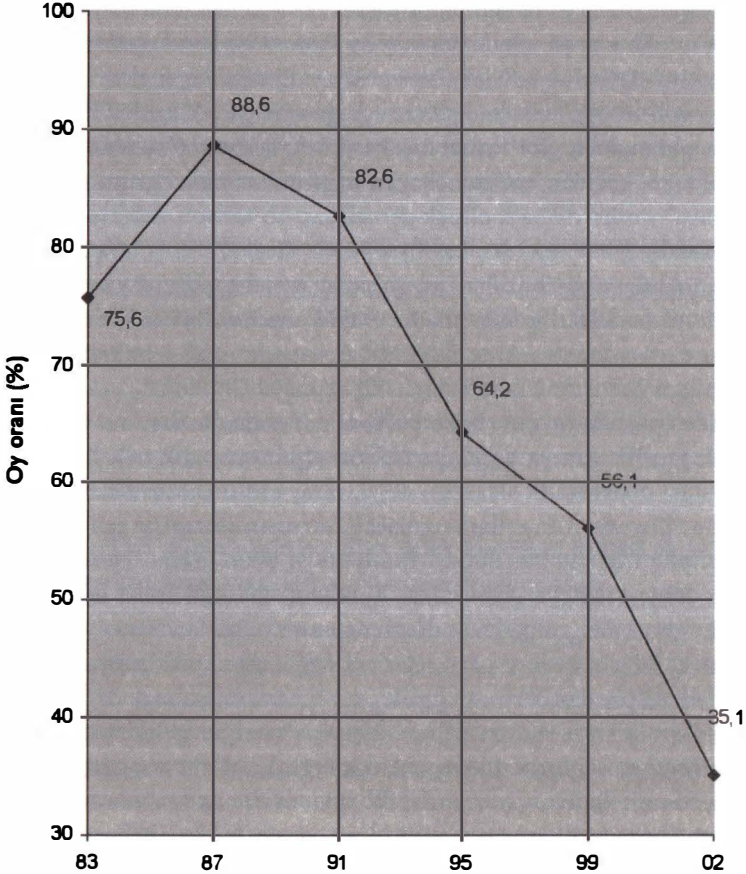
Ayrıntılı bir şekilde izlediğimiz DSP ile Baykal'ın CHP'si arasında, iki genel başkanın değişen kişisel tarzları dışında, pek fark kalmadı. Ecevit ve Baykal'ın bir başka ortak özelliği, 1980 sonrasında sosyal demokrat siyasetin hep ön planında olmalarına rağmen, siyasal veya toplumsal bir vizyonu temsil etmemeleri. Son 25 yıl içinde ikisinin de Türkiye'ye sunduğu bir ufuk olmadı. Ecevit ve Baykal arasındaki benzerlikler diktatörlük hevesi ve siyaset anlayışıyla sınırlı değil, psikolojik alanda da geçerli. Şimdi artık CHP'de hainler, ihanet, komplolar gibi siyaset dışı kavramlarla siyasi olayları açıklamak giderek daha sık görülen bir tarz. Baykal'a göre, her siyasi grup içinde bir "ihanet kotası" vardır, dikkatli olmak gerekir. 20-30 milyon dolar veren, partiyi satın alabilir (CHP için biçilen fiyat bizzat Baykal'a ait). Mustafa Sarıgül'ün aday olduğu 2005 kurultayında yaşanan genel başkanlık yarışı asla siyasi bir mücadele değil, bir kuşatmadır. Büyük medya CHP'yi hedef seçmiş ve kuşatma altına almıştır. Amerika CHP'ye karşı komplo içindedir, çünkü İncirlik'i kullanmak istemektedir ve en büyük engel CHP'dir.⁵

Bu her partide yaygın çürüme içinde genel merkezler evet efendilerden oluşan bir yuvaya dönüşür, liderin etrafı en sadık neferlerle örülür. Artık orası demokratik siyasetin değil, saray entrikalarının sahnelendiği mekândır. Kurumlar kurallara uyulacağı varsayımı üzerine çalışır, saray yönetimi şüphe üzerine kuruludur. Bunu en iyi bilen bizzat liderin kendisidir. O nedenle kimseye güvenmez. Kendisini giderek tecrit edilmiş ve yalnız hissetmeye, her gölgede bir düşman aramaya başlar. Saray yönetiminin başındaki liderin sadece parti içindeki değil, dışındaki dünyayı algılamasında da komplo teorilerinin ağırlıklı yer tutması nedensiz değildir.

Yozlaşmış siyaset düzeninin bir parçası haline gelen merkez sol partiler de merkez sağ gibi tükeniş sürecine girdi. Merkez sağda ve solda yer alan partilerin toplam oy oranındaki şiddetli düşüş aşağıdaki çizimde gösteriliyor. Siyasi istikrarın temelini oluşturması beklenen bu partilerin toplam oy oranı %90 civarında iken, şimdi sadece üçte bir. İslamcı, aşırı

milliyetçi, etnik temelde siyaset yapan ve diğer marjinal partilerin toplam oyu, son seçimlerde üçte iki oldu. Ülke açısından sağlıklı ve istikrarsız bu yıkımın başlıca nedeni, seçmen kitlesinin büyük gövdesini temsil etmesi beklenen partilerin hepsinde görülen yagın kurumsal çürüme.

Çizim 6.1. Merkez sağ ve sol partilerin toplam oylarında değişim
(1983 için ANAP, HP; diğer seçimler için ANAP, DYP, SHP (CHP), DSP toplamı)

Merkez solda yer alan iki partinin genel merkez yönetimlerinde çalıştım. Yıllar boyu tek bir konuda söz alıp konuşmayan, istisnasız her oylamada genel başkanıyla beraber elini kaldıran ve indiren, onun gözünün içine yakaran ifadelerle bakıp duran, gözüne girmek için çırpınan, fakat hayatında köyde veya kentte seçmene dönük hiçbir bağımsız çalışma içinde bulunmamış pek çok “siyasetçiyle” beraber görev yaptım. Çoğu yaptıkları işin gereğini yerine getirdiklerini, siyasetin zaten bu olduğunu düşünüyor-du. Bu davranışlar ödüllendiriliyordu. Parti içinde ve dışında değişik görevlere getiriliyor, yerel yönetici, belediye başkanı, milletvekili oluyor, öylelikle yaptıkları işin doğruluğuna inançları pekişiyordu.

Yozlaşmış partiler düzeninin doğurduğu pek çok çarpık sonuçtan bir başkası, böyle bir sakat siyaset anlayışını özendirilmesi. Partiler siyasetin okulu, ülke yönetimine katkı yapmak isteyen insanların bunu öğrendikleri yer. Siyasete 1980 sonrasında başlamış ve deneyim kazanmış bir siyasetçi kuşağımız var. İlk siyasi eğitimlerini ilçe ve il örgütlerinde, genel merkezlerde kazanan bu kişilerin büyük çoğunluğu, siyaset diye sakat ve hastalıklı bir meslek öğrendi. Şimdi mutlak itaati, kişiliğini teslim etmeyi, düşüncelerini söylemek yerine gizlemeyi, hedefe ulaşmak için planlı ve hiç sıklımadan yapılan dalkavukluğu siyaset sanan bir profesyonel siyasetçi ordusu var.

Bunların bir bölümü kurnaz: Siyasette önce gizlenmek, güçlü bir konuma gelmek, gerçek düşünce ve kimliği ondan sonra açıklamak gerekir diye düşünür. Hiç katılmadığınız durumlarda bile gerçek düşüncelerinizi saklamanız, işi idare etmeniz, güçlü bir konuma geldikten sonra, mesela milletvekili olduktan sonra ortaya çıkmanız gerekir. Parti meclisi toplantılarında söz alıp konuştuğumda bazen arkadaşlarım, iyi niyetle kolumdan tutup çekerti:

- Sus şimdi yine konuşma, otur yerine. Seçimler geliyor, seni milletvekili adayı yapmayacak. Önce milletvekili ol, sonra konuşursun...

Bu kişilerin davranışlarını açıklamak için kullandığı yaygın bir ifade şöyle:

- Siyaset yapıyoruz, yaa...

Fakat bazı ağır durumları, “siyaset yapıyoruz, yaa...” diyerek dahi açıklayabilmek mümkün olmaz. İşin daha üzücü yönü, böyle ağır vakalar daha çok en seçkin kesimlerden çıkar.

Uzun yıllar dışişleri bakanlığında çalışmış, dünyanın en önemli başkentlerinde büyükelçilik yapmış ve devlet hizmeti içinde gelebileceği en yüksek görevlere gelmiş bir diplomat, emekli olduktan sonra gazetelerde düzenli köşe yazıları yazmaya başladı. Daha çok dış ilişkiler ve jeostrateji üzerine yazar, ama genel siyasi konulara da değinirdi. Siyasi partiler düzeyindeki çürümüşlük ve ülkenin iyi yönetilebilmesi için bu durumun muhakkak değişmesi gerektiği, zaman zaman işlediği konulardı:

- Türkiye’nin felç olan siyasi kurumlarına nasıl işlerlik kazandırılır?
... milletvekilini genel başkanına kul eden çarpık yasal hükümler, TBMM’de temsilin halktan tamamen kopuk olmasına yol açıyor. Bu durumda, milletvekili, seçmenin eğilimlerini ve iradesini TBMM’ye yansıtmak, onun çıkarları yönünde hareket etmek imkânına sahip olamıyor. Bu, iliğine kadar çürümüş sistem nedeniyeldir ki, TBMM ülkenin hiçbir sorununa çözüm üretemiyor... parti içi demokrasinin sağlanması ve milletvekillerinin iradelerini ipotek altına koyan uygulamaya da son verilmesi sağlanmalıdır.⁶

Yaşamının ileri yaşlarına gelmiş bu emekli diplomat, Genel Başkan Deniz Baykal tarafından listeye alındı ve CHP parti meclisi üyesi oldu. O göreve geldiğinde ben parti içi demokrasiyi ve CHP’nin kurumsallaşmasını savunabileceğimiz bir kişi daha yönetime girdi diye sevinç duydum.

Ama inanılır gibi değildi: O seçkin diplomat, o herhalde ikbal peşinde koşmaya hiç ihtiyacı olmayan, ileri yaşa gelmiş ve hayatta başka değerlerin de bulunduğunu en iyi idrak edecek konumda olması gereken kişi kamuoyu önünde imzasıyla savunduğu görüşlerin tam tersini yapıyordu. Hayır, sadece “bu iliğine kadar çürümüş sistem” içinde gözünü karpmadan yer tutmakla kalmadı. CHP gibi kökleri ve kurumsal gelenekleri olan bir partinin o çürümüş sisteme yamanması ve dönüştürülmesi için en büyük desteği verenlerden biri oldu. Partilileri “genel başkanlarına kul

eden" düzeni CHP'ye yerleştirmeye çalışan Baykal'ın o doğrultudaki her çabasına, her tüzük değişikliğine, her anti demokratik girişimine, hiçbir vicdani rahatsızlık duymadan omuz verdi, hiç duraksamadan sürekli oy verdi. Belli ki *mebus olmak* istiyordu. Oldu.

Bu bölümde son olarak, 12 Eylül askeri yönetimini izleyen dönemde kanserli hücreler gibi yayılan partiler düzenindeki yozlaşmanın bireysel düzeyde en büyük sorumlusunun Bülent Ecevit olduğunu söylemeliyiz. Onun oluşturduğu siyasi yapı 1980 sonrası oluşan çürümüş düzenin öncüsü, en keskin temsilcisi ve yatağı oldu. 1980 öncesinde Türk siyaset hayatında parti içi demokrasinin en iyi işlediği yer, bütün kusurlarına rağmen, CHP idi. Bütün eksiklerine rağmen kurumsal yapısı en güçlü parti CHP idi. Kurultayda genel başkan değişikliği gerçekleştiren tek parti CHP oldu. O partinin son genel başkanının, parti içi demokrasinin işleyişi sonunda genel başkan olabilen tek siyaset adamının kurduğu DSP o geleneğin temsil ettiği tüm değerlerin zıddının temsilcisi oldu. Bu çarpıcı gelişme, hepsi yeni kurulmuş diğer siyasi partileri derinden etkiledi.

Ecevit başında bulunduğu partinin tapusunu sonsuza dek cebinde tutmayı garanti etmiş görünüyordu. Üstelik oyu yükseliyordu ve bir süre sonra birinci parti oldu. Demek seçmen bazı şeyleri önemsemiyordu. Bunlar, diktatörlük hevesi besleyen hangi lidere çekici görünmez ki? Daha sonra iktidarda uğradığı hezimet de, o yapının bir sonucu olmaktan çok, onun kişisel beceri düzeyinin sonucu gibi görüldüğü muhakkaktı: *O beceremedi, ama iktidara gelirim ben yaparım*. Sosyal demokrat solda, mesela CHP içinde, bu tür çarpık algılamalar açıkça ve en üst düzeyde dile getirildi: Seçim sonuçları kanıtlıyordu ki, bir partinin DSP gibi olması başarı için asla engel değildi!

Kurumsal yapı ve işleyiş açısından CHP geleneğini korumak ve onu aşmak görevi son genel başkan olarak herkesten çok Ecevit'e aitti. Ama o böyle bir görev için değildi. CHP'yi aşmak bir yana, sadece kendi kişisel hesaplarına göre bir siyaseti tercih etti. Eğer Ecevit kurumsal işleyişi ve yapısı güçlü bir oluşuma önderlik etseydi, daha sonra sosyal demokrat kesimde hiç kimse, Baykal'ın CHP'de uyguladığı gibi bir kişisel yönetime herhalde teşebbüs dahi edemezdi. Şimdi Türkiye'de gerçek anlamda demokratik halk

katılımını öngören bir sosyal demokrat partinin kurulabilmesi, DSP öncesinde olduğundan daha zor. Çünkü aldatılan pek çok insanın değerleri aşındı, pek çok insan iyi şeyler yapılabileceğine, iyi bir sosyal demokrat parti kurulabileceğine inancını yitirdi. Sadece o kanatta değil, mesela Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller gibi sağın yeni liderleri arasında da Ecevit modelinin etkileyici olduğu, örnek alınacak ve ders çıkarılacak yönleri bulunduğu belliydi.

Eğer Ecevit konumunu DSP gibi bir kişi partisi için değil, İsmet İnönü'den gördüğü CHP gibi bir parti için seferber etseydi, hiç fazla iyimser olmadan şunlar söyleyebiliriz: O takdirde bugün, ülkedeki sosyal demokrat hareketin de, genel olarak siyasi partiler düzeninin durumu da, bugün olduğundan daha iyi olacaktı. Bunun sonucunda Türkiye de, hiç kuşkusuz, daha iyi bir noktada bulunacaktı. Ama Ecevit devşirme kapıkulları düzenine dayanarak başarılı olabileceğini, Türkiye'yi yönetebileceğini sandı. 21. yüzyılda Türkiye gibi bir ülkenin öyle yönetilemeyeceğini göremedi. Hepimiz bunun bedelini ağır ödedik, ödüyoruz.

Çözüm

Toplumsal ve siyasal olayların arkasında elbette kuvvetli bir şekilde örülmüş yaygın alışkanlıklar, kökleri derinlere uzanan damarların beslediği gelenekler var. Değişim kolay değil. Bazen toplumsal zihniyet ve tarihin etkisi ağır basar. Aileden işyerine veya ilkokuldan üniversiteye kadar toplumsal yapıların içinde demokratik anlayışın güçlü olmadığı bir gerçek. Toplumdaki kurumlar, kurallara bağlı işleyiş (kurum) örnekleri yaratmada zayıf kalıyor. Tepeden inmeci İttihat ve Terakki geleneği siyaset dünyamızın güçlü bir parçası. Bunlar hep doğru.

Ama bu doğrular, başka yanlışlar yapmamızın gerekçesi olmamalı. Birincisi, olaylara daha geniş bir toplumsal ve tarihsel açıdan bakmamız, kişilerin sahip olduğu bireysel sorumluluğu görmemizi engellememeli. İkincisi belki daha önemli: Geleneklerin ve geçmişin ağırlığını kabul ederken, yaşadığımız olayları toplumsal alışkanlıkların ve tarihin kaçınılmaz bir sonucu olarak görme tuzağına düşmemeliyiz.

Kurum geleneklerimiz ve demokrasi alışkanlıklarımız zayıf, ama başka alanlarda, siyasi partilerin yozlaşmış durumundan daha iyi pek çok

örneğe sahibiz. Daha önce işaret ettiğimiz TSK'ya ilaveten, devletin pek çok sivil kurumunu, kurumsal işleyişi giderek güçlenen büyük şirketleri, iç demokratik işleyişin siyasal partilerdeki gibi yozlaşmadığı meslek odalarını ve başka sivil toplum örgütlerini sayabiliriz. Hatta spor kulüpleri-miz dahi siyasal partilerimizden daha etkili ve başarıya dönük bir işleyişe sahip:

“Seçimler, gerçekten demokratik bir ortamda, centilmence bir yarış şeklinde gerçekleşiyor... kulüplerde başarısız liderler çoğunlukla yolcu ediliyor. Her seferinde değişim hâkim oluyor, yeni bir başlan-gıç yapılıyor... liderlik sultanı yok. Liderler gelip, muhtelif yöntem-lelerle delegeler üzerinde hâkimiyet kuramıyorlar... Siyasal partileri-mizin demokrasi geleneği ve kültürü bakımından neden spor ku-lüplerimizin gerisinde kaldıkları, Türk demokrasisinin izaha muh-taç sorularından biridir.”⁷

Partilerimizin mevcut yozlaşmış durumu kendi kültür gelenekleri-mizle ilişkili olmakla beraber, kesinlikle onların kaçınılmaz bir sonucu de-ğil. Bunun en açık kanıtı, diğer kurumlar bir tarafa, böylesine derin bir çü-rümüşlüğü daha önce partilerimizde görülmemiş olması. Şimdi bu küf sarmış yapıları iyileştirmek zorundayız. Partilerimizin içine kurumsal işle-yişin ışığını ve demokrasinin oksijenini salmak gerekiyor. Siyasal partileri-mizin çürümüş yapıları iyileşmeden, seçim sisteminde yapılacak değişik-liklerin de, bazen önerildiği gibi başkanlık veya yarı başkanlık sistemine doğru yapılacak değişikliklerin de Türkiye'nin daha iyi yönetilmesine fazla bir katkısı olmayacak. Her şeyden önce, kurumsal yapıya sahip güçlü siya-sal partiler gerekiyor. Giovanni Sartori'nin deyişiyle “düzenli ve verimli ya-pılar” gerekiyor.

İlk ve en önemli somut adımlardan biri Siyasal Partiler Yasası'nın değiştirilmesi. Toplumsal ve siyasal kurumların yenilenmesi, elbette sade-ce yasaları değiştirerek gerçekleşmez. Ama yasal değişiklik, o doğrultuda ciddi bir başlangıç katkısı sağlayabilir. Bu konuda önerilerde bulunmadan önce, partilerin iç işleyişiyle ilgili bazı basit bilgileri görmemiz gerek.

Partilerin iç işleyişi

Siyasi partilerde üç düzeyde kongre yapılır.

İlçe kongreleri: Mahalle ve köylerden seçilen ilçe kongre delegeleriyle yapılır. İlçe örgütü yöneticileri ve il kongresi delegeleri seçilir.

İl kongreleri: İl örgütü yöneticileri ve büyük kongre (kurultay) delegeleri seçilir.

Büyük kongre (kurultay): Genel başkan ve genel merkez yöneticileri seçilir.

İyi bilindiği gibi bu kongrelerde zaman zaman kavgalar çıkar, havada cisimler uçar. Genel merkez yönetimleri çeşitli oyunlarla kongreleri etkiler. Ama her üç düzeyde de yapılan kongrelerde, demokratik işleyişte büyük bir çarpıklık olmaz. Delegelerin iradesi doğru bir şekilde sonuçları belirler. Bunun basit bir nedeni var: *Bütün parti kongrelerinde seçimler, yasa gereği, yargıç denetiminde yapılır.*

Partilerdeki yozlaşmanın kaynağı, ilçe kongrelerinden önceki aşama. O aşamada üye yazımları yapılır, köy ve mahallelerden seçilen ilçe kongre delegeleri belirlenir. Yasa bu bölümü partilere bırakır. Yasada ve tüzükte bu işlerin nasıl yapılacağı yazılıdır, ama hiçbir dış denetim yoktur. Parti yönetimleri de tam bir kural tanımazlık içinde hareket eder, üyelik işlerini keyfi yöntemlerle ve bildiği gibi yürütür. İlçe kongre delegelerini, burada tek tek sayamayacağımız kadar çok hilelerle, hatta hiç seçim yapmadan seçim yapmış gibi masa başında sahte tutanaklar düzenleyerek belirler.

Hukuk ihlali olduğunu iddia edenlerin tek yapabileceği, mahkemede dava açıp karar çıkartmaktır. Bu da çok zor ve zaman alıcı bir iştir. Kanıtların parti yöneticileri tarafından karartılmasına ve saklanmasına rağmen o yola gidilse ve sonuç alınsa bile, genellikle iş işten geçmiş olur. İlçe kongre delegelerini istediği gibi belirleyen genel merkez yönetimi, daha sonra yargıç denetiminde ve nispeten düzgün olarak yapılan bütün kongrelerde, en üste düzeye kadar, egemenliğini kolayca devam ettirir.

Siyasi Partiler Yasası'nda değişiklik

Yapılması gereken pek çok değişiklik var. Ancak mevcut çürümenin önlenmesi için, özellikle iki temel konuda acil değişiklik gerekiyor. Sa-

dece bu iki değişiklik dahi siyaset düzenindeki kokuşmuşluğu büyük ölçüde giderecektir.

i. Her aşamada etkili denetim (üyelik ve delege seçimleri)

Partilerin yasa ve tüzük kurallarına uygun hareket etmeleri kesinlikle sağlanmalı. Mevcut durumda, üyelik işleri ve delege seçimleri, utanç verici bir düzen içinde yürütölmekte.

İlk iş, önceden belirlenmiş kurallara durumu uyan ve isteyen herkesin kolayca partilere üye olabilmesini sağlamaktan geçiyor. Üyelik kayıtları açık ve doğru tutulmalı. Bu işler, kesinlikle dış denetim altında götürölmeli. Bu amaç için en uygun kurum, ilçe seçim kurulları. Bu iş partilere bıraktığında nasıl yozlaştığı ortada. Üyelik açık ve basit kurallara bağlanmalı.

İkinci olarak, köy ve mahalle delegesi seçimleri de kesinlikle yargı denetiminde yapılmalı. Üye listelerinin (seçmenlerin) belirlenmesi ve oy verme işlemi ilçe seçim kurulunun denetiminde olmalı. Delegelik temsili demokrasinin temel kurumlarından biri. Şimdi yaşadığımız, bin türlü hileyle, seçim yapılmadan delege belirleme rezaleti son bulmak zorunda.

Hem demokratik ilkeler, hem pratik nedenler açısından daha iyisi, köy ve mahalle delegeleri sisteminin kaldırılması ve ilçe düzeyinde seçimlerin yargı denetiminde ve tüm üyelerin katılımıyla yapılması. İsteyen partilere, üye sayısı yüksek ilçelerde köy ve mahalle delegeliği düzenine devam etme imkânı sağlanabilir. Ama dürüst seçim yapılması durumunda delege oyunları tertip edemeyecek partilerin, o yolu tercih etmeleri için fazla neden kalmayacak.

ii. Ön seçim

Parti adaylarının ön seçimle belirlenmesi zorunlu olmalı.

Milletvekili adaylarının sınırlı bir bölümü, mesela en çok 15 aday genel merkez tarafından gösterilebilir. Genel merkez adaylarının tamamı seçilecek yerlerden aday yapılacağı için, mevcut %5 kontenjan, göründüğünden daha yüksek bir oranı ifade eder. Mesela sadece %5 genel merkez kontenjanı kullanıldığı ve diğer bütün adayların ön seçimle belirlendiği durumda bile atanmış milletvekillerinin oranı, 50 milletvekili kaza-

nan bir partide %50'den fazla, 1999 seçimlerinde olduğu gibi beş partinin meclise girdiği bir dönemde toplam milletvekillerinin yaklaşık %25'i olmaktadır.

Belediye başkanı, belediye meclisi ve il genel meclisi üyesi için tüm adaylar ön seçimle belirlenmeli. Sadece belediye meclisi adayları için, ilçe ve il örgütlerinin belirleyeceği sınırlı kontenjanlar getirilebilir.

Yukarıda önerilen iki temel değişiklik arasında, genel başkanlık süresinin sınırlandırılması veya başarısız genel başkanların değişmesi yok. Çünkü, eğer yukarıda önerilen değişiklikler gerçekleşirse, partili üyelerin iradesi parti yönetimine yansır ve genel başkanlık için ayrıca özel bir düzenlemeye gerek kalmaz. Başarısız lider gitmek zorunda kalır, partiler büyük bir dinamizm ve kendini yenileme gücü kazanır. Türkiye'de liderin başarısız olsa bile koltuğa yapışmasının nedeni, partili üyelerin öyle istemesi değil, liderin tertiplediği ve partililerin iradesinin yansımaları engelleyen oyunlar. Zaten kiminin başarısız olduğunu bir kural şeklinde ifade etmek kolay değil. O nedenle en iyisi demokratik işleyiş içinde ve doğal yoldan değişimin sağlanması.

Yukarıda önerilen iki temel değişiklik ilçe seçim kurullarına yeni görevler yüklüyor. Bu görevlerin teknik anlamda hızlı ve doğru bir şekilde yapılması, günümüzün gelişmiş teknik olanaklarıyla çok kolay. Ama ilçe seçim kurallarının bu görevlere göre düzenlenmesi, eğitilmesi, parasal, teknik ve insan gücü olanaklarının artırılması gerekiyor. Söz konusu hizmetlerin gerçek maliyeti, siyasi partiler tarafından karşılanmalı.

iii. Diğer değişiklikler

İki ana konuya ek olarak SPY'de yapılması gerekli diğer değişiklikler şöyle özetlenebilir.

Parti içinde her kademede seçimle göreve gelenlerin (ilçe ve il yönetimleri vs) görevden alınmaları açık ve kesin kurallara bağlı olmalı, görevden alınanlar yerine yenileri kesinlikle seçimle gelmeli.

Benzer şekilde, üyelerin hangi koşullar altında üyeliklerinin son bulacağı (ihraç) açık ve kesin kurallara bağlanmalı, seçimle göreve gelenlerin ve delegelerin ihracı zorlaştırılmalı.

Partilerin iç işleyişinde ortaya çıkan hukuki ihtilafların (özellikle yukarıdaki iki konuyla ilgili olarak), yargıç tarafından hızla ve belirli süreler içinde sonuçlandırılması kesinlikle sağlanmalı.

Genel başkan ve genel merkez yöneticilerini seçen büyük kongre delegelerinin sayısı artmalı.

Parti içi yönetim görevlerine sadece eşit koşullarda yapılan seçimlerle gelebilmek mümkün olmalı, “genel başkan kontenjanı” adı altında yapılan atamalar kaldırılmalı.

Bu değişikliği kim yapacak?

Elbette meclis yapacak. Partilerimizin yozlaşmış işleyişini değiştirmek zorundayız. Ama akla hemen şu soru geliyor: Mevcut siyasi liderlerden, kendi sonlarını hazırlayacak bir yasa değişikliği beklenebilir mi?

Ama başka çare yok. Aydınlarla, üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarına ve medyaya bu noktada büyük görev düşüyor. Partilerin yasa ve tüzük kurallarına göre, demokrasinin ilkelerine göre yönetimini sağlamak için kamuoyu, sivil toplum kuruluşları ve medyanın konuyu önemsemesi, desteklemesi, karşı duranları teşhir etmesi gerekiyor. Demokrasinin ve hukukun en temel ilkelerini umursamazlık içinde ayak altına alan bazı liderler, bazı eleştiriler karşısında, medyaya ölçsüz iddialarla saldırıyor ve diyorlar ki:

– Partimizin iç işleyişine medya ne hakla karışıyor?

Bu tam anlamıyla bir telaş içinde olduklarını gösteriyor. Demokrasilerde kamu görevi yapanların özel hayatlarını bile medya mercek altına alırken, siyasi partiler gibi kurumların işleyişle mi ilgilenmeyecek? Kaldı ki, medyanın Türkiye’de siyasi partilerin iç işleyişle çok yakından ilgilenmesini gerektiren nedenler var: Partilerimizin iç işleyişi başka hiçbir yerde görülmedik ölçüde yozlaşmış durumda ve başka hiçbir yerde olmadığı kadar o partilerin parası kamu bütçesinden ödeniyor.

YUGOSLAVYA VE İSPANYA

Yugoslavya’da yüz binlerce insanın hayatını kaybettiği trajik savaşın başta gelen sorumlularından Slobodan Milošević şimdi Birleşmiş Millet-

ler'e baęlı savař suçluları mahkemesinde yargılanıyor. Milořeviç bir iktidar dūřkūnū, manipūlasyon ustası, ama en basit hesapları ve ōngōrūleri bile yanlış çıkmıř bir politikacı.

Milořeviç Sırbistan Komūnist Partisi'nin etkili isimlerinden İvan Stamboliç'in koruması ve desteęi altında siyaset yapıyordu. Tito'dan sonra 1984'te Stamboliç partinin başına gećince, onu, ikinci en etkili gōrev sayılabilecek Belgrad ōrgūtūnūn başına getirdi. Milořeviç 1988'de Stamboliç'i devirdi ve kontrolū tamamen eline aldı. Eski lideri ve koruyucu patronunu devirirken izledięi yōntem ilginçti: Parti kadrolarını yanına çekerek Stamboliç'in altını oyarken, ona karřı tek bir eleřtiri dile getirmedi, tek bir karřı tavır sergilemedi.

Parti çalıřmalarını gizlilik içinde yūrūtūr, ōrgūt içinde ve genel merkez yōnetimindeki kadrolara sūrekli yeni atamalar yapar, sonra onları gōrevden alırdı:

"Milořeviç'in bařlıca uğrařısı, kuřkusuz, ōrgūtte gōreve getirilecek kiřilerin seçilmesi idi. Bu seçimde bařlıca ōlçūt kendisine kiřisel baęlılık idi; ama o insanları da, fazla gūçlenmemeleri için sık sık deęiřtirirdi."⁸

Belgrad gazetelerinden *Mladost*, 1988 başında Sırbistan'ın en etkili 100 siyasetisinin listesini yayınladı. Sadece beř yıl sonra 1993 başında, bunların būyūk çoğunluğunu Milořeviç temizlemiş, hālâ siyasette etkili komunda bulunan pek az kiři kalmıştı.⁹

Milořeviç'in ailesinde psikolojik sorunlar vardı. Annesi, babası ve erkek kardeři intihar ederek hayatlarına son verdiler. Lise ōęrencisi Miloř, her zaman ceket ve kravat giyen, fakat fazla arkadaři ve sosyal çevresi olmayan, okul dergisine řiirler yazan, içine kapanık bir gençti. Lisedeki kız arkadaři Miryana Markoviç'le evlendi. Miryana onun sadece eři deęil, siyasette en būyūk ortaęı, tek gūvendięi insan oldu. Bŵylece Sırp siyaseti "... iki kiřiye yoęunlařmış, acıklı ve gūldūrūcū bir psikolojik oyuna dōnūřtū. Milořeviç'in davranıřının basit açıklaması, onun gūvendięi tek kiřinin eři Miryana olmasıydı."¹⁰

Miryana solcu bir aileden geliyordu. Değişik örgütlenmelere önderlik etmeye başladı. Ülkenin güçlü adamının eşi için bu hiç zor değildi. Bunlardan biri, 1995'te kurduğu Yugoslavya Birleşik Solu JUL idi. JUL, biçimsel olarak bir siyasal partiydi, ama hiçbir oy gücü yoktu. Bir dernek gibi çalışıyordu ve gerçek amacı, eşi Miloşeviç'e sürekli yeni isimler, "güvenilir" kadrolar temin etmekte.¹¹

Gençlik yıllarında Amerika'da bir bankada görev yapan Miloşeviç'in akıcı bir İngilizcesi vardı. Belgrad'daki son ABD büyükelçisi Zimmermann onunla doğrudan konuşabiliyordu. Zimmermann'ın anılarında yazdığına göre Miloşeviç içe dönük, topluluktan kaçan bir münzevi gibi yaşıyordu. İktidar tutkusu aşırı, manipülasyon yapmayı temel bir tarz olarak benimsemiş bir politikacıydı. Zimmermann "Miloşeviç'ten daha soğukkanlı bir politikacı hatırlamıyorum" der. Yalan söylemeyi bir alışkanlık haline getirmişti. Medya manipülasyonu konusunda bir ustaydı. Gizlilikten hoşlanır, çalışma arkadaşlarından hiçbirine güvenmezdi. Kendi dışişleri bakanına bile ABD büyükelçisiyle yaptığı görüşmeler hakkında bilgi vermez, Zimmermann bu görüşmeler hakkında bazen Sırp bakanı bilgilendirmek zorunda kalırdı.

Miloşeviç'in sol bir partinin lideri olmasına rağmen aşırı ulusalcı bir siyaset izlemesinin nedeni, Zimmermann'a göre, gerçekten ulusalcı olmasından değil, bunu Sırbistan'da iktidarı elde etmenin en uygun yolu olarak görmesinden kaynaklanıyordu. Zimmermann, Sırp bile olsa, acı çeken bir insanın durumundan Miloşeviç'in etkilendiğini hiç görmemiştir, çünkü insanlar onun için soyut şeylerdir. ABD büyükelçisi, ancak bir süre sonra Miloşeviç'in gizemli kişiliğini anlayabildiğini ve şaka yollu bir telgrafla teşhisini Washington'a bildirdiğini yazar: Gerçekte iki Miloşeviç vardır. Birincisi katı, baskıcı, dayatmacı, kavgacı, her an patlamaya hazır Miloşeviç. İkincisi sakın, kibar, nazik ve zarif bir İngilizce konuşan Miloşeviç.¹²

Sırp milliyetçiliği tarihin ve mevcut uluslararası koşulların karanlık yorumlarına dayanır: Sırlar hep haksızlığa uğramış, acı çekmiş, ezilmiştir. Önce Türkler, daha sonra iki dünya savaşı sırasında Hırvatlar ve büyük devletler hep Sırları yok etmeye çalışmış, onları soylarına uğratmıştır. Tarih boyunca kurban olan, acı çeken Sırlar başkalarına karşı hep iyi dav-

ranmıştır. Bu anlayışa göre, büyük devletlerin Sırbistan'a karşı komplosu bugün de devam eder, Kosova bunun örneklerinden biri olarak görülür.

Bu çarpıtılmış ve acı çekmeye dayanan milliyetçi ideolojinin yaratıcısı, büyük bölümü Sırp Bilimler Akademisi çatısı altında toplanan aydınlardır. Kitapları en çok satan yazarlardan Dobritsa Çosiç veya *Hazarların Sözlüğü* adlı Hazar Türklerinin Yahudiliği seçişini anlatan sembolizm dolu romanı 25 dile çevrilmiş Milorad Paviç aklı ilk gelen isimler. Mesela Çosiç, 1500 sayfalık, yer yer destan diliyle kaleme aldığı *Ölüm Zamanı* adlı romanında, 1. Dünya Savaşı sırasında masum ve küçük Sırp ulusunun çektiği acıları anlatır:¹³ Her şey Sırbistan'a saldırıyla başladı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bir cezalandırma seferini Sırp'ların üzerine saldı. Amaç Sırp krallığını yok etmek, Sırp topraklarını Germen istilasına açmaktır. Savaşın ilk kurşunları Sırp askerlerine atıldı, vurulan ilk asker Drina nehrinin sağ sahilinde son nefesini verdi, ilk topçu füzesi Belgrad'a fırlatıldı, yıkılan ilk ev oradaydı, asılan ilk çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar ve zehirlenen ilk su kuyuları Sırp topraklarındaydı.

Daha sonraları Miloşeviç, iktidarı sırasında Çosiç'i Sırbistan Cumhurbaşkanı yaptı. 1980'lerin sonunda Miloşeviç güçlenmenin yolunu milliyetçi duyguları tahrik etmekte buldu. O amaçla Kosova sorununu sonuna kadar kullandı: Kosova Sırp'ların eski vatani, Eski Sırbistan'dı. Şimdi orada Arnavutlar çoğunlukta, ama azınlıkta bulunan Sırp'ların ezilmesine izin vermeyecekti. 1990'da Kosova meclisini kapattı, bölgeyi kaba kuvvetle ve asker gücüyle yönetmeye başladı.

Miloşeviç komünistlikten milliyetçiliğe sıçramakta hiç sıkıntı çekmedi, kolayca ulusal solcu oluverdi. Tutsarsız ve birbiriyle uyumsuz fikirleri kolayca savunabilirdi, tam bir oportünistti. Abes davranışlarını ve bencilliğini tevazu ve sadelik görüntüsü arkasında gizlerdi. Bu sahte tavırları, özellikle eğitim seviyesi düşük Sırp'ları etkiliyordu.¹⁴

Miloşeviç'in siyasi hedefi, Hırvatistan ve Bosna'da Sırp'ların yaşadığı topraklar ile Makedonya, Karadağ ve Kosova'yı kapsayan Büyük Sırbistan'ı kurmaktır. Bunu kuvvet yoluyla ve Yugoslav ordusunu kullanarak başaracaktı. Ne Hırvatların, ne Bosnalıların, ne de diğerlerinin Yugoslav ordusuna karşı koyabilecek bir askeri gücü yoktu. O nedenle hedefe ulaşmak hiç zor görünmüyordu.

Milošević'in maceracı politikaları büyük bir felaketle son buldu. 23 milyon Yugoslavın en az 3,5 milyonu, her altı kişiden biri, evlerini terk etti. Krayına ve Slavonya gibi bölgelerde yaşayan Sırlar bin yıldır yaşadıkları topraklardan göç etmek zorunda kaldı. Ekonomi çöktü. Sırp halkı İkinci Dünya Savaşı'ndan beri yaşamadığı, hiç hak etmediği bir sefaletle sürüklendi. Tito döneminde komünist blokun en özgür ülkesi, önünde duran farklı seçenekleri kullanabilseydi, şimdi bölgenin en zengin halklarının yaşadığı yer olabilirdi.

Uluslararası mahkeme savcısı Carla del Ponte ve çalışma arkadaşları, Milošević'in bir suç örgütünün başındaki kişi olduğunu söylüyor. Yüzlerce tanık dinlendi, on binlerce sayfa tutan belge toplandı. Tanıklar ve belgeler, en tepede Milošević'ten başlayan, cephedeki generallere ve siyasi liderlere kadar uzanan komuta zincirini ayrıntılarıyla ortaya koyuyor. Sadece Bosna istihbarat örgütü tarafından dinlenen ve kaydedilen Milošević'in 245 telefon konuşması var. Bu telefon konuşmalarında, Bosnalı Sırlara verdiği ayrıntılı talimatlar ve emirler bulunuyor. Bunlardan bir tanesinde Milošević en basit konularda bile kendisinden talimat almaya alışmış Bosna Sırlarının eli kanlı lideri Radovan Karaciç'i şöyle azarlar:

– Hiç olmazsa bir kez olsun ne yapacağınıza kendiniz karar verin!¹⁵

Savunma yapmak üzere Lahey'deki mahkeme salonuna lacivert takım elbise ve açık mavi gömlekle gelen Milošević, bütün açık kanıtlara rağmen, her şeyi inkâr etti, kendisinin olup bitenlere hiç karışmadığını, hiçbir sorumluluğu olmadığını söyledi:¹⁶

– Hakkımdaki bütün suçlamalar, vicdansızca uydurulmuş yalanlar... tarihin çarpıtılması...

Milošević'e göre Yugoslavya'nın parçalanmasının nedeni ise şöyle:

– Yugoslavya'yı karıştırmak planı Almanya, Vatikan, uluslararası toplumun geri kalanı ve ABD'nin ittifakı sayesinde zaten vardı... Sırbistan'ı Avrupa haritasından silmeyi hedefleyen bir komployla karşı karşıydık.¹⁷

Ne kadar yakın tanıdığımız bir tavır, öyle değil mi?

İspanya ve Yugoslavya, 1960'lerde birbirine oldukça yakın ekonomik göstergelere sahip, ikisi de diktatörlükle yönetilen iki Akdeniz ülkesiydi. Kişi başına gelir İspanya'da biraz daha yüksekti. İkinci bölümde verilen tablolarda gördüğümüz gibi, Avrupa'da son yıllarda en hızlı gelişen ülkelerden biri İspanya oldu. İspanya'nın gerçekten göz kamaştıran yükselişinin arkasında, Felipe Gonzalez'in liderliğindeki sosyal demokratların, PSOE'nin (*Partido Socialista Obrero Espanol*) de payı var.

Faşist diktatör Franko'nun 1975'te ölümüyle İspanya yeni bir döneme girdi. Ülkenin en eski partisi PSOE Franko dönemini sürgünde ve yarıltında geçirdi. PSOE'nin genç lideri Gonzalez, yeni dönemi karşılayabilmek için, öncelikle partinin modernleşmesi gerektiğini düşünüyordu. Partiyi "olgunlaştıracak" reformların, hem de hiç beklemeden, büyük süratle yapılması gerektiğine inanıyordu. Bazı partililer bu kadar çok değişikliğin bu kadar kısa süreye sıkıştırılmasına kuşkuyla bakıyordu. Bu reformların önemli bir bölümünün gerçekleştiği 1979 kongresinde Gonzalez'in Javier Solana'ya söylediği şu sözler tarihi değer taşır:

- İspanya bizim olgunlaşmamızı bekleyemez. Ülke hemen olgunlaşmamızı talep ediyor. Biz de bunu yapmak zorundayız.¹⁸

Gonzalez'in "olgunlaşma" dediği şey, ülke genelinde güçlü bir örgütlenmenin inşa edilmesi, partinin siyasal programının modernleştirilmesi ve kadroların oluşturulmasıydı. Kısaca, PSOE'ye güçlü bir kurumsal kimlik kazandırılmasıydı. İspanya, gerçekten değişmeyi bekliyordu. Ama o değişimin siyasal öncülüğünü ancak, kurumsal yapısı güçlü ve doğru programa sahip bir parti yapabilirdi. Erken tarihteki etkileyici ifadesinden de görüldüğü gibi, Gonzalez ve arkadaşları bu ihtiyacı görüyor, şiddetle hissediyordu.

Gonzalez ve arkadaşları parti yönetimine geldiklerinde yaptıkları ilk işlerden biri, irili ufaklı sosyalist örgütlenmeleri PSOE çatısı altında toplamak oldu. Ardından, tüm ülkeye yayılan, daha önce sosyalistlerin zayıf olduğu bölgeleri de kapsayan, gerçek bir taban örgütlenmesi yürütüldü. Partiye bağlı yerel örgütlenmelerin (*agrupaciones*) sayısı 1982'de 3000'e ulaştı, 1987'de 4000 civarında istikrar buldu.¹⁹ Geniş bir coğrafyaya sahip İspanya'nın Türkiye'nin

2/3'ü kadar bir yüzölçümü olduğu düşünülürse, bu sayıların ima ettiği örgütlenme yoğunluğu daha iyi anlaşılabilir. Bu örgütlenme aynı zamanda bütün ülke yüzeyine yayılmış muazzam bir seçim makinesi anlamına geliyordu.

PSOE, Bask ve Katalonya gibi özerklik eğilimlerinin güçlü olduğu vilayetler dahil, tüm İspanya çapında etkili örgütlere sahip bir milli parti haline geldi. Madrid'de oluşturulan yönetime bağlı bu yapı hem modern bir merkezi işleyişi, hem de güçlü yerel örgütleri kapsıyordu. Bölgesel örgütler, deneyimli ve yetenekli siyaset adamlarının yetiştiği en önemli kaynaklardan biri oldu. PSOE aynı zamanda, yerel yönetimlerin, üniter devlet içinde daha geniş yetkilere sahip olmasını savunan tek milli partiydi. İktidara geldiklerinde kapsamlı bir yerel yönetim reformu yaptılar.

Gonzalez ve arkadaşları, PSOE'de bir başka önemli değişimin daha öncülüğünü yaptı. Yeraltı döneminin keskin ve radikal sol programı yerine, PSOE çağdaş bir siyasi programı benimsedi: PSOE artık marksist bir sınıf partisi değil, açıkça ideolojik çoğulculuğu kabul eden, çağdaş sosyal demokrat bir kitle partisiydi.

Parti yenilenirken Gonzalez bir kez istifa etti, bu zor ve çalkantılı bir dönem oldu. Ama sonuçta Gonzalez ve arkadaşları PSOE'yi, İspanya'da demokratikleşmenin ve yenilenmenin öncülüğünü yürütecek bir kurum olarak inşa ettiler. Gerçekten müthiş kısa bir sürede "olgunlaşan" PSOE için iktidar artık hissedilecek kadar yakındı.

Muhalefetteki PSOE için bir noktaya daha işaret etmek gerek. Franco'nun ölümünden sonra ülkeyi yöneten sağ partilerin bütün demokratikleşme reformlarına PSOE, kendi programı ve ideallerine bağlı olarak sonuna kadar destek verdi, teşvik etti. Küçük hesaplara teslim olmadı.

1982 seçimlerinde İspanyol seçmenin PSOE'ye gösterdiği güven de aynı ölçüde müthiş oldu. Partinin oyları %30,5'ten %48,4'e sıçradı. Meclisteki 350 temsilciden 202'sini kazanan PSOE'nin kesintisiz 14 yıl sürecek iktidarı başladı. Gonzalez hükümetleri iktidarda öylesine başarılı oldu ki, 1980'lerin ikinci yarısında İspanya'da PSOE'den "alternatifi olmayan parti" diye söz ediliyordu.

İspanya'da 1982'de 5 400 dolar olan kişi başına gelir, 14 yıl süren sosyalist iktidar sonunda yaklaşık üç kat artarak 15.100 dolara çıktı. Ancak,

olağanüstü bir artış ifade eden bu sayılar bile, yaşanan değişimi tam olarak anlatmak için yetersiz kalır. Gonzalez hükümetleri yoğun ve pek çok alanı kapsayan bir reform programı uyguladı. Amaç demokrasinin kökleşmesi, toplumsal ve kurumsal modernleşme, iktisadi yenilenmeydi.

“Batı Avrupa’yı yakalamak” sloganı altında İspanyol ekonomisi ve toplumun köklü bir değişim yaşadı. Üretkenliğin ve rekabet gücünün artırılmasına, sanayinin yeniden yapılandırılmasına, kapanan sanayilerin olumsuz etkilerinin giderilmesine, düşük enflasyona, hızlı büyümeye, bütçe açıklarının azaltılmasına, dış sermayenin çekilmesine, yaygın devlet işletmelerinin bir bölümünün özelleştirilmesine, kalanların verimli işletmeler şekline dönüştürülmesine, emek ve sermaye piyasalarının serbest işleyişine ve nihayet iş hayatında yolsuzluğa ve yozlaşmaya son vermeye dönük yoğun bir reform programı uygulandı.

İspanya’nın geri ve eskimiş eğitim sistemi kökten değişti. Eğitim Bakanı Jose Maria Maravall’ın etkili okul ve üniversite reformları eğitim süresinin ve okullaşma oranının yükseltilmesini, eğitim kurumlarına daha çok özerklik verilmesini, profesyonelliği ve verimliliği öngörüyordu.

PSOE hükümetlerinin önemli başarılarından biri, sorunlu İspanyol silahlı kuvvetlerinin demokratik süreçler sonunda seçilmiş sivil yöneticilere bağlanması oldu. Sosyalist hükümetin iktidara gelmesinden 1,5 yıl önce askerler bir darbe girişimi yapmış, meclisi basmıştı. Bu konuda pragmatist, fakat kararlı bir tutum izlendi.²⁰ Silahlı kuvvetlerin tamamen yeniden organizasyonu, milli savunma bakanlığı tarafından yürütüldü. Savunma bakanlığının başında, 40 yaşındaki Narcis Serra vardı. Genç yaşta PSOE hareketine katılan Serra üç yıl önce Barcelona belediye başkanı olmuştu. Silahlı kuvvetlerin yeniden organizasyonunu, demokrasiye bağlılık ve profesyonellik temelinde başarıyla yürüttü. Serra şimdi, askeri konularda ve asker-toplum ilişkileri üzerine dünyanın önde gelen uzmanlarından biri ve değişik ülkelerde bu konularda konferanslar veriyor.

PSOE reform hükümetlerinin iyi bilinen isimlerinden biri, Javier Solana idi. Sürgün yıllarında PSOE’ya katılan Solana ilk hükümette kültür, daha sonra eğitim ve 1995’te Nato genel sekreteri olana kadar dışişleri bakanlığı yaptı. Şimdi AB’nin güvenlik ve dış ilişkiler temsilcisi.

1990'ların ikinci yarısına gelindiğinde İspanya Batı Avrupa'yı yakaladı. 1982-1986 arasında PSOE iktidarında ülkenin yaşadığı dönüşümün siyasi lideri, kuşkusuz, Gonzalez idi. Ama o başarının arkasında, yine Gonzalez'in büyük katkısıyla oluşturulmuş güçlü bir siyasal kurum, burada yalnız birkaç tanesinin adını saydığımız güçlü bir kadro vardı. Öyle bir başarının, kurum yapısı güdük bırakılmış bir parti ve kapıkullarından oluşan kadrolarla elde edilmesi hayal bile edilmez.

İktidarın son yıllarında Gonzalez ile başbakan yardımcısı Alfonso Guerre'in arası açıldı. Guerre'in kardeşiyle ilgili yolsuzluk haberleri partiyi yıpratıyordu. Guerre partinin ikinci adamı, örgüt işleri sorumlusu ve Gonzalez'in en yakın siyaset arkadaşıydı. 1996 seçimlerini Alianza Popular (Halk İttifakı) kazandı, Jose Anzar başbakan oldu. PSOE %37,5 oyla ikinci oldu. Gonzalez henüz 54 yaşındaydı. Aldığı yüksek oy oranına rağmen, Guerre ile beraber çekildi. Hem de gerçekten çekildi, "acaba kimi yeni genel başkan yapsam perde arkasından partiyi yönetirim, ilk fırsatta nasıl tekrar geri dönerim" diye düşünmeden, yeni lideri seçmek için kongrenin önünü açarak siyaseti bıraktı.

Franko sonrası dönemde partiyi yeraltından çıkaran, onu hızla modernleştiren ve gerçek başarılarla dolu 14 yıl boyunca kesintisiz iktidarda tutan Gonzalez ve başta Guerre olmak üzere arkadaşları, PSOE'de hak ettikleri bir ağırlığa, güce sahipti. Ama o güçlerini partinin kurumsal kimliğini ezmek için kötüye kullanmadılar. Karar verme süreçlerinde merkez ile yerel örgütler arasında iyi işleyen bir denge vardı. Siyaset bilimcisi Puhle'ye göre PSOE'nin kurumsal işleyişi ve parti yapısı öyle güçlüdür ki, parti iktidardayken bile genel merkezin onu kontrol altına alabilmesi zordur.²¹ İki dönem sonra PSOE tekrar iktidar oldu.

1980'lerde "Felipe" söcüğü, İspanyollar arasında yoğun ve sıcak duygular uyandırıyordu. İspanyol mucizesi Gonzalez'in ününü artırdı. Sadece üyesi olduğu sosyalist enternasyonal çevrelerinde değil, bütün uluslararası siyaset platformlarında itibarı olan, saygı duyulan, sevilen bir isim oldu. 1990'ların başında merkez soldaki bir partimizin genel başkanı, o ismin çekiciliğinin etkisiyle, "Türkiye'nin Gonzalez'i" olmak istediğini duyurdu. Böyle bir benzetme belki çok şık sayılmazdı, ama Gonzalez gibi bir siyaset adamına sahip olmak Türkiye için sadece yararlı olabilirdi.

Fakat görüldü ki, bizim o politikacımız gerçekte Gonzalez'in yaptıklarıyla değil, olduğu şeylerle ilgileniyordu: Onun gibi iktidar olmak, ünlü olmak istiyordu. İşin daha çok görüntü, reklam ve şov yönleriyle ilgiliydi.

Başında bulunduğu partinin kurumsal yapısını güçlendirmek bir yana, mevcut kurumsal yapıyı tahrip etti. Örgütleri, merkez yönetimini ve meclis grubunu olabildiğince kendine kişisel bağlılık içindeki kapıkullarıyla doldurdu. Onun için amaç, kişisel iktidarıydı. Kendisine sahip olabilir diye gördüğü her siyaset adamını tasfiye etti. Muhalefette olduğu için, ülkenin şiddetle ihtiyacı olan yerel yönetimler reformuna karşı çıktı. Aynı nedenle, sağ iktidarın demokratikleşme girişimlerine destek olmaktan çok köstek oluyordu. Ülkenin sorunlu bölgesi Güneydoğu için bir siyasal programı savunmak bir yana, fırsat buldukça konuyu istismar ederek oy toplamak peşindeydi. Zaten o bölgedeki illerde örgütleri, kâğıt üstünde vardı. Onun için önemli olan, o illerden gelecek ve kurultayda kendine oy verecek emir kulu delegelerdi. Pusuya yatmış, devletin kurumlarıyla sivil iktidarın kavga etmesini bekliyor, sürekli konuyu kaşıyordu. Çünkü seçimle iktidara gelemeyeceğini biliyor, ancak böyle bir kavga sonunda kendisine belki yol açılabileceğini umut ediyordu. Askerlerin sivil yönetime her müdahalesini teşvik ediyor, yardımcılarında biri vasıtasıyla askerlerle sürekli temas ve uyum içinde olmaya çalışıyordu. O sadece bir Gonzalez özentisiydi. Zaten onun gerçek niteliklerini, sadece seçmen değil, uluslararası siyasi çevreler de artık iyi tanıyor.

Gelecek kuşakların Türk Miloşeviçleri ve Gonzalez özentilerini nasıl hatırlayacaklarını öngörmek hiç zor değil.

ZAMAN AZ KALDI

Ulusal ve küresel modernleşmenin sürekli olarak yarattığı yeni sorunlara hızla cevaplar bulabilmemiz, onlarla baş edebilmemiz gerekiyor. Türkiye'nin artık yeni hatalar yapabilecek zaman ve yeri kalmadı. Eğer geçen on yıllarda bu kadar çok hata yapılmısaydı ve mesela kişi başına milli gelir 7000-8000 dolar civarında, insanları daha iyi eğitilmiş ve Kürt milliyetçiliği çözüm yoluna koyulabilmiş olsaydı, durum daha farklı olurdu. Ama Türkiye'nin, önümüzdeki 15-20 yıl içinde hata yapacak fazla zaman ve yeri kalmadı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya ve Kore arayı açtı, Türkiye kötü yönetildiği için geride kaldı. Son 25 yıl içinde önce Güney Avrupa, sonra Doğu Avrupa gelişmiş Batı ve Kuzey Avrupa'yla bütünleşme yoluna girdi, Türkiye yine geride kaldı. Şimdi başlıca Latin Amerika (Meksika, Brezilya, Şili) ve Doğu Asya (Çin, Tayvan, Malezya, Tayland) ülkeleri hızlı bir kalkınma çabası içinde. Birinci bölümde *Avrupa ve dünyanın en istikrarsız bölgesi* diye yaptığımız jeopolitik ayrımı, farklı bir bakış açısıyla yeniden tanımlayabiliriz. 15-20 yıl sonra dünya, sosyo-ekonomik gelişme açısından birbirinden kopmuş iki alana ayrılabilir: Bir yanda Avrupa, Amerikalılar ve Doğu Asya, diğer yanda Afrika, Ortadoğu ile Güney ve Orta Asya. Türkiye nerede olacak? Kötü yönetim devam ederse ve ikinci alana kayarsa, Türkiye'nin ayakta kalması zor. O nedenle, şimdi Türkiye son şanslarını kullanıyor.

Türk siyasetini olduğu kadar dünyayı da tanıyan Cem Kozlu kısa süre önce şunları söylüyordu:

“... [Türkiye’de] başarısızlığın baş sorumluları, Soğuk Savaş sonrası adeta patlayan küreselleşme olgusunu idrak edemeyen, uygarlaşma ve kalkınma yolunda başarılı sonuçlar elde eden ülkelerden hiçbir ders almayan bazı siyasi liderlerdi. Bunların asıl amaçları Türkiye’yi değiştirmek yerine, onun oligarşik siyasi yapısını ve dolayısıyla kendi güçlerini korumaktı.

Ben bu duruma isyan ediyorum, tarif edemeyeceğim kadar öfkeliyim ve itiraf etmeliyim ki korkuyorum...

Korkuyorum, çünkü önümüzdeki ülkelerle aramızın açılması, arkamızdakilerin ise bize yaklaşmaları Türkiye’nin milli varlığını da tehdit edebilecek boyutlara ulaşmakta.”²²

Türkiye’nin 21. yüzyıl başında tanımı kısaca şöyle yapılabilir: 70 milyon nüfuslu büyük bir ülke. Fakir ve kişi başına gelir 3000 dolar civarında. Halkın eğitim düzeyi düşük. Nüfusun önemli bir bölümü farklı bir etnik kökenden, ama gönüllü bir arada yaşamının yolu bulunmuş değil. Dünyanın en istikrarsız jeopolitik bölgesinde yer alıyor. Bütün bunların üstüne, eğer böyle bir ülke kötü yönetilirse, endişe etmek için neden var.

Türkiye, bulunduğu coğrafi konum ve dev iç sorunlar nedeniyle, siyasi bir fay hattının tam üstünde oturuyor. 21. yüzyılın ilk çeyreği içinde hızla bir kırılma noktasına, yol ayrımına doğru yol alıyor. Fay hattının üstünden kurtulup sağlam zemin üzerine oturabilmesi için kurumsal anlamda güçlü bir siyasi liderliğe şiddetle ihtiyaç var. AB üyesi olsun veya olmasın, batısında bulunan istikrar ve demokrasi alanıyla kalıcı anlamda bütünleşmesi, Anadolu'daki bin yıllık tarihinin ve cumhuriyetin en büyük başarılarından biri olacak. Böyle bir başarı Türkiye'yi aşan sonuçlar da doğuracak: Daha geniş bir coğrafyada barış ve refah için gerçekten olağanüstü bir destek, eşsiz bir teşvik ortaya çıkmış olacak.

Ama siyasi fay hattı üzerinde karşı karşıya olduğu riskler iyi yönetilemezse, deprem darbeleri altında parçalanabilir. Rejimin çöküşü dahil, nerede ve ne zaman duracağı bilinmeyen bir istikrarsızlık yumağına sürüklenebilir. Hiç kuşkusuz böyle bir durumda sarsıntılar, yine oldukça geniş bir alanda hissedilecek.

Kurumsal anlamda güçlü bir liderliğe her zaman olduğundan daha çok ihtiyaç bulunmasına karşılık, mevcut partilerin yapısı ve işleyişindeki çürüme giderek daha derinleşiyor. Kişi partisi özellikleri giderek artıyor. Manipülasyona dayalı yönetim, tepeden inme yöntemler, zayıf ve toplumdan kopuk örgütlenmeler giderek daha yaygın bir durum kazanıyor. Küçük bazı farklılıklar hariç, bu kitapta ayrıntılı bir şekilde incelenen DSP ile diğer partiler arasında temel özellikleri açısından pek fark yok ve hepsi birbirine benziyor.

Eğer arabayı devirirlerse, iktidar düşkünü yeteneksiz politikacıların buna mazeret bulmaları hiç zor olmayacak. Sorumluluklarını yine nasıl inkar edeceklerini, suçu nasıl başkalarına atacaklarını biliyoruz ve hangi komplolardan söz edeceklerini tahmin edebiliyoruz.

Mevcut düzen günü kurtarmaya yeterli olabilir. Ama ülkenin başına gelebilecek depremlerden korumaya yeterli değil. Ve en kötüsü, çürümüşlüğe çözüm bulması gerekenlerin, o çürümüş düzenin devam etmesinden çıkarları olması. O nedenle şimdi, bu yozlaşmış yapıların iyileştirilmesi için kamuoyu önderlerine, sivil toplum kuruluşlarına ve hepimize büyük görevler düşüyor.

EKLER

Ek 1. Pensilvanya Üniversitesi Uluslararası Kıyaslamalar Merkezi'nin (PWT) verilerine göre Türkiye, seçilen Avrupa ve dünya ülkeleri için kişi başına milli gelir

Tablo I. Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de kişi başına milli gelir (1960-2000)

(Kaynak: PWT, Penn World Tables, cari Amerikan dolarıyla)

	1960	2000	Yıllık ortalama artış (%)	Milli gelir artış katsayısı (2000/1960)
İrlanda	690	25 293	9,4	36,7
İspanya	387	14 087	9,4	36,4
Portekiz	343	10 595	9,0	30,9
Avusturya	918	23 346	8,4	25,4
Norveç	1 509	35 904	8,2	23,8
İtalya	794	18 530	8,2	23,3
Danimarka	1 340	30 537	8,1	22,8
Yunanistan	478	10 735	8,1	22,5
Hollanda	1 059	23 183	8,0	21,9
İsviçre	1 673	33 287	7,8	19,9
Finlandiya	1 185	23 439	7,7	19,8
Belçika	1 221	22 258	7,5	18,2
İngiltere	1 404	24 009	7,4	17,1
Fransa	1 334	21 489	7,2	16,1
İsveç	1 930	25 859	6,7	13,4
Türkiye	507	2 966	4,5	5,9
Ortalama (Türkiye hariç)	1 084	22 837	7,9	21,1
Ortalama/Türkiye	2,1	7,7	1,75	3,60

Tablo II. Dünya ülkeleri ve Türkiye'de kişi başına milli gelir (1960-2000)*(Kaynak: PWT, Penn World Tables, cari Amerikan dolarıyla)*

	1960	2000	Yıllık ortalama artış (%)	Milli gelir artış katsayısı (2000/1960)
Japonya	485	37 590	11,5	77,5
Kore	149	9 709	11,0	65,2
Tayland	105	2 015	7,7	19,2
Brezilya	206	3 485	7,3	16,9
Meksika	407	5 924	6,9	14,6
İsrail	1 365	17 808	6,6	13,0
Malezya	297	3 863	6,6	13,0
ABD	2 888	35 619	6,5	12,3
Avustralya	1 739	20 395	6,3	11,7
Tunus*	202	2 068	6,1	10,2
Kanada	2 276	22 697	5,9	10,0
Mısır	160	1 498	5,8	9,4
Çin	95	884	5,7	9,3
Peru	249	2 112	5,5	8,5
Şili	554	4 675	5,5	8,4
Arjantin	988	7 741	5,3	7,8
Güney Afrika	428	2 966	5,0	6,9
Fas	174	1 161	4,9	6,7
Guatemala	264	1 691	4,8	6,4
Türkiye	507	2 966	4,5	5,9
Sri Lanka	146	845	4,5	5,8
Hindistan	84	456	4,3	5,4
Filipinler	255	1 016	3,5	4,0
Ortalama (Türkiye hariç)	614	8 464	6,8	13,8
Ortalama/Türkiye	1,2	2,9	1,51	2,36

* 1961 değeri alındı.

Ek 2. Kenneth Janda'ya göre siyasi partilerin merkezîyetçiliğini belirleyen değişkenler

Siyaset bilimcisi Kenneth Janda, siyasi partilerin yapısını, işleyişini ve ideolojisini ampirik verilere dayanarak tahlil etmek için kapsamlı bir model geliştirmiştir. Aşağıda bu modelin küçük bir bölümü verilmektedir. Bu bölüm, merkezîyetçilik veya ademimerkezîyetçilik açısından siyasi partilerin yapısını tahlil etmek amacıyla Janda tarafından geliştirilmiştir (Janda, 1980). Partilerin merkezîyetçilik açısından özelliği, aşağıda verilen sekiz değişkene bağlı olarak belirlenebilmektedir. Her değişkenin altında somut bir biçimde belirtilmiş (operasyonel hale getirilmiş), 0-9 arası değişen puana sahip tanımlar verilmiştir. Partinin aldığı puan ne kadar az olursa o kadar ademimerkezîyetçi, ne kadar çok olursa merkezîyetçi bir yapı söz konusu olmaktadır.

1.0- PARTİ ÖRGÜTÜNÜN YAPILANMASI

- 0- İl, ilçe, belde, köy veya daha alt düzeyindeki yerel örgütlenmeler, parti içinde görülen tek yapısal unsurlardır, ancak bunlar kendi aralarında farklı örgütlenme biçimleri gösterebilir. Daha üst düzeyde parti organları için resmen öngörülmüş bir başka yapı mevcut değildir.
- 1- Yerel örgütlenmeler parti içinde en çok görülen yapılanmalardır. Ayrıca bunların, bir yerel örgütler federasyonu biçiminde resmen örgütlenmesi de öngörülmüştür ve bölgesel veya millî düzeydeki daha yüksek organlarda temsil edilmeleri mümkündür. Ancak bu organlar pratikte, yerel örgütlenmelere karşı bir üstünlük sahibi değildir.
- 2- Yerel örgütler üzerinde belli bir otoritesi olan bölgesel parti organları mevcuttur, ama ülke düzeyinde merkezi bir parti organı yoktur. Parti faaliyetlerinin millî ölçekte eşgüdümü, böyle bir ihtiyaç duyulursa, bölgesel parti liderlerinin gayri resmi toplantılarında yapılır.
- 3- Bölge, il, veya bunlar yoksa daha alt düzeydeki yerel örgütlerin temsil edildiği millî düzeyde (merkezi) parti organı mevcuttur, ancak bu merkezi organ, bölgesel organlara karşı bir üstünlüğe sahip değildir. Uygulamada da, bölgesel parti organları merkezi organa karşı çıkabilir.

- 4- Bölgesel ve yerel parti organlarından daha güçlü merkezi parti organları mevcuttur, ama bu merkezi (milli) parti organları tek merkezli bir hiyerarşik yapıdan çok, kendi arasında rekabet eden farklı iktidar (güç) merkezleri özelliğini taşırlar. Mesela parlamentodaki meclis grubu, başka organların başındaki liderlere karşı çıkabilir (değiştirebilir).
- 5- Açıkça belirginleşmiş bir parti hiyerarşisi vardır, en tepede bir milli konsey veya merkezi yürütme kurulu bulunur ve aşağıya doğru bölgesel parti organları, yerel örgütler görülür. Parlamento grubu, merkezi yürütme kurulunun altındadır.
- 6- Açıkça belirginleşmiş bir parti hiyerarşisi vardır, en tepede bir milli konsey veya merkezi yürütme kurulu bulunur. Merkezi kurullar, arada bölgesel organları muhatap olmadan, doğrudan doğruya yerel örgütleri şekillendirebilir. Sadece milli organlar vardır.

2.0- LİDERLERİN SEÇİLME ŞEKLİ

- 0- Milli düzeyde bir parti lideri yoktur.
- 1- Partililer veya destekleyenler tarafından seçilmiş bir lider yoktur.
- 2- Lider, parti üyeleri tarafından (yukarıdakilerden daha küçük bir grup) seçilir.
- 3- Lider, milli kongre veya kurultay tarafından seçilir ve delegeler bölgesel veya yerel parti örgütlerinden gelir.
- 4- Lider, partinin parlamento grubu tarafından seçilir.
- 5- Lider, milli kongre veya kurultay tarafından seçilir ve delegeler daha önceden atanmışlardır veya büyük ölçüde merkez yürütme örgütleri tarafından belirlenmiştir.
- 6- Lider, merkezi bir yürütme kurulu veya parti konseyi tarafından seçilir ve partinin daha alt düzeyinde bu seçim onaylanır.
- 7- Lider, merkezi bir yürütme kurulu veya parti konseyi tarafından seçilir, bu karar başka düzeyde bir onaya sunulmaz. Lider değişikliği, en tepedeki grup arasında görülen “iktidar kavgası”nın bir sonucu da olabilir.

- 8- Lider, selefi (bir önceki lider) tarafından seçilir. Böyle bir yeni lider seçimi, sefelin parti kurucusu olduğu ve liderliğin el değiştirmesinin görünen başka yolunun olmadığı durumları da kapsar.

3.0- PARLAMENTO ADAYLARININ BELİRLENME şEKLİ

- 1- Adaylar, yerel olarak yapılan ve partiyi destekleyen bütün seçmenlerin katıldığı önseçimle belirlenir.
- 2- Adaylar, yerel olarak yapılan ve tüm parti üyelerinin katıldığı önseçimle belirlenir.
- 3- Adaylar, yerel parti önderleri tarafından belirlenir ve sonuçlar bir biçimde parti üyelerinin onayına sunulur.
- 4- Adaylar, yerel parti önderleri tarafından belirlenir, parti üyelerinin ve destekleyenlerin katılımı ya hiç yoktur, ya da çok azdır.
- 5- Adaylar, yerel olarak belirlenir, fakat sonuçları milli (merkezi) kurullar tarafından onaylanır. Bazı durumlarda yerel örgütler seçimden çok, “tavsiyelerde” bulunmakla yetinir.
- 6- Adaylar, partiye veya bölgesel örgütlere bağlı sivil toplum kuruluşları tarafından belirlenir, sonuçlar milli (merkezi) kurullar tarafından onaylanır.
- 7- Adaylar, milli (merkezi) kurullar tarafından yapılır, ama sonuçlar yerel örgütler ve bağlı sivil toplum kuruluşları tarafından onaylanmalıdır.
- 8- Adayların belirlenmesi, parti kurultayı veya benzeri geniş katılımlı örgüt kurullarında olur.
- 9- Adaylar, bir milli (merkezi) komite veya parti konseyi tarafından belirlenir.

4.0- GELİRLERİN ELDE EDİLMESİ VE KULLANIMI

- o- Gelirlerin elde edilif ve kullanma biçimi tüm parti içine dağılmıştır. Parti faaliyetlerinin bu yönü itibariyle belirlenmiş bir yapı (kural) pek yoktur.
- 1- Gelirlerin elde edilif ve kullanılması, büyük ölçüde bölge, il, ilçe, belde, köy veya daha alt düzeydeki yerel örgütler tarafından yürütülür.

- 2- Gelirler büyük ölçüde yerel örgütler tarafından toplanır, ve fonlar önemli ölçüde yukarıya doğru bölgesel veya milli düzeydeki organlara transfer edilir.
- 3- Örgütün her düzeyinde gelir toplanır, fakat kullanım için bölgesel düzeydeki örgüte gönderilir.
- 4- Gelirler öncelikle bölgesel düzeyde toplanır ve kullanımı bölgesel düzeyde olur.
- 5- Gelirler her düzeyde toplanır, ama büyük kısmı kullanım için milli (merkezi) organa gönderilir veya milli organ gelirlerin çoğunluğunu toplar, yerel örgütler daha az bir kısmını toplar.
- 6- Gelirler çok büyük ölçüde milli (merkezi) organ tarafından toplanır ve nasıl kullanılacağına da aynı organ karar verir.

5.0- PARTİ POLİTİKALARININ OLUŞTURULMA ŞEKLİ

- 0- Parti politikalarının oluşturulması sorumluluğu tüm parti içinde yaygınlaşmıştır. Parti faaliyetlerinin bu yönüyle ilgili katı kurallar yoktur.
- 1- Önemli konularda partinin siyaseti genellikle parti üyelerinin katılımıyla belirlenir.
- 2- Yerel örgütler parti politikalarıyla ilgili karar tasarıları oluşturur, bunları milli düzeyde (genellikle parti kongre ve kurultaylarında) tartışmaya açar ve sık sık parti politikalarında değişiklik yapmayı düşünürler.
- 3- Başlıca politika kararları milli düzeyde oluşturulur, ancak bu kararlar onay için daha alttaki birimlere (bölgesel veya yerel örgütlere) sunulur.
- 4- Yerel örgütler parti politikalarıyla ilgili karar tasarıları oluşturur ve milli düzeyde değerlendirmeye sunar, ancak bu tasarılar üzerinde açık tartışmalar olmaz ve karar alınması gerekmez.
- 5- Başlıca politika kararları, partinin büyük kongresinde veya benzer toplantılarda alınır ve bu toplantılara bölgelerden veya diğer yerel

örgütlerden gelen delegeler katılır. Değişik konularda partinin alacağı siyasal tavırlara ilişkin geçici görüşler partinin liderleri tarafından ifade edilir, ancak bu görüşlerin parti siyaseti olarak bağlayıcılık kazanması için, parti kongresi tarafından onaylanması gerekir.

- 6- Partinin başlıca konulardaki tutumu, milli komite, parti yönetim kurulu veya parlamento grubu gibi merkezdeki kurullar tarafından belirlenir, bu görüşler, başka parti örgütlerinin onayına ihtiyaç duyulmaksızın “parti politikası” olarak kabul görülür.
- 7- Partinin başlıca konulardaki tutumu, parti lideri veya milli kuruldaki (mesela merkez yürütme kurulu veya politbüro gibi) az sayıda kişi tarafından belirlenir. Bu görüşler başka parti kurullarının onayına gerek kalmaksızın “parti politikası” olarak kabul görülür.

6.0- İLETİŞİM ARAÇLARININ KONTROL EDİLMESİ

- o- Parti herhangi bir düzeyde önem taşıyan hiçbir iletişim medyasını kontrol etmez.
- 1- Yerel örgütlerin kontrol ettiği medya vardır, ama merkez örgütü sansür uygulamaz veya müdahalede bulunmaz. Kontrol edilen medya etkili kabul edilebilir.
- 2- Bölgesel örgütlerin kontrol ettiği medya vardır, ama merkez örgütü sansür uygulamaz veya müdahalede bulunmaz. Kontrol edilen medya etkili kabul edilebilir.
- 3- Yerel veya bölgesel örgütlerin kontrol ettiği medya vardır, ama merkez örgütü sansür uygulamaz veya müdahalede bulunmaz. Ancak kontrol edilen medya etkili değildir.
- 4- Medya kontrolü karışıktır. Merkezi ve bölgesel yerel örgütler birbirine yakın ölçülerde medyayı kontrol etmektedir. Kontrol edilen medya etkili olabilir veya olmayabilir.
- 5- Merkez örgütünün kontrol ettiği kendi medyası vardır, ama etkili değildir.

- 6- Merkez örgütünün kontrol ettiği kendisine ait bir medya yoktur, ancak sansür ve enformasyon kurallarının kontrolü yoluyla yerel ve bölgesel medyanın içeriğini yönlendirebilir.
- 7- Merkez örgütünün kontrol ettiği kendi medyası vardır ve etkilidir.

7.0- PARTİ İÇİ DİSİPLİN YÖNETİMİ

- 0- Parti üyelerine karşı uygulanabilecek açık disiplin kuralları yoktur veya disiplin kurallarının uygulanması sorumluluğu parti içinde geniş biçimde yayılmıştır. Disiplin kuralları uygulanması konusunda ya hiçbir parti yapısı yoktur veya çok zayıftır.
- 1- Disiplin kurallarının ve usullerinin uygulaması yerel örgütler tarafından yapılır.
- 2- Disiplin kurallarının ve usullerinin uygulaması bölgesel örgütler tarafından yapılır, bu konuda bağımsız bir kurul veya organ vardır, ancak merkez organlarından bağımsız olarak hareket eder.
- 3- Parlamentodaki parti grubu başlıca disiplin kurallarının ve usullerinin uygulanmasını yürütür.
- 4- Merkez yürütme kurulu, parti konseyi veya parti lideri başlıca disiplin kurallarının ve usullerinin uygulanmasını üstlenir.

8.0- LİDERLİK YOĞUNLAŞMASI

- 0- Liderlik öylesine yaygındır ki, yalnızca yerel ve bölgesel liderler göze çarpar. Merkezden tek başına kararlar almak bir tarafa, hiç kimse partinin milli ölçekte tek sözcüsü olduğunu ciddi bir şekilde iddia edemez.
- 1- Liderlik açıkça ademimerkezleşmiştir. Parti hakkında milli ölçekte sözcülük yapan beş kişiden fazla partili vardır, ama bunlardan hiçbiri partiyi bağlayıcı sözcü niteliği taşımaz.
- 2- Liderlik ademimerkezleşmiştir. Parti adına konuşan bir ile beş sözcü görülür, ancak bunlardan hiçbiri partiyi bağlayıcı sözcü kabul edilmez ve görüşleri farklı olabilir.

- 3- Liderlik, merkezde bulunan beşten çok parti liderinden oluşan bir grup tarafından kolektif olarak yürütülür. Bu grubun kararları partiyi bağlayıcı kabul edilir. Bir parti lideri olabilir, ama bu kişi tek başına partiyi kontrol edecek kadar güç sahibi değildir.
- 4- Liderlik merkezde bulunan üç ile beş kişiden oluşan bir grup tarafından kolektif olarak yürütülür. Bu grubun kararları partiyi bağlayıcı kabul edilir.
- 5- Liderlik iki kişi tarafından ortak yürütülür ve kararları partiyi bağlayıcı kabul edilir.
- 6- Liderlik tek bir kişi tarafından yürütülür ve o kişinin kararları partiyi bağlayıcı sonuçlar doğurur.

NOTLAR

ÖNSÖZ

1. Magnusson, Kjell. *Serbien vaknar*, Internationella Studier, Nr 1, varen 1997, s. 39.
2. Esin, Emel. "Muhammed Siyah Kalem ve İç Asya Türk Geleneği," *İnsanların ve Cinlerin Ustası*, Yapı ve Kredi Yayınları, 2004, s. 83.
3. Işın, Ekrem. "Şölen ve Büyü-Mehmed Siyah Kalem'in Gizemli Dünyası," *Ben Mehmed Siyah Kalem İnsanların ve Cinlerin Ustası*, Yapı ve Kredi Yayınları, 2004, s. 12.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. *International Herald Tribune*, 24.4.2002.
2. Dünya Bankası (World Bank), Online Database, World Development Indicators (WDI).

İKİNCİ BÖLÜM

1. Dünya Bankası verileri, 200'den fazla ülke için 1960'dan itibaren kalkınma ve milli ekonomi hesaplarını kapsar. Ancak Türkiye dahil pek çok ülke için 1970 öncesine ait milli gelir verileri o kaynağa bulunmuyor. 2003 ise, bu çalışmanın yapıldığı sırada, pek çok ülke için milli gelir verilerinin bulunduğu son yıl.
2. Milli gelir verileri için sık kullanılan kaynaklardan biri de IMF. Ancak IMF ve Dünya Bankası verileri birbirine çok benzerlik gösterir.
3. Heston A Summers, Allan Robert, and Aten Betina. *Penn World Tables Version 6.1*, Center for International Comparisons at the University of Pennsylvania (CICUP), Ekim, 2002.
4. Sen, Amartya. "To build a country, build schools," *International Herald Tribune*, 28 Mayıs 2002.
5. Sen, aynı makale
6. World Bank, Selected World Development Indicators 2000/2001.
7. Huntington, Samuel ve Nelson, Joan. *No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries*, Harvard University Press, 1976, zikreden Przeworski Adam, Alvarez Michael, Cheibub Jose Antonio ve Limongi Fernando. *Democracy and Development, Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*. Cambridge University Press, 2000.
8. Przeworski Adam, Alvarez Michael, Cheibub Jose Antonio ve Limongi Fernando. *Democracy and Development, Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*. Cambridge University Press, 2000, s. 161.
9. Przeworski, s. 270.
10. Przeworski, s. 137.
11. Przeworski, s. 273.
12. Diğer pek çok konuda olduğu gibi iktisadi kalkınmaya nüfusun etkisi hakkında da farklı yaklaşımlar var. En büyük desteğini Malthus'tan alan bir grup araştırmacı, nüfusun mevcut kaynaklardan daha hızlı artması durumunda, iktisadi kalkınmanın olumsuz etkileneceğini ileri sürer. Bir başka grup araştırmacı, artan nüfus ve nüfus yoğunluğunun (şehirleşme) –kaynakların daha verimli kullanılmasına, kurumsal iyileşmeye ve teknolojik yenileşmeye hız verdiği için– kalkınmayı olumlu etkilediğini düşü-

nür. Yakın zamanlarda giderek daha çok destek bulan üçüncü bir grup ise, nüfusun kendi başına bütüne üzerinde bir etkisi olmadığını söyler. Önemli olan, toplam nüfus içinde çalışabilir (çocuklar ve yaşlılar hariç çalışma yaşındaki) nüfus oranının yüksek olmasıdır. Demografik bağımlılık oranı (çalışmayan nüfusun toplam nüfusa oranı) artarsa iktisadi kalkınma olumsuz, azalırsa olumlu etkilenir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Duverger, Maurice. *Political Parties*, Methuen & Co. Ltd, 1967.
2. Jonasson, Ann-Kristin. "RP-How? What? Who? An Investigation of the Organization, Ideology and Social Bases of the Turkish Refah Partisi," Master Tezi, Bahar 1966, University of Göteborg, Department of Political Science, İsveç, 1996.
3. Panebianco, Angelo. *Political parties: Organization and Power*, Cambridge University Press, 1988, s. 54.
4. Panebianco, s. 53-67.
5. Weber, Max. *Economy and Society*, c. 2, University of California Press, 1978, s. 956-974.
6. Weber, s. 987.
7. Weber, s. 1028-1031.
8. Panebianco, s. 66.
9. Duverger, s. XV-XVI
10. Sartori, Giovanni. *Democratic Theory*, Greenwood Pres Publishers, 1962, s. 123-124.
11. Sartori, Giovanni. *Parties and Party Systems*, vol.1, Cambridge University Press, 1976, s. 244-267.
12. Goodin, Robert E. *Manipulatory Politics*, Yale University Press, 1980, s. 38-40.
13. Goodin, s. 7-28.
14. Etzioni-Halevy, Eva. *Political Manipulation and Administrative Power*, A Comparative Study, Routledge & Kegan Paul, 1979, s. 4.
15. Rogow, Arnold A. *Towards a Psychiatry of Politics, Personality and Social Science in the Twentieth Century*, editör Arnold A. Rogow, The University of Chicago Press, 1969, s. 123-145.
16. Lerner, Allan W., *The Manipulators: Personality and Politics in Multiple Perspectives*, Lawrence Erlbaum, 1990, s. 43.
17. Lerner, s. 43.
18. Lerner, s. 44.
19. Lerner, s. 48-58.
20. Lerner, s. 49.
21. Lerner, s. 47.
22. Lerner, s. 25, 55-57.
23. Lerner, s. 48-57.
24. Lasswell, Harold D. *Psychopathology and Politics*, The University of Chicago Press, 1986, s. 21-25.
25. Janda, Kenneth. *Political Parties-A Cross National Survey*, The Free Press, 1980.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. Seyfettin Gürsel'in istifa mektubu, 31.7.1987.
2. *Milliyet*, 30.9.2001.

3. Dağıstanlı, Fatm. *Rahşaniçe*, İnkılâp Yayınları, 2002, s. 327.
4. *Cumhuriyet*, 6.7.2002.
5. Demokratik Sol Hareketin Öncülerine Çağrı, s. 3-4.
6. Ecevit, Rahşan. *Siyasal Yaşamımızda DSP'nin Yeri*, Demokratik Sol Parti Yayını No:5, Temmuz 1986, s. 2.
7. Ecevit, Rahşan. *DSP'nin Doğuşu*, Demokratik Sol Parti Yayını No:3, Nisan 1986, s. 2-II.
8. Ecevit, Nisan 1986, s. 8-10.
9. Ecevit, Nisan 1986, s. 10-II.
10. Musa Karakurt'la özel görüşme, 11.12.2004.
11. *Tercüman*, 10.3.1986.
12. *Tercüman*, 11-14.7.1986.
13. Ecevit'in 18.5.1986 DSP toplantısındaki konuşması.
14. *Hürriyet*, 23.1.1999.
15. Zikreden Çandar, Cengiz. *Yeni Şafak*, 23.3.2002.
16. Yankı Dergisi, 16-22 .7.1984, zikreden Koloğlu, Orhan. *Ecevit ile CHP-Bir Aşk ve Nefret Öyküsü*, Bûke Yayınları, 2000, s. 362.
17. *Haftaya Bakış Çağdaş Haber Dergisi*, 25-31.1.1987.
18. Akar, Atilla. *Öteki DSP*, Metis Yayınları, 2002, s. 118-119.
19. Dağıstanlı, s. 137-139.
20. Ecevit, Bülent. *Şiirler, Niçin Şiir?* Tekin Yayınevi, 1976.
21. Bila, Fikret *Milliyet*, 28.9.2001.
22. Ecevit'in, Sultan İkinci Abdülhamit'i anlatırken kullandığı sözcükler, *Güvercin* dergisi, sayı 2, Ekim 1988.
23. Ecevit'in DSP Birinci Büyük Kongresindeki konuşması, 7.3.1988.
24. *Güvercin* dergisi, sayı 2, Ekim 1988.
25. *Milliyet*, 12.12.1997.
26. Bila, Fikret. *Phoenix, Ecevit'in Yeniden Doğuşu*, Doğan Kitap, 2001, s. 216.
27. *Hürriyet* eki, 9.2.1989.
28. Ecevit, Bülent. *Körfez Bunalımı Öncesi ve Sonrası*, DSP Genel Merkezi, 2003, s. 11-14.
29. *Zaman*, 1.7.2004.
30. Ecevit'in DSP kuruluşuyla ilgili demeci, 14.11. 1985.
31. Rahşan Ecevit'in açıklaması, 25.4.1985.
32. *Haftaya Bakış*, 25-31 Ocak 1987.
33. Ecevit'in açıklaması, 1.7.1987.
34. *Cumhuriyet*, 25.8.1996, PM üyesi Güneş Gürseler'in açıklaması.
35. *Hürriyet*, 7.5.1986.
36. Bülent Ecevit genel başkan seçildikten sonra DSP kurultayında yaptığı konuşma, 13.9.1987.
37. *Der Spiegel*, 28 Ocak 1985.
38. Ecevit'in Erdal İnönü'ye yanıtı, 20.12.1986.
39. DSP Genel Başkanı Ecevit'in açıklaması, 23.9.1987.
40. Ecevit'in genel başkan seçildikten sonra DSP kurultayında yaptığı konuşma, 13.9.1987.

41. DSP Genel Başkanı Ecevit'in Çorum konuşması, 14.10.1987.
42. Ecevit'in DSP İstanbul toplantısındaki konuşması, 14.9.1986.
43. *Milliyet*, 17.1.1990.
44. *DSP Tüzüğü*.
45. *Tercüman*, 2-12 .7.1986.
46. *Cumhuriyet*, 1.8.1996.
47. *Milliyet*, 16.11.1996.
48. *Arbetet*, (İsveç gazetesi), 19.10.1985.
49. *Hürriyet*, 5.5.1991.
50. Aşık, Melih, *Milliyet*, 17.3. 2001.
51. *Cumhuriyet*, 1.8.1996.
52. *DSP Tüzüğü*, Madde 3.
53. *Sabah*, 14.9.1996.
54. Orwell, George. 1984, Signet Classic, 1950, s.176.
55. *Hürriyet*, 14.3.1997.
56. *Sabah*, 14.9.1996.
57. *Milliyet*, 24.2.1999.
58. *Cumhuriyet*, 1.8.1996.
59. Bülent Ecevit'in İstanbul konuşması, 14.9.1986.
60. *Yeni Şafak*, 3.7.1999.
61. Aşık, Melih, *Milliyet*, 11.3.1999.
62. *Cumhuriyet*, 17.1.1990.
63. Bülent Ecevit, 1. Kurultay konuşması, 7.3.1988.
64. 1995-1999 dönemi TBMM albümü.
65. 1999-2002 dönemi TBMM albümü.
66. *Milliyet*, 2.11.2002.
67. *Zaman*, 7.12.2003.
68. *Zaman*, 7.12.2003.
69. Coşkun, Bekir, *Hürriyet*, 2.10.2002.
70. *Milliyet*, 3.4.1999.
71. *Tercüman*, 25.7.2004.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1. Akarcalı, Bülent. *Karanlık Hep Vardı, Biz Aydınlığa Çabaladık*, Sinemis, 2003, s. 226-227.
2. *Milliyet*, 2.9.2001.
3. Bülent Ecevit'in İstanbul'da Genç İşadamları Derneği'nde konuşması, 29.9.1988.
4. Aynı konuşma.
5. Akarcalı, s. 125-130.
6. Mordtman, Andreas David. *İstanbul ve Yeni Osmanlılar*, Pera Yayıncılık, 1999, s. 9-10.
7. Bu konuda iki başarılı örnek: Çelebi, Işın, *Ne olacak, Ne yapmalıyız?*, Bilgi Yayınevi, 2001 ve Yazıcıoğlu, Yaşar, *Yönetilemeyen Ekonomi*, Ataköy Basın Yayın, 2002.

8. *Hürriyet*, 20.2.2001.
9. *Washington Post*, 15.5.2001.
10. *Milliyet*, 7.10.2001.
11. *Milliyet*, 13.4.2002.
12. UNDP Human Development Report, 2001.
13. UNDP Human Development Report, 2003.
14. DSP Seçim Bildirgesi, 2002.
15. Bruinessen, Marten Martinus van. *Agha, Shaikh and State*, Enroprint, 1978, s. 52.
16. Bruinessen, s. 70.
17. Bruinessen, s. 413-421.
18. Ekinci, Tarkan Ziya. *Millet, Milliyetçilik, Devlet ve Anayasa Sorunları*, Cem Yayınevi, 2004, s. 96.
19. McDowall, David. *A Modern History of the Kurds*, I. B. Tauris, 2000, s. 3.
20. DSP Seçim Bildirgesi, 2002.
21. *Milliyet*, 12.10.1999, zikreden Ekinci, s. 28.
22. *Milliyet*, 13.10.2000.
23. *International Herald Tribune*, 7.1.1998.
24. *Yeni Yüzyıl*, 25.1.1998.
25. Ekinci, s. 30.
26. Doğan, Yalçın, *Hürriyet*, 3.1.2004.
27. Cerrahoğlu, Nilgün, *Cumhuriyet*, 11.1.2004.
28. Zikreden Uyar, Dr. Hakkı. "Ecevit AB üyeliğini reddetti mi?," *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, 20.12.2004.
29. *Radikal*, 17.1.2004, zikreden Uyar.
30. Dünya Bankası (World Bank), Online Database, World Development Indicators (WDI).
31. *Toplumcu Düşün*, sayı 10, Haziran 1979, Ayın Yorumu, "Yol Ayrımında CHP".
32. Mahçupyan, Etyen, *Toplumcu Düşün*, sayı 6, Aralık 1978, "AET'nin ekonomi-politiği".
33. Uyar, aynı makale
34. Uyar, aynı makale
35. Genç İşadamları Derneği Toplantısı, İstanbul, 29.9.1988, *Güvercin* dergisi, sayı 2, Ekim 1988.
36. *Milliyet*, 26 Eylül 1990.
37. *Hürriyet*, 26.8.1990.
38. Sazak, Derya. 11 Eylül Gölgesinde Saddam, Doğan Kitap, 2002, s. 91-92.
39. Dünya Bankası. (World Bank), Online Database, World Development Indicators (WDI).
40. Sazak, s. 62-63.
41. *Cumhuriyet*, 17.1.1991.
42. *Milliyet*, 14.1.1991.
43. *Cumhuriyet*, 2.9.1996.
44. *Hürriyet*, 24.2.2001.
45. *Milliyet*, 2.1.2005.
46. *Hürriyet*, 8.12.2002.
47. PNAC, The Project for the New American Century, internet sayfası, 2005.

48. Zikreden Khalidi, Rashid. *Resurrecting Empire*, Beacon Press, 2004, s. 3.
49. Khalidi, s. 6.
50. Khalidi, s. 54.
51. AEI internet sitesi, 2005 ve Khalidi, s. 6.
52. Ingmar Karlsson, *Svenska Dagbladet*, 23.4.2004.
53. Karlsson, aynı makale.
54. Karlsson, aynı makale.
55. PNAC internet sitesi, 2005.
56. AEI internet sitesi, 2005.
57. Hudson Institute internet sitesi, 2005.
58. *A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm*, Institute for Advanced Strategic and Political Studies, İsrail, 1996. Bu rapordan alıntılar Khalidi'den.
59. Khalidi, s. 52.

ALTINCI BÖLÜM

1. *Hürriyet*, 19.10.2001.
2. Cemal, Hasan, *Milliyet*, 27.1.2005.
3. Hasan Cemal'e Demirel'in mektubu, *Milliyet*, 14.1.2004.
4. 1980 öncesi CHP'de iç işleyişin eleştirel incelemesi için iki kaynak: Ayata ve Bektaş.
5. *Cumhuriyet*, 9.1.2005 ve 17.1.2005.
6. "Yöneten demokrasi," *Milliyet*, 5.1.1998.
7. Ergin, Sedat, *Hürriyet*, 24.03.2002.
8. Djilas, Aleksa. *A Profile of Slobodan Milošević*, Foreign Affairs, Yaz 1993, s. 89.
9. Djilas, s. 89.
10. Magnusson, Kjell. *Serbien vaknar*, Internationella Studier, Nr 1, varen 1997, s. 54.
11. Thomas, Robert. *Serbia under Milosevic*, Hurst, 1999, s. 227.
12. Zimmerman, Warren. *Origins of a Catastrophe-Yugoslavia and its Destroyers*, Random House, 1966, s.23-56.
13. Çoşış, Dobrica. *This Land, This Time*, HB) Book, 1983. [Sırpçısı *Vreme smrti*, ölüm zamanı], cilt, s. 11.
14. Djilas, s. 94.
15. *Dagens Nyheter*, 15.2.2004
16. *International Herald Tribune*, 1.9.2004
17. *Cumhuriyet*, 1.9.2004.
18. Puhle, Hans-Jürgen. *Mobilizers and Late Modernizers*, bulunduğu yer: Diamandouros, P. Nikiforos ve Gunther, Richard (editörler). *Parties, Politics, and Democracy in the New Southern Europe*, The John Hopkins University Press, 2001, s. 280.
19. Puhle, s. 298.
20. Puhle, s. 309.
21. Puhle, s. 300
22. *Milliyet*, 31.10.2001 ve 26.3.2004.

Ad **Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)** 59, 74, 226
Afganistan 19, 20, 235, 245
Akarcalı, Bülent 190
Akat, Asaf Savaş 143-144
Akman, Nuriye 183-185
Akman, Sedat 108
Aktan, Gündüz 219
Alianza Popular 273
Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) 56
Almanya 243
American Enterprise Institute (AEI) 231, 237, 240-241
Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 20, 21, 30-33, 38, 229, 236, 245-246, 278
Anavatan Partisi (ANAP) 59, 74, 78, 81, 155, 189-192, 251
Anzar, Jose 273
Arabacı, Ali 93
Arjantin 30-32, 38, 278
Arpacıoğlu, Savaş 162
Aşık, Eyüp 155
aşırı enformasyon 66
aşırı merkezîyetçilik 49, 72-79, 252
Aşurum, Adil 179
Avrasya seçeneği 22-23
Avrupa Birliği (AB) 17-19, 22-23, 35, 206, 215-217, 219-226, 232, 276
Avrupa seçeneği 22-23
Avrupa ve Türkiye 27-29
Avustralya 30-32, 38, 40, 278
Avusturya 27-28, 37, 277
Aytaç, Veli 89-90
Azerbaycan 20

Ba **Bahçeli, Devlet** 190
Bask 271
Başdoğan, Avni 129
Baykal, Deniz 96, 158, 181, 189, 253-255, 258-259

Bedir Tugayları 246
Belçika 27-28, 37, 277
Birand, M. Ali 123
Birler, İsmail Hakkı 253
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 18, 26, 35, 39, 207-208
Bosna 17
Bosna-Hersek 10
Botsvana 34
Brand, Willy 126
Brezilya 30-31, 38, 275, 278
Brezinsky, Zbigniew 19
Bruinessen, Martin van 209-211
Bulgaristan 10, 17, 40
Bush, George W. 236, 238-239, 241, 244
Büyükerman, Mail 179

Cezayir 20, 34
Cheney, Dick 106-105, 237, 241-242
Cindoruk, Hüsamettin 155
Clinton, Bill 241
Cosiç, Dobriša 268
Coşkun, Bekir 185
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 59, 62, 74, 78, 81, 86, 89-90, 95-97, 108-119, 127, 152-154 158, 180-181, 189, 221, 246, 252-256, 258-260

Çalık, Halil 178
Çandar, Cengiz 125
Çelebi, İsmail 152
Çelikel, Murteza 85, 108
Çetin, Hikmet 254
Çiftçi, Necmi 93
Çiller, Tansu 251-252, 260
Çin 19, 30-31, 38, 275, 278

Danimarka 27-28, 40, 277
Demir, Bedri 129
Demirel, Süleyman 222, 248-251
demokratik sol kültür 82, 86, 88, 91, 93, 96, 110, 120, 125, 128, 135, 145, 170, 175-176, 178

Ce

Ça

Da

Demokratik Sol Parti (DSP) 8-9, 59, 74, 80-189,
192, 204, 208, 212, 252-253, 255, 259-260
Derviş, Kemal 126, 200-201
Diri, Hayri 89
disiplin kurulu 159, 173, 175
Doğan, Yalçın 218
Doğru Yol Partisi (DYP) 59, 74, 81, 155, 192
Dominik Cumhuriyeti 34
Duverger, Maurice 45-47, 49, 57
Dünya Bankası 26-27, 30, 33, 126

Ecevit, Bülent 79-80, 96-100, 105-107, 111, 113,
115, 252, 255, 259-260; ve **AB** 217-226; ve
eğitim 204-208; ve **ekonomi** 193-204; ve
Irak krizi 226-234; ve **Kürt sorunu** 208-217;
ve **medya** 182-188
Ecevit, Rahşan 83-85, 88-92, 94-95, 101-102, 109,
111-116, 120-125, 129-134, 136-148, 150, 152-
153, 155-162, 164, 166-168, 171, 173-174, 183,
185-187, 192, 200, 205
eğilim yoklaması 65, 66
eğitimde iflas 35-39
Ekinci, Tarık Ziya 212, 216
El Kaide 234-235
El Salvador 34
empati 70
Endonezya 34
Erbakan, Necmettin 221
Ergin, Sedat 106
Erkmen, Hayreddin 221-222
Ermenistan 21
Eryıldız, Semili 154
Estonya 40
Evren, Kenan 80

Falwell, Jerry 239
Fas 30-31, 38, 278
Fazilet Partisi (FP) 74, 81
Feit, Douglas 242
Filipinler 20, 30-32, 38, 278
Filistin 20

Finlandiya 17, 27-28, 37, 40, 277
Fransa 27-28, 37, 40, 277
Fredriksson, Conny 149

Genç Parti 60
gizlilik 49, 65-66, 88, 91-93, 116, 266-267
Gonzales, Felipe 270, 272-273
Gorbaçov, Mihail 229
Guantanamo 245
Guerre, Alfonso 273
Guatemala 30-31, 278
Güçlü, Abbas 204
güdü kalmış kurumsal yapı 49, 52, 58-64, 73,
76, 127, 273
güdümlü parti örgütü 83-96
Günay, Ertuğrul 181-182, 254
Güneş, Hasan Fehmi 158
Güney Afrika 30-32, 278
Güney Kore 31, 43
Gürcistan 21
Gürkan, Aydın Güven 130
Gürsel, Seyfettin 84-86

Halkçı Parti (HP) 130
Hamzaoglu, Necat 86, 138-139
Haşemi sülalesi 243
Hrvatistan 10, 17
Hindistan 19, 30-31, 38, 278
Hollanda 27-28, 37, 40, 277
Howard, Michael 237
Hudson Institute 241
Huntington, Samuel 41-42
Husak, Gustav 150
Hüseyin (Kral) 243

IMF 126, 190, 195-197, 199-202
Irak 20, 21, 106, 217, 226-236, 240-246

İçli, Tayfun 93
İmirzahoğlu, Mustafa 129, 135, 136
İngiltere 27-28, 37, 277

İbnü, Erdal 102, 109, 113, 151, 155
 İbnü, İsmet 62, 86, 119, 232, 252-253
 insani gelişme endeksi 26, 207, 213
 İran 19, 231, 236, 241, 243-244, 246
 İrlanda 27-29, 33, 37, 40, 277
 İspanya 27-29, 33, 37, 43, 265, 277
 İsrail 19-21, 30-31, 38, 231, 239-241, 244, 246, 278
 istikrar programı 195-197, 200
 İsveç 27-28, 37, 277
 İsviçre 27-28, 37, 40, 277
 İtalya 27-28, 37, 277

Ja Janda, Kenneth 49, 73, 75-76, 279
 Japonya 30-31, 38, 43, 243, 275, 278
 Jørgensen, Anker 151

Ka kadro partisi 45, 47-49
 Kanada 30-32, 38, 278
 kapıkulu sistemi 91
 Karababa, Necdet 112-117, 145, 164
 Karacı, Radovan 269
 Karadağ 268
 Karakurt, Musa 101-104, 131
 Karakurt, Nedime 103
 Karamanlis, Konstantin 217, 221
 Katalonya 271
 Kavala, Osman 147
 Kaynak, Müzeyyen 137
 Kazakistan 20
 Keşmir 19,
 keyfi yönetim 83
 Khalidi, Rashid 243
 Kıbrıs 40, 224-225
 Kışlalı, Ahmet Taner 108
 Kinzer, Stephen 248
 kitle imha silahları 21, 234-235
 kitle partisi 45, 47-49
 Klepsch, Egon 218
 Kore 30, 38, 275, 278
 Korkmaz, Nuri 86, 121, 154
 Kosova 10, 17, 268

Kosta Rika 34
 Kozlu, Cem 275
 Kristol, William 238, 241
 kurumsallaşma 51-52, 54-55, 57-59, 62-63, 73, 258
 Kırkoğlu, Celal 129-130, 133-134, 140-141, 173
 Kürt Sorunu (milliyetçiliği) 9, 18, 26, 208-217, 225
 Küveyt 234, 236

Lasswell, Harold 68-69, 71-72, 116
 Lerner, A. W. 69
 Letonya 40
 Libya 20
 Lindh, Anna 225, 226
 Lübnan 242

Macaristan 17, 40, 69
 Machiavelli, Niccolo 10-11
 Makedonya 10, 17, 268
 Makyavelcilik 69-72
 Malezya 30-31, 38, 275, 278
 manipülasyonu dayalı yönetim 46, 49, 64-73, 76-77, 82, 96, 99, 110, 182-184, 187, 190, 204, 266-267, 276
 Manipülasyonun çelik yasası 254
 Maravall, Jose Maria 272
 Markoviç, Miryana 266
 Marx, Karl 66
 meclis grubu 127-128, 154, 156, 178, 194, 274, 280
 Mehdi Ordusu 246
 Mehmed (Siyah Kalem) 10-12
 Meksika 30-31, 38, 275, 278
 Mısır 30-31, 38, 244, 278
 Michels, Roberto 46, 56-57, 67, 254
 Milli Selamet Partisi (MSP) 221
 Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 59, 74, 81, 124, 145, 189-191
 Miloşević, Slobodan 10, 265-269
 misak-ı milli 232-233
 Mukteda el-Sadri 246
 Musul 232-233

La

Ma

Na

Nabi, Alaattin 145
 narsist 69, 71
 Netenyahu, Benyamin 242, 244
 Noel, Emile 219, 222
 Norveç 27-28, 37, 40, 277
 nükleer savaş 21
 nükleer silahlar 21, 244

Ol

oligarşinin çelik yasası 46, 56, 254
 OPEC 30

Öc

Öcalan, Abdullah 189, 210-211, 214
 Önal, Recep 194, 199
 Önceşim 66, 87, 153, 162-163, 176, 180, 253-254, 281
 Öymen, Altan 254
 Özal, Turgut 78, 124, 154-156, 163
 Özdalga, Haluk 129

Pa

Pakistan 19, 244
 Palme, Olof 150-151
 Panebianco, Angelo 51, 53
 Papandreu, Andreas 149, 151, 218
 Papandreu, Georgios 149
 Pareto, Wilfredo 67
 Partido Socialista Obrero Espanol (PSOE) 270-273
 PASOK 149, 151, 218
 Paviç, Milorad 268
 pedershahi memur yönetimi 8, 53-55, 60
 Perle, Richard 238, 242
 Peru 30-32, 38, 278
 Pişkinsüt, Sema 93, 144-145
 Polatkan, Tanju 93-94
 Polonya 17, 40
 Ponte, Carla del 269
 Portekiz 27-29, 33, 37, 43, 277
 propoganda (66)
 Przeworski, Adam 42-44

Re

Refah Partisi (RP) 49, 59, 81
 Rice, Condolezza 239
 Robertson, Pat 239

Romanya 17
 Rumsfeld, Donald 237, 240-242
 Rusya 19, 23

Saadet Partisi (SP) 81
 Saddam Hüseyin 226-229, 234-236, 242-243, 245
 sahte üye 253
 Saraçoğlu, Tevfik 222
 Sarıgül, Mustafa 255
 Sarıkaya, Ömer Faruk 175
 Sartori, Giovanni 57, 62, 261
 Sazak, Derya 228
 Sen, Amartya 36
 Serra, Narcis 272
 Sezer, Zeki 127
 Sırbistan 10
 Sırp Bilimler Akademisi 268
 Sincan 19
 Singapur 34, 43
 siyasal psikiyatri 68
 Slovakia 17
 Slovenya 10, 40
 Solana, Javier 270, 272
 Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) 59, 113, 155, 159, 253
 Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) 109
 Sönmez, Selçuk 87-88
 Sri Lanka 30-31, 38, 278
 SSCB 229
 Stamboliç, İvan 266
 Stenarv, Gunnar 151
 Strauss-Hupe, Robert 123
 Suriye 231, 241-244
 Suudi Arabistan 236, 244

Şaron, Ariel 244
 Şili 30-31, 38, 275
 Şimşek, Osman 164

Tacikistan 22
 Takayoşi, Kido 36

Talabani, Celal 230

Taliban rejimi 245

Tayland 30-31, 38, 275, 278

Tayvan 275

tek kişinin mutlak egemenliği 49, 55, 252

Temizel, Zekeriya 181-192

Tindemans, Leo 218, 222

Toker, Metin 119-120

Top, Musa 133

totaliter merkezîyetçilik 73

totaliter parti 45, 47-48

Tunç, Halil 108-110

Tunus 30-31, 38, 278

Türeng, Tufan 185

Türki devletler 22-23

Türkmenistan 20

tüzük 49-50, 52, 60, 77, 83, 93, 97, 115, 142,
165, 171, 173-175, 252-253, 259, 262-263,
265

Ur Uruguay 34

Uygun, Kubilay 179

Ünür, Esen 139, 142

Ürdün 242

Üy üye yenilemesi 174

We Weber, Max 8, 53-54, 56

Wilson, Harold 36

Wolfowitz, Paul 237, 241-242

Ya Yahnici, Şevket Bülent 191

yalan 64, 66, 70-71, 174, 267, 269

yapısal konsolidasyon 62

Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (PNAC) 241

Yeni muhafazakârlar 236

Yılmaz, Mesut 164, 189, 192, 251-252, 260

Yozlaşmış siyasi kurumlar 44-46

Yugoslavya 9-10, 17, 27, 265

Yugoslavya Birleşik Solu 267

Yunanistan 10, 17, 27-29, 37, 40, 43, 248, 277

zayıf örgütler 49, 72

Zimmermann, Warren 267

Türkiye son otuz yılda milli gelirini sadece 4,8 kat artırdı. Oysa aynı sürede İrlanda 18, İspanya 15, Portekiz 14, komşumuz Yunanistan 10 kat büyüdüler. Türkiye'nin başarısızlığını eğitim alanında da görmek mümkün. 1993'te Türkiye nüfusunun % 30,7'si hiç okula gitmemişti. Oysa 1991'de Yunanistan'da okul yüzü görmeyenler toplam nüfusun sadece % 5,7'siydi. Bu kitabın açık ve basit bir önermesi var: Türkiye'nin başarısızlığının önemli nedenlerinden biri, siyasi kurumlardaki çürüme. Bu çürüme yaygın ve başlıca partilerin hepsini kapsıyor. Özdalga, hemen hemen hiçbir kurumsal gücü bulunmayan bu yozlaşmış yapıların yönetiminde Türkiye'nin kalıcı bir başarıya ulaşmasının çok zor olduğunu vurguluyor. Ona göre, Batıdaki partileri tahlil etmek için geliştirilen kavramlar, bizdeki siyasi partileri anlamak için yeterli değil. Türkiye'deki partilerde kurumsal işleyiş bulunmuyor. Temel yönetim biçimi kaba bir manipölasyona dayanıyor. Partilerin yerel örgütleri görünürde bütün ülkeye yayılmış, ama gerçekte son derece zayıf ve ciddi anlamda hiçbir yetkileri yok. Özdalga, siyasi partilerdeki yaygın yozlaşma ve çürümeyi bir örnek vaka çalışmasıyla, Demokratik Sol Parti'yi ele alarak inceliyor. Siyasi partilerdeki yozlaşma ile Türkiye'nin ödediği ağır bedeller arasındaki ilişkiyi, 1999-2002 arasında yaklaşık dört yıl süren Ecevit iktidarı örneğinde masaya yatırıyor. Türkiye 21. yüzyılın başında bir yol ayrımında. Ülkenin bir barış, refah ve istikrar dünyasına doğru mu, yoksa savaşların,

parçalanmaların ve yoksulluğun dünyasına doğru mu evrileceği büyük olasılıkla bu yüzyılın ilk çeyreği içinde belirlenecek. Özdalga'ya göre, Türkiye'nin bu kritik dönemde güçlü kurumsal yapılara sahip partilerin siyasi liderliği altında yol alması yaşamsal önem taşıyor. Haluk Özdalga, 1983-2003 yılları arasında DSP ve CHP'nin il örgütlerinde ve genel merkez yönetimlerinde görev yaptı. DSP'nin kuruluşunda ve CHP'nin yeniden açılışında yer aldı. Avrupa sosyal demokrat hareketlerini Almanya ve İsveç örneğinde inceleyen "Sosyal Demokrasinin Oluşumu" adlı bir kitabı var.

İNSAN VE TOPLUM DİZİSİ

KitapYAYINEVİ

ISBN 975-6051-09-4

15,-YTL
15.000.000,-TL